

JURIDISK GRUNDBOG

BIND II

DOMMEN – KONTRAKTEN
JURIDISK STIL OG SPROGBRUG

Hovedredaktion

W. E. v. EYBEN

Tredje ændrede og omarbejdede udgave

Juristforbundets Forlag

København 1975

Juridisk Grundbog

© 1975 by Juristforbundets Forlag

Bogen er sat med Times
og trykt i Philips Bogtryk, København
Bogbinderarbejdet er udført af
Carl Niensens Bogbinderi, Odense

ISBN 87 574 0293 0

Kapitel 4: Dommen

§ 13. Affattelse af domme i borgerlige sager i første instans

Af landsdommer J Bangert

Den følgende fremstilling bygger på afdøde højesteretsdommer *Frosts* vægtige bidrag til Juridisk Grundbogs 2. udgave side 162–194 og følger i det væsentlige dette, ligesom *Frosts* eksempel på affattelse af en dom i en borgerlig landsretssag er genoptrykt uændret som tillæg. Fremstillingen angår kun domme i første instans, men uanset om sagen er en underrets- eller landsretssag. Problemerne med hensyn til domsskrivning er her de samme. Om domme i særlige borgerlige underretssager henvises til landsdommer *Erik Mikkelsens* fremstilling i § 14.

Om emnet se i øvrigt:

Nellemann: Den ordinære civile Procesmaade (1892) . 896, *Tamm*: U 1947 B . 241–262 og J 1963 . 469–479, *Frost*: Fuldmægtigen 1947 . 136–155 og J 1956 . 195–234. Det attende nordiske Juristmøde (København 1948): Om motivering af dom (indlæg af blandt andre *Lindhagen* . 63 og bilag 2, *Alten* . 66 og *Victor Hansen* . 71), *Spleth*: Fuldmægtigen 1948 . 73–82 og U 1969 B . 1–6, *Gøtzsche*: J 1956 . 283–286 og U 1963 B . 54, *Victor Hansen*: Retsplejen ved Højesteret 1959 . 189–198, *Ekelöf*: SvJT 1947 . 241–61. v *Eyben*: Tidsskrift utgivet af Juridiska Föreningen i Finland 1962 . 83–94.

Retsplejeloven giver ikke megen vejledning med hensyn til affattelse af domme. § 218, stk 1, der gælder for såvel borgerlige sager som straffesager, udtaler blot, at domme skal begrundes. Dette fortolkes i teori og praksis således, at dommen skal indeholde en fremstilling af sagens faktiske sammenhæng, en gengivelse af parternes påstande og anbringender samt en motivering for resultatet, se *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål, 4. udg . 306 f.

At loven ikke stiller bestemte krav til affattelse af domme, er for så vidt en fordel. Det betyder, at der kan tages hensyn til de enkelte sagers forskellige karakter. I rene incassosager og lignende enkle småsager volder domsskrivningen sjældent større problemer. Disse domme kan som regel skrives efter et skema, der begynder med et referat af parternes påstande.

Når bortses fra disse tilfælde, opstilles en dom som hovedregel efter følgende disposition: Først bringes et referat af sagens faktiske omstændigheder, kaldet *narratio*, der efterfølges af en gengivelse af parternes påstande og de anbringender, som er gjort gældende under sagen. Dernæst følger en gengivelse af parts- og vidneforklaringer og andet bevismateriale, hvorpå kommer rettens præmisser og domsresultatet samt bestemmelse om sagens omkostninger. Dommen afsluttes med en konklusion, der indledes med ordene: »Thi kendes for ret«.

Det er langt fra altid, at denne rækkefølge benyttes. I mange tilfælde indledes

også i større sager med en gengivelse af parternes påstande, og meget ofte gengives parternes anbringender kun i hovedtræk eller slet ikke i forbindelse med påstandene, men bringes først efter bevisførelsen inden rettens præmisser. Afgørende for rækkefølgen bør være, på hvilken måde dommen bliver mest overskuelig og dermed lettest at læse.

Det kan i en række tilfælde give bedre oversigt at dele sagen op i flere led. Det vil således ofte være en fordel at dele en sag om erstatning for personskade i en del om skyldspørgsmålet og en del om erstatningsspørgsmålet. I så fald begrænses narratio og gengivelse af parternes anbringender og bevisførelsen i første omgang til det, der vedrører skyldspørgsmålet. Derimod gives parternes påstande fuldt ud, sagsøgerens dog uden specificifikation af erstatningskravet. Når retten derefter har fastslået erstatningspligten, bringes sagsøgerens specificifikation af erstatningskravet og parternes anbringender og bevisførelsen herom, hvorefter retten træffer afgørelse om erstatningsspørgsmålet. Der henvises til bemærkningerne nedenfor i de enkelte afsnit. I sager, der består af mange enkelte poster, navnlig sager om byggeri, der påstås at være behæftet med mangler, kan det også være en fordel med en vis opdeling. Her er det som regel mest praktisk at gengive narratio og parternes påstande og derefter for hvert enkelt punkt forklaringer, skønserklæring, anbringender, præmisser og domsresultat. I nogle tilfælde er det dog muligt at gengive også bevisførelsen samlet og først derefter dele op på de enkelte mangler.

Det gælder i det hele, at det nok er godt at have en bestemt disposition for opstillingen af en dom som udgangspunkt for domsskrivningen, men at man ikke skal føle sig mere bundet af den, end at man fraviger den, hvis en anden opstilling gør dommen mere overskuelig.

Der skal i det følgende gøres nogle bemærkninger om sagsfremstillingen, parternes påstande og anbringender, bevismaterialet og dommens præmisser og resultat. Domsskrivning er imidlertid som af *Frost* anført en kunst og vil som al kunst være præget af den skrivendes individualitet. De følgende bemærkninger må derfor kun opfattes som råd om, hvorledes man kan løse nogle af de mange problemer, der rejser sig for den, der skal skrive en dom.

I. Sagsfremstillingen

Enhver dom af blot nogenlunde omfang bør indeholde en narratio, der kan defineres som rettens samlede fremstilling af sagens faktiske omstændigheder. Narratio, der ved at gengive de omstændigheder, som uden videre kan lægges til grund under sagen, afgrænser denne, har betydning såvel for dommeren, som skriver dommen, som for den, der senere skal læse denne. At skrive en dom indebærer for dommeren en grundig efterprøvelse af, om det resultat, som han umiddelbart er kommet til og måske også har givet udtryk for over for parterne i forbindelse med fremsættelse af et forligsforslag, er holdbart. Det er derfor nødvendigt for ham at have de mange detaljer i sagen samlet som grundlag for den senere bedømmelse af beviserne og de juridiske slutninger, som kan udledes deraf. En god narratio vil som oftest afsløre, hvor problemerne ligger, og det er som bekendt den halve

løsning. For læseren har narratio den fordel, at han lettere får overblik over, hvad sagen drejer sig om, og naturligt ledes frem til de bevismæssige og juridiske problemer, som dommen skal tage stilling til. Fordelen af en narratio ses måske bedst, når man skal læse en dom, der ikke har en sådan samlet fremstilling.

Med hensyn til *indholdet af narratio* bemærkes, at denne bør indeholde alle de faktiske omstændigheder, hvorom der er enighed mellem parterne, og som derfor kan lægges oprøvet til grund. Hvis de processkrifter, som ligger til grund for sagen, er udførlige, vil man ofte med fordel kunne tage sit udgangspunkt heri, men man må i så fald passe på, at der ikke smutter noget med, som der ikke er fuld enighed om. Selv om en omstændighed ikke er direkte bestridt i et processkrift, kan det fremgå på anden måde af sagen, for eksempel af de forklaringer, der afgives, at den ikke kan lægges til grund. Stoffet bør gengives i *kronologisk* rækkefølge, hvilket giver den bedste oversigt. Helt kan dette dog ikke overholdes. I nogle sager skal flere handlingsforløb refereres. Om det i disse tilfælde er bedst at gengive dem under et eller hver for sig, beror på et skøn og må afhænge af, hvilken form der er mest overskuelig.

I narratio indgår en *væsentlig del af beviserne*. Dette gælder navnlig med hensyn til det skriftlige grundlag. Angår striden forståelsen af en kontrakt, må dennes indhold gengives i det omfang, der er brug for det. Det samme gælder de skrivelser, som parterne har udvekslet inden sagens anlæg. De vil som oftest give et klart indtryk af, hvori uenigheden består. Forsåvidt angår skrivelser, der ikke hidrører fra private, bør man som regel i narratio kun medtage det, der hidrører fra tiden før retstvistsens opståen, f. eks. i erstatningssager de oplysninger fra en politirapport, som er af betydning. Erklæringer, der er tilvejebragt til brug for sagen, f. eks. syns- og skønserklæringer og andre sagkyndige erklæringer, anbringes bedst senere under gengivelse af bevisførelsen. Endvidere vil det ofte være en fordel allerede i narratio at medtage den del af forklaringerne, hvorom der er enighed mellem parterne. Dette kan betyde, at gengivelsen af forklaringerne og dermed hele dommen bliver kortere. At der ikke er fuldstændig enighed på et punkt, behøver ikke at udelukke det fra at blive medtaget i narratio, hvis det i øvrigt er af betydning. Afgørende herfor er, om uenigheden angår et forhold, der har betydning for sagen. Er det uden betydning, kan oplysningerne medtages i en neutral form. Sådant uenighed vil ofte foreligge med hensyn til tidspunkter. Er der efter forklaringerne enighed om, at der har været et møde, som har betydning for sagen, men uenighed om tidspunktet, kan dette gengives enten således at man helt undlader at give oplysning om tidspunktet f. eks.: »Der blev derefter afholdt et møde mellem parterne«, eller således at man medtager det omtrentlige tidspunkt, f. eks.: »Nogle dage senere blev der afholdt et møde« eller: »En af de første dage i maj blev der afholdt et møde«. Frost anfører, at udtryk som »vist nok« og »formentlig« og lignende kun undtagelsesvis bør benyttes i narratio. Det er utvivlsomt rigtigt, og det er et spørgsmål, om der overhovedet er brug for disse ord. Ordene antyder, at oplysningen enten er overflødig eller hører hjemme blandt de beviser, som retten må tage stilling til. Er der for at tage det lige nævnte eksempel tvivl, om der har været et møde, bør man ikke skrive, at der herefter vist nok fandt et møde sted. Enten er det ligegyldigt, om der var

noget møde, og så bør det udelades, eller også er det af betydning, om parterne havde det møde, og så bør de modstridende forklaringer gengives således, at retten kan tage stilling til, om det fandt sted.

Da narratio er rettens gengivelse af de faktiske omstændigheder, der kan lægges til grund, bør den være ganske *neutral*. Hvis parternes opfattelse divergerer, bør dette punkt ikke medtages i narratio, ikke engang hvis man giver udtryk for, hvis opfattelse man refererer, men gengives i forklaringerne. Drejer det sig om et slagsmål, hvorom den ene part forklarer, at han blev overfaldet af den anden, hvad denne bestrider, bør man, selv om alle øvrige oplysninger viser, hvilken forklaring der er rigtig, i narratio ganske neutralt referere, at der herefter opstod slagsmål, hvorunder der blev tilføjet sagsøgeren de og de skader. Det må undgås at blande forklaringer, der bestrides, og gengivelse af skrivelser sammen. I en dom, der for nylig blev forelagt Østre Landsret, refereredes først sagsøgerens forklaring om, at han havde sendt et tilbud, der gengaves in extenso, derpå sagsøgte accept og forklaring om, at sagsøgerens tilbud var svar på en af ham tidligere fremsendt skrivelse, der gengaves, hvorpå man refererede sagsøgerens forklaring om, at han ikke havde modtaget den nævnte skrivelse. Denne fremstilling var nærmest ulæselig. Bestrides modtagelsen af en skrivelse, er det bedst at lade den uomtalt i narratio og at gengive i forklaringerne, at den ene part har forklaret, at han har sendt en skrivelse af det indhold, og at den anden part har bestridt at have modtaget den. Gengivelsen i narratio bør også være neutral i den forstand, det ikke heraf må kunne udledes, hvilket resultat dommen kommer til. I langt de fleste tilfælde vil dommeren, når han begynder at skrive dommen, have truffet sin afgørelse, men dette bør først komme til udtryk i præmisserne.

Hvor meget der skal medtages i narratio, beror på et skøn, men i princippet skal der medtages alle oplysninger, som har betydning for sagens afgørelse. Sammenlignes vore dages domme med tidligere tiders, er problemet nok i første række at prøve at begrænse de oplysninger, som medtages. En vis vejledning får man ved at se på proceduren. Det er ikke sjældent, at der under en retssag er fremlagt en mængde bilag, som omhyggeligt dokumenteres under forelæggelsen, men som ikke senere benyttes under proceduren og er uden betydning for afgørelsen. Sådanne oplysninger kan roligt udelades. Endvidere vil man ofte opdage, når man først har skrevet præmisserne, at der alligevel ikke blev brug for en del af de oplysninger, man i første omgang tog med i narratio. Det kan derfor være klogt, når præmisserne er skrevet, at gennemgå narratio endnu en gang for at udskille overflødig stof. Der skal i denne forbindelse gøres nogle bemærkninger om indklammeringer. Det er jo meget fristende og i mange tilfælde en udmærket måde til at gengive oplysninger, der indeholdes i et dokument, men faren er, at man får for meget med. Den del af et dokument, der indeholder oplysninger om det spørgsmål, som er omstridt, bør gengives in extenso. Dette udelukker tvivl om, at oplysningerne er korrekt gengivet. Derimod kan de øvrige oplysninger som oftest ligeså godt gengives i et kort referat. Er der for eksempel strid om, hvorvidt et pantebrevs vilkår er i overensstemmelse med parternes aftale, er det ikke nødvendigt at citere hele slutsedlens bestemmelse om købesummens berigtigelse. Det er tilstrækkeligt at referere, at købesummen var

aftalt til 265.000 kr, hvoraf 25.000 kr skulle berigtiges kontant og 78.000 kr ved overtagelse af de i ejendommen indestående prioriteter, medens der for restkøbessummen skulle udstedes et pantebrev. Derefter citeres slutsedlens bestemmelser om pantebrevet. Det er selvfølgelig overflødigt at citere ordlyden både fra slutseddel, skøde og pantebrev, hvis ordlyden er overensstemmende. I så fald vil det være naturligt at citere slutsedlen som den første aftale og referere, at denne ordlyd gik uændret igen i skødet og pantebrevet. Det bør af fremstillingen kunne ses, hvornår der citeres, og i de tilfælde, hvor skrivelsen kun citeres delvis, er det vigtigt at markere, hvor udeladelser har fundet sted. Det er langt fra alle de skrivelser, som parterne har udvekslet, der behøver at refereres. Det kan være tilstrækkeligt at referere nogle, som oftest de første skrivelser, f. eks. at sagsøgte gjorde gældende, at det leverede var behæftet med en nærmere angivet mangel, hvilket sagsøgeren bestred og så tilføje, at parterne derefter brevvekslede om spørgsmålet. I det hele taget gælder det, at jo kortere narratio kan gøres uden at udelade relevante oplysninger, des lettere bliver dommen at forstå.

Det almindeligste er at anbringe *narratio forrest i dommen*. I de fleste tilfælde giver det også den klareste form at indlede med en objektiv redegørelse for de kendsgerninger, som har ført til, at der overhovedet er opstået en retstvist for derefter at anføre parternes påstande og anbringender, inden bevisførelsen gengives. Dette gælder dog ikke altid. Da det er af betydning, at læseren hurtigst muligt bliver klar over, hvad sagen drejer sig om, vil det være uheldigt at sætte *narratio forrest*, hvis denne er meget lang og indviklet. Kan påstande og anbringender i et sådant tilfælde gengives kort, således at læseren derved får et indtryk af sagen, kan det være bedre at bytte om, således at påstande og anbringender sættes forrest og derefter *narratio*, der så kan indledes med ordene: »Sagens nærmere omstændigheder er følgende:«. Denne fremgangsmåde vil ofte være at foretrække, hvis der forud for retssagen er gået en administrativ behandling, som f. eks. i en skattesag. Begynder man i et sådant tilfælde med en fremstilling, der indeholder en gengivelse af, hvornår sagsøgeren købte en gård, hvorledes han udstykkede den og frasolgte parceller, kan det være meget længe, inden det går op for læseren, at det er en skattesag. Det vil derfor være bedre at begynde med påstandene og først derefter give *narratio*. Som eksempel herpå kan nævnes U 1973 . 890. I nogle skattesager vil man med fordel kunne begynde med at referere sagens hidtidige behandling, idet man først refererer sagsøgerens selvangivelse og skattemyndighedernes ændring heraf. Som eksempel herpå kan nævnes U 1973 . 588.

I nogle enkelte tilfælde vil det være umuligt at skrive en *narratio*, fordi der ikke er tilstrækkeligt grundlag hertil. Det kan tænkes, hvis sagen drejer sig om en købeaftale, om hvilken der intet skriftligt foreligger, og hvor afgørelsen derfor skal træffes på grundlag af parternes forklaringer og vidneudsagn. Hvis forklaringerne i et sådant tilfælde er stærkt divergerende, er der ikke andet at gøre end at begynde med påstande og anbringender og derefter gå over til en gengivelse af forklaringerne. Noget lignende kan tænkes i funktionærsager.

Endelig forekommer ikke sjældent tilfælde, hvor det giver den bedste oversigt at *dele sagsfremstillingen*. Dette gælder navnlig, hvor sagen naturligt falder i flere

afdelinger. Det klassiske eksempel herpå er sager om erstatning for personskade, hvor erstatningspligten bestrides. Her kan det være fordelagtigt at behandle erstatningspligten for sig og skadens omfang og erstatningens størrelse for sig. Hvor en sådan fremgangsmåde vælges, skal der i den indledende fremstilling alene medtages de oplysninger, som har interesse for afgørelsen af skyldspørgsmålet, og blot en omtale af, at sagsøgeren er kommet til skade og måske også en kort beskrivelse af, hvori skaden består. Derimod kan alle oplysninger om skadens omfang såsom lægeattest og dokumentation for tabt arbejdsfortjeneste og fastsættelse af invaliditetsgrad udskydes til efter afgørelsen af skyldspørgsmålet. Denne opstilling af dommen virker udmærket, når sagsøgte findes erstatningspligtig. Som eksempel kan nævnes U 1960 . 958. Derimod opstår der visse vanskeligheder, hvis sagsøgte skal frifindes. I så fald kommer dommen ikke til at indeholde noget til oplysning om skadens omfang, hvilket kan være uheldigt, hvis dommen ankes, og ankeinstansen kommer til et andet resultat med hensyn til skyldspørgsmålet. Det gør ikke så meget med hensyn til lægeerklæringer, der jo fortsat vil eksistere. Skal skadens omfang derimod belyses ved andet end lægeerklæringer, vil man i ankeinstansen mangle forklaringer herom, hvis de ikke er protokolleret. *Frost* går ind for, at man helt udelader en detaljeret beskrivelse af skadesomstændighederne, uanset de hermed forbundne ulemper og henviser dels til, at der alligevel meget ofte vil blive tale om en ny bevisførelse, dels til at domme vel i det hele ikke skal skrives med henblik på mulig anke. Der sker næppe større skade ved at udelade de nærmere oplysninger om skadens omfang i frifindende domme, da bedømmelsen heraf kun sjældent er afhængig af forklaringer, men i praksis er det vist almindeligst, at de medtages.

Det kan også i andre sager end erstatningssager være en fordel at dele fremstillingen op efter sagens enkelte led. Som eksempel kan henvises til skattesagen U 1973 . 377.

II. Parternes påstande og anbringender

Såfremt dommen indledes med en sagsfremstilling, bliver det næste led i dommen en gengivelse af *parternes påstande*. Det volder sædvanligvis ikke større besvær, navnlig ikke hvis der kun nedlægges en enkelt påstand, men kan blive kompliceret, hvis der nedlægges flere påstande.

Disse påstande kan være nedlagt for at opnå flere forskellige resultater f eks at sagsøgte tilpligtes at betale et beløb, og at en foretagen arrest kendes lovlig gjort og forfulgt, eller de flere påstande kan tilsigte at opnå et enkelt resultat, hvilket hyppigst forekommer i form af en påstand om, at sagsøgte tilpligtes at betale et bestemt beløb, subsidiært et efter rettens skøn fastsat mindre beløb. Alle sagsøgers påstande skal gengives i dommen også i tilfælde, hvor det samme resultat tilsigtes. Selv om retten når til det resultat, at sagsøgeren skal have medhold i sin principale påstand om tilkendelse af et bestemt beløb, refereres også en eventuel subsidiær påstand om et mindre beløb. Alle sagsøgers påstande gengives forud for sagsøgtets påstand. En undtagelse gælder dog med hensyn til sagsøgerens påstand om frifin-

delse for en af sagsøgte nedlagt påstand om selvstændig dom for et modkrav. Sagsøgers påstand herom anbringes efter sagsøgtes påstand.

Også hvis der er flere sagsøgte, gengives sagsøgers påstande først i forhold til alle de sagsøgte. Det er normalt samme påstande, der nedlægges over for de sagsøgte, men behøver ikke at være det. Det skal i dommen præciseres, hvis der nedlægges påstand om solidarisk hæftelse, hvilket er langt det almindeligste. Nedlægges der påstande om beløb af samme størrelse over for de sagsøgte, slås det sammen i en sætning: »Sagsøgeren nedlægger påstand om, at de sagsøgte dømmes in solidum til at betale . . .«. Nedlægges der påstande om forskellige beløb over for flere sagsøgte, gengives først påstanden over for den, der står først i dommens overskrift. Det letter oversigten, hvis man hele vejen i dommen beholder samme rækkefølge på flere sagsøgte. Påstås der forskellige beløb, men solidarisk hæftelse, kan dette gengives således: »for et beløb på . . . kr in solidum med . . .«.

Er påstanden blevet ændret under domsforhandlingen, bør dette fremgå af dommen, hvilket sædvanligvis skrives således: »Sagsøgeren har (under domsforhandlingen) nedlagt endelig påstand om . . .«. Derimod er det unødvendigt at anføre den tidligere påstand. Ligeledes bør det på dette sted lige anføres, hvis en eller begge parter har fri proces, f eks således: »Sagsøgeren, hvem der er meddelt fri proces under sagen, . . .«.

Er der en biintervenient, gøres der sædvanligvis en bemærkning herom lige efter gengivelsen af parternes påstande og eventuelt deres anbringender. Det kan gøres i en enkelt sætning: »NN er indtrådt i sagen til støtte for sagsøgers påstand.« Det samme gælder, hvis en af parterne i anledning af sagen har foretaget proces tilvarsling og kan f eks skrives således: »Sagsøgeren (sagsøgte) har proces tilvarslet NN under sagen.«

Medens det er utænkeligt, at nogen undlader tydeligt at gengive parternes påstande i dommen, kan det samme ikke siges med hensyn til *parternes anbringender*.

Frost sonderer i dette værks 2. udg . 167 mellem søgsmålsgrunde og anbringender. Han anfører, at søgsmålsgrund bør forstås ret snævert, og definerer det herefter som det umiddelbare grundlag for påstanden og særlig det grundlag, der er af typisk juridisk karakter, såsom aftale, skadegørende handling, ejendomsret, gældsbrief, kaution etc, medens der ved anbringender forstås de erklæringer og betragtninger, som sagsøgeren gør gældende angående sagens nærmere faktiske og retlige sammenhæng. Frost anfører dog, at sondringen er vanskelig at gennemføre.

Sondringen kritiseres af *Spleth* i U 1969 B . 1. *Spleth* mener ikke, at der forsåvidt angår Retsplejelovens terminologi kan sondres mellem anbringender på den ene side og søgsmålsgrunde på den anden side. Han henviser til *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål, 4. udg . 196, hvor det anføres, at der foreligger et anbringende, hvor et bestemt forhold fremhæves som begrundelse for partens proceskrav. Anbringender må herefter anses som et overbegreb til søgsmålsgrunde (på sagsøgerens side) og indsigelser (på sagsøgtes side). Modsætningen til anbringender er beviser, men sondringen mellem anbringender og beviser er heller ikke skarp, eller snarere et anbringende f eks culpa kan bestå af flere momenter. Hvert enkelt moment bør ikke anses som et anbringende, men en part må kunne påberåbe sig dem inden for det almindelige anbringende, og retten må kunne inddrage dem, forudsat at parterne har haft lejlighed til at udtale sig. Når Frost sonderer mellem søgsmålsgrunde og anbringender, beror det efter *Spleths* mening på, at Frost under anbringender indbefatter samtlige parternes udviklinger under proceduren, også de, der blot går ud på at overbevise retten om søgsmålsgrundens eller indsigelsens rig-

tighed, men som ikke er afgørende for rettens mulighed for at tage stilling. Det er utvivlsomt rigtigt, at man ikke bør sondre mellem anbringender og søgsmålsgrunde, og betegnelsen anbringender er derfor i denne fremstilling brugt i den snævrere betydning.

Ifølge Retsplejelovens § 293, stk 2, må retten ikke ved sin afgørelse tage hensyn til søgsmålsgrunde eller indsigelser, som ikke er gjort gældende af parterne, og som disse er berettiget til at frafalde. Endvidere gælder der begrænsninger i adgangen til at fremkomme med nye anbringender under anken, jfr § 404 og § 440, stk 3. Der er derfor ikke tvivl om, at det klart bør fremgå af dommen, hvilke anbringender hver af parterne har anført. Dette gælder dog kun, hvis parten har fremsat et egentligt anbringende. Sagsøgeren må altid anføre en søgsmålsgrund, medens sagsøgte kan begrænse sin påstand til frifindelse, idet han bestrider det af sagsøgeren anførte. Fremsætter han derimod en egentlig indsigelse, f eks ved at gøre gældende, at beløbet er betalt, at fordringen er forældet, at der er reklameret for sent, eller at han skal frifindes for sagsøgerens krav om erstatning på grund af sagsøgerens egen skyld, må disse indsigelser fremgå af dommen. På tilsvarende måde må sagsøgtes søgsmålsgrund gengives, hvis han fremsætter modkrav til selvstændig dom.

Der er vist nu stort set enighed om, at en parts anbringender ikke blot bør fremgå af dommen, men også fremtræde som fremsat af parterne. Der har tidligere navnlig i Vestre Landsret været en udbredt praksis for, at man ikke gengav den vindende parts anbringender eller i hvert fald kun i meget begrænset omfang, men lod anbringenderne fremgå af rettens præmisser. Derimod blev den tabende parts anbringender refereret fuldt ud. Selv om en sådan metode måske kan virke elegant og i hvert fald undgår gentagelser og derved medvirker til, at en dom kan blive noget kortere, kan der anføres vægtige indvendinger imod den. Det forstyrrer balancen i dommen, og det kan især komme til at se mærkeligt ud, hvor en part kun får ret i nogle af sine anbringender eller medhold i sin subsidiære påstand. Det stemmer også bedst med dansk rets kontradiktoriske princip, at hver part fremfører sine argumenter. Dernæst er det af afgørende betydning, at det i tilfælde af anke kan ses, om et anbringende har været fremført under sagen i første instans. Ganske vist kan man gå ud fra, at de anbringender, der refereres i dommens præmisser, har været fremsat af den vindende part, men det er ikke sikkert, at dommen gengiver alle partens anbringender, f eks ikke anbringender der kun er fremsat subsidiært, hvis det principale anbringende er fundet tilstrækkeligt til at bære dommens resultat. Den anførte fremgangsmåde er ikke anbefalelsesværdig og anvendes vist ikke meget mere.

Om dette spørgsmål kan i øvrigt henvises til *Frost* i Fuldmægtigen 1947 . 136–55 og J 1956 . 202–203 samt Juridisk Grundbog 2. udg . 168–69, *Spleth* i Fuldmægtigen 1948 . 77–80 og U 1969 . 3 og *Gøtzsche* i J 1956 . 283–284.

Ved gengivelsen af parternes anbringender bør de bringes i en logisk rækkefølge, der som regel svarer til den rækkefølge, hvori påstandene er gengivet. Det er almindeligt at gengive alle sagsøgerens anbringender først, men det kan ikke udelukkes, at det vil være mere naturligt at udskyde et eller flere anbringender anført af sag-

søgeren til efter sagsøgtes anbringender. Der kan her tages hensyn til, hvem der skal fremsætte et anbringende, for at det kan tages i betragtning. Gør sagsøgte således gældende, at sagsøgerens krav er forældet, medens sagsøgeren gør gældende, at forældelsen er afbrudt, kan det give en mere logisk opstilling at referere sagsøgers anbringende herom sidst. Se herom *Spleth* i U 1969 B . 3–4. Det bør endvidere fremgå, om en parts anbringender fremsættes som alternative, principale og subsidiære eller ligeordnede.

Medens der som nævnt næppe i dag er uenighed om, at parternes anbringender skal gengives i dommen, er der mere tvivl om, *hvor i dommen de bedst kan anbringes*. Der kan tænkes to muligheder: enten i umiddelbar forbindelse med parternes påstande eller senere efter bevisførelsen lige før dommens præmisser. Begge fremgangsmåder anvendes, og der kan anføres noget til støtte for begge. For at gengive en parts anbringender i forbindelse med påstandene kan anføres, at man på et tidligt sted i dommen får konkretiseret, hvad retstvisten angår. Herved bliver den efterfølgende gengivelse af parternes og vidners forklaringer og andre beviser lettere at forstå, og den, der læser dommen, bliver bedre i stand til at vurdere disse oplysninger. *Spleth* i U 1969 B . 4 f går absolut ind for denne fremgangsmåde og beklager en tilsyneladende stigende tendens til at udskyde parternes anbringender til senere i dommen. Han anser det ikke for en ulykke at adskille gengivelse af anbringender og procedure, men mener, at det måske tværtimod kan være en fordel, fordi man herved tvinges til at overveje, hvad er partens anbringender, og hvad er alene anført for at overbevise om rigtigheden af de fremsatte anbringender.

Frost i dette værks 2. udg . 167–68 går også nærmest ind for denne metode, idet han anfører, at søgsmålsgrunden (indsigelsen) som regel bør anføres i forbindelse med påstanden, således at alene nævnelser af de nærmere anbringender udskydes.

Der er næppe tvivl om, at anbringender som udgangspunkt bør anbringes i forbindelse med påstandene. Det kan i mange tilfælde gøre dommen lettere tilgængelig. Rent praktisk kan det gøres på to måder. Man kan enten gengive anbringender i direkte forbindelse med påstanden f eks ved at indføre ordene: »under anbringende af, at . . .«. Som eksempel herpå kan nævnes U 1973 . 578. Denne fremgangsmåde kan kun anvendes, hvis man kan gengive en parts anbringender kort. Man kan også efter gengivelse af påstanden skrive: »Sagsøgeren har til støtte for sin påstand anført, at . . .«

Det er imidlertid langt fra altid, at det giver den bedste opbygning af dommen at gengive parternes anbringender udtømmende i forbindelse med påstandene. I nogle tilfælde fremgår det klart af narratio, hvilket anbringende der gøres gældende. Tager man f eks en ukompliceret sag om mangler, hvor man i narratio refererer, at sagsøgte nægter at betale, fordi salgsgenstanden er behæftet med en nærmere angiven mangel, og at sagsøgeren afviser, at salgsgenstanden lider af denne mangel, behøver man næppe en gengivelse af anbringenderne for at forstå den efterfølgende bevisførelse, der måske indskrænker sig til en kort skønserklæring. Skal man i sådanne tilfælde gengive noget af proceduren, hvilket kan være ønskeligt, forekommer det bedst at gengive anbringenderne i forbindelse med proceduren. Også i andre tilfælde vil det være en fordel at udskyde gengivelse af parternes

anbringender helt eller delvis til efter bevisafsnittet. Anbringender kan være så indviklede og bestå af så mange indbyrdes forbundne led, uden at de enkelte led derved kan anses for bevisfakta, og have en så nær tilknytning til bevisførelsen og proceduren, at det er bedst at udskyde gengivelsen. Kan man i et sådant tilfælde kort gengive hovedindholdet af anbringenderne – det Frost kalder søgsmålsgrunden – bør dette ske i forbindelse med påstanden, således at kun den øvrige del af partens anbringender udskydes til proceduren.

Endelig skal nævnes de tilfælde, hvor sagen deles op i flere led. Idet der henvises til det i indledningen anførte, skal her fremhæves, at det i sager om erstatning for personskade ofte vil være mest hensigtsmæssigt at gengive sagsøgers påstand uden specifikation af erstatningsbeløbet og sagsøgers anbringender om skyldspørgsmålet samt sagsøgte påstand og indsigelse vedrørende skyldspørgsmålet. Når retten har truffet afgørelse om skyldspørgsmålet, bringes sagsøgers specifikation af erstatningskravet og parternes anbringender vedrørende erstatningens størrelse. I sager med mange poster, f. eks. sager om mangler ved byggeri, vil det ofte være en fordel at gengive bygherrens påstand med specifikation af beløbene og hans anbringende om, at der foreligger mangler, men at udskyde parternes øvrige anbringender til proceduren om hver enkelt mangel. Noget lignende kan gælde skattesager, hvis der er flere forskellige punkter, på hvilke selvangivelsen er blevet ændret. Det gælder her som andre steder, at det vil virke meget stift, hvis man ikke tør fravige den sædvanlige opstilling, såfremt en sag giver rimelig anledning dertil.

Selv om proceduren i dommen først refereres efter bevisførelsen, har spørgsmålet om gengivelse af proceduren en så nær sammenhæng med gengivelsen af anbringender, at det er naturligt at behandle spørgsmålet her. Det må naturligvis bero på et skøn, hvor meget man vil tage med af proceduren, og der kan være tilfælde, hvor sagen efter gengivelsen af anbringender og bevisførelse er så oplagt, og proceduren måske så intetsigende, at der slet ikke er grund til at referere den. *Spleth* henleder i U 1969 B . 5 opmærksomheden på, at optagelse af en argumentation, som retten finder urimelig, let kan give indtryk af, at der er noget om den. Som oftest vil dog parternes procedure indeholde en sådan nærmere udbygning af parternes anbringender, at i hvert fald dele heraf bør gengives. Det vil sjældent være ønskeligt endsige nødvendigt at gengive proceduren i dens helhed, man må udvælge de relevante hovedpunkter.

Ved gengivelse af proceduren kan man ligesom ved gengivelse af parternes anbringender vælge forskellige fremgangsmåder. Man kan enten gengive begge parter procedure eller gengive alene den tabende parts procedure og lade den vindende parts procedure fremgå af dommens præmisser. I små og enkle sager kan det virke lidt for voldsomt at give begrundelsen to gange, først i den vindende parts procedure og derefter i rettens præmisser. I sådanne tilfælde bør man vælge at lade det fremtræde som rettens begrundelse og nøjes med at lade partens procedure fremgå af ordene: »i overensstemmelse med det af sagsøgeren (sagsøgte) anførte.« I almindelighed bør dog begge parter procedure refereres. Gengivelsen af parternes procedure må opbygges logisk og i samme rækkefølge som partens påstande og anbringender. Det bør også tilstræbes, at parternes procedure kommer i samme

orden. Det betyder, at man ofte må bytte lidt om på den rækkefølge, hvori proceduren er holdt, hvis advokaterne har holdt proceduren efter et medbragt manuskript. Der må også ses på, hvorledes man har tænkt sig at opbygge præmisserne.

Med hensyn til hvor meget der skal tages med, har *Frost* opstillet den gode hovedregel, at der skal medtages så meget, som er nødvendigt, for at retten ved benyttelsen af det anførte kan nå til domsresultatet. Dette fører blandt andet til, at man i tilfælde, hvor der er anført både en principal påstand, som der gives medhold i, og en subsidiær kun behøver at gengive proceduren vedrørende den principale påstand. Gives der imidlertid kun medhold i den subsidiære påstand, må proceduren med hensyn til begge påstande gengives. I tilfælde, hvor sagsøgte – eller sagsøgeren med hensyn til sagsøgtes anbringender – alene har bestridt det af modparten anførte uden at anføre et egentligt anbringende, kan der ikke sjældent være grund til at gengive partens procedure om, hvorfor det anførte bestrides. Endelig kan der være grund til at gøre opmærksom på, at man måske også bør se lidt på, hvad der fra den tabende parts side gøres særlig meget ud af. Hvis det ikke er helt irrelevant, kan der være anledning til at referere blot så meget, at det kan ses, at man har været opmærksom på det. Det kan af og til betyde, at en overflødig anke spares.

III. Bevismaterialet

Det tredje afsnit i en dom indeholder en gengivelse af bevismaterialet. Dette består dels af forklaringer afgivet af parter og vidner, dels af skriftligt materiale, navnlig hidrørende fra offentlige myndigheder. Som regel gengives forklaringerne først, men det kan ikke udelukkes, at det kan give en klarere opstilling at gengive det øvrige bevismateriale først. Det kan f.eks. tænkes, at en skønserklæring med påfølgende afhjæmning af skønsmændene medfører, at forklaringerne i det væsentlige kommer til at tage udgangspunkt i skønserklæringen. I så fald kan det være bedst at gengive skønserklæringen først.

A. Parts- og vidneforklaringer

Det er praktisk og bliver mere og mere almindeligt at indlede gengivelsen af de under sagen afgivne forklaringer med en samlet angivelse af, hvem der har afgivet forklaring. Det gøres i formen: »Der er under sagen afgivet forklaring af« Nogle anser dette for helt overflødigt, men det kan, hvis der er afgivet et antal forklaringer, være meget praktisk. Det kan dels lette oversigten, dels have den betydning, at man lettere helt kan udelade en vidneforklaring, som ikke er protokolleret, og som findes uden betydning.

Der skal i denne forbindelse gøres nogle bemærkninger om *benævnelsen af parter*. Sagens parter betegnes som sagsøger og sagsøgte (ikke indstævnte). Man ser ofte flertalsform brugt, når parten er en institution eller aktieselskab. Det er unødvendigt. Flertalsformen bør forbeholdes tilfælde, hvor der er flere sagsøgere eller sagsøgte.

Særlige problemer opstår, hvis en af parterne er mindreårig eller umyndiggjort.

Her er værgen den processuelle part, medens den umyndige er den materielle part. Det er helt klart, at værgen som den processuelle part anlægger sag, nedlægger påstand og anfører anbringender, men skal der afgives forklaring, afgiver den umyndige forklaring som part og værgen forklaring som vidne, se herved *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål . 100 ff. *Frost* finder det naturligt, at man som hovedregel kalder værgen sagsøger eller sagsøgt og i konsekvens heraf anbringer hans navn først i den kollektive partsbetegnelse og anfører blandt andet, at det lyder mærkeligt, når man lader en 8-årig dreng anføre forskellige retlige betragtninger. Det forekommer ikke mig mærkeligere end at lade en voksen, som utvivlsomt ikke har begreb om jura, anføre retlige betragtninger. I betragtning af, at det er den umyndige, som afgiver partsforklaring, og ham, der bliver dømt til at betale eller får tillagt et beløb, vil jeg anbefale at lade den umyndige stå først i den kollektive partsbetegnelse, f. eks: Niels Poulsen ved dennes værger Jens Poulsen og hustru, Karen Poulsen. Praksis ligger ikke fast. I U 1973 . 351, hvor der var en umyndig på hver side, angives værgerne først på sagsøgers side og den mindreårige først på sagsøgtes side. Optræder en forening som mandatar for et medlem, er det vist sædvanligt at anbringe mandataren først i den kollektive partsbetegnelse og at betegne denne som sagsøger eller sagsøgt.

Det gælder med hensyn til forklaringer som med alt andet stof, der har været forelagt under sagen, at man må skønne, i hvilket omfang det er nødvendigt at referere dem. Gengivelse af overflødig stof tynger kun dommen.

Visse forklaringer kan *helt udelades*. Der vil ikke helt sjældent være indkaldt vidner, hos hvem advokater havde håbet at kunne fiske oplysninger, der kan bruges under sagen, men som under afhøringen viser sig at være uden nærmere kendskab til sagen, således at afhøringen hurtigt må opgives. Sådanne forklaringer skal ikke medtages i dommen. Det forekommer endvidere, at parten har indkaldt et vidne, som skal bruges for at bevise en bestemt omstændighed, som det under domsforhandlingen viser sig, at modparten slet ikke vil bestride. Dette burde naturligvis have været klaret under sagens forberedelse, og i hvert fald burde vidneførslen være frafaldet, da det blev klart, at den pågældende omstændighed ikke blev bestridt, men det kvier advokaten sig somme tider ved, når man nu har ulejliget vidnet. En sådan forklaring kan man også roligt udelade. Det sker også, at modparten, efter at vidnet er ført, erklærer sig enig i, at den pågældende omstændighed lægges til grund. I så fald bør den pågældende omstændighed medtages i narratio, medens referat af forklaringen undlades. Endelig er der tilfælde, hvor en forklaring er så åbenbart urigtig, at det er mest barmhjertigt at forbigå den i absolut tavshed.

De fleste forklaringer må naturligvis gengives i dommen, men det vil være lige forkert at gengive forklaringerne ord for ord og at reducere dem til det rene ingenting. Det første vil være overflødig og det sidste vil forhindre, at dommen kan stå alene. Når man ser bort fra disse yderpunkter, bliver spørgsmålet, *hvor udførligt forklaringer skal gengives*. En del taler for ikke at gøre gengivelsen af forklaringer alt for kort. Her er det af betydning, at forklaringer i civile sager meget ofte ikke er protokolleret. Det betyder meget for parterne, at de kan se, at der er gjort noget ud af dommen. Navnlig er det af betydning for den tabende part at kunne se, at

alt, hvad der er blevet forklaret, som kunne støtte hans standpunkt, er blevet taget i betragtning ved sagens afgørelse. Det er afgørende, at parten ikke tror, at han tabte sagen alene, fordi hans egen og hans vidners forklaring ikke er blevet forstået. Det kan eventuelt føre til, at han helt overflødigt anker sagen. Endelig kan en udførlig gengivelse af forklaringer bidrage til, at dens rækkevidde bedre kan bedømmes, således dens betydning som præjudikat. På den anden side kan der også anføres noget imod en for udførlig gengivelse af forklaringer. Det gør det sværere at læse dommen og at finde frem til, hvad der er væsentligt. Resultatet må være, at man må søge at nå frem til en passende mellemting. Der kan her lægges vægt på, hvis forklaring der er tale om, hvilket punkt i sagen forklaringen drejer sig om og sagens hele karakter.

Der kan ikke være tvivl om, at parternes forklaringer i almindelighed må refereres ret udførligt. Det er trods alt dem, der er direkte impliceret, og meget taler derfor for ikke at beskære deres forklaringer for meget. Er der tale om vidneforklaringer, kan man bedre være lidt hårdhændet med at skære ned. Alt overflødigt stof bør udelades. Ofte indledes en afhøring med en række spørgsmål for ligesom at sætte vidnet i gang. Denne del af forklaringen bør udelades. Det samme gælder forklaringer om omstændigheder, om hvilke der er enighed, og som derfor allerede er optaget i narratio. Er en vidneforklaring selvmodsigende eller meget usikker og i strid med det i øvrigt oplyste i en sådan grad, at der ikke kan bygges noget på den, kan den i hvert fald refereres ganske kort. Det samme gælder, hvis en forklaring uden at være direkte overflødig kun har ringe betydning. *Frost* nævner som eksempel yngre vidner i hævdsager, men der kan nævnes andre, f. eks. vidner i færdselsager, som først er kommet til stede, efter at uheldet er sket, og derfor kun kan udtale sig om, hvorledes bilerne stod efter uheldet. Endvidere kan man i tilfælde, hvor det er ret oplagt, hvorledes en skade er indtrådt, beskære vidneudsagn om, at skaden er sket på en anden måde, ret kraftigt, men man må selvfølgelig passe på, at man ikke kommer til at beskære vidneudsagn for kraftigt blot for lettere at kunne nå til det resultat, man mener sagen bør have. Det gælder i det hele, at forklaringer ikke må skæres for stærkt til efter domsresultatet. I øvrigt vil det ikke sjældent være muligt at referere flere forklaringer samlet, f. eks. således: »Vidnerne X og Y har (i det væsentlige) overensstemmende forklaret, at . . .« eller i referatet af en forklaring at henvise til en tidligere refereret forklaring, f. eks.: »Vidnet har forklaret som sagsøgeren om omstændighederne vedrørende kontraktens indgåelse og har i øvrigt forklaret, at . . .«

Det kan også være af betydning, hvilket punkt i sagen der er afgivet forklaring om. Er det en biomstændighed, kan forklaringen være ganske kort. Det samme gælder, hvis det er en omstændighed, om hvilken der foreligger bedre beviser i form af skriftlige erklæringer. En brevveksling mellem parterne, inden der er opstået strid, er et sikrere bevis end senere forklaringer.

Endvidere kan sagens karakter få betydning. Er det en sag om, hvorvidt en aftale, der ikke foreligger skriftligt, er indgået, må forklaringerne gengives meget detaljeret. Her kan de mindste nuancer få betydning, når det senere skal afvejes, hvad der kan lægges til grund som bevist. Det samme gælder ikke, hvis der forelig-

ger en skriftlig aftale, medmindre det gøres gældende, at den skriftlige aftale ikke har fået det aftalte indhold. Udførlige forklaringer kan endvidere være nødvendige i sager, hvor spørgsmålet er, om funktionæren er blevet ulovligt bortvist. *Frost* nævner i denne forbindelse også spørgsmålet, om sagen er af en sådan karakter, at den kan få betydning som præjudikat, f. eks. omfanget af oplysningspligten ved handel med fast ejendom eller kreaturer. Dette hensyn kan også føre til en ikke for kortfattet gengivelse af forklaringerne.

Der skal herefter gøres nogle bemærkninger om den *måde, hvorpå man kan gengive forklaringerne*. Det kan ofte være en fordel i forbindelse med vidneforklaringer at angive, hvis vidnet har tilknytning til parterne, f. eks.: »Sagsøgtes hustru NN har forklaret, at . . .« Det kan få betydning for bedømmelsen af det pågældende udsagns værdi. Der er næppe i dag uenighed om, at udsagn skal gengives i referat, ikke med de pågældendes egne ord. Reglen i Retsplejelovens § 185, stk 1, om at gengive vidners udsagn så vidt muligt med deres egne ord gælder kun retsbogen. Er en forklaring protokolleret i jeg-form, må den omskrives. I det hele taget gælder det, at, selv om en forklaring måtte være protokolleret, hvad den sjældent er, vil den hyppigt være uegnet til at blive klammet ind. Omskrivninger rummer imidlertid altid en fare, enten kan forklaringen blive stærkere, end den egentlig er, eller den kan blive mere intetsigende. Begge dele må søges undgået, så der er al mulig grund til at være omhyggelig med gengivelsen af forklaringer. Forklaringerne må refereres i et jævnt sprog, og man bør stræbe efter at undgå den specielle juridiske terminologi. Det virker ikke videre overbevisende, når en ganske jævn mand, som jeg engang har set det refereret i en forklaring, erklærede, at han ikke havde handlet culpøst. Der kan under en afhøring fremkomme en så spontan udtalelse om et væsentligt punkt, at den fortjener at gengives i citat; i så fald er der intet i vejen for at gøre det, men man skal ikke overdrive denne metode. Endelig skal der gøres opmærksom på, at forklaringerne skal refereres så vidt muligt kronologisk, uden hensyn til at den refererede udtalelse først er fremkommet under kontraafhøringen, og at de skal refereres sammenhængende, således at man kan se, i hvilken forbindelse det pågældende led i et udsagn er fremkommet.

B. Andre bevisligheder

Der vil ikke sjældent være tale om, at parterne under en sag påberåber sig andre beviser end parts- og vidneforklaringer. Der vil navnlig være tale om dokumenter som skøder, pantebreve, kontrakter og brevveksling mellem parterne eller erklæring tilvejebragt med henblik på sagen fra særligt sagkyndige institutioner eller private personer, som oftest personer, der af retten er udmeldt som syns- og skøns-mænd. Om disse skriftlige beviser gælder, at de gennemgående er bedre end parts- og vidneforklaringer, de første fordi de hidrører fra tiden, før der opstod retstvist, de sidste fordi de hidrører fra neutrale personer og er tilvejebragt specielt med henblik på den verserende sag. De førstnævnte skriftlige beviser vil normalt høre hjemme i narratio, og der henvises derfor derom til afsnit I. Der tænkes i det følgende i det væsentlige på de erklæring, som er tilvejebragt med henblik på sagen.

Der kan ikke være tvivl om, at de sagkyndige erklæringer normalt må refereres og ofte gengives in extenso i dommen. Da erklæringerne er afgivet specielt med henblik på dommen, skal man nok være forsigtig med at beskære dem, men der er snarest en tendens til at gengive mere af erklæringerne end strengt nødvendigt.

Er der tale om lægeerklæringer, vil der sjældent være brug for andet end konklusionen. Det kan dog tænkes, at et punkt i lægeerklæringen udover konklusionen specielt påberåbes af en af parterne. I så fald bør det almindeligvis medtages i dommen. Hvor i dommen lægeerklæringen skal gengives, må afhænge af, hvad den skal tjene som bevis for. Skal den under en funktionærsag bruges som dokumentation, f. eks. for lovligt fravær på grund af sygdom, hører den hjemme i det her omtalte afsnit af dommen. Skal den derimod tjene som dokumentation for varigheden af en tilskadekomst eller belyse en invaliditet, vil erklæringens placering afhænge af, hvordan dommen i øvrigt er opbygget. Det er allerede foran i det indledende afsnit omtalt, at det i erstatningssager ofte vil være praktisk først at behandle skyldspørgsmålet og derefter erstatningsspørgsmålet. Gøres dette, hører lægeerklæringen hjemme i det senere afsnit.

Syns- og skønserklæringer udgør ofte det vigtigste bevis i en sag. Erklæringerne er ofte meget lange, hvilket kan bero på, at de indeholder svar på alle de spørgsmål, parternes advokater stiller. Da spørgsmålene er stillet, inden advokaten har haft mulighed for endeligt at tilrettelægge sagen, og da han derfor har stillet spørgsmål, som senere viser sig at være overflødige, vil det ofte være muligt at skære en hel del spørgsmål og svar fra, så kun den del af erklæringen, som efter sagførelsen er relevant, gengives. Gengivelsen af erklæringer bør normalt ske ved citat, og således at de enkelte spørgsmål og svar bringes i umiddelbar forbindelse med hinanden. Det giver den bedste oversigt. Som oftest er skønserklæringer affattet på den måde, således at de kan klammes ind, men er de ikke, er man nødt til selv at opstille spørgsmål og svar på den måde. Det må klart fremgå af citatet, hvor der er udeladt noget. Det kan gøres ved at skrive f. eks. »Skønsmændene har i en erklæring af (dato) bl. a. udtalt . . .« og derefter citere de spørgsmål og svar, som findes nødvendige, og erstatte de øvrige med At omskrive skønserklæringer er i almindelighed ikke tilrådeligt, men der kan være tilfælde, hvor det er nødvendigt. Man bør i så fald gengive det relevante med skønserklæringens egne ord.

I enkelte tilfælde kan det være berettiget helt at udelade skønserklæringen, selv om den tillægges afgørende vægt ved bevisbedømmelsen. I en sag, der for nylig forelagdes Østre Landsret, var spørgsmålet, om en radiofabrikants apparater var behæftede med så væsentlige mangler, at det berettigede en grossist til at hæve en langtidskontrakt. I sagen var tilvejebragt flere til dels meget lange skønserklæringer om udviklede tekniske forhold samt yderligere meget lange erklæringer om målinger foretaget til brug for skønsmændene. En gengivelse af disse i en dom ville have været yderst uheldigt, idet udviklede tekniske problemer ganske ville have overskygget de juridiske spørgsmål. Landsretten skar derfor igennem og nøjedes med at gengive skønsmændenes under afhjemlingen afgivne forklaringer om, at apparaterne ikke burde have været bragt på markedet, medens selve erklæringerne ikke blev gengivet. Dette er selvfølgelig undtagelsen.

Med hensyn til andre sagkyndige erklæringer fra f.eks. Teknologisk Institut, brancheforeninger og lignende gælder det samme, som er anført om skønserklæringer. Det skal dog bemærkes, at der somme tider fremlægges erklæringer fra institutter, som har foretaget målinger, der bruges af skønsmændene, når de afgiver deres erklæringer. Sådanne erklæringer kan det ikke være nødvendigt at gengive i dommen. Det vil som regel fremgå af skønserklæringen, at disse målinger har været foretaget, men skulle det ikke være tilfældet, må det være berettiget blot at omtale, at erklæringen har været afgivet.

IV. Dommens præmisser og domsresultatet

Ifølge gældende teori forstås ved præmisser alt, hvad der anføres til begrundelse for resultatet, således fremstillingen af sagens faktiske sammenhæng, parternes påstande og anbringender, bevisførelsen og de betragtninger, som retten har lagt til grund for afgørelsen. *Frost* bruger som modsætning hertil udtrykket dommens egentlige præmisser om rettens bevisdømmelse og de retlige betragtninger og følgeslutninger, som begrunder domsresultatet. Efter almindelig juridisk sprogbrug er der næppe mange, som ved en doms præmisser tænker på andet end rettens afsluttende begrundelse for domsresultatet, og betegnelsen præmisser vil derfor blive anvendt i denne snævrere betydning i det følgende.

En doms præmisser er – måske bortset fra selve resultatet – det vigtigste, men samtidig det vanskeligste i dommen. For den, der skriver en dom, er det sædvanligvis præmisserne, der volder det største besvær. Samtidig er det også det punkt, på hvilket det er vanskeligst at give nogen generel vejledning, da præmisserne i den grad er knyttet til den konkrete sag.

Ejendommeligt nok er det første problem, man støder på, et lille rent praktisk problem. Ingen er i tvivl om, at det er vigtigt klart at tilkendegive, hvornår dommens præmisser begynder, men endnu synes der ikke at være opnået enighed om, hvorledes det bedst gøres. Det almindeligste er at begynde med: »Retten skal bemærke (udtale)«, men udtrykket er ikke særlig godt. Udtryk som: »Retten finder, at . . .« eller »Efter det således oplyste finder retten, at . . .« er bedre, men passer ikke altid i sammenhængen. *Frost* har anbefalet, uanset hvilken indledning der benyttes, at anvende et liniemellemrum, men dette er ikke rigtigt slået igennem.

Med hensyn til udformningen af præmisser finder man ikke megen vejledning i lovens bestemmelser. For borgerlige sagers vedkommende findes som tidligere omtalt alene Retsplejelovens § 218, stk 1, hvorefter en dom skal begrundes. I motiverne til bestemmelsen (udkast til lov om den borgerlige retspleje 1899, sp 37) siges blot, at der kræves en såvidt muligt kortfattet begrundelse af dommen med forbigåelse af alt, hvad retten anser for uvæsentligt. Noget mere udførligt siges om præmisserne i straffesager i § 929, stk 2: »Domfældes tiltalte, skal i domsgrundene de omstændigheder nøjagtigt angives, der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og det eller de lovbud anføres, som bringes i anvendelse«, og i stk 3: »Frifindes tiltalte, skal de straffen betingende omstændigheder, som antages at

mangle eller ikke være bevist, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres.« I straffesager skal præmisserne altså dels angive, hvad der bevismæssigt lægges til grund, dels anføre de lovbestemmelser som efter resultatet af bevisførelsen finder anvendelse. Noget tilsvarende må antages at gælde for borgerlige sager.

Det første spørgsmål, som rejser sig, er, om retten skal tage stilling til alt, hvad der er fremført under sagen. Hovedreglen er, at retten ikke skal tage stilling til mere end nødvendigt for at begrunde domsresultatet. Det vil også stemme bedst med de ovenfor anførte motiver.

Med hensyn til påstande kan parterne til en vis grad binde retten. Er der kun nedlagt én påstand fra hver side, er der ikke større problemer. Retten skal tage stilling til de nedlagte påstande og ikke mere. Domsresultatet kan i det omfang, parterne er rådige over processen, kun blive domfældelse af sagsøgte efter sagsøgerens påstand eller frifindelse. Selv om bevisførelsen kunne have ført til et andet resultat, kan retten ikke nå dette, og det er derfor overflødigt at tage stilling til andre muligheder. Undertiden antyder retten dog, at der kunne være opnået et andet resultat ved at indføre f. eks: »således som sagsøgerens påstand er nedlagt.« Dette bør imidlertid kun ske, hvis retten er kommet til den overbevisning, at resultatet var blevet et andet, hvis påstanden havde været anderledes. Det typiske tilfælde er, at en part har glemt at nedlægge en subsidiær påstand om tilkendelse af et mindre beløb eller frifindelse mod betaling af et mindre beløb.

Er der nedlagt *flere påstande*, kan parterne binde retten til at tage stilling til påstandene i en bestemt rækkefølge ved at nedlægge dem som principal, subsidiær og mere subsidiær påstand. Herefter bliver det afgørende, hvorledes domsresultatet bliver. Skal sagsøgeren have medhold i den principale påstand, skal retten kun tage stilling til denne. Skal sagsøgeren ikke have medhold i den principale eller ikke i nogen af sine påstande, må retten tage stilling til begge.

Anbringender kan parterne i princippet ikke på samme måde som påstande binde retten til at behandle i en bestemt rækkefølge, men faktisk vil proceduren få indflydelse på, i hvilken rækkefølge og i hvilket omfang retten tager stilling til de enkelte anbringender. Anbringender kan være selvstændige, således at hvert af anbringenderne kan føre til domsresultatet. Anbringender kan også have en sådan sammenhæng, at samtlige de påberåbte omstændigheder skal være til stede, for at påstanden kan tages til følge. Som eksempel kan nævnes, at en sagsøger påstår erstatning i henhold til DL 3-19-2. Her er det nødvendigt for at give medhold, både at medhjælperen har handlet uforsvarligt, og at han har handlet under udførelse af sit hverv.

Er de anbringender, som er gjort gældende, selvstændige, og skal parten have medhold i et af dem, er det i almindelighed tilstrækkeligt, at retten tager stilling til dette. Her er retten ikke bundet af, om parten har gjort de to anbringender gældende som et principalt og et subsidiært anbringende. Finder retten, at blot et af de anførte anbringender er således bestyrket, at det kan lægges til grund og føre til det påståede resultat, behøver den ikke at tage stilling til, om det samme gælder med hensyn til det andet anbringende. Selv om retten ikke er bundet til nogen

bestemt rækkefølge, vil den dog ofte rent faktisk bruge den rækkefølge, som parterne angiver, og i nogle tilfælde synes det klart, at retten bør følge parternes ønske om rækkefølgen. Når visse indsigelser kun gøres gældende som subsidiære, kan det være på grund af deres særlige karakter, f. eks. indsigelser om forældelse eller manglende reklamation. Gør en sagsøgt gældende, at han skal frifindes for en fordring, principalt fordi beløbet er betalt, subsidiært fordi fordringen er forældet, bør man prøve indsigelsen om betaling først, og kun hvis der ikke er bevis for betaling, tage stilling til spørgsmålet om forældelse.

Er de fremsatte anbringender ikke selvstændige, må retten behandle dem alle, hvis parten skal have medhold. Skal parten ikke have medhold, er det forsåvidt tilstrækkeligt at tage stilling til det ene anbringende, som retten ikke kan give parten medhold i. Har medhjælperen i det førnævnte tilfælde ikke handlet under udførelsen af hvervet, er dette tilstrækkeligt til at afsige frifindelsesdom, uden at der tages stilling til, om medhjælperen har handlet uforsvarligt. Imidlertid vil det i almindelighed være utilfredsstillende, om retten i et sådant tilfælde ikke tager stilling til, om medhjælperen har handlet uforsvarligt. Retten har fået forelagt det fornødne grundlag herfor eller burde i hvert fald have fået det. Tages der ikke stilling, risikeres en ny sag anlagt mod medhjælperen. Retten bør derfor som hovedregel tage stilling hertil. Kommer retten til det resultat, at medhjælperen har handlet uforsvarligt, bør den lade dette fremgå af præmisserne f. eks.: »Selv om det herefter må anses for bevist, at . . .«. Kommer retten til det modsatte resultat, vil det være overflødigt at medtage begge anbringender i præmisserne. Det vil være naturligt at fastslå, at allerede fordi medhjælperen ikke har handlet uforsvarligt, vil husbonden være at frifinde. I andre tilfælde kan der være en vis indbyrdes sammenhæng mellem de enkelte anbringender, som kan medføre, at det ene anbringende belyser et andet. I så fald kan det være rimeligt at tage stilling til samtlige anbringender, således at retten tilkendegiver det samlede resultat af bevisførelsen. Dette kan være vejledende for den tabende part i hans overvejelser af, om han bør anke.

Ser man herefter på den nærmere udformning af præmisserne, er det vanskeligt at sige noget generelt. Præmisserne skal som allerede nævnt principielt indeholde så meget, som er nødvendigt til at begrunde dommens resultat og ikke mere, men det giver kun en begrænset vejledning.

Med hensyn til de faktiske omstændigheder må det overvejes, hvilket faktum der skal være til stede for at kunne drage de juridiske slutninger, som skal begrunde resultatet. Er disse faktiske omstændigheder ubestridt, vil de fremgå af narratio, og kan uden videre lægges til grund. Bestrides de derimod, må retten foretage en bedømmelse af beviserne. Hvadenten en bevisbedømmelse er nødvendig eller ikke, bør det af dommen tydeligt fremgå, hvilke faktiske omstændigheder der er lagt til grund. Dette har navnlig betydning, når en part skal vurdere, om der er grundlag for anke, og for bedømmelsen af dommens virkning som præjudikat. Er det muligt, bør bevisbedømmelsen anføres først, men meget ofte er der en så nær sammenhæng mellem bevisspørgsmålet og de retlige betragtninger, at det falder naturligere at bringe dem i sammenhæng. Det kan være ønskeligt, at resultatet af en bevis-

bedømmelse begrundes og det sker meget ofte i praksis, men er ikke altid muligt. Forholdet kan være det, at bevisbedømmelsen beror på så mange enkelte momenter, at det ikke vil være muligt at udtrykke dem i dommen, og at man derfor må skære igennem og indskrænke sig til at sige f eks: »Retten finder efter bevisførelsen at måtte lægge til grund, at . . .«. Har en enkelt omstændighed i et sådant tilfælde haft særlig betydning, kan denne fremhæves ved ordene: »navnlige under hensyn til, at . . .«

Efter bevisbedømmelsen fremkommer retten med sine retlige betragtninger. *Frost* har påpeget, at det ikke altid er nok med en koncentreret juridisk og logisk gennemtænkning, men at det også bør overvejes, om det resultat, man kommer til, også er praktisk holdbart, fornuftigt og rimeligt. Rent faktisk er forholdet vel det, at man ofte allerede under sagens gang har dannet sig et indtryk af, hvad der vil være det rimelige resultat, og ved domsskrivningen har taget dette som udgangspunkt. De retlige betragtninger bør gengives så kort som muligt, men ikke så kort, at der ikke er nogen reel begrundelse. Ved fortolkning af en lovbestemmelse bør man f eks ikke nøjes med at fastslå, at bestemmelsen findes at burde forstås således, men så vidt muligt anføre, hvordan man er nået til det resultat, at den bør forstås således. Der kan her henvises til bestemmelsens ordlyd, formålet, forarbejderne, eller hvad der nu har været afgørende for, at retten har besluttet sig for den fortolkning. Overflødige begrundelser bør undgås, jfr det foran anførte eksempel om ansvar efter 3-19-2. En dobbelt begrundelse – der er ikke herved tænkt på tilfælde, hvor en begrundelse består af flere led – vil i reglen være overflødig og bør derfor ligeledes undgås. Vil retten udtrykke, at det samme resultat kunne være nået på et andet grundlag, vil det være bedre at udtrykke dette med formuleringen: »Allerede som følge heraf . . .«. Denne formulering bør på den anden side kun anvendes, hvis retten finder, at også andre anbringender, som har været gjort gældende under sagen, ville have ført til dette resultat. Om denne formulering henvises i øvrigt til § 15.I.A. og § 25.II. Har retten ikke taget stilling hertil, bør der anvendes en anden formulering. Der kan f eks efter gengivelse af det anbringende, som lægges til grund, indføjes: »Herefter bliver det ikke nødvendigt at tage stilling til, om . . .«

En begrundelse kan gøres mere eller mindre konkret. Selv om det ville være af betydning for rets anvendelsen og teorien, om domme fastslog mere principielle retningslinier, er langt de fleste domme ret konkret begrundet. Der kan også anføres gode grunde herfor. I de fleste sager spiller bevisspørgsmålet en afgørende rolle, men selv om dette ikke er tilfældet, vil der sjældent i det enkelte tilfælde, der forelægges retten, være et grundlag, som i tilstrækkelig grad sætter retten i stand til at overskue konsekvenserne, således at der kan gives en mere principiel udtalelse. Til belysning af dette spørgsmål kan særligt henvises til *Tamm* i J 1963 . 469 ff (471–474). Det bør derfor nøje overvejes, at præmisserne affattes på en sådan måde, at det kan stå klart, hvor langt eller måske snarere hvor kort dommen rækker.

Henvises der i præmisserne til en lov, er det efterhånden blevet almindeligt alene at gengive lovens gængse navn, uden at lovens officielle titel samt nr og dato anføres. Dette er også som hovedregel fuldt tilstrækkeligt, når blot loven derved lader

sig identificere. Spørgsmålet herom er navnlig aktuelt, hvis en lov er blevet ændret i tiden lige omkring dommen. I så fald må det fremgå af dommen, om afgørelsen er truffet efter den gamle eller efter den nye lov. Er hele loven blevet ændret, vil dette kunne gøres ved at nævne lovens årstal, men er forholdet det, at kun enkelte bestemmelser i loven er blevet ændret ved en ændringslov, er det nødvendigt også at citere ændringsloven, hvis denne har fundet anvendelse.

Efter dommens præmisser følger domsresultatet, ikke at forveksle med konklusionen. Dommens resultat gengives sædvanligvis ganske kort således: »Herefter vil sagsøgerens påstand være at tage til følge«, eller: »Som følge af det ovenfor anførte bør sagsøgte til sagsøgeren betale . . . kr med renter som påstået«, eller: »Sagsøgtets påstand om frifindelse vil herefter være at tage til følge«.

Efter at satsen for morarenter er ændret ved lov nr 212 af 26/4 1973, formuleres bestemmelsen om morarenter i de tilfælde, som omfattes af den nye lov, f eks således: »med årlig rente 2% over den til enhver tid gældende officielle diskonto regnet fra den . . .« Datoen vil som hovedregel være datoen for sagens anlæg, som vil fremgå af referatet af nedlæggelsen af påstande.

Det foranstående indeholder ikke større ændringer i forhold til tidligere, og de formuleringer, der er antydte i fremstillingen, svarer til de almindeligvis anvendte. Det er imidlertid et spørgsmål, om ikke tiden er inde til at overveje en modernisering af sproget. Der synes allerede at være en tendens i denne retning, således er Københavns byret begyndt i straffesager at erstatte den almindelige vending: »at tiltalte NN bør for anklagemyndighedens tiltale under denne sag fri at være« med det mere mundrette: »at tiltalte NN frifindes«, jfr herom nedenfor i § 15, ligesom Østre Landsret overvejer en ændret formulering af ankedomme. Selv om jeg personlig synes, at der er meget, som taler for, at man overvejer at gøre sproget mere jævnt og ligetil, har jeg på den anden side fundet, at denne fremstilling ikke er det rette sted at behandle dette spørgsmål.

Tillæg: Dom i borgerlig landsretssag

Landmand Hans Jensen, Ankjær
mod
Landmand Christen Finsen, Tostrup.

Ved skøde af 12. oktober 1962 købte sagsøgte, landmand Christen Finsen, Tostrup, en landbrugsejendom på ca 10 tdr land, matr nr 10 a og 2 k af Ankjær by og sogn, af fru Karen Hansen, Ankjær, for en købesum af 50.000 kr, hvoraf 40.000 kr efter parternes erklæring udgjorde den faste ejendoms værdi. Inden købet havde sagsøgte og hans far, gårdejer Valdemar Finsen, Tostrup, fået ejendommen forevist af sælgerinden. Skødet, der blev oprettet af landsretssagfører J L Carstensen, Gammelkøbing, kom til at indeholde følgende bestemmelse: »Ejendommen, bygningerne, besætningen og det medfølgende inventar overtages af køberen i den stand, hvori det er og forefindes, og således som det er ham forevist, idet sælgerinden bemærker, at der ikke hende bekendt i ejendommen findes svamp . . .«.

Sagsøgte kom aldrig til at bo på ejendommen, idet han få dage efter at have købt den fik fast arbejde på »Gammelkøbing Maskinfabrik« og derfor overgav ejendommen i salgskommission til en ejendomsmægler. Denne kom i forbindelse med sagsøgeren, landmand Hans Jensen, der da boede i Sandal, og kørte sammen med ham d 26. oktober 1962 til Ankjær for at bese ejendommen, hvor de blev vist rundt af fru Karen Hansen, som endnu boede der. Den følgende dag tog sagsøgeren til Tostrup og indgik her med sagsøgtes far, der var bemyndiget til at handle på sagsøgtes vegne, aftale om en byttehandel, ved hvilken han erhvervede ejendommen. Der blev ikke oprettet slutseddel. Skødet, i hvilket købesummen var fastsat til 52.000 kr, hvoraf 40.000 kr for den faste ejendom, blev skrevet d 29. s m hos landsretsagfører Carstensen og kom bl a til at indeholde følgende bestemmelse: »Ejendommen med det videre afhændede overtages af køberen i den stand, hvori det er og forefindes, og således som det er ham forevist, idet sælgeren bemærker, at der ikke ham bekendt i ejendommen findes svamp«.

Under indflytningen d 31. s m skete det, at handelslærling Christen Sørensen, som hjalp til med flytningen, trådte gennem gulvet i en af stuerne, og en senere undersøgelse godtgjorde, at alle gulve i ejendommens stuehus var angrebet af svamp.

Under nærværende sag har sagsøgeren under anbringende af, at sagsøgte ved salget af ejendommen har svigtet den ham påhvilende oplysningspligt, påstået sagsøgte tilpligtet at erstatte ham de reparationsudgifter, der vil påløbe som følge af svampeangrebet, hvilke udgifter ifølge indhentet tilbud vil andrage 5000 kr, tilligemed renter heraf 5 % p a fra stævningens dato d 1. august 1963, til betaling sker.

Sagsøgte har påstået sig frifundet.

Sagsøgeren har til støtte for sin påstand nærmere anført, at sagsøgte efter de oplysninger der ved hans køb af ejendommen er givet ham om gulvenes tilstand, har været bekendt med svampeangrebet eller dog haft mistanke om tilstedeværelsen af et sådant. Ved ikke at videregive nævnte oplysninger til sagsøgeren og afgive den ovenfor gengivne i skødet indeholdte erklæring har sagsøgte svigtet sin oplysningspligt og pådraget sig erstatningsansvar.

Sagsøgte har til støtte for sin frifindelsepåstand gjort gældende, at han ikke ved salget havde mistanke endsige kendskab til svampeangrebet, og at hans far i øvrigt under salgsforhandlingerne har gjort sagsøgeren opmærksom på, at gulvet i det ene hjørne af opholdsstuen gængede.

Der er i sagen afgivet forklaring af parterne og en række vidner, hvorhos der er afholdt syns- og skønsforretning.

Sagsøgeren har forklaret, at han, før han købte ejendommen, kun havde været inde i stuehuset én gang, nemlig d 26. oktober 1962, da han sammen med ejendomsmægleren besøgte ejendommen. Da de efter at have besøgt marker og udbygninger var nået ind i stuehuset, var det blevet halvmørkt. De blev vist rundt af fru Hansen, og sagsøgeren kan huske, at han kom med en bemærkning om, at gulvene så ud til at være nye. Fru Hansen sagde ikke noget hertil og kom heller ikke i øvrigt med bemærkninger om gulvenes tilstand. Hverken under forhandlingerne i Tostrup eller under skødeskrivningen blev gulvene omtalt.

Sagsøgte har forklaret, at fru Hansen, da han og hans far besøgte ejendommen, bemærkede og påviste, at gulvet i det ene hjørne af opholdsstuen gyngede noget. Herefter spurgte sagsøgtes far, om der var svamp i ejendommen, for i så fald ville de ikke købe den. Fru Hansen svarede, at der ikke var svamp. Gulvene var ferniserede og pæne, og sagsøgte bemærkede ingen brune pletter. Gulvets tilstand blev ikke omtalt under forhandlingerne i forbindelse med udfærdigelsen af det skøde, hvorved sagsøgte købte ejendommen. Han var ikke til stede under forhandlingerne med sagsøgeren i Tostrup og heller ikke, da skødet til denne blev udfærdiget.

Sagsøgtes far, gårdejer Valdemar Finsen, Tostrup, har som vidne forklaret, at han, da han hørte om, at gulvet ville gyngede, spurgte fru Hansen: »Det er vel ikke svamp, for så vil vi ikke købe ejendommen«. Fru Hansen svarede, at der ikke var svamp. Da skødet til sagsøgte blev skrevet, var vidnet til stede. Han kan ikke huske nærmere, hvad der herunder blev sagt, men der var ingen tale om gulvene. Da sagsøgeren under forhandlingerne i Tostrup købte ejendommen, sagde vidnet til ham, at gulvet i det ene hjørne af opholdsstuen ville gyngede, og at sagsøgeren i øvrigt skulle tage ejendommen, som den var købt af sagsøgte. Også under skødeskrivningen den følgende dag blev det udtrykkelig sagt, at gulvet gyngede.

Sagsøgtes mor, fru Marie Finsen, har som vidne forklaret i det væsentlige som sagsøgtes far.

Sagsøgeren har her over for fastholdt, at der hverken under forhandlingerne i Tostrup eller under skødeskrivningen var tale om gulvenes tilstand.

Fru Karen Hansen, Ankjær, har som vidne forklaret, at hun har boet på ejendommen fra 1937. Omkring 1946 blev der lagt nye gulve overalt i stuehuset, som er bygget i 1890. Gulvene blev lagt på lister over støbt cement, hvorved der fremkom et mellemrum mellem cementen og trægulvet. Der blev derhos anbragt riste i trægulvet, således at luften kunne cirkulere under dette. Gulvene har senere været holdt med fernis. Da hun foreviste ejendommen for sagsøgte og hans far, viste hun dem stedet, hvor gulvet gyngede, og et sted i soveværelset, hvor fugten fra kostalden var trængt ind, således at det kunne ses på gulvet, men der blev ikke talt om svamp. Under skødeskrivningen spurgte landsretssagfører Carstensen, om hun ville garantere for, at der ikke på ejendommen fandtes svamp, husbukke og flyvehavre. Hun svarede hertil, at hun turde garantere mod husbukke og flyvehavre, men at hun ikke vidste, om hun turde garantere mod svamp, og hun henviste herved til, at hun havde påvist nogle svage steder ved gulvene. Hertil bemærkede Valdemar Finsen, at han i tidens løb havde ejet nogle og tyve ejendomme, og at der ikke havde været svamp i nogen af dem, og at dette her såmænd heller ikke var svamp. Da vidnet senere en aften viste sagsøgeren og ejendomsmægleren rundt på ejendommen, foretog hun også en hurtig gennemgang af værelserne. Det var da ved at blive mørkt, og hun mener ikke, at der blev talt om gulvene.

Som vidne har købmand Jens Pedersen, Vibæk, forklaret, at han var til stede, da fru Hansen solgte ejendommen til sagsøgte. M h t fru Hansens forevisning af stuerne og herunder fremsatte bemærkninger har han i det væsentlige forklaret som fru Hansen.

Landsrettsagfører Hans Sørensen, Nyby, der bistod fru Hansen, da skødet til sagsøgte blev oprettet på landsretssagfører Carstensens kontor i Gammelkøbing, har som vidne vedstået en af ham udarbejdet redegørelse, hvori det bl a hedder: »... Da vi gennemgik det udfærdigede skøde, standsede jeg op ved den indføjede sædvanlige bestemmelse om, at der ikke sælgeren bekendt findes svamp eller husbukke i ejendommen, og udspurgte fruhen nærmere. Hun udtalte da, at hun inden handelen havde forevist gulvet for køberen og køberens far og vist dem,

at gulvet i opholdsstuen gyngede, samt at fugten fra stalden var slået igennem i soveværelset. Køberens far bekræftede fruens udsagn. Jeg forklarede parterne, at klausulen i skødet ikke indeholdt nogen garanti mod svamp, hvad fru, da der fra køberens fars side blev rejst spørgsmål herom, ikke ville give . . .«

De i sagen udmeldte syns- og skønsmænd, tømremester Frits Andersen, Gammelkøbing, og tømremester Anders Carlsen, Nyby, har dels i en syns- og skønsforretning af 19. november 1963 og dels under dennes afhjæmning udtalt, at alle ejendommens gulve er angrebet af svamp. Det drejer sig om poresvamp og gul tømmer svamp, der ikke hører til de hurtigtvirkende, men er almindeligt forekommende svampearter i ældre huse. Angrebet kan formentlig føres en halv snes år tilbage. Det vil være nødvendigt at forny alle gulve og lister, og bekostningen vil efter deres skøn andrage ca 5000 kr. Skønsmændene har videre forklaret, at der på alle gulve var synlige brune pletter, som stammer fra svampeangrebene, og som kan føres år tilbage. Det er ikke let for en almindelig iagttager at få øje på disse pletter, navnlig ikke, hvis gulvene har været snavsede.

Skønsmændene har i øvrigt henvist til en af Jydsk Teknologisk Institut, hvortil de havde indsendt 4 prøver, afgiven erklæring af 15. november 1963. Det hedder i erklæringen bl a: »Det indsendte materiale er brunfarvet, sprækket på kryds og tværs og stærkt destrueret. M h t de enkelte prøver bemærkes: Prøverne fra opholdsstuen: Der findes angreb af en poresvamp, polyporus. – Prøven fra køkkenet: Angrebet forårsaget af gul tømmer svamp, coniophora cerebella. – Prøven fra soveværelset: Angrebet forårsaget af do. – Antagelig findes der også gul tømmer svamp i prøven fra opholdsstuen, men det er ikke konstateret med sikkerhed. – Årsagen til angrebet må være, at tømmeret ofte eller til stadighed er fugtigt . . . M h t angrebets alder er der ingen tvivl om, at det i opholdsstuen og soveværelset er af gammel dato. Det sidste sted har angrebet nærmest karakter af råd, som er en forholdsvis langsomt fremadskridende proces«.

Det findes ikke ved det i sagen oplyste godtgjort, at sagsøgte, da salget til sagsøgeren fandt sted, var vidende om, at der var svamp i huset.

Ved de af fru Hansen og købmand Pedersen afgivne forklaringer, hvis rigtighed bestyrkes af den af landsretssagfører Sørensen under vidneansvar vedståede redegørelse findes det derimod godtgjort, at sagsøgte, da han købte ejendommen, af sælgerinden fik påvist ikke alene at gulvet i det ene hjørne af opholdsstuen gyngede, men også at der fra stalden var trængt fugt ind i soveværelset, hvis gulv var blevet angrebet. Efter de af fru Hansen og landsretssagfører Sørensen afgivne detaljerede vidneudsagn må det derhos antages, at spørgsmålet om mulig tilstedeværelse af svamp og garanti herimod er blevet drøftet ret indgående under udfærdigelsen af skødet til sagsøgte. Under de således foreliggende omstændigheder, der kunne give anledning til mistanke om tilstedeværelse af svamp, havde det påhvilet sagsøgte at give sagsøgeren underretning om disse omstændigheder. Da det ikke ved den af sagsøgte far afgivne forklaring mod sagsøgerens benægtelse findes godtgjort, at sagsøgte gennem sin far har underrettet sagsøgeren om nævnte forhold, som sagsøgeren ikke kunne påregnes at være kendt med, findes sagsøgte at have gjort sig skyldig i et til erstatning forpligtende forhold. Herefter og idet sagsøgte ikke har rejst indsigelse mod størrelsen af det indsøgte beløb, vil der være at give dom efter sagsøgerens påstand.

I sagsomkostninger findes sagsøgte at burde betale til sagsøgeren 1200 kr.

Thi kendes for ret:

Sagsøgte, landmand Christen Finsen, bør til sagsøgeren, landmand Hans Jensen, betale 5000 kr tilligemed renter heraf 5 %*) årlig til d 1. august 1963, indtil betaling sker.

I sagsomkostninger betaler sagsøgte til sagsøgeren 1200 kr.

Det idømte at udrede inden 15 dage efter denne doms afsigelse.

*) Se nu lov nr 212/1973 og foran i slutningen af afsnittet om domsresultatet.

§ 14. Affattelse af domme i særlige borgerlige underretssager

Af landsdommer Erik Mikkelsen

Fremstillingen i § 13 vedrørende domme i borgerlige første-instans-sager dækker også by- og herredsretternes domme. Ved underretterne behandles ganske vist en hel del sager, som er for spinkle til at bære en narratio, og som derfor egner sig bedst til et forenklet domskoncept, begyndende med parternes påstande. Men i princippet følger underrettsdommeren de retningslinier, der er angivet i § 13.

Når underrettsdommene alligevel kan fortjene deres eget afsnit, er det dels, fordi et par specielle domstyper (udeblivelsesdomme og erkendelsesdomme) spiller en særlig rolle i by- og herredsretternes virksomhed, dels fordi nogle »ekstraordinære procesarter« er henlagt til underretterne (vekselsager, ægteskabssager m fl). Domsaffattelsen i sådanne sager går sine egne veje.

Der vil blive gennemgået følgende sagsområder: Sager, der afgøres med udeblivelsesdom eller erkendelsesdom, veksel- og checksager, ægteskabssager, faderskabssager, sager om administrativ frihedsberøvelse og mortifikationssager. Fremstillingen suppleres med domskoncepter.

I. Udeblivelsesdomme

Parternes udeblivelse har forskellige processuelle virkninger, varierende efter hvem af parterne det er, der udebliver, og hvilket stadium af processen det drejer sig om. På dette sted behandles kun formuleringen af den dom, der afsiges, når sagsøgte udebliver på første tægtedag eller ved domsforhandlingens begyndelse. Reglerne findes i Rpl §§ 341 og 363, der »med de lempelser, som flyder af forholdets natur«, anvendes på underretssager, jfr § 434.

Udebliver sagsøgte på første tægtedag, afsiges der efter sagsøgerens begæring dom i henhold til hans mundtlige fremstilling af sagen, der dog kan indskrænke sig til en henvisning til stævningen og de vedlagte dokumenter.

Dommen affattes i almindelighed på en trykt formular, der indledes med sagsøgerens påstand. I forbindelse med påstanden nævnes – så kortfattet som muligt – hans søgsmålsgrund og anbringender. Resten sammenfattes i en vending, der er nogenlunde ens i de benyttede formularer, og som i en af formularerne har følgende ordlyd: »Da sagsøgte, skønt lovligt stævnet, ikke har givet møde under sagen, vil der være at give dom efter sagsøgerens påstand, der stemmer med hans mundtlige fremstilling, mod hvilken intet er fundet at erindre.«

Domskoncept: Udeblivelsesdom

(Sagsøgers navn og adresse)

mod

(sagsøgtes navn og adresse)

DOM:

Under denne sag påstår sagsøgeren ... sagsøgte ... dømt til at betale 840 kr med en årlig rente, der løber fra sagens anlæg den 16. maj 1974, og som svarer til den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2%, hvilket beløb sagsøgte skal skyldes sagsøgeren til rest for et TV-apparat, leveret sagsøgte i henhold til afbetalingskontrakt af 22. juni 1973.

Da sagsøgte har været lovligt stævnet, men er udeblevet, afsiges der dom efter sagsøgerens påstand, som stemmer med hans mundtlige fremstilling, idet der dog tages hensyn til følgende:

Da salget henhører under Afbetalingslovens område, og da det påstævnedes beløb omfatter afdrag, som først skulle forfalde i fremtiden, men som nu er forfaldet på grund af sagsøgtes misligholdelse, nedsættes denne del af hovedstolen, 240 kr, med 10%, jfr lov nr 224 af 11. juni 1954 § 9, sammenholdt med § 4.

THI KENDES FOR RET:

Inden 15 dage bør sagsøgte ... til sagsøgeren ... betale 816 kr med en årlig rente, der løber fra den 16. maj 1974, og som svarer til den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2%, samt sagens omkostninger med ... kr.

Domskoncept: Erkendelsesdom

(Sagsøgers navn og adresse)

mod

(sagsøgtes navn og adresse)

DOM:

Under denne sag påstår sagsøgeren ... sagsøgte ... dømt til at betale 840 kr med en årlig rente, der løber fra sagens anlæg den 16. maj 1974, og som svarer til den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg af 2%, hvilket beløb sagsøgte skal skyldes sagsøgeren til rest for et TV-apparat, leveret sagsøgte i henhold til afbetalingskontrakt af 22. juni 1973.

Da sagsøgte har taget bekræftende til genmæle, gives der dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand.

THI KENDES FOR RET:

Inden 15 dage bør sagsøgte til sagsøgeren betale 840 kr med en årlig rente, der løber fra den 16. maj 1974, og som svarer til den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2%, samt sagens omkostninger med ... kr.

Når dommeren giver udeblivelsesdom, er det udtryk for, at der »intet er fundet at erindre«. Det er en tilføjelse, som er særegen for denne bestemte formular, og som vist nok er overflødig. Omsat til nutidig sprogbrug kan domsbegrundelsen affattes således: Da sagsøgte har været lovligt stævnet, men er udeblevet, afsiges der dom efter sagsøgerens påstand, som stemmer med hans mundtlige fremstilling.

En sådan standardformulering slår naturligvis kun til i den normale sag, hvor der afsiges dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand. Det kan imidlertid forekomme, at påstanden ikke tages til følge eller kun delvis tages til følge. Dommeren skal påse, at påstanden stemmer med stævningens øvrige indhold og de fremlagte dokumenter. Om fornødent opfordres sagsøgeren til at redegøre for uklare punkter. Hvis det kan ses, at påstanden er uholdbar, sker der frifindelse, eller der afsiges dom for et mindre beløb. Er f. eks. en forsikring bortfaldet i henhold til FAL § 15, kan selskabet ikke få præmie ud over ophørstidspunktet. Og hvis en afbetalingssælger inddriver købesummen »i utide«, må han finde sig i reduktion efter Aftbl § 9, jfr § 4. Afvisning finder sted, hvis der er formelle mangler ved søgsmålet, eller hvis stævningens angivelse af de faktiske omstændigheder i væsentlige henseender viser sig at være urigtig eller ufuldstændig, jfr § 341, stk 1 in fine.

Spørgsmålet om, hvad retten skal påse, er behandlet af *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* . 292 ff, af *Bent Unmack Larsen* i U 1962 B . 283 ff og af *Jul Paulsen* i U 1963 B . 53 f.

Når sagsøgte møder under sagens forberedelse, men udebliver ved domsforhandlingens begyndelse, finder Rpl § 341 tilsvarende anvendelse, jfr § 363, stk 2. I dette tilfælde bemærkes det dog altid i udeblivelsesdommen, hvilken påstand sagsøgte har nedlagt på første tægtedag. Det rigtigste er også kort at anføre hans indsigelser, f. eks. at han delvis har betalt købesummen for de leverede varer, og at disse var mangelfulde. Der finder ingen særlig prøvelse sted af indsigelserne. Man accepterer uden videre sagsøgerens gendrivelse, som bør medtages i dommen i ganske få ord, f. eks. at han har fastholdt sin opgørelse over parternes mellemværende, og at han har bestridt, at varerne har været mangelfulde. Kun i ekstreme tilfælde, hvor det er åbenbart, at sagsøgerens proceskrav er uberettiget, statueres der afvisning eller frifindelse.

II. Erkendelsesdomme

Møder sagsøgte på første tægtedag uden at rejse indsigelse, gives der efter sagsøgerens begæring dom i overensstemmelse med påstanden, jfr Rpl § 342, hvortil der er henvist i § 434.

Dommen ligner udeblivelsesdommen. Når sagsøgerens påstand og søgsmålsgrund er anført, sammenfattes resten således i de trykte formularer: »Da sagsøgte i retten har erkendt søgsmålets rigtighed, vil der være at give dom efter sagsøgerens påstand.«

Udtrykket »søgsmålets rigtighed« er ikke helt rammende. Det leder tanken hen

Domskoncept: Vekseldom

(Sagsøgers navn og adresse)
mod
(sagsøgtes navn og adresse)

DOM:

Under denne vekselsag har sagsøgeren påstået sagsøgte dømt til at betale 3.000 kr med renter som nedenfor anført mod udlevering af en veksel, der er accepteret af sagsøgte og fremtræder som udstedt til sagsøgeren. Beløbet påstås forrentet fra forfaldsdagen den 1. oktober 1973 til sagens anlæg den 25. oktober 1973 med 6% årlig og fra sagens anlæg at regne med den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2%.

Sagsøgte har dels modsat sig, at sagen fremmes som vekselsag, dels påstået sig frifundet. Han har anført, at han har underskrevet vekslen in blanco i forbindelse med køb af en brugt bil hos en automobilhandler, der imidlertid har været ude af stand til at levere vognen. Automobilhandleren og sagsøgeren har derfor savnet bemyndigelse til at udfylde vekslen og gøre brug af den.

Sagsøgeren har henvist til Veksellovens § 10 og anført, at han har erhvervet vekslen i tillid til sagsøgtes hæftelse og uden anledning til at forvente indsigelser fra sagsøgtes side. Den omtalte automobilhandler har belånt salgskontrakten hos sagsøgeren og samtidig overdraget ham vekslen i udfyldt stand med sagsøgtes acceptpåtegning. Det var kun remittentrubrikken, der stod tom. Sagsøgeren anså sig for berettiget til at udfylde rubrikken og til at benytte vekslen under sagsanlæg i henhold til Retsplejelovens kapitel 41.

Sagsøgte har ikke bestridt, hvad sagsøgeren har anført om sin erhvervelse af vekslen og om erhvervelsessituationen.

Herefter findes sagsøgte ikke over for sagsøgeren at kunne rejse indvending mod, at vekselblanketten, derunder remittentrubrikken, er blevet udfyldt som sket, jfr Veksellovens § 10. Da sagsøgeren har haft føje til at anlægge sagen som vekselsag, og da sagsøgte ikke i øvrigt har fremsat indsigelser af vekselretlig betydning, tages sagsøgerens påstand til følge.

THI KENDES FOR RET:

Mod udlevering af nævnte veksel i kvitteret stand bør sagsøgte inden 15 dage til sagsøgeren betale 3.000 kr med renter 6% årlig fra den 1. oktober 1973 til den 25. oktober 1973 og derefter, indtil betaling sker, med den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2%, samt i sagsomkostninger . . . kr.

på noget processuelt. Med en mindre ændring kan formuleringen dog opretholdes: Da sagsøgte i retten har erkendt rigtigheden af, hvad sagsøgeren har fremført, gives der dom efter sagsøgerens påstand. Som en præcis affattelse kan også foreslås: Da sagsøgte har taget bekræftende til genmæle, gives der Ganske vist er det en udpræget juridisk vending. Men den har hævd i retssproget. Som en tredje anvendelig formulering nævnes: Sagsøgte har anerkendt sagsøgerens påstand, som herefter tages til følge. – I øvrigt gælder det her som andre steder, at samme tankegang kan udtrykkes på mange forskellige måder, og at fornemelsen for den rette udtryksmåde er noget temmelig individuelt.

Det er sjældent, der bliver brug for den negative formulering, at sagsøgte ikke har rejst indsigelse mod sagsøgerens påstand.

Retten prøver ikke, om stævningens sagsfremstilling og de fremlagte dokumenter kan bære påstanden. I denne henseende adskiller § 342-behandlingen sig fra udeblivelsessagen. I by- og herredsretterne er den praktiske forskel dog ikke stor, idet dommeren har vejledningspligt over for selvmødere, jfr Rpl § 429, stk 2. Men de domskoncepter, der gengives her, er udfærdiget med modsætningen for øje.

III. Domme i veksel- og checksager

Reglerne findes i Rpl kapitel 41. Sagerne er underretssager, jfr Rpl § 225, nr 4.

Kapitel 41 omfatter et par yderligere grupper af sager. Men i praksis er det kun veksel- og checksagerne, der betyder noget. I det følgende omtales alene veksel-sagerne. For checksagerne gælder ganske tilsvarende regler.

Processen, »den hurtige retsforfølgning«, adskiller sig fra andre civile sager derved, at sagsøgtes ret til at fremsætte realitetsindsigelser er begrænset. Han kan forbeholde sig et »erstatningssøgsmål«, jfr Rpl § 444, stk 4 og 5. Men under selve veksel-sagen kan han f eks ikke gøre gældende, at den bil, han har købt på veksel, var mangelfuld. Der kan ikke påkendes andre realitetsindsigelser end dem, der er nævnt i § 444, stk 1, det vil sige indsigelserne om umyndighed, falsk og forfalskning. Hovedreglen er, at heller ikke modfordringer kan gøres gældende, jfr § 445.

Sagsøgte sætter derfor gerne ind på at anfægte den vekselretlige formalitet, jfr § 444, stk 2, med den virkning, at sagsøgeren henvises til almindeligt civilt søgsmål, hvorunder han kan mødes med alle mulige realitetsindsigelser.

Sagsøgtes formalitetsindsigelser kan f eks gå ud på: At sagsøgerens krav overhovedet ikke er noget vekselkrav, jfr § 443, nr 2, der nærmere angiver, hvilke søgsmål der er veksel-sager. Eller at vekselkravet er forældet, jfr Vxl § 70. Eller at den fremlagte vekselblanket ikke opfylder lovens betingelser for at gælde som veksel, jfr Vxl § 2. Eller at vekslen, der er i orden ved fremlæggelsen, ikke var udfyldt, da han underskrev den, og at den senere udfyldning ikke forpligter ham, jfr Vxl § 10.

Domsaffattelsen må svare til sagernes ukomplicerede karakter. Som regel springer man narratio over og begynder med sagsøgerens påstand. Sammen med den

Domskoncept: Separationsdom efter § 29,

afsagt 12. juni 1973.

H
mod
M**DOM:**

Under denne sag har sagsøgerinden H, der den 4. februar 1966 indgik ægteskab med M, påstået dom til separation i medfør af § 29 i lov nr 256 af 4. juni 1969 på følgende vilkår:
at forældremyndigheden over fællesbørnene Peter . . . , født den 3. april 1967, og Karen . . . , født den 8. december 1969, skal tilkomme sagsøgerinden,
at der skal påhvile sagsøgte pligt til at yde bidrag til sagsøgerindens underhold i et af retten fastsat tidsrum,
og *at* retten til lejligheden tilkendes sagsøgerinden.

Der er meddelt sagsøgerinden fri proces.

Sagsøgte har taget bekræftende til genmæle, for så vidt angår den nedlagte separationspåstand, men har påstået følgende vilkår lagt til grund:
at forældremyndigheden over Peter skal tilkomme ham,
at forældremyndigheden over Karen skal tilkomme sagsøgerinden,
at det ikke pålægges nogen af parterne at yde bidrag til den anden parts underhold, og *at* retten til lejligheden tilkendes sagsøgte.

Sagsøgerinden er født den 27. september 1947 i København. Sagsøgte er født den 29. oktober 1942 i Roskilde.

Der er afgivet forklaring af parterne.

Da parterne ikke mener at kunne fortsætte samlivet og er enige om at søge separation, vil den herom nedlagte påstand være at tage til følge.

Om parternes forhold er iverigt oplyst, at sagsøgte er værkfører på en fabrik, og at sagsøgerinden i perioder har været ansat på kontor og nu igen har kontorplads. Først på året 1972 ophævede sagsøgerinden samlivet og tog sammen med børnene ophold hos sine forældre, der har en villa i et københavnsk forstads kvarter, men genoptog efter ca. 4 måneders forløb samlivet med sagsøgte. Den 8. marts 1973 flyttede hun påny hjemmefra og har siden sammen med børnene boet hos sine forældre.

I overensstemmelse med parternes ønske findes forældremyndigheden over Karen at burde tilkomme sagsøgerinden. Da det må anses for bedst stemmende med børnenes tarv, at de fortsat opdrages sammen, og at deres tilværelse i det hele forrykkes mindst muligt, findes også forældremyndigheden over Peter at burde tilkomme sagsøgerinden.

Efter det, der er oplyst om parternes erhvervsmuligheder og økonomiske situation, findes sagsøgerindens påstand om bidrag at burde tages til følge.

Således som forældremyndighedsspørgsmålet er afgjort, findes retten til lejligheden at burde tilkendes sagsøgerinden.

Fællesboet er ikke delt.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgerinden H og sagsøgte M separeres.

Forældremyndigheden over parternes fællesbørn
Peter . . . , født den 3. april 1967,
og Karen . . . , født den 8. december 1969,
skal tilkomme sagsøgerinden.

Der skal påhvile sagsøgte pligt til at yde bidrag til sagsøgerindens underhold.

Retten til lejligheden tilkendes sagsøgerinden.

Sagens omkostninger ophæves.

anføres hans søgsmålsgrund, der består i en henvisning til vekslen og til parternes vekselretlige stilling (f eks remittent, endossent, acceptant). Derefter kommer sagsøgte påstand og indsigelser, og om fornødent redegøres der for parternes nærmere anbringender. Da der kun undtagelsesvis finder bevisførelse sted, kan man gå direkte fra parternes søgsmålsgrunde og anbringender over til rettens argumentation. Følgende vending er typisk: Da sagsøgte ikke har fremsat indsigelser af vekselretlig betydning, gives der dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand.

Det tilføjes, at veksel- og checklovenes rentesatser ikke blev ændret ved morarenteloven af 26. april 1973, og at det fortsat er den forholdsvist beskudne vekselovsrente, der tilkendes i en vekseldom. Fra sagsanlægget at regne kan der dog tilkendes rente efter Gældsbrevslovens § 62, stk 4, jfr stk 1.

Der henvises til betænkning nr 652 af 1972 . 11 og 21.

IV. Ægteskabsdomme

Ægteskabssager – de sager, der er omtalt i Rpl § 448 – er i første instans henlagt til by- og herredsretterne, jfr § 225, nr 5. Reglerne om behandlingsmåden findes i Rpl kapitel 42.

Som karakteristiske træk ved ægteskabsprocessen kan fremhæves, at parternes påstande og anbringender ikke i enhver henseende er bindende for retten, at processen normalt går ud på at opnå en konstitutiv dom, det vil sige en dom, der fastlægger parternes fremtidige familieretlige status og har retsvirkning inter omnes, samt at indholdet af denne status på forhånd er bestemt ved loven og altså ikke beror på dommerens konkrete skøn. Selv i det omfang, det er overladt dommeren at træffe afgørelse om visse vilkår, drejer det sig om »færdigsyede« vilkår, idet han f eks skønner over, hvem af parterne der skal have forældremyndigheden, men ikke kan give direktiver med hensyn til udøvelsen. Disse særegenskaber er af betydning for domsaffattelsen.

A. Påstande

Dommen indledes altid med parternes påstande, idet både hovedpåstandene (separation, skilsmisse, frifindelse) og påstandene om en eventuel vilkårsfastsættelse gengives. Påstandene gengives lige så udførligt som i andre civile sager, da de uanset rettens officialvirksomhed jo dog i de fleste henseender afstikker grænserne for, hvad sagen kan falde ud til. Hvis hustruen f eks påstår separation, kan der ikke gives hende skilsmisse, og hvis hun frafalder hustrubidrag og lejlighed, kan dommeren ikke tilkende hende disse fordele.

B. Søgsmålsgrunde og anbringender

I forbindelse med en separations- eller skilsmissepåstand anføres den påberåbte lovbestemmelse. I øvrigt går man i domskonkiperingen let hen over parternes anbringender og indsigelser, der som oftest er mere følelsesmæssigt end juridisk

**Domskoncept: Separationsdom efter § 30. stk 1, 2. punktum,
afsagt 12. juni 1973.**

H
mod
M

DOM:

Under denne sag har sagsøgerinden H, der den 4. februar 1966 indgik ægteskab med sagsagte M, påstået dom til separation i medfør af § 30, stk 1, 2. punktum i lov nr 256 af 4. juni 1969 på følgende vilkår:

at forældremyndigheden over fællesbørnene

Peter . . . , født den 3. april 1967,
og Karen . . . , født den 8. december 1969,
skal tilkomme sagsøgerinden,

at der skal påhvile sagsøgte pligt til at yde bidrag til sagsøgerindens underhold i et af retten fastsat tidsrum,

og *at retten til lejligheden tilkendes sagsøgerinden.*

Der er meddelt sagsøgerinden fri proces.

Sagsøgte har nedlagt påstand om frifindelse. For så vidt sagsøgerindens separationspåstand måtte blive taget til følge, har sagsøgte påstået følgende vilkår lagt til grund for separationen:

*at forældremyndigheden over begge børnene skal tilkomme ham,
at det ikke pålægges nogen af parterne at yde bidrag til den anden parts underhold,
og at retten til lejligheden tilkendes sagsøgte.*

Sagsøgerinden er født den 27. september 1947 i København. Sagsøgte er født den 29. oktober 1942 i Roskilde.

Der er afgivet forklaring af parterne og af fire vidner. Overlæge L, der efter rettens bestemmelse har foretaget børnepsykiatrisk undersøgelse vedrørende begge børnene, har afgivet en erklæring herom, dateret den 15. maj 1973.

Af bevisførelsen fremgår, at sagsøgerinden i 1971 for en kortere tid flyttede hjemmefra, og at parternes samliv igen blev ophævet først på året 1973, da sagsøgerinden påny fraflyttede den fælles lejlighed.

Om børnenes forhold er det bl a oplyst, at de i perioder har været anbragt dels hos sagsøgerindens forældre, i hvis hjem sagsøgerinden og Karen for tiden opholder sig, dels hos sagsøgtes forældre, der for tiden passer Peter.

Sagsøgte er uddannet som maskinmester og er for nylig blevet værktøjsfører på en fabrik. Sagsøgerinden er kontoruddannet og har under ægteskabet haft skiftende kontorpladser, afbrudt af kortere, hjemmegående perioder, men har nu en kontorassistentstilling, som hun tiltrådte i efteråret 1972.

Sagsøgerinden og sagsøgte har begge forklaret, at deres samliv ikke er forløbet harmonisk. Sagsøgerinden har videre afgivet forklaring om en forbindelse, som hun igennem nogen tid har haft til anden side.

Da det findes bevist, at forholdet mellem parterne er ødelagt, og da der ikke foreligger tilstrækkeligt grundlag for at antage, at sagsøgerinden som følge af egne forhold skulle være afskåret fra at forlange separation, vil hendes påstand herom være at tage til følge.

Retten må vel anse begge parter for egnede til at udøve forældremyndigheden, men finder dog, at det alt taget i betragtning, herunder henset til indholdet af den børnepsykiatriske erklæring, må anses for bedst stemmende med børnenes tarv, at forældremyndigheden over dem tilfalder sagsøgerinden.

Efter det, der er oplyst om parternes erhvervsmuligheder og økonomiske situation, finder det at burde pålægges sagsøgte at yde bidrag til sagsøgerindens underhold, men kun i et tidsrum af 5 år fra denne doms afsigelse.

(Fortsættes s. 358)

betonede. Hvad særligt angår anbringender, der vedrører vilkårsfastsættelsen, placeres de – for så vidt de overhovedet medtages – mest hensigtsmæssigt efter det domsafsnit, hvori der tages stilling til hovedpåstandene.

C. Bevisførelse

Det er et omtvistet spørgsmål, hvor meget ægteskabsdommen bør indeholde om sagens faktum. Nogle dommere hylder de rene »blanketdomme«, hvor man højst kan læse, at parterne har afgivet forklaring, men ikke se, hvad de har sagt. Andre gengiver forklaringerne lige så udtømmende som ellers i civile sager. Og atter andre forsøger at finde en passende mellemvej. Vægtige hensyn taler for at foretrække »blanketdommen« eller en mellemvej, der ligger tæt op ad »blanketdommen«.

Begrundelsen for dette standpunkt er først og fremmest, at ægteskabssagen angår personlige forhold, der ikke bør opbevares på tryk. Vel kan parterne mene det nødvendigt at krænge deres privatliv ud i retsmødet; men hvad de afslører i kampens hede, bør de forskånes for at blive konfronteret med mange år senere, når de af en eller anden grund skal bruge en domsudskrift. Og det er jo ikke blot til glæde for parterne selv, dommen skrives. En separations- eller skilsmisdom er, som allerede nævnt, en konstitutiv dom, der også over for omverdenen fastlægger deres familieretlige status, og som kan passere gennem mange hænder. Der er ingen grund til at indvi trediemand i, hvad der er gået forud. En ægtefælle, der finder dommen for detaljeret, kan selvfølgelig undgå præmisserne ved at bestille en ekstraktudskrift, men har ingen som helst garanti for, at modparten eller andre viser samme diskretion.

Det harmonerer også bedst med den objektiverende og skyldfortrængende tendens i 1969-loven – jfr navnlig bestemmelserne i § 47 angående forældremyndighed og i § 50 angående ægtefællebidrag – at man så vidt muligt undgår at referere fordømmende forklaringer.

Om skyldspørgsmålets betydning i relation til bidragspligten henvises til *Inger Margrete Pedersen* i U 1969 B . 224.

Alt i alt må det i langt de fleste sager være tilstrækkeligt at skrive, at »der er afgivet forklaring af parterne« eller – f eks i en skilsmisdom efter § 37 – at »forklaring er afgivet af parterne og et vidne« uden at komme nærmere ind på, hvad der er forklaret. Utroskabsvidnets navn bør ikke nævnes i en § 37-dom.

Efter omstændighederne kan der dog være anledning til i al korthed at gengive visse dele af bevisførelsen. Af hensyn til vilkårsfastsættelsen kan det således være rimeligt at medtage forskellige »neutrale« oplysninger, forudsat de er relevante, eksempelvis: En tidligere separation og vilkårene derfor. Tidligere samlivsophævelser og børnenes daværende anbringelse. Den aktuelle samlivsophævelse og de i forbindelse dermed truffne foranstaltninger med hensyn til børnenes opholdssted og pasning. Parternes erhvervsforhold. Den ene parts særlige adkomst til lejligheden.

(Fortsat fra s. 356)

Således som forældremyndighedsspørgsmålet er afgjort, findes retten til lejligheden at burde tilfalde sagsøgerinden.

Fællesboet er ikke delt.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgerinden H og sagsøgte M separeres.

Forældremyndigheden over parternes fællesbørn

Peter . . . , født den 3. april 1967,

og Karen . . . , født den 8. december 1969,

skal tilkomme sagsøgerinden.

Der skal påhvile sagsøgte pligt til at yde bidrag til sagsøgerindens underhold, dog ikke for længere tid end 5 år fra denne doms afsigelse at regne.

Retten til lejligheden tilkendes sagsøgerinden.

Ingen af parterne betaler sagsomkostninger til den anden part eller til det offentlige.

Domskoncept: Skilsmisedom efter § 32,

afsagt 26. august 1974.

H
mod
M

DOM:

Under denne sag har sagsøgerinden H, der den 4. februar 1966 indgik ægteskab med sagsøgte M, påstået dom til skilsmisse i medfør af § 32 i lov nr 256 af 4. juni 1969, idet hun har henvist til, at parterne blev separeret ved dom af 12. juni 1973, og idet hun har anført, at de ikke senere har genoptaget samlivet.

Ved nævnte dom, der er afsagt af Københavns byret, blev parterne separeret på følgende vilkår:

at forældremyndigheden over fællesbørnene

Peter . . . , født den 3. april 1967,

og Karen . . . , født den 8. december 1969,

skulle tilkomme sagsøgerinden,

at der skulle påhvile sagsøgte pligt til at yde bidrag til sagsøgerindens underhold, dog ikke for længere tid end 5 år fra dommens afsigelse at regne,

og at retten til lejligheden tilfaldt sagsøgerinden.

Sagsøgte har erklæret sig enig i, at påstanden om skilsmisse tages til følge, men har nedlagt påstand om vilkårsændring, for så vidt angår forældremyndigheds- og bidragsafgørelserne, hvilken påstand i henhold til Retsplejelovens § 286, stk 2, er udsat til særskilt behandling og pådømmelse.

Sagsøgerinden er født den 27. september 1947 i København. Sagsøgte er født den 29. oktober 1942 i Roskilde.

Der er afgivet forklaring af parterne.

Da det må lægges til grund, at parterne efter opnået separation har levet adskilt i 1 år og ikke senere har genoptaget samlivet, vil sagsøgerindens påstand om skilsmisse være at tage til følge.

Fællesboet er delt.

THI KENDES FOR RET:

Ægteskabet mellem sagsøgerinden H og sagsøgte M opløses.

Sagens omkostninger ophæves.

Afhænger en sags udfald dernæst af et bestemt faktum, hvis tilstedeværelse bestrides af den ene part, men desuagtet findes bevist – f.eks. ægteskabsbrud eller desertio – lader dommen sig ikke altid begrunde uden et referat af forklaringerne. Særlig i sådanne sager kan referatet have betydning for den eventuelle, senere behandling i ankeinstansen.

Om domme, der falder ud til frifindelse bemærkes videre, at de ikke er familieretlige statusdomme, og at diskretionshensynet derfor ikke har samme vægt som ved en separations- eller skilsmisedom. Da det vel netop først og fremmest er i frifindelsessagerne, skyldmomentet får betydning, jfr § 30, stk 1, 2. punktum og § 37, stk 1, 2. punktum, kunne et mere omfattende referat af endog de fordømmende udsagn måske siges her at være på sin plads. På den anden side kunne frifindelsesdommens konsekvens, at parterne må affinde sig med det bestående ægteskab, også tages til indtægt for at vælge den taktfulde tavshed.

Det er i de senere år blevet mere og mere almindeligt i ægteskabsager at indhente børnepsykiatriske udtalelser, jfr navnlig den i 1969 indsatte bestemmelse i Rpl § 450, stk 2. For så vidt dommeren finder anledning til at referere indholdet af en sådan erklæring, bør han være opmærksom på, at psykiaternes sprogbrug traditionelt er langt mere ordrig end dommernes. Modsat domskonceptet, der tilfiles i knappe og upersonlige vendinger, synes den psykiatriske stil karakteriseret ved, at der tales frit og flydende, hvilket ikke skal kritiseres, men blot fremhæves for at advare mod at tilføre domssproget et fremmedelement. Den koncipist, der foretrækker en stilren dom, bør vise selvbeherskelse med hensyn til indklamninger.

D. Rettens nærmere begrundelse

1° Hovedpåstandene

Efter sagens bevisligheder kommer »de egentlige præmisser«, der begynder med, at retten tager stilling til hovedpåstandene. Hvis der gives dom til separation eller skilsmisse, er det sædvanligt at formulere begrundelsen i overensstemmelse med lovteksten: Da parterne mener ikke at kunne fortsætte samlivet og er enige om at søge separation, vil sagsøgerens herom nedlagte påstand være at tage til følge, jfr lov nr 256 af 4/6 1969 § 29. Eller: Da parterne efter opnået separation har levet adskilt i 1 år og ikke senere har genoptaget samlivet, vil sagsøgerens påstand om skilsmisse være at tage til følge, jfr ovennævnte lovs § 32. Eller: Da sagsøgte har begået ægteskabsbrud, og da betingelserne i ovennævnte lovs § 37 er opfyldt, vil sagsøgerens påstand om skilsmisse være at tage til følge.

Ved separation efter § 30, stk 1, 2. punktum, skal sagsøgeren godtgøre, at forholdet mellem ægtefællerne er ødelagt, hvorimod der ikke påhviler ham nogen bevisbyrde for, at han er uden skyld i ødelæggelsen. Det skulle derfor egentlig være tilstrækkeligt at skrive: Da det findes bevist, at forholdet mellem parterne er ødelagt, vil sagsøgerens påstand om separation være at tage til følge, jfr ovennævnte lovs § 30, stk 1, 2. punktum. Hvis man vil have en bemærkning med angående skyldspørgsmålet, er følgende formulering anvendelig: Da det findes bevist, at forholdet mellem parterne er ødelagt, og da der ikke ses at foreligge omstændig-

Domskoncept: Skilsmisse efter § 37,

afsagt 12. juni 1973.

M
mod
H

DOM:

Under denne sag har sagsøgeren M, der den 4. februar 1966 indgik ægteskab med sagsøgte H, påstået dom til skilsmisse i medfør af § 37 i lov nr 256 af 4. juni 1969 på følgende vilkår: *at* forældremyndigheden over parternes fællesbørn

Peter . . . , født den 3. april 1967,
og Karen . . . , født den 8. december 1969,
skal tilkomme sagsøgeren,

at der ikke skal påhvile nogen af parterne pligt til at yde bidrag til den andens underhold, og *at* retten til lejligheden tilkendes sagsøgte.

Der er meddelt sagsøgeren fri proces.

Sagsøgte har taget bekræftende til genmæle over for skilsmissepåstanden, men har påstået følgende vilkår lagt til grund:

at forældremyndigheden over begge fællesbørn skal tilkomme hende,

at der skal påhvile sagsøgeren pligt til at yde bidrag til sagsøgtes underhold i et af retten fastsat tidsrum,

og *at* retten til lejligheden tilkendes sagsøgte.

Sagsøgeren er født den 29. oktober 1942 i Roskilde. Sagsøgte er født den 27. september 1947 i København.

Der er afgivet forklaring af parterne og af fem vidner. Overlæge L, der efter rettens bestemmelse har foretaget børnepsykiatrisk undersøgelse vedrørende begge børnene, har afgivet en erklæring herom, dateret den 15. maj 1973.

Af bevisførelsen fremgår, at sagsøgte i 1971 for en kortere tid flyttede hjemmefra, og at parternes samliv igen blev ophævet først på året 1973, da sagsøgte påny fraflyttede den fælles lejlighed.

Om børnenes forhold er det bl a oplyst, at de i perioder – undertiden sammen, undertiden hver for sig – har været anbragt, dels hos sagsøgtes forældre, hvor sagsøgte og Karen for tiden opholder sig, dels hos sagsøgerens forældre, der for tiden passer Peter.

Sagsøgeren er uddannet som maskinmester og er for nylig blevet værktøjer på en fabrik. Sagsøgte er kontoruddannet og har under ægteskabet haft skiftende kontorpladser, afbrudt af hjemmegående perioder, men har nu en kontorassistentstilling, som hun tiltrådte i efteråret 1972.

Sagsøgeren og sagsøgte har begge forklaret, at deres samliv ikke er forløbet harmonisk. Sagsøgte, der kort før nytår 1972/73 stiftede bekendskab med en anden mand, har afgivet nærmere forklaring angående denne forbindelse, som efter hendes opfattelse tegner til at blive varig.

Efter bevisførelsen findes der i henhold til den anførte bestemmelse i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning at burde gives dom til skilsmisse.

Begge parter må antages at være egnede til at udøve forældremyndigheden. Efter en samlet bedømmelse af sagens oplysninger og det i øvrigt fremførte, herunder indholdet af den børnepsykiatriske erklæring, må retten anse det for rimeligt og stemmende med børnenes tarv, at forældremyndigheden over Peter tilfalder sagsøgeren, og at forældremyndigheden over Karen tilfalder sagsøgte.

Efter det om parternes erhvervsevne og øvrige forhold oplyste findes retten til lejligheden (Fortsættes s. 362)

heder, som kan afskære sagsøgeren fra at forlange separation, vil hans påstand herom være at tage til følge.

Falder sagen ud til frifindelse, må det selvfølgelig angives, hvilken separations- eller skilsmissebetingelse det er, der svigter.

2° *Vilkår*

Når der gives dom til separation eller skilsmisse, skal der som oftest tillige tages stilling til et eller flere af de i Ægteskabslovens kapitel 5 nævnte vilkår: forældremyndighed, ægtefællebidrag, boliglejemaal og særejekompensation. Ved skilsmisse i henhold til § 32 kan der dog ikke blive tale om nogen vilkårsfastsættelse, idet de vilkår, der er fastsat ved en forudgående separationsdom, også er gældende for skilsmissen, jfr § 45, og idet vilkårene for en separation, meddelt ved bevilling, på forhånd skal være aftalt mellem ægtefællerne, jfr § 42, og normalt vil være aftalt som fortløbende vilkår. Kun for så vidt angår ægtefællebidraget gælder det ifølge § 45, at bidragsordningen kan begrænses til separationstiden.

Hvad § 32-sagerne angår, er der grund til at understrege, at princippet i § 45 vil blive undergravet, hvis man kritikløst tillader, at der under skilsmissesagen nedlægges påstand om vilkårsændring i henhold til §§ 48, 52 eller 53. Betænkning II fra Justitsministeriets Ægteskabsudvalg indeholdt udkast til et direkte forbud mod at forene en skilsmissesag efter § 32 med en sag om vilkårsforandring, hvilket udkast dog udgik efter henstilling fra Retsplejerådet, der imidlertid i en skrivelse af 1/3 1966, citeret i Folketingstidende 1968/69, tillæg A, sp 2980, udtalte, at retten vil kunne hindre forsinkelse af skilsmissen ved at skille spørgsmålet om skilsmisse ud til særskilt afgørelse i henhold til Rpl § 286, stk 2.

Når domsgrundene vedrørende separations- eller skilsmissevilkårene skal nedfældes, opstår igen spørgsmålet, om man bør gå i detaljer. Ved ukomplicerede vilkårsfastsættelser, hvor f eks børnenes alder og parternes personlige og erhvervs-mæssige forhold i det hele taler for både at tillægge hustruen forældremyndigheden, at lade hende overtage familiens lejlighed og at tilkende hende hustrubidrag, er det klart, at man kan nøjes med en standardiseret begrundelse («alt taget i betragtning» eller lignende). Det må imidlertid tilrådes også at benytte almindeligt holdte vendinger ved mere vanskelige afgørelser og ganske særligt, når det drejer sig om forældremyndighedsvilkåret. Selv om parterne næsten »står lige«, skal dommeren jo her foretrække den ene frem for den anden. Han har intet sindrigt, juridisk system at falde tilbage på, og bortset fra den eventuelle deling af en børneflokk har han ingen mellemvej at gå, men må foretage en samlet, afbalancerende vurdering af udpræget skønsmæssig karakter. Et sådant skøn lader sig ikke så let udmønte i en detaljeret domsbegrundelse.

Hertil kommer, at de samme betragtninger, som er fremført under C., taler for at undgå fordømmende bemærkninger i præmisserne. Man bør tænke på, hvor bittert det kan være for en ægtefælle at miste børn og hjem og tilmed at få pålagt – eller blive nægtet – underholdsbidrag. Dommeren skal ikke med unødigt moraliseren føje spot til skade.

Naturligvis forekommer det, at vilkårsafgørelser, f eks visse § 55- og § 56-afgø-

(Fortsat fra s. 360)

at burde tilkendes sagsøgte, hvorimod det ikke findes at burde pålægges sagsøgeren at yde bidrag til sagsøgtes underhold.

Fællesboet er ikke delt.

THI KENDES FOR RET:

Ægteskabet mellem sagsøgeren M og sagsøgte H opløses.

Forældremyndigheden over parternes fællesbarn Peter, født den 3. april 1967, skal tilkomme sagsøgeren.

Forældremyndigheden over fællesbarnet Karen, født den 8. december 1969, skal tilkomme sagsøgte.

Det pålægges ikke nogen af parterne at yde bidrag til den anden parts underhold.

Retten til lejligheden tilkendes sagsøgte.

Sagens omkostninger ophæves.

relser, træffes efter mere objektive og følelsesmæssigt neutrale kriterier. Selv om en detaljeret domsbegrundelse i sådanne tilfælde ikke kan genere nogen, bør man dog stadig erindre, at en kortfattet stil passer bedst til en familieretlig statusdom.

Særligt om pensionsspørgsmålet bemærkes, at der i § 54 er henvist til lovgivningens almindelige regler. Heraf følger, dels at dette spørgsmål aldrig foreligger ved separation, men kun ved skilsmisse, dels at der intet er for dommeren at tage stilling til, jfr lov om bevarelse af enkepensionsret nr 102 af 14/3 1941 med senere ændringer. Hvis sagen giver anledning dertil, kan det dog i skilsmisedommens præmisser indføres, at der tages forbehold om eller er givet afkald på rettighederne vedrørende en pensionsordning, herunder Arbejdsmarkedets Tillægspension.

Om ægtefællebidraget bemærkes, at retten tager stilling til bidragspligten og dens varighed, men ikke til bidragets størrelse (§§ 49 og 50), og at der, som allerede nævnt, i § 45 er hjemmel til at træffe en bidragsafgørelse, som ikke er fortløbende. Bestemmes det, at der skal svares bidrag i separationstiden, kan det herefter betyde ét af to: enten at spørgsmålet om, hvad der skal gælde efter en skilsmisse holdes åbent (en § 45-afgørelse), eller at bidrag kun skal svares i tiden indtil en eventuel skilsmisse og derefter bortfalde (en § 50-begrænsning). Det er selvfølgelig vigtigt at formulere præmisserne på en sådan måde, at der ikke kan være tvivl om afgørelsens rækkevidde i denne henseende.

Også på et andet punkt er det vigtigt at udforme bidragspræmisserne utvetydigt. Af hensyn til muligheden for senere ændringer bør det fremgå af dommen, om den fastlagte ordning beror på ægtefællernes aftale eller på rettens afgørelse. Ganske vist kan ændringer komme på tale i begge tilfælde, idet adgangen til at fastlægge endelige bidragsordninger nu er bortfaldet; men ændringsreglerne er forskellige for henholdsvis aftalte vilkår (§§ 52 og 58) og domsvilkår (§ 53).

Til slut i præmisserne indsættes der som regel en oplysende bemærkning om, hvorvidt parternes eventuelle fællesbo måtte være delt.

E. Domskonklusionen

Idet henvises til de udarbejdede domskoncepter, skal blot bemærkes, at fastsættelse af salær til en beskikket advokat nu sker ved retsbogstilførsel og ikke mere indføres i dommen, jfr Rpl § 451, sammenholdt med § 336 c, stk 4, hvilket for øvrigt også gælder for de næste to sagsgrupper, jfr § 456 n angående faderskabsager og § 474 angående administrativ frihedsberøvelse.

V. Faderskabsdomme

De samme særegenheder, som karakteriserede ægteskabssagen, går igen i faderskabssagen: Officialvirksomheden, den konstitutive dom og valget mellem »færdigsyede« domsresultater. De gældende regler om faderskab findes i lov nr 200 af 18/5 1960. Den processuelle side af sagen er behandlet i Rpl § 225, nr 8 (underretsbehandling) og navnlig i kapitel 42 a.

Domskoncept: Faderskabssag

(Sagsøgerindens navn)
mod
(sagsøgtes navn)

DOM:

Under denne sag er der rejst spørgsmål om faderskab til det barn, som sagsøgerinden den 15. november 1965 har født uden for ægteskab, og som efter retslægerådets (embedslægens) erklæring kan være avlet i tiden fra kort før midten af januar til kort før midten af marts 1965.

Sagen var oprindelig anlagt mod en mand, hvis faderskab ved blodtypebestemmelse viste sig at være uforeneligt med Rh-systemet. Sagsøgerinden har derefter oplyst, at hun inden for avlingstiden tillige har haft samleje med sagsøgte Med rettens samtykke har hun hævet sagen, for så vidt angår den først sagsøgte mand.

Sagsøgerindens endelige påstand går ud på, at sagsøgte anses som fader til barnet.

Sagsøgte har nedlagt påstand om frifindelse. Han har indrømmet at have haft samleje med sagsøgerinden i avlingstiden. Men han har anført, at der ikke bør tillægges sagsøgerindens forklaring om faderskabsmulighederne afgørende betydning.

Sagsøgerinden har forklaret, at hun i avlingstiden ikke har haft samleje med andre end de to nævnte mænd. Hun har kun haft samleje med sagsøgte én gang. Det var omkring den 25. januar 1965. Når hun til at begynde med undlod at omtale forholdet, var det, fordi hun anså det for udelukket, at sagsøgte kunne være fader til barnet. Sidste menstruation indtraf nemlig i begyndelsen af februar, men forløb ikke helt normalt.

Sagsøgte har tiltrådt sagsøgerindens forklaring om deres indbyrdes forhold.

Ved blodtypebestemmelse er det konstateret, at der hverken efter ABO, A₁A₂-, MN-, Rh-, K- eller Hp-systemet er noget til hinder for, at sagsøgte kan være fader til barnet.

Da sagsøgte inden for avlingstiden har haft samleje med sagsøgerinden, og da der ikke foreligger omstændigheder, som gør hans faderskab lidet sandsynligt, eller som i øvrigt gør det betænkeligt at pålægge ham faderskabet, bør han anses som fader til barnet, jfr lov nr 200 af 18. maj 1960 § 6.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte bør anses som fader til det af sagsøgerinden den 15. november 1965 uden for ægteskab fødte barn.

Sagens omkostninger ophæves.

Retten officialvirksomhed går langt videre end i ægteskabsagerne. Når faderskabsagen er anlagt – som regel ved det offentlige foranstaltning –, er det retten, der skal drage omsorg for alle skridt under sagens behandling til og med dommens afsigelse og eventuelle forkyndelse. Retten anordner den fornødne bevisførelse og foretager i almindelighed selv afhøringerne. Parterne har pligt til at møde under vidnetvang. Ved sagens afgørelse er retten ikke bundet af parternes påstande. Sagen kan ikke hæves uden rettens samtykke. Der er tillagt retten myndighed til at træffe bestemmelse om inddragelse af sagsøgte i sagen. Og det er retten, der sørger for stævning eller den tilkendegivelse, som kan træde i stedet for stævning.

Officialvirksomheden medfører, at man ikke ved domsaffattelsen behøver at gøre så meget ud af parternes påstande, søgsmålsgrunde og anbringender som i andre civile sager. For den ene af parternes vedkommende – barnet – vil der endda kun undtagelsesvis være formuleret en selvstændig påstand.

De væsentligste bestanddele i faderskabsdommens præmisser er derfor en gennemgang af bevismaterialet og rettens bedømmelse af sagen, »de egentlige præmisser«, alt opstillet som anført i det her medtagne domskoncept.

Om *bevisførelsen* bemærkes, at en dom, der fastslår faderskabet til et barn og dermed dets familieretlige status, kan komme videnom og blive læst med nysgerrighed af mere eller mindre uvedkommende trediemænd. En gang med tiden kommer den vel også barnet i hænde. Ligesom en ægteskabsdom bør faderskabsdommen holdes i værdige og ordknappe vendinger, og skulle man undtagelsesvis senere få brug for et mere indgående referat af de afgivne forklaringer, kan man slå efter i retsbogen, der altid indeholder udførlige protokollater i disse sager. Selv om meget kunne tale for helt at udelade forklaringerne af dommen og nøjes med en kortfattet standardformulering, må det dog nok anses for rigtigst i store træk at gengive de relevante dele af bevisførelsen, idet udfaldet af sagen ofte beror på en vanskelig bedømmelse af en række enkeltheder i et omfattende bevismateriale, og idet parterne og i givet fald ankeinstansen skal kunne se, hvilke detaljerede kendsgerninger der er lagt til grund, og hvilken betydning der er tillagt dem.

Om *domsbegrundelsen* bemærkes, at sagen kun kan falde ud til ét af to, faderskab eller frifindelse, og at faderskab kun kan statuere under visse forudsætninger, der kan rubriceres forskelligt, bl a således:

A. Der kan kun gives dom til faderskab, hvis sagsøgte har haft samleje med sagsøgerinden i avlingstiden. Dette er – bortset fra, hvad der under B. 2. c. er anført om en undtagelses undtagelse – det eneste positive bevis for faderskab, som nævnes i loven, hvor det systematiske udgangspunkt er fastlagt således i § 6, stk 1: Den, der inden for avlingstiden har haft samleje med moderen, anses som fader til barnet.

B. Det er indlysende, at denne hovedregel ikke kan gælde uden væsentlige forbehold.

1. Den rette ordning kunne tænkes gennemført på den måde, at betingelse A (samlejebetingelsen) blev suppleret med et krav om yderligere positivt og direkte bevis for faderskabet. De to sæt beviser skulle da tilsammen danne tilstrækkeligt grund-

lag for domfældelse, uden at det var nødvendigt at komme ind på de udelukkelser, som er opstillet i det følgende.

2. Eller man kan – således som det er lovens systematik – gå ud fra nævnte hovedregel i § 6, stk 1, og korrigere den ved opstilling af visse nødvendige undtagelser:
 - a. Faderskab kan ikke statueres i sager, hvor man savner en udtømmende orientering med hensyn til faderskabsemnerne.
 - b. Faderskab kan ikke statueres, når der foreligger omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at sagsøgte er barnets fader (§ 6, stk 1, 2. led).
 - c. Faderskab kan ikke statueres, hvis sagsøgerinden i avlingstiden har haft samleje med flere mænd (§ 6, stk 2). Her er der dog indsat en undtagelse fra undtagelsen: Faderskab kan alligevel statueres efter den særlige selektionsregel.

Ad A. I alle domme, hvor der fastslås faderskab, skal det af præmisserne fremgå, at sagsøgte efter bevisførelsen må antages i avlingstiden at have haft samleje med sagsøgerinden.

Ad B. 1. Medens der tidligere stort set kun kendtes ét positivt – men utilstrækkeligt – bevis for faderskab, nemlig oplysningen om samleje i avlingstiden, har man i de senere år i et vist omfang taget arvebiologiske metoder i brug til direkte påvisning af det virkelige slægtskabsforhold. På grundlag af blodtypebestemmelse, blodtypestatistisk vurdering og antropologisk undersøgelse afgives der nu undertiden sagkyndig erklæring om, at en forefundet egenskabskonstellation med betydelig vægt taler for en bestemt persons faderskab, endog set i forhold til ikke identificerede faderskabsmuligheder.

Der henvises til *Jørgen Verner*: U 1969 B . 144 ff og til bl a U 1968 . 244 H og U 1969 . 79 H. I sagen U 1968 . 71 H fandtes en arvebiologisk undersøgelse tilmed at have betydning som bevis for samleje i avlingstiden.

Jo mere fuldkomne de arvebiologiske bevismidler bliver, jo mere sikker bliver den retslige afgørelse, og jo mere enkel vil domskonciperingen blive. Engang med tiden når man vel dertil, at dommeren kan indskrænke sig til at fastslå, dels at sagsøgte i avlingstiden har haft samleje med sagsøgerinden, dels at en foreliggende blodtypebestemmelse, en blodtypestatistisk vurdering o s v med høj grad af sandsynlighed taler for sagsøgtes faderskab. De lidet opbyggelige betragtninger over sagsøgerindens vandel, som kendes fra mange af vor tids domme, skulle da blive overflødige. Det må imidlertid erkendes, at den beskrevne udvikling hører fremtiden til, og at dommeren gør rettest i foreløbig at holde sig til lovens systematik, det vil sige at konstatere, om samlejebetingelsen er opfyldt, og i bekræftende fald at tage stilling til, hvorvidt der foreligger en undtagelsessituation, som afskærer fra at give dom til faderskab.

Ad B. 2. a. Den omhandlede undtagelsesregel er ikke udtrykkeligt nævnt i loven, men må nødvendigvis opstilles og ligger på linie med indholdet af § 6, stk 2.

Der henvises til *Ernst Andersen*: Familieret (3. udg) . 245 ff, *M Johs Mikkelsen*: J 1963 . 351 ff og *Niels Chr Bitsch*: Lov om børns retsstilling (2. udg) . 68 f.

Spørgsmålet, om der er givet retten en udtømmende orientering med hensyn til faderskabsemnerne, bør kun omtales i dommen, når denne side af sagen undtagelsesvis har voldt tvivl. At spørgsmålet har været overvejet, kan antydes f eks med en bemærkning om, at det »ikke i øvrigt er fundet betænkeligt« at pålægge sagsøgte faderskabet.

Ad B. 2. b. Herom bemærkes, at udelukkelse efter § 6, stk 1-kriteriet, »lidet sandsynligt«, må overvejes ikke blot i enkeltmandssagerne, men også i sager med flere sagsøgte, og at de flere faderskabsmuligheder ikke er en omstændighed, der i sig selv gør den enkeltes faderskab lidet sandsynligt. Når man i en tremandssag, hvor sandsynligheden er lige stor for hver af de sagsøgte (33 $\frac{1}{3}$ %), frifinder dem alle, sker det ikke på grund af ringe sandsynlighed, men fordi den ene mulighed kan være lige så god som den anden.

De omstændigheder, der kan gøre sagsøgtes faderskab lidet sandsynligt, er først og fremmest blodtypebestemmelser og andre arvebiologiske undersøgelser samt oplysninger om avleudygtighed, alt forudsat at udelukkelsen må bedømmes som utvivlsom eller som grænsende til det utvivlsomme. Pålidelige oplysninger om samlejetidspunktet og moderens efterfølgende menstruation bør vist nok også kunne tages i betragtning, i hvert fald som supplerende bevis, hvor tillige andre omstændigheder gør faderskabet mindre sandsynligt.

Om fortolkningen af § 6, stk 1, henvises til *Niels Chr Bitsch: Lov om børns retsstilling* (2. udg) . 52 ff og *Poul Spleth: U 1970 B . 111 ff.*

Selv om den negative formulering kan virke tyngende, bør det i alle domme, der falder ud til faderskab, udtales, at der ikke foreligger omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at sagsøgte er barnets fader. Dette ordvalg, der er lovens eget, bør benyttes både i § 6, stk 1-sagerne og – strengt taget – også i § 6, stk 2-sagerne.

Ad B. 2. c. Hvis én eller flere sagsøgte er blevet udelukket efter § 6, stk 1, med det resultat, at der nu kun er ét faderskabsemne tilbage, og hvis man tør lægge til grund, at sagsøgerinden på udtømmende måde har redegjort for sine forbindelser inden for avlingstiden, synes sagen for den tilbageblevnes vedkommende at måtte pådømmes som en enkeltmandssag.

Hos *M Johs Mikkelsen* i J 1963 . 351 ff og *Niels Chr Bitsch* i Lov om børns retsstilling . 68 f er problemerne opstillet på en afvigende måde.

Er der stadig to eller flere faderskabsmuligheder tilbage, frifindes de pågældende i henhold til § 6, stk 2, med mindre dommeren efter en sammenligning af sandsynhedsværdierne mener at kunne fastslå, at der er væsentlig større sandsynlighed for den enes faderskab end for nogen anden foreliggende mulighed. Pålidelige oplysninger om samlejetidspunkter og sagsøgerindens menstruationsforhold må undertiden kunne berettige til at foretage en sådan udvælgelse. I øvrigt er det naturligvis de arvebiologiske bevismidler, man må forlade sig på, hvorved bemærkes, at man ved en § 6, stk 2-udvælgelse kan gå noget længere ned i sandsynlighedsgraderne, end man kan ved en § 6, stk 1-udelukkelse.

Der henvises til *Jørgen Verner: U 1969 B . 144 ff, navnlig 159–60.*

Ved domfældelse i sager med flere sagsøgte benyttes undertiden følgende korte og letfattede formular: Retten må efter det oplyste anse det for godtgjort, at sagsøgerinden i avlingstiden har haft samleje med begge (alle) de sagsøgte; men da der skønnes at være væsentlig større sandsynlighed for, at barnet er avlet af sagsøgte A end af sagsøgte B (de øvrige sagsøgte), vil sagsøgte A i medfør af § . . . være at anse som fader til barnet, medens sagsøgte B (de øvrige sagsøgte) vil være at frifinde. – Det er imidlertid en formulering, som ikke kan stå for en streng kritik. Der står jo ikke noget om, at spørgsmålet om udelukkelse efter § 6, stk 1, har været overvejet. Selv om A's faderskab er væsentlig mere sandsynligt end B's, kan faderskabet for begges vedkommende være lidet sandsynligt, f eks i den situation, hvor A ved blodtypebestemmelse udelukkes med en sikkerhed på 99,0–99,9 %, men hvor B udelukkes med en sikkerhed på 99,99 %. Alligevel kan formuleringen forsvares. Med lidt god vilje kan man tage den »væsentlig større sandsynlighed« som udtryk for, at A's faderskab ikke er »lidet sandsynligt«. I de nedennævnte formuleringforslag er der dog brugt »korrekte« vendinger, som følger den rette systematik.

I præmisserne bør der stå, efter hvilken lovbestemmelse der statueres faderskab. Men hvornår skal man henvise til § 6, stk 1? og hvornår til § 6, stk 2? Hvis man ikke nøjes med at citere § 6 uden nærmere tilføjelse – hvad der fuldtud er forsvareligt –, må retningslinien være, at stk 1 altid citeres, og at tillige stk 2 citeres, når faderen dømmes på grundlag af det særlige stk 2-skøn (væsentlig større sandsynlighed).

I det følgende bringes nogle *forslag til affattelse af domsbegrundelsen*:

En ordinær enkeltmandssag:

Retten må anse det for godtgjort, at sagsøgerinden i avlingstiden har haft samleje med sagsøgte, og da der ikke findes at foreligge omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at han er barnets fader, bør han i medfør af § 6 i lov nr 200 af 18. maj 1960 anses som fader til barnet.

En enkeltmandssag, hvor der har været en medsagsøgt, for hvis vedkommende sagen er blevet hævet: se det fuldstændige domskoncept.

En enkeltmandssag, hvor sagsøgerinden tillige har haft samleje med en uidentificeret mand, som udelukkes efter § 6, stk 1:

Den forklaring, som sagsøgerinden har afgivet om sine kønslige forhold i avlingstiden, findes at kunne lægges til grund. Det bemærkes, at sagsøgerinden herefter engang i begyndelsen af avlingstiden har haft samleje med en mand, som ikke har kunnet identificeres, men at retten i betragtning af udfaldet af den graviditetsundersøgelse, sagsøgerinden derpå lod foretage, og videre i betragtning af oplysningerne om hendes menstruationsforhold må anse det for lidet sandsynligt, at nævnte mand er fader til barnet. *Da* sagsøgte har haft samleje med sagsøgerinden flere gange inden for den sidste måned af avlingstiden, *da* der ikke foreligger omstændigheder, som gør hans faderskab lidet sandsynligt, og *da* der efter det anførte må ses bort fra andre faderskabsmuligheder, bør han i medfør af § 6 i lov nr 200 af 18. maj 1960 anses som fader til barnet.

En enkeltmandssag, hvor sagsøgerinden tillige har haft samleje med en uidentificeret mand, som udelukkes efter § 6, stk 2:

Retten må anse det for bevist, at sagsøgerinden i avlingstiden har haft samleje dels med sagsøgte, dels med en mand, der ikke har kunnet identificeres. Andre faderskabsmuligheder findes ikke at kunne komme i betragtning. Hverken for sagsøgte eller den anden mands vedkommende kan faderskabet udelukkes som lidet sandsynligt efter reglen i lov nr 200 af 18. maj 1960 § 6, stk 1. Efter den foreliggende blodtypestatistiske vurdering skønnes der imidlertid at være væsentlig større sandsynlighed for, at barnet er avlet af sagsøgte end af den omtalte uidentificerede mand. Herefter bør sagsøgte i henhold til nævnte lovs § 6, stk 2, anses som fader til barnet.

En sag med to eller flere sagsøgte:

Retten må lægge til grund, at sagsøgerinden i avlingstiden har haft samleje med begge (alle) de sagsøgte, og at andre faderskabsmuligheder ikke kan komme i betragtning. Da der ikke findes at foreligge omstændigheder, som gør sagsøgte A's faderskab lidet sandsynligt, og da der samtidig skønnes at være væsentlig større sandsynlighed for, at barnet er avlet af ham end af sagsøgte B (de øvrige sagsøgte), bør sagsøgte A i medfør af § 6 i lov nr 200 af 18. maj 1960 anses som fader til barnet, hvorimod sagsøgte B (de øvrige sagsøgte) frifindes.

Rejses der spørgsmål om faderskabet til et barn, som kan være *ægtebarn*, fraviges det, der er anført foran, på væsentlige punkter. I processuel henseende gælder der det, at den ægtemand, som vil bestride sit faderskab til hustruens barn, inden for visse frister må anlægge retssag om spørgsmålet, jfr Børnelovens § 5, stk 2, og at retssagen med de undtagelser, der fremgår af Rpl § 456 a, stk 2, behandles som en ordinær civil sag. Derimod behandles sagen som en egentlig faderskabssag, hvis den begæres rejst af hustruen, og hun er ikke bundet ved fristerne i § 5, stk 2.

Hvad realiteten angår, er ægtebørnssagerne karakteriseret ved pater-est-reglen, jfr Børnelovens § 2. Følges det ovenfor opstillede skema, kan fravigelserne rubriceres således:

Ad A. Domfældelse af ægtemanden forudsætter ikke, at samleje inden for avlingstiden er bevist; men kan han bevise, at han ikke i avlingstiden har haft samleje med hustruen, må han selvfølgelig frifindes.

Ad B. 1. Der gælder i forvejen en formodning for ægtemandens faderskab, hvorfor en positiv og direkte bevisførelse i så henseende ikke kan have nogen særlig interesse.

Ad B. 2. a. Ægtemanden kan dømmes som fader, uanset at der ikke foreligger udtømmende oplysninger om hustruens forbindelser i avlingstiden.

Ad B. 2. b. Hvis det kan anses som sikkert, at ægtemanden ikke er barnets fader, bliver han frifundet, jfr Børnelovens § 2, stk 1. Både efter formuleringen og efter almene synspunkter er det klart, at de krav, der stilles til udelukkelsesbevisets styrke, i det mindste må være lige så strenge som ved en § 6, stk 1-udelukkelse.

Ad B. 2. c. Når valget står mellem ægtemanden og en anden forbindelse, som moderen har haft, skal ægtemanden foretrækkes, med mindre det må antages, at barnet er avlet af den anden mand, jfr Børnelovens § 2, stk 1. Selv om denne regel har en vis parallel i § 6, stk 2, må det understreges, at bevisafvejningen er forskellig i de to grupper af sager, og at ægtemanden kun slipper for at blive dømt, hvis der foreligger en særligt tungtvejende sandsynliggørelse af den andens faderskab.

Jfr Jørgen Verner: U 1969 B . 144 ff, navnlig . 159 og U 1968 . 900.

Uden at der er udformet nogen lovtekst derom, er det i domspraksis antaget, at den ægteemand, der vidende om, at han ikke er fader til barnet, alligevel ved dets fødsel anerkender det som sit, ikke efter et langvarigt ægteskab kan fortryde anerkendelsen og fratage barnet dets status som ægtebarn.

Om anerkendelsessynspunktet henvises navnlig til *Jørgen Trolle*: U 1974 B . 165-67.

Med hensyn til domsformuleringen bemærkes, at de tidligere fremhævede be-
tragtninger taler for også i ægtebørnsagerne at udtrykke sig kortfattet og skånsomt,
men at det på den anden side og særligt i de sager, hvor man trods de strenge
formodningsregler frifinder ægteemanden, kan være nødvendigt at foretage en de-
taljeret gennemgang af sagens bevisligheder. At finde den rette stilistiske balance
mellem de modstående hensyn er ingenlunde nogen let opgave.

VI. Domme om administrativ frihedsberøvelse

Reglerne om denne forholdsvis nye procesart findes i Grl § 71, stk 6, og i Rpl
kapitel 43 a, sammenholdt med de forskellige love, der indeholder hjemlen til fri-
hedsberøvelsen.

Som noget særegent for processen fremhæves: Der udtages ingen stævning. Men
på den frihedsberøvedes begæring forelægger administrationen sagen for retten,
normalt underretten. Sagens videre behandling foregår under rettens officialvirk-
somhed. Processens tema er begrænset. Der tages stilling til »frihedsberøvelsens
lovlighed« og eventuelt til krav om erstatning af det offentlige for ulovlig friheds-
berøvelse. Andet kan retten ikke beskæftige sig med under en kapitel 43 a-sag.
F eks kan en sindssygepatient ikke få påkendt et krav om en bestemt læge-
behandling.

Om den nærmere afgrænsning af sagerne henvises til Rpl § 468. Af litteraturen om
kapitel 43 a-sagerne må – foruden RplK – især nævnes *M Johs Mikkelsen*: J 1960 . 72-102,
482-506 og 1961 . 451-494, *Erik Christensen*: U 1953 B . 197-216, *Jørgen Trolle*: J 1955 . 149-
167, *Tyge Haarløv*: J 1960 . 659-662, *Anna Kjær*: U 1961 B . 210-220 og *Aage Kirkegaard*:
Nordisk psykiatrisk Medlemsblad 1957 . 166-185. Jfr også U 1968 . 351.

Procesarten er så ny, at der endnu ikke foreligger nogen indarbejdet form for
affattelse af dommen. Den opstilling, der benyttes her, er kun et udkast.

En udførlig gennemgang af, hvad dommen skal indeholde, er foretaget af *M Johs Mikkel-
sen*: J 1960 . 72 ff, især 89-99.

Parterne, normalt den frihedsberøvede og den besluttende myndighed, betegnes
ikke som sagsøger og sagsøgt. Den frihedsberøvede betegnes enten ved navn eller
som »patienten«, »bidragsafsoneren« o s v. Den besluttende myndighed figurer
under sædvanlig betegnelse, Justitsministeriet, Københavns Overpræsidium o s v.

Dommen kan passende indledes med et afsnit, hvori det kort anføres, hvem den
frihedsberøvede er, hvilken art frihedsberøvelse der er tale om, og at han vil have

lovligheden prøvet ved retten. Der bør straks i indledningen henvises til Rpl kapitel 43 a. Med dette indledningsafsnit er procesarten og den frihedsberøvedes påstand tilkendegivet.

I mange kapitel 43 a-sager er den frihedsberøvedes forhistorie af interesse. Har sindssygepatienten hidtil kunnet klare sig på egen hånd? eller har han tilbragt sin tid på hospitaler? eventuelt som tvangsindlagt? Har bidragsafsoneren tidligere vist sig efterladende? Hvis forhistorien har betydning i den aktuelle sag, vil det være naturligt at anbringe den umiddelbart efter indledningen. Men her, som på andre områder, gælder det, at fortiden ikke er altafgørende. Den bør ikke dominere doms-affattelsen.

I forbindelse med forhistorien bør tidligere kapitel 43 a-sager nævnes, i hvert fald den sidste.

Efter forhistorien kommer den aktuelle sag. Det angives nærmere, hvilken administrativ beslutning det er, der foreligger til prøvelse. Det må tillige af dommen kunne ses, om sagens formalitet er i orden, herunder om de frister, der gælder, er overholdt fra den frihedsberøvedes side og fra administrationens side.

Dommen skal indeholde oplysning om parternes fremmøde i retten.

Det næste afsnit er parternes anbringender, i det omfang de overhovedet refereres. Når en sindssygepatient vil udskrives, siger det sig selv, at han føler sig rask og ufarlig. Det behøver ikke at stå i dommen. Men i en dom om bidragsafsoning må det kunne ses, hvad det er, den bidragspligtige har gjort gældende, typisk at hans erhvervsforhold er afgørende forringet, at han er ramt af sygdom, og at han har forsørgerpligter over for sin nye hustru og deres børn.

Til dommen hører et referat af sagens faktum. Dommen skal gengive de relevante kendsgerninger og intet andet. Men det siger jo ikke ret meget om, hvor udførligt bevismaterialet skal beskrives i den enkelte sag. Der kan næppe opstilles fælles retningslinier for alle de grupper af sager, som falder ind under kapitel 43 a.

For en enkelt af grupperne er der grund til at advare mod for megen veltalenhed. Det er sindssyge-sagerne. Og noget tilsvarende må gælde andre sager, der har en psykiatrisk behandling som baggrund. Administrationen og domstolene forventer en udtømmende redegørelse og en objektiv vurdering fra overlægen. Men det er ingenlunde sikkert, at patienten er i stand til at acceptere erklæringen som et nøgternt indlæg i sagen. Han vil snarere se den som udtryk for, at overlægen »er gået over til fjenden«. For den eventuelle videre behandlings skyld er dette uheldigt.

Man plejer derfor ikke at foretage nogen detaljeret gennemgang af lægeerklæringerne under sagens behandling, jfr også Rpl § 471, stk 2. Det bør heller ikke ske i dommen og ville for øvrigt være unødvendigt. Overlægens erklæring ligger i sagen, og patientens advokat er bekendt med den. I cirkulære nr 133 af 1/9 1958 har landsretspræsidenterne henstillet, at man i dommen nøjes med at gengive konklusionen. Men selv konklusionen må som regel kunne udelades. Der foreligger altid en udtalelse fra retslægerrådet. Og når retslægerrådet er enigt med overlægen, må det være tilstrækkeligt at citere rådets udtalelse, måske endda kun i uddrag.

Men det er klart, at der kan foreligge undtagelsestilfælde, hvor dommeren bliver nødt til at gå nærmere ind på erklæringsmaterialet, f eks hvis overlægen og rets-

Domskoncept: Administrativ frihedsberøvelse

N N
mod
Justitsministeriet.

DOM:

N N, der tilbageholdes som patient på sindssygehospitalet i, har begært frihedsberøvelsens lovlighed prøvet af retten, jfr Retsplejelovens kapitel 43 a.

Patienten, der er 34 år gammel, har flere gange været indlagt på hospital for sindslidende. De tidligere indlæggelser er sket efter hans egen begæring. Det nuværende hospitalsophold har været fra den 23. februar 1965, da indlæggelse fandt sted i henhold til lov nr 118 af 13. april 1938 § 2, stk 5, jfr stk 2.

Spørgsmålet om frihedsberøvelsens lovlighed har engang tidligere været forelagt retten. Ved dom af 29. september 1965 blev patienten anset som farlig for andre, hvorfor frihedsberøvelsen som lovlig fandtes at burde stå ved magt, jfr samme lovs § 8, stk 1.

Den foreliggende sag drejer sig nærmere om følgende administrative beslutning: Den 17. marts 1966 fremsatte patienten over for overlægen anmodning om at blive udskrevet. Anmodningen, der ikke blev imødekommet, er af overlægen den 28. samme måned på patientens begæring blevet forelagt for justitsministeriet. Ved skrivelse af 21. april 1966 har ministeriet tiltrådt, at patienten tilbageholdes på hospitalet som farlig for sig selv eller andre.

Den 25. april 1966 har patienten begært sagen indbragt for retten. Det er sket den 30. samme måned ved ministeriets fremsendelse af sagens akter.

Patienten har været til stede i retten og redegjort for sine forhold.

Justitsministeriet har ikke været repræsenteret.

I en udtalelse af 15. april 1966 fra retslægerrådet hedder det, at patienten »er sindssyg, og at det med overvejende sandsynlighed drejer sig om en schizofreni præget af tidvis optrædende forryktheds- og påvirkningsforestillinger«. Videre hedder det bl a, at »i tilfælde af udskrivning – med påfølgende risiko for, at han afbryder den medikamentelle behandling – må han skønnes fortsat at kunne frembyde fare for sine omgivelser, af hvilken grund rådet må anbefale, at han indtil videre tilbageholdes i hospital for sindslidende«.

Da det må lægges til grund, at patienten som følge af sindssygdom fortsat er farlig for andre, findes tilbageholdelsen at være lovlig, jfr lov nr 118 af 13. april 1938 § 8, stk 1. Justitsministeriets beslutning bør derfor stadfæstes.

THI KENDES FOR RET:

Justitsministeriets beslutning af 21. april 1966 om tilbageholdelse af N N som patient på hospital for sindslidende bør som lovlig stå ved magt.

Sagens omkostninger ophæves.

lægerådet ikke er enige i deres vurdering, eller hvis dommeren mener at måtte gå imod deres skøn.

Om de »egentlige præmisser« bemærkes, at der skal tages stilling til frihedsberøvelsens lovlighed. Hvis afgørelsen falder ud til stadfæstelse, formuleres begrundelsen bedst med lovens egne ord, det vil sige teksten i den lov, der indeholder hjemlen for frihedsberøvelsen. I en sindssyge-sag vil begrundelsen derfor kunne lyde på, at patienten er »farlig for sig selv«, eller (og) at han er »farlig for andre«, eller at »udskrivning væsentlig vil forringe udsigterne for patientens helbredelse«. Hvis afgørelsen falder ud til ophævelse af den aktuelle frihedsberøvelse eller af den administrative beslutning om, at frihedsberøvelse skal ske, må det tilkendes, hvorfor man ikke kan opretholde forvaltningsakten. Navnlig bør det af dommen fremgå, om det er »legalitetsskønnet« eller andre sider af det administrative skøn, der underkendes.

Om de forskellige former for skøn, se *M Johs Mikkelsen*: J 1960 . 482 ff. Det er et omtvistet spørgsmål, i hvilket omfang administrationens skøn overhovedet kan anfægtes, jfr fremstillingen det angivne sted, *Tyge Haarløv*: J 1960 . 659 ff og RplK . 480.

Det kan tænkes, at retten ikke har noget at indvende imod den administrative afgørelse, men alligevel ophæver frihedsberøvelsen, fordi forholdene har ændret sig i det tidsrum, der er forløbet mellem administrationens beslutning og domsafsigelsen. I så fald bør det fremgå af præmisserne, at forvaltningsakten er fundet lovlig.

Domskonklusionen formuleres i overensstemmelse med teksten i Rpl § 472: Hvis frihedsberøvelse godkendes, kommer der til at stå, at den administrative beslutning som lovlig bør stå ved magt. I modsat fald kommer der til at stå, at frihedsberøvelsen ophæves. Hvis det er en besluttet, men ikke iværksat frihedsberøvelse, der skal bortfalde, kommer der til at stå, at den administrative beslutning ophæves.

Om fremgangsmåden ved forkyndelse af dommen henvises til justitsministeriets cirkulære nr 178 af 15/12 1958.

VII. Mortifikationsdomme

Når et tilintetgjort eller bortkommet værdipapir mortificeres i henhold til lov nr 145 af 13/4 1938, sker det som hovedregel ved dom, men sædvanligvis uden nogen reel retstvist. Sagen føres på den måde, at mortifikationsrekvirenten forelægger retten – det vil sige den pågældende underret, jfr Rpl § 225, nr 6 – de oplysninger, hvorpå han støtter sin begæring, og får berammet et indledende retsmøde. Han skal så vidt muligt sende alle, der kan tænkes at være interesserede i sagen, underretning om sin begæring og om retsmødet, i hvilket rekvirenten selv og eventuelle vidner bliver afhørt. Hvis retten finder hans begæring tilstrækkeligt underbygget, gives der tilladelse til offentlig indkaldelse, som udfærdiges og bekendtgøres efter forskrifterne i Mortifikationslovens § 6. Indkaldelsen skal bl a indeholde meddelelse om tid og sted for et senere retsmøde, der berammes med det i loven nærmere

Koncept til mortifikationskendelse,

afsagt den 5. marts 1973.

NN, boende
om mortifikation.

KENDELSE:

Under denne sag har NN fremsat begæring om offentlig indkaldelse af den eller dem, der måtte have indsigelser mod mortifikation af et af ham den 28. august 1966 til K udstedt pantebrev, stort 20.000 kr, der skulle forrentes med 8 % årlig, og som den 4. september 1966 blev tinglyst på den pantsatte ejendom matr nr

Den fremsatte begæring er begrundet med, at pantebrevet efter at være blevet indfriet af NN til forfaldstid den 11. december 1971 og samtidig udleveret ham er bortkommet, antagelig i foråret 1972, da han brændte forskellige ældre regnskabsbilag.

Der er bl a fremlagt en erklæring fra K, som har bekræftet, at pantebrevet er blevet indfriet af og udleveret til NN som af ham anført.

Da betingelserne for at tillade offentlig indkaldelse i medfør af mortifikationsloven nr 145 af 13. april 1938 skønnes at være opfyldt, vil begæringen være at tage til følge.

THI BESTEMMES:

Offentlig indkaldelse må finde sted med henblik på mortifikation af et af NN den 28. august 1966 til K udstedt pantebrev, stort 20.000 kr, der skulle forrentes med 8 % årlig, og som den 4. september 1966 blev tinglyst på den pantsatte ejendom matr nr

Retsmøde er berammet til onsdag den 3. april 1974 kl 11.45 i retslokalet, og varslet er fastsat til 1 år.

Koncept til mortifikationsdom,

afsagt den 10. april 1974.

NN, boende
om mortifikation.

DOM:

Ved kendelse af 5. marts 1973 blev det på begæring af NN tilladt, at offentlig indkaldelse fandt sted med henblik på mortifikation af nedennævnte pantebrev.

Da offentlig indkaldelse har været indrykket i Statstidende for den 2. april 1973 med lovligt varsel, og da der ikke er fremkommet indsigelser eller oplysninger, som kan hindre mortifikation, vil den fremsatte begæring herom være at tage til følge.

THI KENDES FOR RET:

Det af NN den 28. august 1966 til K udstedte pantebrev, stort 20.000 kroner, der skulle forrentes med 8 % årlig, og som den 4. september 1966 blev tinglyst på den pantsatte ejendom matr nr, skal være dødt og magtesløst.

angivne varsel. Fremkommer der ingen relevante indvendinger, og skønnes sagen i øvrigt fortsat at burde fremmes, optages den i nævnte senere retsmøde til mortifikationsdom.

Indholdet af dommen er ganske stereotyp, idet man blot konstaterer, at den foreskrevne fremgangsmåde er iagttaget, og at der intet er til hinder for nu at erklære dokumentet for dødt og magtesløst.

§ 15. Affattelse af domme og kendelser i straffesager

Af landsdommer Henning Krog

En straffedom er beregnet til at blive læst ikke alene af anklagemyndigheden og tiltalte og hans forsvarer, men i givet fald også af vedkommende appelret og eventuelt tillige af retsvidenskaben og andre interesserede. Ser man på dommen med tiltaltes øjne, vil det næppe kunne bestrides, at det er endnu vigtigere, at den er godt affattet, end hvis det havde drejet sig om en dom i en borgerlig sag. Afgørelsen i en straffesag angår jo i langt videre omfang end i andre sager spørgsmål, der har direkte betydning for den impliceredes velfærd. Set fra denne synsvinkel må det vigtigste krav være, at dommen affattes på en sådan måde, at den giver tiltalte mulighed for at forstå, hvorfor retten er nået til netop dette resultat. Kun da har han en rimelig chance for at tage stilling til, om han ønsker sagen indbragt for højere ret. Også set med juristens øjne er affattelsen af dommen imidlertid et vigtigt spørgsmål. Det gælder naturligvis i særlig grad forsvareren og anklagemyndigheden, der i deres overvejelser vedrørende appelspørgsmålet har samme interesse som tiltalte i, at dommen er klart skrevet og godt begrundet. Men også for vedkommende appelret, for domstolene i almindelighed og for retsvidenskaben er det af betydning, at dommene opfylder disse krav. Kun når det er tilfældet, er man i stand til at bedømme deres rækkevidde og de eventuelle konsekvenser for senere praksis, og kun da kan man håbe på at kunne bevare borgernes tillid til strafferetsplejen og domstolene.

I nærværende fremstilling vil der med baggrund i disse mere almene betragtninger og i tilknytning til de foranstående afsnit om civile domme blive søgt opstillet nogle retningslinier for affattelsen af afgørelser i de forskellige typer straffesager. I forbindelse hermed vil der blive givet en del formuleringseksempler, hvoraf nogle er optaget i særlige tillæg. Fremstillingen vil af praktiske grunde blive begrænset til afgørelser (domme og kendelser) i første-instans-sager, og herunder vil den alt overvejende hovedvægt blive lagt på underretssagerne.

En stor del af de problemer, der knytter sig til emnet, har tidligere været behandlet i litteraturen, men kun enkeltvis eller for mindre områders vedkommende. En samlet fremstilling findes ikke. Foruden den litteratur, der er nævnt i indledningsafsnittet til § 13, kan der henvises til: *Hurwitz*: Strafferetsplejen 3. udg . 295–296, 311–313, 343–344 (jfr 2. udg . 493–496) og 353–354, *Scharling og Hurwitz* U 1940 B, henholdsvis . 77–81 og 105–106, *Fritz Møller*: J 1960 . 346–356, *Waaben*: Det kriminelle forsæt 1957 . 55–80, samt *v Eyben*: Strafudmåling 1950 . 297–300. Der kan endvidere henvises til *Götzsche*: U 1963 B . 54–56, *Foighel*: J 1965 . 267–274, Forhandlingerne ved det 24. nordiske Juristmøde i Stockholm 1966 . 211–239 med bilag 8 samt *Gammeltoft-Hansen*: J 1972 . 244–257.

Som udgangspunkt for fremstillingen er det naturligt først at se på de lovbestemmelser, der findes om affattelse af domme og kendelser i første-instans-straffesager. Det drejer sig om Retsplejelovens §§ 218, stk 1, 911 og 929, stk 2 og 3.

I § 218, stk 1, der er fælles for straffesager og borgerlige sager, udtales det, at »domme og kendelser skal ledsages af grunde«. Reglen uddybes ikke nærmere, men i motiverne (spalte 37 i »Udkast til Lov om den borgerlige retspleje«, udarbejdet af proceskommissionen af 11/5 1892) findes der et vist fortolkningsbidrag, idet det her siges, at »der kræves kun en så vidt muligt kortfattet begrundelse af dommen med forbigåelse af alt, hvad retten anser for uvæsentligt«. For så vidt angår *borgerlige sager*, fortolkes bestemmelsen i teori og praksis derhen, at en dom skal indeholde en fremstilling af sagens faktiske sammenhæng, en gengivelse af parternes påstande og anbringender og en motivering af resultatet, kortere eller længere alt efter sagens karakter. Der kan herom henvises til *Hurwitz og Gomard: Tvistemål*, 4. udg . 306–308 og til U 1920 . 449 og 1949 . 197. I *straffesager* har § 218, stk 1, for så vidt angår dommene, ikke samme selvstændige betydning, idet der i de to andre fremdragne bestemmelser – §§ 911 og 929, stk 2 og 3 – findes særlige regler for disse sager om den del af domsgrundene, der indeholder rettens egne overvejelser. § 218 har dog stadig den betydning, at der med støtte i denne regel på samme måde som i de borgerlige sager stilles krav om en fyldestgørende gengivelse af sagens faktiske omstændigheder, jfr *Hurwitz: Strafferetsplejen*, 2. udg . 494 og Højesterets dom i U 1944 . 491, der hjemviste en sag til landsretten, fordi »der ikke i dommen fyldestgørende er gjort rede for sagens faktiske omstændigheder«. Se også U 1966 . 871, der påtalte manglende gengivelse i dommen (eller retsbogen) af to vidners forklaringer under domsforhandlingen.

§ 911, der udelukkende omhandler domme i nævningsager, lyder således:

»I det omfang, hvori dommen er grundet på nævningernes erklæring, indskrænker domsgrundene sig til den fornødne henvisning til denne. I øvrigt skal, såfremt tiltalte frifindes, de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres. Domfældes tiltalte, skal de strafbestemmelser anføres, som bringes i anvendelse.«

Som det vil ses, indeholder denne bestemmelse for nævningsagerens vedkommende en vis begrænsning af de krav, der ellers stilles til indholdet af domsgrundene.

§ 929, stk 2 og 3, der i medfør af § 939 også finder anvendelse på domme i politisager, fastsætter følgende regler om domsgrundene i domme i statsadvokatsager ved underret:

»Domfældes tiltalte, skal i domsgrundene de omstændigheder nøjagtig angives, der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og det eller de lovbud anføres, som bringes i anvendelse.

Frifindes tiltalte, skal de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle eller ikke være bevist, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres.«

De regler, der indeholdes i denne bestemmelse, må siges at være af en sådan karakter, at de måtte efterleves også uden et særligt påbud herom.

I de her fremdragne lovbestemmelser, der er de eneste på området, findes der altså dels en generel regel om begrundelsespligt, dels nogle supplerende regler om et enkelt af dommens afsnit, de egentlige præmisser. Derimod findes der intet om dens indre opbygning eller om dens nærmere indhold. På baggrund af denne mangel på bestemmelser af reel betydning vil de retningslinier, for hvilke der vil blive redegjort i det følgende, hovedsageligt have deres grundlag i den formuleringspraksis, der har udviklet sig siden Retsplejelovens ikrafttræden. Af samme grund kan der kun være tale om at angive retningslinier – ikke faste regler. Det må ved læsningen af fremstillingen erindres, at juridisk sprog og form på samme måde som andre sproglige meddelelsesmidler er undergivet udviklingens lov, selv om udviklingen inden for juraen utvivlsomt foregår væsentligt langsommere end på så mange andre af livets områder. Det efterfølgende er derfor kun ment som et billede af den nuværende situation. Det må endvidere erindres, at fremstillingen må tages med det forbehold, at det på ingen måde er sikkert, at det selv i øjeblikket er sådan, at alle er enige i formuleringen af alle enkeltheder i de eksempler på affattelse af domme og kendelser, der senere vil blive anført. Visse af de ord eller vendinger, der bruges i eksemplerne, vil nok af nogle blive opfattet som værende for moderne, medens andre læsere, der måske selv gør brug af netop disse udtryk, finder andre formuleringer forældede eller i alt fald ude af takt med tidens sprog.

Hvorledes formuleringspraksis vil udvikle sig i de kommende år er svært at sige. I Sverige har man fornylig gennemført en fuldstændig skematisering af straffedomme, i det væsentlige med det formål at gøre dem egnede til direkte at blive undergivet EDB-behandling. Man kan vist ikke med rette påstå, at denne ændring har gjort de svenske domme mere umiddelbart forståelige og overskuelige eller lettere at udarbejde end de danske. Da direkte EDB-behandling af straffedomme i Danmark formentlig – hvis spørgsmålet overhovedet kommer på tale – vil kunne opnås på en simplere måde end den svenske, kan man derfor nok gå ud fra, at udviklingen ikke vil følge den svenske linie. Det kan næppe heller forventes, at man i fremtiden vil tilsidesætte det princip, der ligger bag den hidtidige formuleringspraksis, nemlig at dommen skal kunne stå alene i den forstand, at den skal indeholde alt det stof, der har været relevant for afgørelsen. En tilsidesættelse af dette princip kan i alt fald ikke ske med en saglig, juridisk begrundelse. På denne baggrund har man lov til at håbe, at udviklingen vil forløbe i det væsentlige som hidtil, dvs med en principiel opretholdelse af dommens nuværende opbygning, men med en langsomt forløbende ajour-føring af sprog og form, således at det til enhver tid søges opnået, at dommen, samtidig med at den bevarer den juridiske stringens, er umiddelbart forståelig også for en ikke-jurist.

Fremstillingen i det følgende af gældende formuleringspraksis vil blive opbygget således, at der først foretages en gennemgang af affattelsen af domme (inddelt efter sagens behandlingsmåde) og derefter en behandling af affattelsen af kendelser (med inddeling i løbsblads-kendelser og andre kendelser).

I. Affattelse af domme

A. Domme i domsmandssager

Den sædvanligt anvendte opbygning af dommene i disse sager går i hovedtræk ud på, at man begynder med en gengivelse af anklageskriftet og derefter anfører tiltaltes personlige data, herunder de forstraffe, som har været af betydning for afgørelsen. Herefter refereres tiltaltes stilling til tiltalen og hovedpunkterne i hans og vidnernes forklaringer samt eventuelle relevante dokumenter. Til sidst anføres rettens bevisbedømmelse – præmisserne – der munder ud i domsresultatet.

I den indbyrdes rækkefølge af disse led i dommen stemmer denne opbygning i hovedsagen med det tidsmæssige forløb af domsforhandlingen i de typiske sager. Dommen kommer herved til at fremtræde som et sammentrængt referat af sagens indenretlige udvikling sluttende med rettens bedømmelse af den faktiske og juridiske sammenhæng. Dette må efter forholdets natur siges at være det naturlige og rimelige indhold af en straffedom, og det er da også denne opbygning, der danner grundlaget for de følgende bemærkninger.

1° Uanset den nærmere karakter af sagen indledes dommen med en *gengivelse af anklageskriftet*. Det er dette dokument, der er domsforhandlingens udgangspunkt, og det er naturligt straks at slå fast, hvad sagen drejer sig om. Det er svært at undlade i denne forbindelse at fremkomme med et hjertesuk over formuleringen af anklageskrifterne. Er det virkelig nødvendigt at opbygge dem på den måde, at alt skal sammenfattes i én sætningsforbindelse? Med denne formuleringsteknik er det jo desværre ikke helt sjældent, at det selv for jurister er vanskeligt umiddelbart at forstå meningen med et anklageskrift, når det drejer sig om forhold, der blot afviger lidt fra det sædvanlige.

Domsindledningen ser således ud:

»Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltales NN ifølge anklageskrift af fra 1. statsadvokat for København for (herefter indklammes en genpart af anklageskriftet).«

Man må ved indklamningen af anklageskriftet være opmærksom på, om der er foretaget ændringer i tiltalen under domsforhandlingen. I bekræftende fald rettes anklageskriftet i overensstemmelse hermed, og i indledningen til dommen indføjes en bemærkning om den stedfundne ændring, f eks med ordene: »således som dette er ændret under domsforhandlingen«.

Såfremt der af anklagemyndigheden er nedlagt en særlig påstand under sagen (hospitalsanbringelse, forvaring, konfiskation, rettighedsfortabelse, kørekortsfortabelse el lign), anføres dette umiddelbart efter gengivelsen af anklageskriftet.

2° Efter anklageskriftet følger *oplysningerne om tiltaltes fødselsdato og fødested og om hans eventuelle forstraffe*. Disse oplysninger skal være strengt korrekte og skal derfor tages direkte fra henholdsvis dåbsattesten (fødselsattesten) og den eller de tidligere domme – ikke fra straffeattesten, der ofte er unøjagtig (særlig med hensyn til citeringen af de overtrådte lovbestemmelser). CPR-nummeret hører ikke hjemme i dette afsnit, der i kort og direkte aflæselig form skal indeholde oplysningerne om tiltaltes data, men efter sin karakter af et offentligt identifikationsnummer snarere i dommens hoved (i en parentes bag tiltaltes navn).

Det er umuligt i enkeltheder at angive, i hvilket omfang tiltaltes tidligere straffe skal medtages i dommen. En vejledning for afgørelsen af dette spørgsmål findes i *justitsministeriets cirkulære nr 177 af 8/10 1952*. Det refereres her, at dommerforeningens bestyrelse har udtalt, »at det for alle straffesager bør være praksis, at tidligere domme kun citeres, når de har betydning for den pågældende sag, således at tidligere domme, der ikke findes at have betydning for afgørelsen, lades uomtalt«. I forlængelse heraf bemærkes det i cirkulæret, at »det kan forventes, at domstolene i almindelighed vil følge den således angivne retningslinie, som er tiltrådt af præsidenterne for Højesteret og landsretterne«. Af denne retningslinie og af de synspunkter, der i øvrigt kommer til udtryk i cirkulæret (der direkte kun angår spørgsmålet om anklagerens dokumentation i retten af forakter m v), kan der udledes følgende praktiske anvisninger for løsningen i det enkelte tilfælde:

Kriteriet for afgørelsen er, om den tidligere dom er af betydning for den nu foreliggende sag eller ej. Man må ved udøvelsen af dette skøn være opmærksom på den ændring af Straffelovens § 80, der blev foretaget i 1973, hvorved henvisningen til »gerningsmandens foregåendeandel« udgik som et selvstændigt strafudmålingshensyn. Med dette som en del af baggrunden for skønnet over væsentligheden vil der normalt ikke opstå tvivl i to grupper af sager – de to tænkelige ydergrupper: på den ene side de sager, hvor der netop på grundlag af tiltaltes fortid er nedlagt påstand om særlige foranstaltninger (forvaring efter Straffelovens § 69), eller hvor der er tale om anvendelse af Straffelovens §§ 40, 61, 81 eller 89. Det er her klart, at dommen skal citere de forstraffe, der har begrundet den særlige påstand, eller med hensyn til hvilke de nævnte paragraffer finder anvendelse. På den anden side de tilfælde, hvor det er umiddelbart indlysende, at fortiden er ganske uden betydning. Det er her lige så klart, at forstraffene ikke må citeres. I domme i sager om overtrædelse af Straffeloven bør der derfor normalt ikke gives referat af tiltaltes fortid, for så vidt angår særlovsovertrædelser, og på tilsvarende måde bør tiltaltes tidligere straffelovsovertrædelser normalt ikke citeres i sager om særlovsovertrædelser.

I dommen i U 1951 . 692 blev det af Højesteret påtalt, at underretten i sin dom i en værnemagersag havde optaget bemærkning om de mod tiltalte tidligere rejste sager, der omfattede dels to frifindelsesdomme, dels to domme om overtrædelse af henholdsvis Motorloven og Apotekerloven.

For så vidt angår mellemgruppen – det vil sige hovedsageligt de tilfælde, hvor tiltalte tidligere har været straffet for overtrædelse af samme lov, som tiltalen nu vedrører, og hvor der ikke er tale om særlige påstande med grundlag i tiltaltes fortid – er spørgsmålet mere tvivlsomt. Der må her foretages en konkret vurdering af forstraffenes betydning for afgørelsen i den nu foreliggende sag, kombineret med et skøn over nødvendigheden og hensigtsmæssigheden ved hel eller delvis citering. Ved dette skøn må man søge at afveje de strafferetlige hensyn, der taler for citering, over for tiltaltes interesse i at undgå citeringen. Blandt de vigtigste momenter i denne samlede vurdering er de tidligere forholds nærmere beskaffenhed og alder. Anvendt på sager om overtrædelse af Straffeloven medfører dette synspunkt dels,

at man meget ofte kan – og derfor også bør – undlade at citere tidligere straffelovs-overtrædelser, der angår en helt anden forbrydelsestype (f.eks. berigelsesforbrydelser contra sædelighedsforbrydelser), dels at citeringen, selv om det drejer sig om ensartede typer, ikke bør gå så langt tilbage i tiden, at det er klart, at den tidligere afgørelse ikke kan have haft betydning for den nu trufne. Ved sager om særlovs-overtrædelser betyder det anførte, at citering normalt kun bør ske i det omfang, hvori overtrædelserne er af samme type og tidsmæssigt ikke ligger for fjernt fra hinanden.

På grund af den forskelligartethed, der karakteriserer såvel sagerne som de tiltaltes fortid, er det næppe muligt at uddybe disse retningslinier mere. Der kan f.eks. ikke generelt angives et bestemt åremål for »forældelse« af tidligere straffe.

Hvis man på grundlag af de anførte synspunkter når til det resultat, at kun en enkelt eller enkelte af tiltaltes forstraffe skal citeres, kan man antyde den stedfundne udskillelse ved at anvende udtrykket: »... og er af betydning for denne sag tidligere straffet således:«. Fører overvejelserne til, at ingen af forstraffene citeres, anvendes undertiden følgende formulering: »... og er ikke tidligere straffet af betydning for denne sag«. I de fleste tilfælde er det imidlertid overflødig i denne situation overhovedet at anføre noget; dette gælder i alt fald, hvor den aktuelle sag drejer sig om en særlovsovertrædelse, f.eks. Færdselslovens § 16, stk 1, medens forstraffen angår Straffeloven. Af hensyn til tiltalte bør det i disse tilfælde som hovedregel foretrækkes helt at undlade at bemærke noget om, hvorvidt han tidligere har været straffet, således at man altså nøjes med at anføre oplysningerne om fødselsdato og fødested.

Dommens referat af tiltaltes generalia kan eksempelvis formuleres således:

- a. »Tiltalte er født d i og er ikke tidligere straffet.«
- b. »Tiltalte er født d i og er (af betydning for denne sag) tidligere straffet: /og er tidligere straffet flere gange, bl. a. for berigelsesforbrydelser, senest: (citat af de sidste 2-3 domme) ...«
- c. »Tiltalte er født den i og er ikke tidligere straffet af betydning for denne sag« (Denne formulering bør dog anvendes med forsigtighed, jfr. foran).

3° Som overgang til dommens afsnit om bevisførelsen refereres *tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet*. Formuleringen er normalt således: »Tiltalte har nægtet sig skyldig«. Det er ofte praktisk at uddybe denne bemærkning med en kortfattet oplysning om tiltaltes begrundelse for påstanden om frifindelse. En sådan uddybning betyder, at opmærksomheden straks koncentrerer sig om det væsentlige, og medvirker til at forkorte dommens gengivelse af bevisførelsen.

Begrundede frifindelsespåstande kan i sager med tiltale efter henholdsvis Færdselslovens § 16, stk 1, og Straffelovens § 225, stk 2, typisk formuleres således:

- a. »Tiltalte har erkendt, at han har ført motorkøretøj som beskrevet i anklageskriftet, men har nægtet sig skyldig i den rejste tiltale. Som begrundelse herfor har han anført, at han ikke havde nydt spiritus i et sådant omfang, at han var ude af stand til at køre på fuldt betryggende måde.«

»Tiltalte har nægtet sig skyldig, idet han har gjort gældende, at det ikke var ham, der var fører af vognen ved den omhandlede lejlighed.«

b. »Tiltalte har nægtet sig skyldig. Han har erkendt, at han har haft forhold til NN som beskrevet i anklageskriftet, men har nedlagt påstand om frifindelse, idet han troede, at NN var over 18 år gammel.«

Undertiden indføres der efter bemærkningen om tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet i et nyt afsnit oplysning om, hvem der udover tiltalte har afgivet forklaring under domsforhandlingen. Der er ikke nogen fast praksis på dette punkt, men angivelsen medfører naturligvis en vis sikkerhed for, at man ikke ved affattelsen af dommen »glemmer« et vidne, og i sager med et større antal vidner kan en sådan oplysning ofte lette overblikket over sagen.

4° Der findes ingen forskrifter om, at dommen skal indeholde en *gengivelse af bevisførelsen*. I teori og praksis er det imidlertid uomtvistet, at der skal foreligge en fyldestgørende redegørelse for sagens faktiske omstændigheder, jfr den i indledningsafsnittet nævnte dom i U 1944 . 491 H. Det betragtes i almindelighed ikke som en tilstrækkelig redegørelse for faktum blot at henvise til gengivelsen af anklageskriftet med den deri indeholdte beskrivelse af forbrydelsen. Hvis man nøjes med en sådan henvisning, vil der i de allerfleste tilfælde være en række omstændigheder, der ikke kommer frem i dommen, selv om det i virkeligheden er sådan, at de har været af betydning for afgørelsen, både bevismæssigt og med hensyn til strafudmålingen. I så fald er begrundelsespligten i Retsplejelovens § 218, stk 1, ikke opfyldt. For at opnå det resultat, der må være det ønskelige – nemlig en dom, der giver et umiddelbart tilgængeligt indtryk af forbrydelsens nærmere beskaffenhed og af baggrunden for den, og som indeholder en klar og overskuelig begrundelse for den truffe afgørelse – er det derfor nødvendigt, at man lader de relevante faktiske omstændigheder fremgå af selve dommen, ikke blot af udskrifterne af retsbogen. Dette sker lettest og naturligst i form af en gengivelse af bevisførelsen.

Ser man herefter på spørgsmålet om formen for denne gengivelse, må det som en afgørende forskel over for de borgerlige sager fremhæves, at det i en straffesag kun sjældent er tiltrængt eller ønskeligt at sammenfatte de væsentligste ubestridte dele af bevismaterialet i en selvstændig objektiv sagsfremstilling, narratio. I straffesagerne er det nødvendige fundament for forståelsen af problemet i sagen jo skabt allerede ved indledningens citat af anklageskriftet og ved eventuelt at referere tiltaltes begrundelse for frifindelsespåstanden. Hertil kommer, at en opdeling af bevisgengivelsen på 2 forskellige afsnit (narratio og forklaringer) for disse sagers vedkommende ville medføre den særlige ulempe, at det blev vanskeligt at opnå den enhed og sammenhæng inden for den enkelte forklaring, der kan være af afgørende betydning for den rette bedømmelse af tilregnelsspørgsmålet og strafudmålingen. Straffedommenes gengivelse af forklaringerne om sagens faktiske omstændigheder finder derfor normalt sted i form af et referat af hovedpunkterne i hver enkelt forklaring for sig. Kun i mere specielle tilfælde, som f. eks i indviklede bedragerisager o l, kan det undertiden være praktisk at indlede med en objektiv narratio.

Om omfanget af gengivelsen af de enkelte forklaringer må der i princippet gælde det samme som ved borgerlige domme. Det vil sige, at det er det væsentlige og kun det væsentlige, der skal refereres, og at referatet heraf skal være så kort-

fattet, som det efter sagens beskaffenhed skønnes muligt og rigtigt. Som væsentligt betragtes i denne sammenhæng alt, hvad der er af betydning for den rette afgørelse af skyldspørgsmålet og af straffastsættelsen. I praksis er der dog to omstændigheder, der virker i retning af en mere koncentreret domsform end i de borgerlige sager: dels den omfattende protokollation, der befrier straffedommen for den særlige bevismæssige funktion, som efter Retsplejelovens § 218, stk 2, tilkommer en borgerlig dom, dels det forhold, at dommen efter § 219, stk 2, der – nota bene – også gælder straffedomme, skal være skriftligt udarbejdet i sin helhed, før den bliver afsagt, det vil sige normalt samme dag i umiddelbar forbindelse med voringen, altså medens domsmændene endnu er til stede, jfr også § 216, stk 5.

Med udgangspunkt i disse mere almindelige betragtninger er der grund til særligt at fremhæve enkelte forhold af praktisk betydning for affattelsen af dette afsnit i dommen:

Det følger af det, der lige er sagt, at alt, hvad der er overflødig eller betydningsløst, skal lades uomtalt. Dette gælder, hvad enten det blot drejer sig om at udelade enkelte dele af en forklaring, eller der er tale om helt at undlade referat af, hvad et vidne har udtalt. Det kan være fristende at opbygge bevisgengivelsen ved hjælp af hel eller delvis indklammering af retsbogstilførslerne. Der er heller ingen særlige betænkeligheder eller ulemper forbundet med denne fremgangsmåde, hvis tilførslen til retsbogen hidrører fra diktat – til protokolføreren eller til diktafon – og når dette diktat først har fundet sted, efter at afhøringen af den pågældende person er afsluttet. Problemet i denne situation ligger snarere i, at det vel er tvivlsomt, om den bearbejdelse eller »tilskæring« af forklaringen, der bevidst eller ubevidst finder sted, når den dikteres til retsbogen bl a med henblik på direkte anvendelse i dommen, stemmer med reglerne i Retsplejelovens § 928, jfr § 876, om protokollation af forklaringerne under domsforhandlingen. Hvis derimod retsbogstilførslen er foretaget af en protokolfører på egen hånd, er der meget væsentlige ulemper forbundet med indklammeringssystemet: ikke alene kommer gengivelsen derved meget let til også at omfatte en del betydningsløst stof, men yderligere bliver det vanskeligt at opnå en fornuftig linie i forklaringen, idet afhøringerne og dermed protokollaterne jo ikke altid følger en strengt kronologisk eller logisk linie. Det teoretisk rigtige må derfor utvivlsomt være, at bevisgengivelsen fremtræder som resultatet af dommerens selvstændige bearbejdelse af bevisstoffet, det vil sige som en ekstrakt, der for hver forklarings vedkommende på grundlag af retsbogen indeholder de væsentlige – og kun de væsentlige – dele af forklaringen. Hvis det imidlertid af arbejdsmæssige grunde, f eks for at overholde den foran omtalte regel i Retsplejelovens § 219, stk 2, jfr § 216, stk 5, skulle vise sig at være nødvendigt at bruge indklammeringer – hvad det med det stigende sagsantal og den eksisterende personalepolitik ved domstolene nok ofte må siges at være – må systemet ikke anvendes ukritisk. Der må under alle omstændigheder kun være tale om en anvendelse med måde, og specielt må det praktiseres således, at dommen ikke vokser unødigt i omfang, og at den logiske sammenhæng og overskueligheden søges bevaret.

Af det, der bliver tilbage efter udskillelsen af det betydningsløse stof, kan der ofte finde en yderligere beskæring sted. Der tænkes i første række på de foran

under punkt 3° berørte tilfælde, hvor tiltalte har erkendt, at han har foretaget den i anklageskriftet beskrevne handling, men hvor han påstår frifindelse, f eks af subjektive grunde. I disse tilfælde begrænses det relevante i sagen jo til kun at omfatte den del af de faktiske omstændigheder, der har betydning for skyldspørgsmålet i dets nu foreliggende form og for strafudmålingen, og referatet bør derfor indskrænkes tilsvarende.

Hvis der eksempelvis er tale om tiltale efter Straffelovens § 225, stk 2, og tiltaltes frifindelsespåstand udelukkende begrundes med, at han var i god tro med hensyn til den unges alder, kan referatet af tiltaltes forklaring gives følgende form:

»Tiltalte har bl a forklaret, at det er rigtigt, at han har haft kønsligt forhold til NN som beskrevet i anklageskriftet. Tiltalte, der ikke kendte NN i forvejen, traf ham første gang den i café i København. De faldt i snak over en øl, men der skete ikke noget kønsligt mellem dem før den næste aften, da det i anklageskriftet omhandlede forhold fandt sted. Tiltalte regnede ganske bestemt med, at NN mindst var 20 år gammel. Han byggede bl a denne opfattelse på NN's udseende i almindelighed og på den omstændighed, at NN ved deres første møde fortalte, at han var udlært bygningsnedker. Han er først gennem politiet blevet klar over, at NN kun er 17 år.«

Vidneres forklaringer bør på samme måde begrænses til de omstændigheder, der er af betydning for spørgsmålet om bedømmelsen af alderen og for strafudmålingen.

Også på et andet grundlag kan der finde en beskæring sted af det, der isoleret betragtet måtte anses for væsentligt. Når f eks flere vidner har afgivet forklaringer, der på de afgørende punkter er overensstemmende, kan referatet heraf slås sammen i en fælles gengivelse. Eventuelle forskelligheder kan så fremdrages efter det fælles referat.

En sådan sammenfattende gengivelse kan formuleres således (der er tale om overtrædelse af Færdselslovens § 16, stk 1; tiltalte har bestridt, at det var ham, der var fører af vognen, og har benægtet at have været påvirket):

»Vidnerne X og Y, der begge befandt sig på fortovet ud for Frederikssundsvej 42, da det i anklageskriftet omhandlede sammenstød skete, har overensstemmende forklaret, at de er sikre på, at det var tiltalte, der befandt sig ved rattet i KK 80.718 i sammenstødsøjeblikket. De støtter dette på, at Da tiltalte efter sammenstødet stod ud af bilen, måtte han støtте sig til den, og han havde svært ved at tale; hans øjne var rødsprængte, og han lugtede af spiritus ud af munden. De mener bestemt, at han var beruset.

X har yderligere forklaret, at han hørte, at tiltalte sagde noget i retning af, at han var »kommet i en frygtelig suppedas«, for han kom lige fra café, hvor han »jo nok havde fået et par genstande for meget.«

Undertiden kommer man ud for tilfælde, hvor det kan ses, at der er foretaget beskæringer i det ellers væsentlige stof ud fra det synspunkt, at retten har næret så afgørende tvivl om troværdigheden af det pågældende vidne, at der ikke er taget hensyn til hans forklaring ved sagens afgørelse. Det kan diskuteres, om denne fremgangsmåde er rigtig, når det drejer sig om en straffesag. Efter princippet om in dubio pro reo eller en analogi herfra er det vel nok det rigtigste at gå frem på den måde, at man i korthed refererer de relevante dele af forklaringen og derefter i de egentlige præmisser direkte eller – helst – indirekte tager stilling til troværdighedsspørgsmålet.

Ved gengivelsen af de dele af den enkelte forklaring, som man på grundlag af de anførte retningslinier bestemmer sig til at medtage i dommen, må det anbefales at anlægge en bestemt linie. Karakteren af denne linie kan variere fra sag til sag, og det er på ingen måde givet, at den bliver identisk med rækkefølgen i retsbogsprotokollatet; det vil bl a være afhængigt af afhørings teknikken hos vedkommende anklager eller forsvarer. Oftest er det bedst at gengive enkelthederne kronologisk efter handlingsforløbet, men undertiden må det foretrækkes at begynde med den del af forklaringen, der angår selve den handling, der er beskrevet i anklageskriftet, og først derefter redegøre for baggrunden for denne. En sådan deling i to afsnit kan også tænkes anvendt i sager, hvor der påstås frifindelse på grund af manglende forsæt. Hvis en sag af denne karakter ikke er helt enkel, vil det give et bedre overblik over sagen, når man deler gengivelsen i et objektivt og et subjektivt afsnit. Herved skabes der tillige en naturlig baggrund for den logisk rigtige opbygning af de egentlige præmisser.

Det foran angivne princip – at det er det væsentlige og kun det væsentlige, der skal medtages, og at gengivelsen heraf bør gøres så kortfattet som muligt – gælder også for den del af bevisførelsen, der har bestået i dokumenter, f eks lægeerklæringer, udtalelser fra politiets tekniske afdeling, kontrakter eller kvitteringer o l fra tiltalte. Ved overvejelserne om det nærmere omfang af gengivelsen af dokumentbeviser bør man være opmærksom på, at der på grund af den menneskelige hukommelses skrøbelighed og påvirkelighed for senere impulser ofte må tillægges samtidige dokumenter, selv om de er af privat karakter som f eks breve o l, større bevisværdi end vidneforklaringer.

Det er ret sjældent, at det er nødvendigt at gengive et dokument i dets helhed. Drejer det sig f eks om en udtalelse fra en sagkyndig, slutter erklæringen ofte med en »konklusion«. Normalt er det tilstrækkeligt at citere denne. Selv om erklæringen ikke skulle være bygget op på denne måde, er det alligevel sædvanligvis muligt at uddrage kvintessensen af den ved at citere blot nogle få linier, og i så fald bør man indskrænke sig hertil. I andre tilfælde kan man nå det samme resultat ved i få sætninger at referere hovedindholdet af erklæringen (eventuelt kombineret med et »indbygget« citat af enkelte vigtigere passager eller ord).

Normalt placeres dokumentgengivelsen samlet som afslutning på dommens afsnit om bevisførelsen. Det er dog ikke ualmindeligt, at man for at give et hurtigere overblik over sagen indfletter referatet af et eller flere af dokumenterne i gengivelsen af tiltaltes eller vidnernes forklaringer. Dette kan f eks være praktisk i en dokumentfalsksag, hvor tvivlen drejer sig om, hvorvidt det er tiltalte, der har underskrevet det pågældende dokument, eller i en bedragerisag, hvor tvivlen kun angår et enkelt punkt i dokumentet. For mentalerklæringerne gælder der det særlige, at gengivelsen i reglen udskydes til afsnittet om straffastsættelsen, hvor disse dokumenter efter deres indhold naturligt hører hjemme.

Ved gengivelse af dokumenter kan der eksempelvis anvendes følgende formuleringer:

- a) »Rigspolitechiefens tekniske afdeling har undersøgt de på gerningsstedet forefundne spor og har om resultatet af denne undersøgelse afgivet en erklæring af Erklæringen er sålydende: » «.

- b) »Tiltalte har under sagen været undergivet mentalundersøgelse på Statshospitalet i Nykøbing Sj. Konklusionen af den herom afgivne erklæring af er sålydende: »«.
- c) »Rigspolitichefens tekniske afdeling har d afgivet en erklæring, hvoraf det bl a fremgår, at I erklæringen udtales det i tilknytning hertil, at »«.
- d) »Tiltalte har bl a forklaret, at det er ham, der har underskrevet salgsdokumentet bilag 2. Når det i dette dokument hedder, at »automobilen sælges ubehæftet for gæld af enhver art«, var dette på salgstidspunktet i overensstemmelse med sandheden, men«.

5° Efter gengivelsen af bevisførelsen følger det afsnit af dommen, der indeholder rettens redegørelse for resultatet af bevisbedømmelsen, og som munder ud i sagens afgørelse. Sædvanligvis kaldes dette afsnit *præmisserne*.

Af hensyn til overskueligheden tilrådes det at formulere overgangen fra det foregående afsnit på en sådan måde, at det tydeligt og hurtigt kan ses, hvor bevisgengivelsen hører op, og præmisserne begynder. Undertiden ser man overgangen markeret ved en slags overskrift, f eks formuleret således: »Retten skal udtale:«. En sådan markering lader intet tilbage at ønske i retning af tydelighed, men må jo nok i alt fald være forbeholdt de tilfælde, hvor præmisserne er relativt omfattende. Markeringen kan også ske rent typografisk ved et ekstra liniemellemrum. Normalt kan man imidlertid opnå samme resultat på en bedre måde, nemlig ved at give indledningsordene til præmisserne en sådan formulering, at der ikke kan herske tvivl om, at det nu er retten, der taler. Der tænkes på formuleringer som f eks: »Efter indholdet af bilinspektørens erklæring af må retten ved sagens afgørelse lægge til grund, at«. Eller: »Efter de af vidnerne afgivne forklaringer må retten anse det for bevist, at«. Eller: »Efter den stedfundne bevisførelse må retten anse det for bevist, at Der er herved i særlig grad lagt vægt på«.

Om det nærmere indhold af præmisserne findes der som nævnt i indledningsafsnittet ret udførlige regler i Retsplejelovens § 929, stk 2 og 3. Baggrunden for, at man har anset det for nødvendigt at lovfæste disse temmelig selvfølgelige regler, er formentlig selve opbygningen af den bestående ankeordning, hvor det i tilfælde af begrænset anke kan blive af afgørende betydning for ankeinstansen, at præmisserne er korrekt affattet (jfr nærmere herom *Scharling* i U 1940 B . 77–79 og *Hurwitz* samme sted . 105–106 samt den nedenfor omtalte dom i U 1948 . 517).

§ 929, stk 2, der omhandler *de fældende domme*, lyder således:

»Domfældes tiltalte, skal i domsgrundene de omstændigheder nøjagtig angives, der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og det eller de lovbud anføres, som bringes i anvendelse.«

Præmisserne i en fældende dom skal altså indeholde for det første en nøjagtig angivelse af, hvilke relevante faktiske omstændigheder der er anset for bevist, og for det andet en henvisning til den lovbestemmelse, der med de beviste fakta som grundlag motiverer domfældelsen. Efter ordlyden af bestemmelsen er den pligt, der herved pålægges retten til at angive bevisresultatet, ikke fyldestgørende opfyldt, hvis præmisserne f eks blot består i en angivelse af, at det »efter bevisførelsen må anses for godtgjort, at tiltalte har gjort sig skyldig efter anklageskriftet«. På den anden side kan det fornuftigvis ikke være nødvendigt, at der udtrykkeligt skal gøres rede for samtlige momenter i gerningsindholdet. Det må være berettiget at fortolke reglen på den måde, at det til opfyldelse af pligten normalt er tilstrækkeligt, men

til gengæld også nødvendigt, at man fremdrager de momenter af relevans, der er blevet bestridt af tiltalte, og redegør for bevisresultatet vedrørende disse, medens det er overladt til et skøn, i hvilket omfang man vil medtage de øvrige faktiske omstændigheder. Specielt for så vidt angår de tilfælde, hvor der indgår en såkaldt retlig standard i gerningsindholdet, som f.eks. »groft uforsvarlig« kørsel, må man være opmærksom på, at det er overordentlig vigtigt, at der – som en nødvendig forudsætning for udøvelsen af det i begrebet liggende skøn – sker en nøje fastlæggelse af de omstændigheder (fart, føre, belysning, udsynsforhold o.l.), der indgår som led i vurderingen af kørselens forsvarlighed, og at denne fastlæggelse udtrykkeligt fremgår af præmisserne.

Overholdes reglen om nøjagtig angivelse af de beviste fakta ikke, vil der kunne blive tale om at ophæve dommen og hjemvise sagen til fornyet behandling. Dette blev resultatet i Vestre Landsrets dom i U 1948 . 517, der bl.a. drejede sig om hæleri med hensyn til nogle automobil-dæk. Tiltalte hævdede under domsforhandlingen for underretten, at han ikke var klar over, at dækkene var stjålet, men blev fundet skyldig med følgende præmisser: »Det må anses for bevist, at dækkene var stjålet. Under de foreliggende omstændigheder findes tiltalte at have gjort sig skyldig i hæleri, Straffelovens § 284.« Dommen blev kun anket af anklagemyndigheden, der påstod skærpende (specielt således at tiltalte blev idømt en fællesstraf omfattende en tidligere betinget dom). Vestre Landsret begrundede hjemvisningen således: »Da den indankede dom for så vidt angår forhold I (hæleriforholdet) ikke i overensstemmelse med Retsplejelovens § 929, stk 2, indeholder nogen nøjagtig fremstilling af de kendsgerninger, der som beviste er lagt til grund for afgørelsen, og da der ikke under nærværende ankesag, der ikke omfatter bevisbedømmelsen, vil kunne tages stilling hertil, således at forudsætningerne for udøvelse af den retten ved Retsplejelovens § 965, jfr § 959 tillagte beføjelse ikke foreligger, findes dommen at burde ophæves og sagen at burde hjemvises til fornyet behandling ved underretten.« En lignende afgørelse, ligeledes fra Vestre Landsret, er optaget i U 1973 . 848. Også Højesteret har i tilsvarende tilfælde statueret ophævelse og hjemvisning, jfr f.eks. dommen i U 1959 . 652. Afgørelsen af, om hjemvisning skal ske eller ej, beror på et skøn og er derfor afhængig af sagens nærmere omstændigheder. I U 1962 . 467 H skete der således ikke hjemvisning, selv om præmisserne i landsrettens dom – delvis i modsætning til den indankede underretsdom – alene bestod i en henvisning til anklageskriftet. Højesterets begrundelse for ikke at hjemvise sagen lyder således: »Det foreliggende anklageskrift indholder en klar og i enkeltheder gående fremstilling af de forhold, der omfattes af tiltalen, og der er, når disse ved dommen er anset bevist, fornødent grundlag for en prøvelse af rigtigheden af den stedfundne lovanvendelse og af strafudmålingen. Idet det herefter ikke findes at kunne statueres, at Retsplejelovens krav til domsaffattelse er tilsidesat, vil påstanden om dommens ophævelse og sagens hjemvisning til landsretten ikke kunne tages til følge.« Heller ikke i U 1966 . 871 fandt der i en tilsvarende situation hjemvisning sted. Om spørgsmålet kan i øvrigt henvises til den kommenterede Retsplejelov ad § 929.

I § 929, stk 3, om de *frifindende domme* opstilles der krav, der ganske svarer til kravene i stk 2 til de fældende domme. Stk 3 har følgende ordlyd:

»Frifindes tiltalte, skal de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle eller ikke være bevist, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres.«

De krav til præmisserne i en straffedom – fældende eller frifindende – der direkte fremgår af Retsplejeloven, indskrænker sig med andre ord til at være en

pligt til at angive resultatet af bevisførelsen vedrørende de fakta, der har været relevante for henholdsvis domfældelsen og frifindelsen, og til at anføre de lovbestemmelser, der herefter finder anvendelse. I praksis går man imidlertid ofte det skridt videre, at man i præmisafsnittet også gør rede for, hvorfor retten er nået til dette bevisresultat. Normalt sker det på den måde, at man i forbindelse med fastlæggelsen af det enkelte faktum henviser til den del af bevisførelsen, der har bibragt retten overbevisningen om, at sagen forholder sig på denne måde. En sådan udbygning af præmissernes indhold betyder en logisk styrkelse af domsbegrundelsen og medfører bl a den fordel, at der opnås et bedre grundlag for appelovervejelserne.

Også på et andet punkt er der i praksis sket en vis udvidelse af præmisserne set i forhold til kravene i § 929, stk 2 og 3. Der tænkes på rettens betragtninger af juridisk karakter. Det er ganske vist sjældent, at der i en straffesag er behov for udtrykkeligt at fremkomme med sådanne betragtninger, idet angivelsen af de fakta, der anses for bevist, normalt i sig selv indebærer en direkte beskrivelse af lovens strafbarhedsbetingelser. Det hænder imidlertid, at det er nødvendigt at undergive den pågældende lovbestemmelse en fortolkning for at fastslå, om de beskrevne fakta har realiseret det strafbare gerningsindhold. I en sådan situation er det rigtigst – og det er også det almindelige – at man i præmisserne i korthed redegør for baggrunden for den retlige subsumtion.

Tilfælde af denne art kan bl a forekomme ved afgørelser vedrørende sjældent anvendte straffelovsparagraffer, eller hvor der er tale om fortolkning af særlige begreber som f eks »anden kønslig omgængelse end samleje« (Straffelovens § 224), »uterligt forhold« (§ 232), »skade på legeme eller helbred« (§ 244, stk 3, og § 245), »sagesløs person« (§ 244, stk 4) eller »fremmed rørlig ting« (berigelseskapitlet). Om omfanget og karakteren af de retlige betragtninger i sådanne tilfælde må der i princippet gælde det samme som for tilsvarende fortolkningsovervejelser i en civil dom. Ved Straffelovens § 224 kan fortolkningsbetragtningerne f eks udtrykkes på denne måde: »Da den af tiltalte foretagne handling efter det oplyste, herunder hans egen forklaring, var af en samlejelignende karakter, findes den efter sin art at måtte henføres under Straffelovens § 224«.

Af forhold, der kan have praktisk betydning for udarbejdelsen af præmisserne, er der grund til særligt at fremhæve følgende:

Det første spørgsmål, man må gøre sig klart, er, hvilket omfang man vil give præmisserne. Det hævdes nu og da, at danske straffedomme i modsætning til mange udenlandske virker blanketagtige, og at deres præmisser er for kortfattede og i mange tilfælde klichéprægede. Det er muligt, at denne kritik, der kommer både fra forsvarernes kreds og fra retsvidenskaben, i et vist omfang er berettiget, og det er givet, at det er noget, som man ved konciperingen bør være opmærksom på. Kritikken må imidlertid ikke føre til, at man falder i den modsatte grøft – vidtløftigheden og den brede ræsonneren. Det princip, man må have for øje, er, at præmisserne skal affattes på en sådan måde, at det væsentlige og kun det væsentlige medtages, og at bemærkningerne herom fremsættes i en klar og koncis form. Med dette som udgangspunkt må det nærmere omfang bestemmes af sagens art og af graden af bevistvivlen.

Ved afgørelsen af en straffesag skal der tages stilling både til den objektive og

til den subjektive side af tiltalen. Principielt bør præmisserne opbygges i overensstemmelse hermed, således at man først ser på de objektive betingelser for strafbarheden og derefter på de subjektive. I praksis er det dog sjældent, at det er nødvendigt at behandle mere end det ene af disse problemer. Ofte erkender tiltalte det objektive, således at det kun er den subjektive side, der volder tvivl. Præmisserne indskrænkes i så fald tilsvarende. Hvis det er gerningsvirksomheden, der bestrides, vil bevis for, at det er tiltalte, der har foretaget den pågældende handling, hyppigt i sig selv indebære bevis også for det nødvendige forsæt. I en sådan situation behøver man derfor ikke at udtale sig om det subjektive, men kan nøjes med en rent objektiv begrundelse.

Ved et indbrudsforsøg kan begrundelsen f. eks. lyde således: »Efter indholdet af erklæringen af fra rigspolitichefens tekniske afdeling, sammenholdt med den af vidnet X afgivne forklaring må det anses for godtgjort, at det er tiltalte, der har begået det i anklageskriftet omhandlede tyveriforsøg«.

På denne baggrund kommer en opdeling af præmisserne i en objektiv og en subjektiv del i praksis normalt kun frem ved forbrydelser, hvor opfyldelsen af de objektive betingelser ikke i sig selv siger noget om det subjektive (hæleri, kønsligt forhold til mindreårige o. l.), hvor tiltaltes benægtelse har relation til begge sider, og hvor dommen går ud på domfældelse eller på frifindelse af subjektive grunde. Ved en sådan frifindelse ville det efter § 929, stk 3, i og for sig være tilstrækkeligt blot at fastslå grundlaget herfor – altså f. eks. det manglende forsæt – men både ordensmæssige grunde og hensynet til tiltalte taler dog for, at man også i denne situation tager stilling til det objektive. Sker frifindelsen på grund af tiltaltes utilregnelighed, vil en sådan fremgangsmåde i øvrigt være direkte nødvendig, idet man ellers mangler grundlag for at afgøre, om der skal træffes bestemmelse om anvendelse af foranstaltninger i medfør af Straffelovens § 68.

Man kan med en vis ret sige, at formuleringen af bevisbedømmelsesafsnittet er prøvestenen på, om retten har overholdt grundsætningen for al fri bevisbedømmelse, nemlig at den overbevisning, som bevisførelsen har fremkaldt, og som er lagt til grund ved afgørelsen, skal hvile på holdbart påviste objektive omstændigheder (ikke blot på et subjektivt begrundet helhedsindtryk), og at de slutninger, der er draget herfra, skal stemme med almindelige tankelove og erfaringsætninger. Grundsætningen kan også formuleres således, at bevisresultatet skal hvile på et objektivt kommunikabelt og kontrollabelt grundlag. Dette gælder ikke alene forbrydelsens objektive momenter, men også dens subjektive side. Der kan herom henvises til *Hurwitz: Strafferetsplejen* 3. udg. s. 323, samme forfatter i *Nordisk kriminalistisk Årsbok 1952/53* s. 233 samt *Foighel* i *J* 1965 s. 267–274. Om denne bevisgrundsætning faktisk er blevet overholdt, kan i sager, der ikke er ganske simple, ofte kun kontrolleres, hvis præmisserne er formuleret på en sådan måde, at der gøres rede også for bevisresultatets forudsætninger. I alt fald i disse tilfælde må det derfor være det rigtigste at ledsage angivelsen af resultatet med en begrundelse for dette, f. eks. i form af en henvisning til det bestemte led i bevisførelsen, der har været afgørende herfor. Formuleringsmæssigt skulle fremgangsmåden ikke

frembyde vanskeligheder, og almindeligvis skulle det være overflødigt at anvende mere end en kort sætningsforbindelse for hvert enkelt af de omstridte punkter. Det bør dog naturligvis påses, at begrundelsen ikke gøres så kortfattet, at den reelt bliver indholdsløs.

Som eksempel på en begrundelse, der virker indholdsløs, og som derfor normalt ikke bør anvendes, kan anføres: »Efter den stedfundne bevisførelse må retten anse det for godtgjort, at det var tiltalte, der«. Udtrykket er derimod anvendeligt, hvis der f.eks. fortsættes således: »Retten har herved lagt vægt på den forklaring, der er afgivet af vidnet X, og på tiltaltes vanskeligheder ved at huske enkeltheder fra den pågældende lejlighed«. Sædvanligvis vil det dog være at foretrække, at man i form af et indskud blot henviser til den eller de afgørende vidneforklaringer eller andre relevante bevisdata. Begrundelsen kan da formuleres således: »Efter de af vidnerne X og Y afgivne forklaringer finder retten det bevist, at«.

Ved formuleringen af begrundelsen for et bevisresultat kan der opstå det særlige problem, om retten bør give udtryk for sin bedømmelse af en forklarings troværdighed. Der tænkes ikke på de sager, hvor det netop er troværdighedsspørgsmålet, der er processens egentlige genstand (tiltale for falsk forklaring for retten), men på den situation, at man i en almindelig straffesag skal tage stilling til, om man kan tro på en bestemt forklaring, der er afgivet under sagen, og lægge den til grund ved afgørelsen af det pågældende faktum. Der kan ikke opstilles generelle regler om dette problem, men visse hovedsynspunkter kan dog anføres. En begrundelse, hvor forkastelsen af rigtigheden af forklaringen kun sker indirekte, dvs. ved at fremhæve de modstående beviser som de afgørende, er hævet over kritik. Der kan heller ikke med rette rejses indvendinger mod en begrundelse, hvor forkastelsen sker alene ved henvisning til et påviseligt ydre grundlag (f.eks. ved at anføre, at vidnet som følge af manglende synsevner eller for lang afstand fra gerningsstedet ikke har kunnet gøre de angivne iagttagelser). Der må derimod udvises overordentlig stor varsomhed med direkte at karakterisere en forklaring som utroværdig, dels fordi det normalt er overflødigt, dels fordi en sådan fremgangsmåde forudsætter en meget sikker dømmekraft og – hvis den udøves forkert – kan få vidtrækkende utilsigtede skadevirkninger. Problemet er udførligt behandlet af *Fritz Møller* i J 1960 . 346–356.

Ved formuleringer vedrørende forbrydelsens subjektive side må man i første række være opmærksom på, at bevisresultatet også på dette punkt skal have sit grundlag i faktiske omstændigheder, som retten anser for holdbart påvist. Derefter må man have for øje, at de udtryk, man på denne baggrund vælger for at betegne, at tiltalte havde det fornødne forsæt, er adækvate efter den gældende forsætslære. Om forståelsen af forsætsbegrebet og om den rette formulering af de udtryk, der anvendes for at beskrive forsættet, kan henvises til *Waaben*: »Det kriminelle forsæt« og til *Hurwitz*: *Kriminalret*. Alm del. 4. udgave . 225–236.

Den subjektive side af præmisserne i en hæleridom kan f.eks. formuleres således: »Efter tiltaltes egen forklaring om købsprisen og om iagttagelserne med hensyn til banderolen på de i anklageskriftet omhandlede cigaretter og efter hans og vidnet X's forklaringer om deres samtale om cigaretternes oprindelse må retten anse det bevist, at tiltalte ved købet af cigaretterne var klar over eller i alt fald havde en sikker formodning om, at de var stjålet.«

I frifindelsestilfælde kan man undertiden komme ud for, at der er dobbelt grundlag for frifindelsen. Det kan i en sag efter Straffelovens kapitel 24 f eks tænkes, at der mangler bevis både for selve det kønslige forhold og for forsæt (eller uagtsomhed) vedrørende en relevant aldersbetingelse. Det kan også tænkes, at frifindelse må ske, allerede fordi det eventuelle strafansvar er forældet, men således at der samtidig mangler bevis for, at det er tiltalte, der er gerningsmanden til det påtalte forhold. Det kan diskuteres, om man i sådanne tilfælde i præmisserne skal nøjes med at påberåbe sig det ene af frifindelsesgrundlagene, eller om begge bør medtages. Spørgsmålet er ikke løst i Retsplejeloven, men det fremgår af § 869, stk 2, at der i alt fald i visse situationer kan ske frifindelse, uden at der tages stilling til realiteten i sagen. Bortset fra dette specielle tilfælde (præliminær frifindelse) må det som hovedregel være det rigtigste at anføre begge begrundelserne. Kun på denne måde skabes der et tilfredsstillende grundlag for appelovervejelserne. Endvidere taler hensynet til tiltaltes person i høj grad herfor, specielt hvis den af frifindelsesgrundene, som man ellers kunne tænke sig at anføre som den eneste, er forældelse. Såfremt man efter en konkret bedømmelse alligevel foretrækker kun at angive den ene af begrundelserne – vel oftest den, der er af objektiv karakter – må det tilrådes, at man tilkendegiver, at der også er mulighed for frifindelse på et andet grundlag, ved f eks at anvende et udtryk som: »Allerede som følge heraf«.

I sager, hvor der har været rejst fortolkningstvivl, ser man undertiden, at der enten i et særligt procedureafsnit eller i præmisserne er optaget henvisninger til præjudikater og eventuelt tillige til litteratur som støtte for proceduren eller den trufne afgørelse. Retsplejeloven er ikke til hinder for en sådan fremgangsmåde, og det kan heller ikke udelukkes, at det kan være rimeligt i ganske særlige tilfælde at gå frem på denne måde, f eks hvor proceduren i realiteten kun har drejet sig om spørgsmålet om rækkevidden af en ganske bestemt højesteretsdom. Den alt overvejende hovedregel må imidlertid være, at doms- og litteraturhenvisninger skal undgås; straffesager er jo i almindelighed af udpræget konkret karakter.

Som et sammenfattende eksempel på anvendelsen af de foran angivne retningslinier gives her præmisserne i en overfaldssag, hvor tiltalte har erkendt at have slået på den overfaldne (vidnet X), men kun med flad hånd, og hvor han i øvrigt har bestridt tiltalens rigtighed, herunder at X skulle være sagesløs:

»Efter den af X afgivne forklaring sammenholdt med Y's iagttagelser og med indholdet af lægeerklæringen af må retten anse det for bevist, at tiltalte ved den i anklageskriftet omhandlede lejlighed har tildelt X 2 kraftige slag med knyttet hånd i ansigtet, og at X som følge af disse slag faldt baglæns om på fortovet, hvorved han pådrog sig de i anklageskriftet angivne skader i baghovedet og en lettere hjernerystelse. Efter de foreliggende oplysninger om baggrunden for episoden, må retten endvidere anse det for godtgjort, at X ikke havde givet tiltalte rimelig anledning til disse voldshandlinger, og at tiltalte må have været klar over dette. Retten har herved i særlig grad lagt vægt på de forklaringer, der er afgivet herom af X og Y. Da det ved sagens afgørelse yderligere må lægges til grund, at tiltalte som følge af slagenes kraft må have været klar over, at X kunne blive slået omkuld og derved pådrage sig skade i hovedet, og da de ved faldet pådragne skader efter deres art og omfang omfattes af Straffelovens § 244, stk 3, finder retten i det således angivne omfang tiltalte skyldig efter Straffelovens § 244, stk 4, jfr stk 3.«

Omfatter anklageskriftet mere end ét forhold, og har der været selvstændig bevisførelse for hvert af disse, gør man klogt i at placere præmisserne for hvert enkelt forhold særskilt umiddelbart efter gengivelsen af bevisførelsen for dette forhold – altså ikke samlet til slut i dommen. En sådan fremgangsmåde simplificerer udarbejdelsen af dommen og – hvad der er ulige vigtigere – gør den mere overskuelig og derfor lettere at forstå, når den senere skal læses som et led i appelovervejelserne og under en eventuel ankebehandling.

Såfremt der ikke kan opnås enighed om domsresultatet, har det medlem af retten, der er kommet i mindretal, adgang til at afgive *dissens* uden angivelse af navn. I Retsplejelovens § 214, stk 1 i f, er der endvidere tale om en vis dissenteringspligt, nemlig for retsformanden, når tiltalte kendes skyldig mod hans stemme. Der skal i dette tilfælde tilføres retsbogen en bemærkning om afstemningen. Det vil være naturligt, at denne dissens også optages i selve dommen, således at der kan gives en nærmere begrundelse for den. En dissens er efter nugældende praksis en bestanddel af selve dommen og placeres derfor ikke – som det tidligere har været almindeligt – efter dennes konklusion, men umiddelbart i forbindelse med flertalspræmisserne. Affattelsen sker efter samme retningslinier som for præmisser i almindelighed. I tilfælde af dissens for frifindelse deltager den dissenterende dommer i den efterfølgende afstemning om strafudmålingen, jfr Retsplejelovens § 928, stk 5, jfr § 216, stk 1, og U 1969 . 438 (landsrettens afgørelse). Denne deltagelse sker nok oftest på den måde, at den dissenterende stiltiende accepterer flertallets udmåling.

Ved formuleringen af en dom med dissens kan der anvendes følgende udtryk:

»Efter den stedfundne bevisførelse, herunder særligt de af X og Y afgivne forklaringer, anser to af rettens medlemmer det for bevist, at Disse voterende stemmer derfor for

Et af rettens medlemmer finder det betænkeligt at anse det for godtgjort, at tiltalte havde den for domfældelse nødvendige viden eller formodning om, at de pågældende effekter var stjålne. Han har herved i særlig grad lagt vægt på, at Dette medlem stemmer derfor for

Der afsiges dom efter stemmeflertallet.«

6° I tilfælde af domfældelse følger der herefter et kort afsnit om *straffehjemmelen og straffastsættelsen*, dvs en angivelse af, efter hvilken lovbestemmelse tiltalte dømmes, og hvad straffen skal være.

Normalt er der ikke behov for særlige bemærkninger i denne forbindelse, og afsnittet lyder derfor blot: »Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter med«. Man kan dog også bruge udtrykket: »Straffen fastsættes efter til«. I sager med mange tiltalepunkter kan det være praktisk, at man her foretager en slags opsummering af sagen ved udtrykkeligt at anføre, for hvilke af anklageskriftets forhold domfældelse sker.

Har anklagemyndigheden imidlertid nedlagt påstand om anvendelse af særlige foranstaltninger over for tiltalte (Straffelovens § 68) eller om forvaring efter § 69 eller i øvrigt om andre retsfølger (konfiskation, frakendelse af førerretten, udøvelse af bestemt virksomhed efter § 79 eller lignende), er det nødvendigt, at der udtryk-

keligt tages stilling til, om denne påstand kan og bør tages til følge. Der findes ingen regler om formuleringen af rettens bemærkninger herom, men det må være en følge af Retsplejelovens § 929, stk 2, at der skal gives en redegørelse for bevisresultatet vedrørende de særlige omstændigheder, der efter loven er en betingelse for overhovedet at bringe den pågældende sanktion i anvendelse. Det vil ofte være naturligt, at man i forbindelse hermed anfører begrundelsen for bevisresultatet og – hvis foranstaltningen er fakultativ – tillige for, hvorfor retten har valgt netop denne sanktion.

Som eksempel på formuleringen af bemærkninger i anledning af en påstand om anvendelse af særlige foranstaltninger over for tiltalte anføres her et uddrag af en dom om anbringelse i et hospital for sindslidende i henhold til Straffelovens § 68:

»Tiltalte findes herefter i det hele at have forset sig som beskrevet i anklageskriftet, og de begåede handlinger henføres i overensstemmelse hermed under Straffelovens §§ 276 og 279. Efter indholdet af de foran citerede lægeerklæringer og efter de nærmere omstændigheder ved handlingerne findes tiltalte ved foretagelsen af disse at have befundet sig i en sådan tilstand, som omhandles i Straffelovens § 17, stk 1. Under hensyn til karakteren af de nu begåede ulovligheder, til arten af tiltaltes seneste kriminalitet og til konklusionen af de foreliggende lægeerklæringer finder retten, at han ikke kan anses egnet til påvirkning gennem straf. Da det efter de foreliggende oplysninger om hans forhold imidlertid må anses for nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser, at der træffes andre foranstaltninger over for ham, og da mindre indgribende forholdsregler ikke findes at være tilstrækkelige, bestemmes det i medfør af Straffelovens § 68, jfr § 17, stk 1, at han i overensstemmelse med den af anklagemyndigheden nedlagte påstand skal undergives psykiatrisk behandling i et hospital for sindslidende.«

En tilsvarende formulering anvendes, når der på grundlag af Straffelovens § 16 træffes bestemmelse om forholdsregler efter Straffelovens § 68. Selve bedømmelsen efter § 16 kan f. eks. formuleres således: »Efter de foreliggende oplysninger om omstændighederne ved de begåede handlinger og om tiltaltes personlige forhold, herunder særligt, findes tiltalte ved foretagelsen af de pågældende handlinger at have været utilregnelig efter Straffelovens § 16, og handlingerne er derfor straffri.«

Ved dom til forvaring efter Straffelovens § 69 kan følgende formulering anvendes:

»Da tiltalte under denne sag er fundet skyldig i røveri, og da retten efter de nærmere omstændigheder ved handlingen og efter de foreliggende oplysninger om hans tidligere kriminalitet og personlige forhold iøvrigt, herunder særlig indholdet af den foran citerede lægeerklæring af, finder, at han frembyder nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed, og at det for at forebygge denne fare er påkrævet at anvende forvaring i stedet for fængsel, tages anklagemyndighedens påstand om dom til forvaring til følge i medfør af Straffelovens § 69.

I medfør af Straffelovens § 89 a bestemmes det, at de straffe, som tiltalte tidligere er idømt, skal bortfalde i det omfang, de ikke er fuldbyrdet.«

Andre eksempler på formulering af straf- eller sanktionsfastsættelse findes nedenfor i tillæg 5.

Selv om der ikke er tale om påstand om anvendelse af særlige foranstaltninger over for tiltalte, er det alligevel undertiden nødvendigt at fremkomme med nogle supplerende bemærkninger i forbindelse med sanktionsfastsættelsen. Dette er således tilfældet, hvis man har fundet grundlag for inden for den normale strafferamme at udmåle straffen på en måde, der afviger fra det sædvanlige. Det er muligt, at der i et sådant tilfælde efter Retsplejelovens § 218, stk 1, ligefrem er pligt til at

begrunde, hvorfor praksis er blevet fraveget. Uanset dette kan der imidlertid ikke være tvivl om, at det af hensyn til appelovervejelserne og den overordnede domstol er mest korrekt udtrykkeligt at fremdrage de betragtninger, der har været afgørende for den særlige udmåling. Det samme gør sig gældende, hvis man på grund af specielle forhold har ment at kunne give en betinget dom, selv om forbrydelsens art og omfang eller tiltaltes fortid efter praksis gør anvendeligheden af en sådan afgørelse tvivlsom.

Med hensyn til formuleringen af sådanne supplerende bemærkninger vil det i almindelighed være det mest praktiske, at man i dommens afsnit med bevisgiveness inddrager et referat af de omstændigheder, der har været relevante ved udmålingen, og derefter i afsnittet med straffastsættelsen nøjes med at henvise hertil.

Følgende formuleringer vil f eks kunne anvendes:

- a) »Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter med fængsel i Ved straffens fastsættelse har retten bl a taget hensyn til«.
- b) »Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter med fængsel i

Under hensyn til findes straffens fuldbyrdelse dog at kunne udsættes, således at«.

Efter den ændring af Straffelovens § 86, der blev foretaget ved lov nr 320 af 13/6 1973, er det som hovedregel ikke længere domstolene, der træffer bestemmelse om afkortning i straffen for varetægtsfængsel m v. Bortset fra de særlige situationer, hvor dette efter § 86 stadig er tilfældet, skal der derfor nu blot i dommen gives oplysning om varigheden af den frihedsberøvelse, der efter loven medfører afkortning. Beregningen af afkortningen foretages derefter på dette grundlag af fængselsmyndighederne. Oplysningen om frihedsberøvelsens varighed optages umiddelbart efter straffastsættelsen og kan f eks formuleres således:

»Tiltalte, der blev anholdt den 13/6 1974, har været fængslet fra den 14/6 til den 20/8 og derefter påny efter anholdelse den 9/9 siden den 10/9 1974.«

Eller: »Tiltalte har været frihedsberøvet fra den 13/6 til den 20/8 1974 og derefter påny siden den 9/9 1974.«

Til påkendelse i forbindelse med straffesagen foreligger der ofte – særligt i færdselssager – *erstatningskrav* fra en eller flere skadelidte. Man må være opmærksom på, at afgørelser vedrørende sådanne krav efter bestemmelsen i Retsplejelovens § 91, stk 3, er undergivet retsformandens udelukkende kompetence; det bør derfor udtrykkeligt fremgå af præmisserne, at det er retsformanden alene, der har truffet afgørelsen. Affattelsen af dommens erstatningsafsnit sker i princippet efter samme regler som en dom i en borgerlig erstatningssag, dog med den forskel, at der ikke findes nogen selvstændig narratio. Grundlaget for retsformandens afgørelse af erstatningsspørgsmålet vil typisk komme til at fremgå af dommen på følgende måde:

De omstændigheder, der er væsentlige for afgørelsen af, hvorvidt der overhovedet foreligger erstatningspligt, refereres i afsnittet med bevisgiveness. Hvis det drejer sig om et forholdsvis simpelt erstatningskrav, medtages på dette sted yderligere

alle væsentlige oplysninger til bedømmelse af erstatningens størrelse. Efter de strafferetlige præmisser og sanktionsfastsættelsen gengives de påstande, der er nedlagt vedrørende den erstatningsretlige side af sagen og – hvis det i sjældne tilfælde skulle være nødvendigt – begrundelsen for disse. Derefter følger retsformandens præmisser og afgørelse med hensyn til selve erstatningspligten og ved de ukomplicerede krav tillige med hensyn til erstatningens størrelse. Er der tale om et mere indviklet krav, efterfølges præmisserne for erstatningspligten af en selvstændig redegørelse for skadens omfang og parternes stilling til erstatningsopgørelsen, således at de beviser, der udelukkende angår dette spørgsmål, først gengives her. Afsnittet afsluttes med retsformandens præmisser og afgørelse vedrørende dette punkt.

I mange tilfælde er der på det tidspunkt, da der skal træffes afgørelse i straffesagen, endnu ikke tilvejebragt det fornødne grundlag for den erstatningsretlige bedømmelse. I så fald henvises erstatningskravet i henhold til Retsplejelovens § 992 til civilt søgsmål. Dette kan dog normalt ikke ske, hvor der er tale om ansvar efter Færdselsloven, og i disse tilfælde må man derfor udsætte erstatningsspørgsmålet til senere påkendelse. Det vil så være praktisk at optage en bemærkning i straffedommen herom, således at det af dommen kan ses, at der er rejst erstatningskrav, og på hvilket stadiet behandlingen befinder sig. Er der indgået forlig – helt eller delvis – bør også dette udtrykkeligt anføres.

Et eksempel på formuleringen af dommens afsnit om erstatning findes nedenfor i tillæg 5, punkt L. Endvidere findes der i tillæg 4 eksempel på en bemærkning om et erstatningskrav, der er blevet udsat, efter at der er indgået forlig om erstatningspligten.

Når der afsiges selvstændig dom om erstatningsspørgsmålet, indledes denne med et referat af resultatet af straffedommen og har derefter i hovedsagen samme indhold som en dom i en borgerlig erstatningssag.

7° Dommen afsluttes med en *konklusion*, der traditionsmæssigt indledes med ordene: »Thi kendes for ret«. Der er for en jurist en vis klang over disse ord. Det er dog nok kun et spørgsmål om tid, før man må erkende, at udtrykket sprogligt set er så forældet, at det af hensyn til den almindelige borger må erstattes med noget, der er mere forståeligt, som f. eks. »domsslutning«, »domskonklusion« eller lignende. I konklusionen fastslås i kort og koncis form dommens resultat, herunder også vedrørende eventuelle erstatningskrav, og der træffes bestemmelse om betaling af sagens omkostninger.

I tilfælde af delvis domfældelse indeholder konklusionen ifølge fast praksis kun bestemmelse om følgerne af det eller de forhold, for hvilke der er sket domfældelse. Hvis der i anklageskriftet f. eks. er rejst tiltale for tyveri, bedrageri og overtrædelse af Færdselslovens § 24 (med påstand om frakendelse af førerretten på grund af groft uforsvarlig kørsel og om erstatning for skade på en anden bil), og tiltalte ved dommen kun findes skyldig i tyveri og overtrædelse af Færdselslovens § 24 kombineret med erstatningspligt for den skete skade, men frifindes for bedrageriet og for groft uforsvarlig kørsel, skal der i konklusionen kun finde angivelse sted om straffen for tyveriet og overtrædelsen af Færdselslovens § 24 og om erstatnings-

kravet. Der skal derimod ikke stå noget om frifindelsen for bedrageri og tiltalen for groft uforsvarlig kørsel eller om, at der ikke er fundet grundlag for at tillægge tiltaltes ansvarsforsikringselskab regres i anledning af erstatningskravet. Principielt ville der i og for sig ikke være noget i vejen for en ordning, hvorefter også disse afgørelser blev medtaget i konklusionen, men det må alligevel frarådes at følge denne fremgangsmåde: for det første er der ikke nogen nødvendighed for at medtage sådanne »negative« afgørelser – de fremgår jo, hvis dommen er korrekt affattet, klart af præmisserne – og for det andet er den gældende form utvivlsomt den mest praktiske i alt fald ved mere omfattende sager.

Som eksempler på formuleringen af konklusionen skal her anføres de to almindeligt forekommende hovedtyper: frifindelse og domfældelse til almindelig straf. I øvrigt henvises til de i tillæg 5 angivne eksempler.

a) Konklusionen i en *frifindelsesdom* formuleres traditionelt således:

»Thi kendes for ret:

Tiltalte N N bør for anklagemyndighedens tiltale under denne sag fri at være.

Sagens omkostninger, derunder kr i salær til den beskikkede forsvarer advokat X, betales af statskassen«.

Man ser undertiden domme, der anvender formuleringen: »N N frifindes«. At N N's »titel« (tiltalte) er udeladt, virker umiddelbart naturligt og rimeligt; det er jo en selvfølge, at der forud for dommen er gået en tiltale, i hvilken N N var hovedpersonen, og »titlen« må derfor være overflødig. Den må vist endvidere siges at have en udpræget defamerende klang. Heller ikke valget af udtrykket »frifindes« fremfor det traditionelle »bør for tiltale fri at være«, synes der at kunne rejses afgørende indvendinger imod; man anvender jo ganske kurant det samme ord i præmisserne, og det kan ikke give anledning til misforståelse – tværtimod kombinerer det et anerkendt juridisk ords kvaliteter med den egenskab at være forståeligt dansk.

b) I en almindelig *fældende dom* med erstatningskrav formuleres konklusionen traditionelt således:

»Thi kendes for ret:

Tiltalte N N bør straffes med fængsel i 1 år.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder kr i salær til den beskikkede forsvarer advokat X.

Endvidere betaler tiltalte inden 15 dage efter dene doms afsigelse kr til«.

Der ses undertiden domme, der på samme måde som omtalt foran udelader ordet »tiltalte«, og som yderligere har streget ordet »bør«. Konklusionen med hensyn til straffen lyder så blot: »N N straffes med fængsel i 1 år«. Også denne formulering må være fuldt acceptabel.

8° I visse tilfælde behandles en straffesag som *domsmandssag, selv om der foreligger tilståelse*. Dette gælder som bekendt dels ved de i Retsplejelovens § 925, stk 6, omhandlede sager (i praksis hovedsageligt de tilfælde, hvor der bliver spørgsmål om anvendelse af Straffelovens §§ 68 og 69), dels i den sjældent forekommende situation, at det er tiltalte selv, der trods sin tilståelse har ønsket domsmandsbehandling. I sager af denne art bevarer dommen den sædvanlige opbygning (anklageskrift, personlige oplysninger om tiltalte, dennes stilling til skyldspørgsmålet, bevisgengivelse, præmisser og konklusion), men den forenkles i betydelig grad som følge af tiltaltes tilståelse. Forskellighederne kommer særligt frem med hensyn til bevisgengivelsesafsnittet, der sædvanligvis kan begrænses til et referat af til-

ståelsen samt gengivelse af konklusionen af lægeerklæringer o l, og med hensyn til præmisserne, der indskrænkes til kun at angå de spørgsmål, der bliver tilbage, når tilståelse foreligger (d v s i de typiske tilfælde spørgsmålet om anvendeligheden af Straffelovens §§ 17 og 68–69).

En dom af den omhandlede type kan eksempelvis formuleres således (afsnittene med gengivelse af anklageskriftet og de personlige oplysninger om tiltalte samt et kort afsnit med hans forklaring om baggrunden for forseelserne udelades her):

»Ved tiltaltes erkendelse i forbindelse med de i øvrigt foreliggende oplysninger finder retten det bevist, at han har forset sig som beskrevet i anklageskriftet, og de begåede handlinger henføres i overensstemmelse hermed under Straffelovens §§ 276 og 171, stk 1.

Tiltalte har under sagen været undergivet mentalundersøgelse ved justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklinik. Konklusionen af den herom afgivne erklæring af er sålydende: » «.

Retslægerådet har i erklæring af udtalt følgende: » «.

Efter de foreliggende oplysninger om tiltaltes person og om forseelsernes nøje sammenhæng med hans hang til misbrug af euforiserende stoffer, finder retten ved sagens afgørelse at måtte lægge til grund, at han ved foretagelsen af handlingerne befandt sig i en sådan særlig tilstand, som omhandles i Straffelovens § 17, stk 1. Under hensyn til indholdet af de foran omtalte lægeerklæringer, sammenholdt med, at tiltalte meget hurtigt efter prøveløsladelsen fra statsfængslet i Horsens har begået forseelser af samme karakter som hans tidligere kriminalitet, finder retten endvidere, at han ikke længere kan anses egnet til påvirkning gennem straf. Da det imidlertid efter omfanget af hans tidligere og nuværende kriminalitet må anses for nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser (etc efter Straffelovens § 68)«.

B. Domme i tilståelsessager (Retsplejelovens § 925)

Hovedbetingelsen for behandlingen af en sag som tilståelsessag – en uforbeholden og bestyrket tilståelse – og den summariske karakter af behandlingsmåden for disse sager medfører nødvendigvis, at en § 925-dom får et andet præg end en domsmandsdom. Der foreligger således ikke noget anklageskrift; bevisførelsen er sædvanligvis begrænset til sigtedes egen forklaring, og tilståelsen bevirker, at præmisserne kun får relation til spørgsmålet om straffastsættelsen. Med disse særlige omstændigheder som baggrund, men i øvrigt med udgangspunkt i de i afsnit A angivne retningslinier for domsmandsdommene, affattes § 925-domme normalt på følgende måde:

1° Der indledes med en bemærkning om sagens behandlingsmåde og om tiltalen. Da der ikke foreligger anklageskrift, angives tiltalen ikke som i en domsmandsdom ved en beskrivelse af faktum, men kun ved forbrydelsens juridiske betegnelse (tyveri, underslæb etc) eller ved den pågældende lovbestemmelse.

Indledningen formuleres i almindelighed således:

»Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til (eller: der er behandlet efter) Retsplejelovens § 925, tiltales N N for tyveri«.

2° Efter indledningsafsnittet følger oplysningerne om tiltaltes personlige data og hans eventuelle forstraffe. Disse oplysninger affattes ganske som i en domsmandsdom, jfr foran under A. 2°.

3° Det følgende afsnit dækker i hovedsagen indholdet af de 3 vigtigste punkter

i domsmandsdommen: tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet, bevisgengivelsen og præmisserne. Ved affattelsen af dette afsnit anvendes i praksis to forskellige fremgangsmåder – stort set således at den ene følges i København og en del andre større retskredse og den anden i det øvrige land. Ved den første fremgangsmåde udnytter man ved domsskrivningen den omstændighed, at forundersøgelsesbegæringen i disse retskredse sædvanligvis er formuleret på samme måde som et anklageskrift, d v s indeholdende en kort og koncis beskrivelse af den pågældende forseelse. Dommen affattes da på den måde, at tiltaltes tilståelse gengives med forundersøgelsesbegæringens ord (ved indklammering fra denne). I andre retskredse, hvor der ikke foreligger en tilsvarende formulering af forundersøgelsesbegæringen, sker gengivelsen af tilståelsen i form af et referat af hovedpunkterne i tiltaltes forklaring om hele hændelsesforløbet.

De to forskellige domstyper kan illustreres ved følgende eksempler:

a) København m fl retskredse:

»Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, finder retten det bevist, at han har gjort sig skyldig i tyveri ved den 27/1 1971 kl ca 0.30 at have tilegnet sig ca 1.100 kr fra et uaflåset kasseapparat i cykelforretningen Nørrebrogade 17, København, hvortil han havde skaffet sig adgang ved med et koben at opbryde bagdøren til forretningen.«

b) I øvrigt:

»Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger finder retten det bevist, at han har gjort sig skyldig i tyveri under følgende nærmere omstændigheder: (herefter følger en gengivelse af hovedpunkterne i tiltaltes forklaring til retsbogen).«

Af disse to typer er den første den, der giver den bedste og mest overskuelige affattelse af dommen, idet man straks og på en klar måde får at vide, hvad sagen drejer sig om. Det må derfor tilrådes at formulere § 925-domme på denne måde. Forudsætningen herfor er naturligvis, at der fra anklagemyndighedens side er givet en nærmere beskrivelse af forbrydelsen. Hvis dette ikke allerede er sket i forundersøgelsesbegæringen, må den, der giver møde som anklager, imidlertid have pligt til at formulere en sådan beskrivelse til retsbogen (jfr § 925, *stk 1*: » skal det til retsbogen betydes tiltalte, hvad der er tiltalens genstand« og *Hurwitz*: *Strafferetsplejen*, 3. udg . 232, note 4).

4° Herefter følger afsnittet med straffehjemmelen og straffastsættelsen, affattet på samme måde som i en domsmandsdom. Man bør her være opmærksom på, at der, hvis der på grund af særlige forhold gives betinget dom eller i øvrigt udmåles straf, der afviger fra det sædvanlige, er samme nødvendighed som i en domsmandsdom for at anføre nogle supplerende bemærkninger om straffastsættelsen (jfr foran under A. 6°). I sådanne tilfælde bør man derfor efter referatet af tiltaltes tilståelse gøre rede for de omstændigheder, der har bevirket det særlige resultat. Det almindelige er at indføje en kort gengivelse af tiltaltes forklaring herom, f eks indledet på denne måde: »Tiltalte har om de nærmere omstændigheder ved forseelsen blandt andet forklaret, at«. I bemærkningerne i tilknytning til selve straffastsættelsen kan man herefter som begrundelse for denne nøjes med at henvise hertil.

Specielt vedrørende borgerlige erstatningskrav må det ikke glemmes, at der ikke er noget i vejen for, at et sådant krav kan komme til realitetsafgørelse også i en § 925-dom. Dommen udbygges i så fald på samme måde som en domsmandsdom med en angivelse af parternes påstande, en gengivelse af de for afgørelsen nødvendige forklaringer m v samt særskilte præmisser om erstatningsspørgsmålet.

5° Dommens afslutning – konklusionen – affattes som i en domsmandsdom.

I forbindelse med gennemgangen af reglerne om affattelsen af § 925-dommene er der anledning til at nævne dommen i U 1971 . 240 H. Sagen angik en 28-årig tiltalt, der var straffet flere gange tidligere, og som nu havde tilstået i alt 13 forskellige forhold. I Højesterets dom udtales det bl a: »Det bemærkes, at gengivelsen af tiltaltens forklaring i byrets retsbog, som i det væsentlige er enslydende med en forundersøgelsesbegæringen vedlagt forholdsfortegnelse og det i dommen anførte, og som ikke ses at være vedstået af tiltalte, ikke kan anses for fyldestgørende, jfr Retsplejelovens § 824, stk 2. Der burde som grundlag for pådømmelsen efter Retsplejelovens § 925 være søgt tilvejebragt en udførligere forklaring af tiltalte om omstændighederne ved de af ham tildels i forening med andre begåede forbrydelser.«

Det problem, der nævnes i denne bemærkning, er et problem, der er aktuelt i så at sige alle de såkaldte bande-sager, sagerne med de mange sigtede og de mange forhold – sager som i de senere år er blevet mere og mere almindelige og stadig mere omfattende. Hvis protokollationen i disse tilfælde foregår manuelt, må det erkendes, at det er en praktisk nødvendighed, at protokollatet i alt væsentligt har form af en gengivelse (afskrift) af forundersøgelsesbegæringens eller forholdsfortegnelsens beskrivelse af det pågældende forhold. Men det er en selvfølge som anført af Højesteret – det står direkte i Retsplejelovens § 824, stk 2 i f – at også et sådant protokollat skal vedstås af sigtede. Det er endvidere naturligt – det følger for så vidt også af hovedbestemmelsen i § 824, stk 2, om gengivelse af »det væsentlige indhold« – at man ved protokollationen forholder sig på den måde, at man i forbindelse med dette koncentrerede protokollat lader sigtede i en enkelt eller nogle få sætninger afgive forklaring om eventuelle yderligere enkeltheder, der kan siges at være væsentlige til belysning af forholdet, som f eks hvorledes man skaffede sig adgang til den forretning, hvor indbrudet blev begået, hvem af de sigtede der var inde i forretningen, og hvem der holdt vagt, samt hvad der blev af udbyttet. Bemærkningen i Højesterets dom om dette punkt skal næppe fortolkes som indeholdende krav, der går videre end det her anførte. Hvor retsbogstilførslen sker ved diktat til diktafon, opstår problemet ikke – eller bør i alt fald ikke opstå. I denne situation er det jo kun et øjeblikks sag at diktere de nødvendige yderligere enkeltheder.

C. Domme i politisager

Efter Retsplejelovens § 939 finder reglerne om statsadvokatsager ved underret (kapitel 80) tillige anvendelse på politisager, medmindre andet udtrykkeligt »er bestemt eller følger af forholdets natur«. Blandt de regler, der herefter også gæl-

der for domme i politisager, er bestemmelserne i § 929, stk 2 og 3, om dommens præmisser. De krav, der efter disse bestemmelser stilles til præmissernes indhold, kan lige så lidt fraviges i en politisagsdom som i en dom i en domsmandssag. Den adgang, der i § 939 generelt er åbnet til i politisager at afvige fra de almindelige regler, kan nemlig ikke antages at indeholde hjemmel til at slække på kravene til præmisserne; dels omfattes § 218, der uden undtagelse af nogen art kræver, at en dom skal begrundes, ikke af henvisningen og dermed undtagelsesmuligheden i § 939, dels er det vanskeligt at forestille sig tilfælde, hvor der skulle kunne findes basis i »forholdets natur« for en fravigelse af reglerne i § 929, stk 2 og 3, der netop er de efter forholdets natur selvfølkelige regler. Udgangspunktet må derfor være, at domme i politisager skal affattes på samme måde som i statsadvokatsager, d v s i overensstemmelse med de retningslinier, der er angivet foran i afsnit A (og B). Der kommer dog forskelligheder frem på enkelte områder. De vigtigste af disse skal omtales i det følgende.

1° For domme af enhver art gælder det, at man ved udarbejdelsen må søge at finde frem til en fornuftig balance mellem på den ene side sagens art og omfang og på den anden side de krav, der følger af de almindelige principper for domsaffattelse. Når man foretager denne afvejning under udarbejdelsen af domme i politisager, vil man i de typiske tilfælde finde, at det er en nødvendig og selvfølkelig konsekvens af disse sagers simple karakter og selve den summariske behandlingsmåde, at dommene bliver mere koncentrerede end domsmandsdomme. Dette, at den typiske politisagsdom kan og skal være kortfattet, er den vigtigste forskel mellem de to grupper domme.

Det følger af disse betragtninger, at domsaffattelsen må ske efter følgende retningslinier:

a) Der indledes med den sædvanlige redegørelse for tiltalen i form af en gengivelse af anklageskriftet. Hvis der ikke foreligger noget egentligt anklageskrift, idet tiltalen er rejst mundtligt til retsbogen efter Retsplejelovens § 930, stk 2, er det retsbogstiltalsskriftet, der gengives; den skal jo efter almindelige regler være af samme indhold som et anklageskrift. At tiltalen er rejst mundtligt, kan f eks angives således i dommens indledning: » tiltales N N i henhold til mundtlig tiltale fra politimesteren i Næstved til nærværende rets retsbog d 12/10 1974 for «

b) Hvis tiltalte har nægtet sig skyldig, skal dommen indeholde oplysning om hans stilling til skyldspørgsmålet, en kortfattet redegørelse for hans og eventuelle vidners forklaring om de relevante fakta samt angivelse af resultatet af bevisbedømmelsen.

c) Foreligger der tilståelse, affattes dommen i princippet som en § 925-dom. Da der i en politisag – i modsætning til § 925-situationen – normalt foreligger et anklageskrift, sker referatet af forseelsen dog i form af gengivelse af anklageskriftet i dommens indledningsafsnit, medens tiltaltes tilståelse begrænses til en henvisning hertil.

Tiltaltes tilståelse kan f eks gengives således:

»Ved tiltaltes erkendelse i forbindelse med de i øvrigt foreliggende oplysninger anser retten det for bevist, at han har gjort sig skyldig i det i anklageskriftet beskrevne forhold.«

2° En forskel af principiel karakter findes i Retsplejelovens § 934, stk 1, der indeholder hjemmel til i visse tilfælde at afsige udeblivelsesdom i en politisag. Dommen formuleres i denne situation efter samme skema som en dom på grundlag af tiltaltes tilståelse. Afsnittet med referatet af tilståelsen erstattes dog med en bemærkning om udeblivelsen og kombineres med straffastsættelsen.

I en udeblivelsesdom kan der anvendes følgende formulering:

»Da tiltalte er udeblevet uden oplyst lovligt forfald, og da betingelserne efter Retsplejelovens § 934, stk 1, også iøvrigt er opfyldt, finder retten ham skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Straffen fastsættes efter de nævnte bestemmelser til en bøde på kr, subsidiært hæfte i dage.«

3° Ved dommens angivelse af oplysningerne om tiltaltes personlige data bør man i politisager være særlig varsom med at referere hans tidligere straffe. Som oftest er det i disse sager overflødigt overhovedet at give oplysning om fortiden, og netop her – hvor der typisk er tale om småforseelser – kan et unødvendigt referat let komme til at gøre skade. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne foran under A. 2°.

4° I visse særlige tilfælde kan en dom i en politisag blive mere omfattende end en domsmandsdom. Det er således ikke sjældent, at tiltale for en særlovsovertrædelse giver anledning til lovfortolknings tvivl. I tilfælde af begrundet tvivl er det i en sådan situation rigtigst at udbygge dommen i fornødent omfang. Det sker mest praktisk på den måde, at man forud for præmisserne refererer hovedpunkterne i anklagemyndighedens og forsvarrets procedure, herunder deres stilling til problemets løsning. I præmissernes afsnit med de retlige betragtninger må der herefter på sædvanlig måde tages stilling til problemet. Hvor der foreligger en klar og fornuftig procedure, vil det undertiden kunne ske på den måde, at man nøjes med at slutte sig til argumentationen for det vindende standpunkt, jfr om tilsvarende problemer ved affattelse af civile domme ovenfor i § 13.

D. Domme i nævningesager

Som nævnt i indledningsafsnittet gælder der i henhold til *Retsplejelovens § 911* den særlige regel for domme i nævningesager, at domsgrundene i det omfang, hvori dommen har sit grundlag i nævningernes erklæring, er indskrænket til en henvisning til denne. I praksis formuleres denne henvisning gerne således: »Retten lægger nævningernes erklæring til grund. Som følge heraf vil tiltalte være at anse efter med«.

Formentlig med udgangspunkt i denne regel affattes domme i nævningesager for det meste på den måde, at de kun indeholder en gengivelse af anklageskriftet, de sædvanlige oplysninger om tiltaltes personlige data, herunder hans tidligere straffe, tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet, referat af konklusionen af mentalerklæringer o l, angivelse af spørgsmålene til nævningerne og disses besvarelse heraf og til sidst straffastsættelsen. Der findes altså ikke nogen »sagsfremstilling« i form af referat af hovedpunkterne i tiltaltes og vidnernes forklaringer, og normalt gives

der heller ikke på anden måde oplysning om baggrunden for strafudmålingen.

Som følge af denne affattelsesmåde er det sjældent, at man har mulighed for umiddelbart af en nævningedom at få et tilfredsstillende indtryk af de nærmere omstændigheder ved forbrydelsen. Det er derfor vanskeligt – undertiden umuligt – at danne sig et skøn over strafudmålingen og dens betydning for tilsvarende sager. Ved siden af ulemperne for de i sagen direkte interesserede medfører dette, at nævningedommenes værdi som præjudikater bliver problematisk, hvilket er så meget mere uheldigt som det i disse sager drejer sig om de alvorligste forbrydelser i dansk ret. Affattelsen af nævningedommene har da også ved flere lejligheder været genstand for kritik. Det er herunder bl a fra dommerside (*Victor Hansen* i »Det attende nordiske juristmøde«, København, 1948 . 74–75) og fra retsvidenskaben (*Hurwitz*: *Strafferetsplejen* 3. udg . 353–354) blevet udtalt, at præmisserne bør indeholde oplysninger om de for strafudmålingen relevante omstændigheder. Det er i denne forbindelse formentlig med rette blevet anført, at den gældende praksis direkte strider mod reglen i Retsplejelovens § 218, idet den begrænsning i den i § 218 fastsatte almindelige begrundelsespligt, der er en følge af § 911, efter denne bestemmelses eget indhold kun kan gælde den del af dommen, der udelukkende grunder sig på nævningernes erklæring (d v s hovedsagelig med hensyn til skyldspørgsmålet).

Det må imidlertid erkendes, at problemet ikke er let at løse. Ganske vist vil det undertiden – f eks i tilfælde hvor faktum i det væsentlige er ubestridt – være muligt at indføre en slags sagsfremstilling i dommen, f eks i form af en kort gengivelse af tiltaltes forklaring om de nærmere omstændigheder ved forbrydelsen. Det er da også blevet praktiseret i særligt egnede sager, jfr bl a U 1974 . 1058. Det er dog sjældent, at situationen foreligger så klart, at det kan lade sig gøre, og hvis det ikke er tilfældet, er det en følge af nævningernes enekompetence med hensyn til skyldspørgsmålet, at det er vanskeligt at foretage en uddybning af dommen med hensyn til faktum. Alligevel måtte man nok i de tilfælde, hvor der foreligger særlige omstændigheder af betydning for strafudmålingsspørgsmålet, kunne komme det ideelle noget nærmere end i øjeblikket. Retsplejelovens § 911 er jo som anført ikke til hinder for en nærmere begrundelse, og de hensyn, der har ført til netop den strafudmåling, som retten og nævningerne er blevet enige om, må i givet fald også kunne sættes på prent. Det ville på denne baggrund være ønskeligt, om det i sager, hvor strafudmålingen afviger fra, hvad der umiddelbart måtte forventes efter beskrivelsen i anklageskriftet, blev forsøgt at opnå enighed med nævningerne om formuleringen af de synspunkter, der ligger bag udmålingen af straffen, således at der blev gjort nærmere rede herfor i dommen i afsnittet med straffastsættelsen.

II. Affattelse af kendelser

Efter Retsplejelovens § 218, stk 1, er det ikke alene domme, men også kendelser der skal ledsages af grunde. For kendelsernes vedkommende findes der ikke noget supplement til denne generelt holdte regel svarende til § 929, stk 2 og 3, om

domspræmisserne, og fastlæggelsen af begrundelsespligtens nærmere indhold har derfor helt været overladt til praksis. De retningslinier, som man her er nået frem til, er væsensforskellige for to klart adskilte grupper af kendelser: på den ene side de såkaldte løsblads-kendelser, der foreligger i selvstændig udfærdigelse på samme måde som domme, og som i deres opbygning minder en del om disse, og på den anden side retsbogs-kendelser, der normalt dikteres direkte til retsbogen, og som typisk kun består af præmisser på nogle få sætninger samt en konklusion. Sondringen mellem disse to typer kendelser har udelukkende sit udspring i praksis, og der findes ingen regler om, på hvilke tilfælde hver af typerne er anvendelig. Valget mellem dem beror på et skøn over, hvad der må antages at være det mest hensigtsmæssige i hvert enkelt tilfælde. På grundlag af dette kriterium vil en kendelse sædvanligvis blive udformet som løsblads-kendelse, hvis der er tale om en afgørelse af tilsvarende realitetspræg som en dom (f.eks. kendelser efter Straffelovens § 71 om ændringer i foranstaltninger efter §§ 68 og 69), medens man i andre tilfælde (hovedsageligt de mere procesretligt prægede kendelser efter Retsplejeloven) normalt vil vælge den anden type. Begrundelsespligten omfatter begge kendelsestyper og er principielt af samme indhold som for domme.

Dette fremgår bl.a. af Østre Landsrets kendelse i U 1959 . 728, der angik spørgsmålet om adgangen til at få afgjort et borgerligt erstatningskrav i forbindelse med en politisag om overtrædelse af Færdseksloven. Ved denne kendelse stadfæstedes underrettens afgørelse af spørgsmålet, men med følgende tilføjelse: »Det bemærkes, at den påkærede kendelse burde have indeholdt en sagsfremstilling samt angivelse af de fremsatte påstande og anbringender.«

A. Løsblads-kendelser

Hovedanvendelsesområdet for løsblads-kendelserne findes ved sager efter Straffelovens § 71 (om ændring i tidligere truffede foranstaltninger efter §§ 68 og 69), § 60 (om overtrædelse af vilkårene for en betinget dom) samt § 78, stk. 3 (om adgang til særlig virksomhedsudøvelse trods tidligere straffedom). Affattelsen af kendelser i disse sager sker som oftest efter følgende retningslinier: Der indledes med en fremstilling af baggrunden for sagen, hvorefter der redegøres for de nedlagte påstande og begrundelsen for disse. I forbindelse hermed eller i et efterfølgende selvstændigt afsnit gengives i fornødent omfang de relevante dele af bevisførelsen, og til slut følger rettens overvejelser og resultatet heraf. Konklusionen indledes med ordene: »Thi bestemmes« eller – hvis præmisser og konklusion af praktiske grunde bygges sammen i én sætningsfølge – med ordet: »bestemmes«. Disse kendelser er altså i princippet affattet som en domsmandsdom. Det hænger utvivlsomt sammen med, at det drejer sig om afgørelser, der på samme måde som en dom danner afslutningen på sagen i den pågældende instans, og for hvilke der derfor efter almindelige procesretlige synspunkter lige så godt kunne være foreskrevet domsform som kendelsesform.

1° De hyppigst forekommende kendelser af denne type er kendelserne efter *Straffelovens § 71* om ændring i eller ophævelse af den ved en tidligere straffedom truffede afgørelse om anvendelse af særlige foranstaltninger over for domfældte.

Efter den i 1973 foretagne ændring af forvaringsinstituttet, hvorved den såkaldte psykopatforvaring blev ophævet, vil kendelserne nok almindeligvis komme til at dreje sig om ændringer i tilsyns- eller behandlingsforanstaltninger og om prøveudskrivning fra eller genindsættelse i hospitaler og behandlingshjem.

Om affattelsen af disse kendelser er der særligt at bemærke:

Indledningsafsnittet, hvori der redegøres for baggrunden for sagen, består af et referat af konklusionen i den dom, ved hvilken foranstaltningen blev etableret, samt af eventuelle efterfølgende prøveudskrivnings- og genindsættelsesafgørelser. Bevisgengivelsen er i almindelighed begrænset til uddrag af erklæringen fra den institution, der har haft tilsyn med domfældte eller har ledet behandlingen af ham, eller hvor han har været anbragt i henhold til dommen, suppleret med eventuelle andre relevante erklæringer, f. eks. fra retslægerådet. I de sager, hvor anklagemyndigheden modsætter sig begæringen, eller hvor det i øvrigt er tvivlsomt, om den bør tages til følge, er det dog ofte nødvendigt med en vis udvidelse heraf. I disse tilfælde bør man normalt sørge for, at domfældte bliver fremstillet i retten eller tilsiges til retsmødet, således at han kan få lejlighed til at afgive forklaring, og man kan danne sig et indtryk af ham. Hovedpunkterne i forklaringen kan så optages i kendelsen i forbindelse med gengivelsen af det øvrige bevismateriale. Noget tilsvarende gælder sager, hvor der af anklagemyndigheden er nedlagt påstand om genindsættelse, fordi domfældte påstås at have overtrådt prøveudskrivningsvilkårene, eller fordi han har tilstået strafbare handlinger i prøvetiden (om hvilke anklagemyndigheden har erklæret, at man vil frafalde tiltale, hvis påstanden om genindsættelse bliver taget til følge). I kendelser af denne art må der indføres et afsnit med den relevante del af bevisførelsen vedrørende den påståede vilkårsovertrædelse eller med et kort referat af de tilståede ulovligheder.

I det følgende angives nogle eksempler på formulering af præmisser og konklusion i de almindeligste kendelser efter § 71. I øvrigt henvises til tillæg 6.

a) *Prøveudskrivningskendelse:*

»Efter de foreliggende oplysninger om udviklingen i domfældtes tilstand under hospitalsopholdet og om hans nuværende forhold og under hensyn til det i overlægens erklæring i øvrigt udtalte finder retten det forsvarligt, at han udskrives på prøve fra Statshospitalet i Da de indstillede vilkår for prøveudskrivningen findes passende, tages begæringen derfor til følge i medfør af Straffelovens § 71 på de nedenfor angivne vilkår.

Thi bestemmes:

 N N udskrives på prøve fra Statshospitalet i på følgende vilkår:«.

b) *Afslag på prøveudskrivning:*

»Da det efter arten og omfanget af domfældtes tidligere kriminalitet og efter de om hans nuværende forhold foreliggende oplysninger fortsat må anses for mest formålstjenligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at han er anbragt i et hospital for sindslidende, kan begæringen om prøveudskrivning fra ikke tages til følge.

Thi bestemmes:

 Begæringen om udskrivning af N N på prøve fra kan ikke tages til følge.«

c) *Genindsættelse på grundlag af nye ulovligheder:*

»Da de overtrædelser af narkotikalovgivningen, som domfældte har tilstået, at han nu har begået, har fundet sted ganske kort tid efter hans prøveudskrivning fra, og da de er af et ikke helt ringe omfang og af lignende art som hans tidligere forseelser, finder retten det nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at anklagemyndighedens påstand om genindsættelse i medfør af Straffelovens § 71 tages til følge.

Thi bestemmes:

 N N genanbringes i et hospital for sindslidende.«

d) *Ophævelse af en § 68-foranstaltning:*

»Efter indholdet af erklæringen af fra om domfældtes nuværende psykiske tilstand og under hensyn til de foreliggende oplysninger om hans arbejdsmæssige og øvrige forhold siden dommen af finder retten det ikke nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at den ved dommen truffe bestemmelse om psykiatrisk behandling under tilsyn af opretholdes. Begæringen om ophævelse af foranstaltningen tages derfor til følge i medfør af Straffelovens § 71.

Thi bestemmes:

 Den ved Københavns byrets dom af over for N N i medfør af Straffelovens § 68 truffne foranstaltning ophæves.«

2° Efter *Straffelovens §§ 59, stk 2, og 60, stk 1*, skal de afgørelser, der træffes om ændring af vilkårene for en betinget dom eller om fuldbyrdelse af den heri fastsatte straf, ske i kendelsesform. Også for disse kendelser vil løsbladsformen normalt være den mest naturlige. Affattelsen følger i så fald i det væsentlige samme linie som en kendelse efter § 71, hvor en domfældt, der er prøveudskrevet fra en § 68-anbringelse, påstås genindsat på grundlag af overtrædelse af prøveudskrivningsvilkårene.

Der henvises til eksemplet nedenfor i tillæg 7.

3° Sager efter *Straffelovens § 78, stk 3*, angår meget forskelligartede retsforhold, men det vil i almindelighed alligevel være muligt ved opbygningen af den kendelse, der afslutter sagen, at følge de foran under 1° angivne retningslinier. En kendelse af denne art affattes derfor typisk på følgende måde:

I indledningen redegøres for det afslag, der danner grundlaget for sagen, og for den pågældende myndigheds begrundelse herfor, d v s den tidligere straffedom. I forbindelse hermed må man fra dommen fremdrage de omstændigheder ved den strafbare handling, der efter myndighedens skøn begrunder en nærliggende fare for, at ansøgeren vil misbruge den nu ansøgte autorisation eller godkendelse. Dette vil i øvrigt som oftest fremgå af den af myndigheden afgivne erklæring, der så blot kan indciteres. Derefter angives ansøgerens påstand med tilhørende begrundelse. I et særligt afsnit gengives hovedpunkterne i bevisførelsen, og til sidst anføres rettens overvejelser og konklusion.

Hvis resultatet af sagen bliver, at afslaget på at erhverve autorisation eller godkendelse har været uberettiget, må man ved affattelsen af præmisser og konklusion være opmærksom på, at der ved afgørelsen *kun kan* tages stilling til det bestemte begrænsede spørgsmål, om det er med rette, at den pågældende myndighed har betragtet den tidligere straffedom som værende til hinder for det ansøgte.

Kendelsen kan altså ikke gå ud på, at ansøgningen skal imødekommes, men må f eks lyde således: »Den NN ved dom af idømte straf kan ikke give grundlag for nægtelse af at meddele ham autorisation som«.

En tilsvarende opbygning som af disse kendelser vil som hovedregel kunne anvendes ved kendelser efter *Straffelovens § 79, stk 1 in fine*, og *Færdselslovens § 70, stk 4*, samt andre lignende bestemmelser, hvor situationen er den, at en dom udtrykkeligt har frakendt domfældte en rettighed, som han nu søger generhvervet inden frakendelsesperiodens udløb.

4° Som en mellemgruppe kan nævnes de afgørelser, der efter *Straffelovens § 79, stk 2*, og lignende bestemmelser (*Færdselslovens § 70, stk 6*) skal træffes af retten i det tilfælde, at vedkommende rettighed ønskes frataget en sigtet eller tiltalt som en midlertidig foranstaltning, medens den sag, der menes at kunne begrunde den endelige fratagelse, endnu er under behandling. Det må bero på et skøn bl a over sagens art og sigtelsens gennemførlighed, om en kendelse i denne situation bør affattes under den ene eller den anden form. Er det f eks evident, at sigtede har overtrådt *Færdselslovens § 16, stk 1*, og at førerbeviset som følge heraf til sin tid skal frakendes ham, og fremgår sigtelsens nærmere indhold klart af sagens dokumenter (f eks af fremsendelsesskrivelsen fra politimesteren) og sigtedes forklaring af tilførslen til retsbogen, synes det rimeligt at nøjes med retsbogs-kendelsens form. Er sagen derimod af mere uoverskuelig karakter, er det rigtigst at udforme afgørelsen som en løsblads-kendelse. Det samme gælder nok de tilfælde, hvor sagens faktum ganske vist er klart, men hvor skyldspørgsmålet er tvivlsomt – og specielt hvis det i en sådan situation kan forventes, at en velbegrundet kendelse, der nægter at opretholde den administrative inddragelse af førerbeviset, kan være medvirkende til, at der overhovedet ikke rejses tiltale. Der henvises til eksemplet i tillæg 8.

B. Andre kendelser (retsbogs-kendelser)

De kendelser, der skal behandles i dette afsnit, udgør en broget mangfoldighed, der ikke har andre fælles kendetegn, end at de knytter sig til en straffesag på et eller andet stadium af dens behandling, og at afgørelsen normalt skal træffes umiddelbart i forbindelse med, at det pågældende spørgsmål er blevet rejst. De kan være et led i den politimæssige efterforskning (ransagning, beslaglæggelse, telefonaflytning, fængsling) eller i sagens indenretlige behandling (dørlukning, referatforbud, vidnekendelser, mentalundersøgelse, fængsling) eller være truffet i forbindelse med sagens afslutning (fængsling). Det er en nødvendig følge af den hurtighed, hvormed de skal træffes, og af det grundlag af ofte ret foreløbig karakter, hvorpå de hviler, at disse kendelser får et andet præg end løsblads-kendelserne. Det karakteristiske for retsbogs-kendelserne er – som det også fremgår af denne fællesbetegnelse, der er valgt af rent praktiske grunde – at de føres direkte til retsbogen, og at det normalt kun er påstandene med eventuel tilhørende begrundelse samt rettens bevisovervejelser og konklusion, der fremtræder som selvstændigt udarbejdede, medens den øvrige sagsfremstilling blot består i de retsbogstilførsler, der er foretaget forud for kendelsen.

Med hensyn til sagsfremstillingen bør man specielt være opmærksom på, at kravet i Retsplejelovens § 218, stk 1, om begrundelse for kendelsen kun kan anses opfyldt, hvis retsbogen indeholder en sådan redegørelse for de relevante fakta, at den er i stand til at erstatte en selvstændig sagsfremstilling. På dette punkt er der i praksis en afgørende forskel mellem på den ene side de tilfælde, hvor retsmødets afholdelse udelukkende skyldes anklagemyndighedens ønske om at opnå kendelse om det pågældende spørgsmål (f eks fængsling i dommervagt), og på den anden side de tilfælde, hvor spørgsmålet er opstået som et led i sagens almindelige indenretlige behandling.

I den første af disse to grupper vil det som hovedregel være sådan, at de relevante fakta så at sige automatisk fremgår af retsbogstilførslerne, nemlig i form af en gengivelse af hovedpunkterne i sigtedes forklaring. Herved er betingelserne for en behørig sagsfremstilling opfyldt. Det eneste, der derfor sker, når der ved afhøringens afslutning begæres kendelse om spørgsmålet, er, at der tilføres retsbogen en bemærkning om begæringen med tilhørende henvisning til dens formelle grundlag – og eventuelt tillige en realitetsbegrundelse for denne henvisning – og en angivelse af sigtedes og forsvarerens stilling hertil, hvorefter præmisserne og konklusionen straks dikteres til retsbogen. Dette er den typiske fremgangsmåde ved fængslingskendelser. Undertiden må der dog afsiges kendelse alene på grundlag af en politirapport (f eks ved ransagning og telefonaflytning). I denne situation optages der i retsbogen en bemærkning af følgende ordlyd: »Politiadvokaten fremlagde rapport af og redegjorde for sagen.« Herved inddrager man rapporten som sagsfremstilling i kendelsen.

I den anden gruppe – d v s de kendelser, der afsiges under sagens almindelige indenretlige behandling – er det sjældent, at retsbogen i forvejen indeholder tilstrækkelige oplysninger vedrørende det spørgsmål, hvorom der nu skal afsiges kendelse. For at tilvejebringe en fyldestgørende sagsfremstilling kan det derfor være nødvendigt, at man i forbindelse med begæringen om kendelse supplerer retsbogen med forskellige oplysninger. Ved de mere almindeligt forekommende kendelser som dørlukning, referatforbud, mentalundersøgelse o l er det som hovedregel tilstrækkeligt, at man til retsbogen lader den, der har begæret afgørelsen, også anføre den påberåbte formelle hjemmel. I andre tilfælde, f eks ved spørgsmål om et vidnes pligt til at afgive forklaring, må man derimod supplere med et selvstændigt protokollat om de fakta, der påberåbes som afgørende for spørgsmålet.

Retsbogs-kendelserne angår i vidt omfang forhold, der udførligt er reguleret i Retsplejeloven. Når retsbogen i overensstemmelse med det, der lige er anført, indeholder de nødvendige oplysninger om de afgørende fakta, kan præmisserne derfor i almindelighed begrænses til en bemærkning om, hvorvidt de betingelser, der er foreskrevet i den pågældende lovbestemmelse, skønnes opfyldt eller ej.

Specielt for så vidt angår fængslingskendelserne, skal det fremhæves, at det på grund af disse kendelsers indgribende betydning for den pågældende er særlig vigtigt, at de affattes korrekt. Det afgørende herfor må være, at præmisserne formuleres på en sådan måde, at det, når de sammenholdes med tilførslerne til retsbogen, klart fremgår, ikke alene hvilken eller hvilke af grundene i Retsplejelovens § 780,

stk 1, nr 2 a–d, der danner det formelle grundlag for fængslingen, men også hvilke faktiske omstændigheder der har motiveret anvendelsen af netop denne eller disse fængslingsgrunde. Det er ukorrekt og i strid både med den generelle regel i Retsplejelovens § 218 og med den mere specielle regel i § 782, stk 1, såfremt dette ikke er tilfældet. Højesteret tog i 1972 udtrykkeligt stilling til dette spørgsmål om det nærmere indhold af præmisserne i en fængslingskendelse. Det skete under to kæremål, der blev behandlet samtidig. I den ene af de kendelser, som Højesteret afsagde i de to sager, og som er optaget i U 1972 . 779, findes der følgende mere generelle udtalelse om spørgsmålet: »Den omstændighed, at kendelserne, for så vidt angår tilstedeværelsen af fængslingsgrundene efter Retsplejelovens § 780, stk 1, nr 2 – i overensstemmelse med fast og langvarig praksis – alene er begrundet med, at betingelserne efter litra a og c foreligger, findes ikke at kunne medføre kendelsernes ophævelse eller sagens hjemvisning som følge af manglende begrundelse. Højesteret finder imidlertid anledning til at fremhæve det ønskelige i, at fængslingskendelser i det omfang, hvori sagens beskaffenhed eller omstændighederne i øvrigt gør dette fornødent, til oplysning for sigtede, forsvareren og anklagemyndigheden angiver de omstændigheder, der begrunder antagelsen af, at lovens betingelser for fængsling er til stede.« Efter denne udtalelse tog Højesteret så stilling til, hvorvidt der efter sagens faktiske omstændigheder forelå fængslingsgrundlag i § 780, stk 1, nr 2 a og c. I den citerede bemærkning skal næppe indlægges andre eller større krav til præmisserne end de foran skitserede, jfr dels anvendelsen af ordene: »i det omfang, hvori sagens beskaffenhed eller omstændighederne i øvrigt gør dette fornødent«, dels ordlyden af den anden af de to kendelser, hvor der ikke blev foretaget nogen uddybning af den påkærede kendelses blotte henvisning til litra a og b. I overensstemmelse hermed og med de almindelige principper for affattelse af præmisser må det derfor antages, at kravet om begrundelse kun er tilgodeset – men da til gengæld også er tilgodeset på fyldestgørende måde – såfremt de to foran nævnte forudsætninger begge er opfyldt. Det skal altså i præmisserne udtrykkeligt anføres, efter hvilken eller hvilke af bestemmelserne i § 780, stk 1, nr 2, fængslingen finder sted, og det skal enten af selve præmisserne eller af en henvisning i disse til de foranstående tilførsler til retsbogen klart fremgå, på hvilket faktisk grundlag man har anset betingelserne i den eller de påberåbte bestemmelser for at være til stede. Der henvises i øvrigt til det i tillæg 9 anførte eksempel på en fængslingskendelse.

Det bør have i erindring, at det i Retsplejelovens § 770 udtrykkeligt er foreskrevet, at anholdelsesbeslutninger – i modsætning til andre beslutninger – skal være begrundet.

Eksempler på formuleringen af præmisser og konklusion i forskellige retsbogskendelser (og i en anholdelsesbeslutning) findes nedenfor i tillæg 9.

TILLÆG

I de følgende tillæg er der optaget nogle eksempler på affattelse af domme og kendelser i forskellige typer sager og på formuleringen af præmisser og konklusion i visse særlige tilfælde.

Specielt med hensyn til de domme og kendelser, der er optaget in extenso, bemærkes, at det hoved, der er anvendt i eksemplerne, svarer til den traditionelle affattelse. I praksis ser man undertiden domme og kendelser, hvor hovedet er formuleret efter følgende skema:

»DOM

Afsagt den 27/11 1974 af Københavns byrets 4. afdeling i
sag nr 417/1974
Anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer).«

Ordet DOM (eller KENDELSE) kommer med denne formulering – i modsætning til den traditionelle – til at stå som den umiddelbare overskrift på dokumentet, på samme måde som f.eks. ordene »Kontrakt«, »Lejekontrakt«, »Licensaftale«, »Ansættelseskontrakt« o.l.g. gør det i de dokumenter, der udfærdiges om disse forhold. En sådan placering af dokumentets artsbetegnelse forekommer umiddelbart mere naturlig end den sædvanlige, og formuleringen må vist også i øvrigt siges at være mere mundret.

I de tilfælde, hvor der i overensstemmelse med det, der er anført på de foregående sider om de almindelige retningslinier, kan være tale om alternative formuleringer, er dette angivet i eksemplerne i parentes.

I øvrigt skal det om eksemplerne kun påny fremhæves, at de formuleringer, der er anvendt, og det sprog, der er brugt, blot må opfattes som udtryk for den affattelsesmåde, der i øjeblikket i det store hele er den sædvanlige. Det må erindres, at de selv i øjeblikket ikke kan siges at repræsentere det eneste rigtige, og man må derfor være opmærksom på, at eksempelsamlingen ikke bør medføre, at den normale sproglige udvikling går i stå.

Tillæg 1: Domsmandsdom (tyveri)

År 1974, den 15/11, blev i
sag nr. 417/1974
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltales N N ved statsadvokatens anklageskrift af 30/10 1974, således som dette er ændret under domsforhandlingen, for tyveri efter Straffelovens § 276 ved den 15/10 1974 om aftenen indbrudsvis ved knusning af en rude at have skaffet sig adgang til en lagerbygning (spiritusvejerboden) på Søndre Toldbod i København, hvor han stjal 24 flasker cognac til en samlet værdi af ca 1.200 kr.

Tiltalte er født den 17/4 1940 i Korsør og tidligere straffet således:

(Forstraffene nr 1-3 udelades i nærværende tillæg).

- 4) ved Københavns byrets dom af 20/3 1971 efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 276, med fængsel i 1 år og 6 måneder. Prøveløsladt den 1/4 1972 med 2 års prøvetid.
- 5) ved samme rets dom af 20/4 1974 efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 276, og efter § 293, stk 1, samt Færdselslovens § 69, stk 1, jfr §§ 16, stk 1, og 18, stk 1, med fængsel i 60 dage samt frakendelse af førerretten i 1 år 6 måneder. Løsladt efter afsoning den 18/7 1974.

Tiltalte har nægtet sig skyldig.

Der er under sagen afgivet forklaring af tiltalte og vidnerne toldpakhusbetjent X og kriminaloverbetjent Y.

Tiltalte har blandt andet forklaret, at han er havnearbejder og gennem nogen tid har arbejdet ved Toldboden. Han kender fra sit arbejde den i anklageskriftet nævnte spiritusvejerbod, men nægter bestemt at have været i nærheden af den ved den omhandlede lejlighed. Han har om sin færden den pågældende dag forklaret, at han som sædvanlig havde indfundet sig i havnen lidt før kl 7 om morgenen for at søge arbejde, hvilket imidlertid ikke lykkedes. Han fordrev derefter dagen med at fiske i havnebassinet, og han opholdt sig ved havnen lige til ved 21.30-tiden, da han holdt op med at fiske, fordi han mistede sin snøre. Han var derefter på vej ud af Toldboden, da han blev standset af en toldbetjent og anholdt af politiet. Han fulgtes på dette tidspunkt med en mand, som han lige havde truffet ved den slæbebåd, hvor han havde mistet sin snøre.

Tiltalte har under domsforhandlingen fået forevist et par strikkede handsker, som fandtes i hans besiddelse ved anholdelsen. Han har om disse handsker forklaret, at han bruger dem, når han cykler, og undertiden også når han arbejder, eller når han fisker. Vedrørende et hul på venstre handske, omkring hvilket der er en blodplet, har han forklaret, at han ikke er klar over, hvor det stammer fra. Han mener dog, at det må være en fiskekrog, der har revet hullet, og at krognen så samtidig har givet ham en rift i fingeren.

Der er under sagen fremlagt en erklæring af 18/10 1974 fra rigspolitechefens tekniske afde-

ling (bilag 3), hvoraf fremgår, at der efter anholdelsen blev fundet glaspartikler på tiltaltes jakke og benklæder og på de foran nævnte handsker.

Foreholdt denne erklæring har tiltalte udtalt, at disse partikler må stamme fra hans arbejde i havnen, hvor han ofte har været med til at losse knuste tomme flasker og til at feje glasskår op i lasten.

Toldpakhusbetjent X har blandt andet forklaret, at han under sin runde den 15/10 1974 kl godt 21 kom til spiritusvejerboden, hvor han skulle trække et kontrolur på rampen. Da han var 20–25 meter fra rampen, så han pludselig en mand dukke op bag nogle vintønder, der lå oppe på rampen. Vidnet fortsatte sin gang, og da han var kommet hen til trappen, der fører op til rampen, så han, at en stor rude ind til vejerboden var knust. Efter opfordring af vidnet kom manden ned fra rampen og fulgte modvilligt med henimod havnekontrollen. Efter 15–20 meters gang nægtede manden pludselig at gå videre. Vidnet måtte derfor hente assistance i toldvagslokalet, men da han og en kollega kom tilbage til stedet, var manden forsvundet. Noget senere så vidnet 2 mænd komme gående i nærheden af porten ved Toldboden. Vidnet kendte den ene af disse mænd fra dennes arbejde på en bugserbåd, og han genkendte »efter sin bedste overbevisning« den anden (d v s tiltalte) som den mand, han lige havde overrasket ved rampen. Han stoppede derfor manden (tiltalte) og sagde til ham, at han ikke kom ud fra Toldboden. Tiltalte svarede bare: »Jeg har vel lov til at fiske herinde«.

Kriminaloverbetjent Y har blandt andet forklaret, at han ved en besigtigelse på gerningsstedet den pågældende aften konstaterede, at der på rampen uden for den knuste rude i spiritusvejerboden stod 2 kartoner med 12 flasker spiritus i hver. På oversiden af den ene af kartonerne var der udtværede blodspor som efter en blødede finger, der var gledet hen over papret. Under vidnets senere afhøring af tiltalte konstaterede vidnet, at tiltalte på venstre hånds langfinger havde et ganske frisk sår – ligesom et snitsår. Sårets placering svarede til et hul i tiltaltes fingervante, omkring hvilket der var blod, der endnu ikke var stivnet. Da tiltalte tidligere under afhøringen havde sagt, at han ikke havde haft handskerne på siden om morgenen, og da vidnet derefter foreholdt ham det friske blod på handsken, sagde tiltalte, at han nu ikke gad svare mere.

Efter den stedfundne bevisførelse må retten anse det for godtgjort, at det er tiltalte, der har begået det i anklageskriftet omhandlede indbrudstyveri. Ved afgørelsen har retten lagt til grund, at det efter tiltaltes anholdelse blev konstateret, at han havde et frisk sår på den ene finger, svarende til et hul omgivet af ustrøket blod på hans ene handske, og at der var blodspor på den ene af de stjalne kartoner, samt at der ved en undersøgelse af hans tøj blev fundet glaspartikler på hans jakke og benklæder og på hans handsker. Efter det oplyste må det endvidere lægges til grund, at gerningsmanden til tyveriet har skaffet sig adgang til vejerboden ved knusning af en rude. Retten har på dette grundlag lagt vægt på, dels at den forklaring, der er afgivet af tiltalte om grunden til, at der var glaspartikler på hans tøj, og til fingerens og handskens tilstand samt om hans tilstedeværelse i havnen på det pågældende tidspunkt ikke bærer sandsynlighedens præg, dels på, at toldpakhusbetjent X, hvis forklaring har gjort et meget forsigtigt indtryk, straks efter episoden ved spiritusvejerboden har ment at kunne genkende tiltalte som værende identisk med den mand, han kort forinden havde overrasket ved boden. Retten finder herefter tiltalte skyldig i tyveri som beskrevet i anklageskriftet.

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter Straffelovens § 285, sk 1, jfr § 276, med fængsel i 6 måneder.

Tiltalte, der blev anholdt den 15/10 1974, har været fængslet siden den 16/10 1974 (eller: Tiltalte har været frihedsberøvet siden den 15/10 1974).

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med fængsel i 6 måneder.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder 500 kr i salær til den beskikkede forsvarer landsretssagfører A.

Tillæg 2: Domsmandsdom (Færdselslovens § 16, stk 1)

Ar 1973, den 17/11, blev i
sag nr 217/1973
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltalte N N ved anklageskrift af 25/10 1973 fra politidirektøren i København for overtrædelse af Færdselslovens § 16, stk 1, ved den 10/7 1973 i tiden fra a) kl ca 17.30 til kl ca 18.00 at have ført personmotorvogn nr KX 25.146 fra Vibevej nr 17 til Haraldsgade og i tiden fra b) kl ca 20.30 til kl ca 20.50 derfra tilbage til Vibevej nr 17, uagtet han havde nydt spiritus i et sådant omfang, at han var ude af stand til at føre motorkøretøjet på fuldt betryggende måde, hvilket havde til følge, at han under førstnævnte kørsel i krydset Nordre Fasanvej-Ørnevej efter opbremsning for en fra hans højre side kommende ukendt personmotorvogn under baglænskørsel foretog et umotiveret sving til venstre og derefter bakkede ind over højre fortov, hvor han stødte imod en husmur.

Anklagemyndigheden har nedlagt påstand om, at retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, frakendes tiltalte i medfør af Færdselslovens § 70, stk 2, jfr stk 3, for et af retten fastsat tidsrum.

Politiet har midlertidigt frataget tiltalte førerretten den 10/7 1973.

Tiltalte er født den 15/11 1922 i Sorø og er ikke tidligere straffet.

Tiltalte har erkendt, at han har kørt på de i anklageskriftet nævnte strækninger og på de angivne tidspunkter. Han har imidlertid nægtet sig skyldig i den rejste tiltale, idet han ikke havde nydt spiritus i et sådant omfang, at han var ude af stand til at køre på fuldt betryggende måde.

Der er under sagen afgivet forklaring af tiltalte og af vidnerne murerarbejdsmand X, arbejdsmand Y og overbetjent A.

Tiltalte har blandt andet forklaret, at han i tiden fra kl ca 16.30 til kl ca 17.30 den 10/7 1973 drak 3 Dortmund-øl samt $\frac{3}{4}$ af en lille snapseflaske (en »kylling«) formentlig svarende til 3 almindelige glas snaps. I tiden fra kl ca 17.30 til kl ca 18 kørte han derefter i sin bil fra Vibevej til Haraldsgade. Han passerede under denne kørsel krydset Ndr Fasanvej-Ørnevej, men han mener bestemt ikke, at der skete noget særligt ved dette kryds. I Haraldsgade besøgte han nogle bekendte, men han fik intet at drikke under besøget. I tiden fra kl ca 20.30 til kl ca 20.50 kørte han derefter tilbage til Vibevej. Han fik ikke noget at drikke efter kørslen.

Tiltalte har gjort opmærksom på, at han den pågældende dag kl ca 17.15 indtog 2 penty-maltabletter.

Murerarbejdsmand X og arbejdsmand Y har overensstemmende forklaret, at de ved den i anklageskriftet nævnte lejlighed ved krydset Nordre Fasanvej-Ørnevej så tiltalte bremse op for

en vogn, der kom fra hans højre side ad Ørnevej. Tiltalte bakkede derefter sin bil op på fortovet, således at den stødte imod husmuren, omtrent der hvor vidnerne stod.

X har yderligere forklaret, at han så tiltalte stå ud af bilen, efter at den var standset ved husmuren. Da tiltalte var meget rød i ansigtet og havde vanskeligt ved at gå, regnede vidnet med, at han havde fået for meget at drikke, og tog derfor vognens nummer og anmeldte telefonisk det skete til politiet.

Overbetjent A har blandt andet forklaret, at han den 10/7 1973 ved 21-tiden afhørte tiltalte. Det var hans indtryk, at tiltalte var påvirket af spiritus, idet han lugtede af spiritus fra munden, og idet hans gang ikke var sikker. Da vidnet derefter besigtigede tiltaltes bil, så han, at der på bagkofangeren sad et eller andet, som kunne se ud til at være puds fra en mur, og som derfor godt kunne hidrøre fra påkørsel af husmuren på Ndr Fasanvej.

Ved lægeundersøgelsen, der påbegyndtes den 10/7 1973 kl 23.50, fandtes tiltalte nærmest påvirket af spiritus i let grad.

Ved en blodprøve udtaget samme dag kl 23.55 fandtes en reduktion svarende til en mindste værdi på 1,41 ‰ alkohol.

På grundlag af tiltaltes rapportforklaring har politiet spurgt retslægerådet, om det kan være rigtigt, at han som forklaret har haft følgende spiritusforbrug:

» « (udelades i nærværende tillæg).

Retslægerådet har svaret således:

» Nej « (resten af erklæringen udelades i nærværende tillæg).

Politiet har endvidere forespurgt, om tiltalte den 10/7 1973 kl. 17.30–18.00 og kl. 20.30–20.50 må antages at have været påvirket af spiritus og da i hvilken grad.

Rådet har hertil svaret (erklæringen gengives i nærværende tillæg kun i uddrag):

» , således at det må antages, at alkoholkoncentrationen i tiltaltes blod i begge de angivne tidsrum har ligget væsentlig højere end på tidspunktet for lægeundersøgelsen Det må herefter antages, at tiltalte den 10/7 1973 kl 17.30–18.00 og kl 20.30–20.50 har været påvirket af spiritus. Retslægerådet kan dog ikke udtale sig om påvirkethedens grad. Tiltaltes indtagelse af 2 pentymaltabletter kan ikke antages at have påvirket udfaldet af blodalkoholbestemmelsen og er, således som sagen må besvares, heller ikke på anden vis af betydning for sagens bedømmelse.«

Efter de af X og Y afgivne forklaringer, hvis rigtighed støttes af overbetjent A's iagttagelse vedrørende bagkofangeren på tiltaltes bil, må retten anse det for godtgjort, at det er tiltalte, der med sin bil har foretaget den i anklageskriftet nævnte manøvre i krydset Ndr Fasanvej-Ørnevej. Under hensyn til udfaldet af blodalkoholanalysen, sammenholdt med indholdet af retslægerådets erklæring og til oplysningerne om tiltaltes kørsel i det ovennævnte kryds samt til X's og A's bedømmelse af hans tilstand henholdsvis under den første kørsel og kort tid efter den sidste kørsel må retten endvidere anse det for bevist, at tiltalte under begge de omhandlede kørsler på grund af forudgående spiritusnydelse var ude af stand til at køre på fuldt betryggende måde. Retten finder herefter i det hele tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet.

Som følge heraf straffes tiltalte (eller vil tiltalte være at anse) efter Færdselslovens § 69, stk 1, jfr § 16, stk 1, med hæfte i 20 dage.

I medfør af Færdselslovens § 70, stk 2, jfr stk 3, frakendes tiltalte retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, for et tidsrum af 1 år og 6 måneder fra den 10/7 1973 at regne.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med hæfte i 20 dage.

Retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, frakendes tiltalte for et tidsrum af 1 år og 6 måneder fra den 10/7 1973 at regne.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder 400 kr i salær til den for ham under domsforhandlingen beskikkede forsvarer landsretssagfører A samt 200 kr i salær til den for ham under forundersøgelsen beskikkede forsvarer landsretssagfører B.

Tillæg 3: § 925-dom (tyveri)

År 1974, den 8/9, blev i
sag nr 252/1974
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til Retsplejelovens § 925, tiltales N N for tyveri.

Tiltalte er født den 21/4 1937 i Herning og tidligere straffet flere gange for berigelsesforbrydelser, senest

ved Østre Landsrets ankedom af 10/4 1971 efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 276, jfr tildels § 21, og efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 279, med en fællesstraf af fængsel i 2 år. Prøveløsladt den 12/2 1972 med prøvetid 2 år.

Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, er det bevist, at han har gjort sig skyldig i *tyveri* ved den 18/6 1974 at have frastjålet sin logisvært arbejdsmand X, Oehlenschlägersgade 21, 4. tv, en frakke og en jakke til værdi i alt ca 800 kr.

Tiltalte har bl a forklaret, at tyveriet blev begået under en soldetur. Da han ikke havde flere penge, gik han hjem for at låne af sin logisvært, der imidlertid ikke var hjemme. Han tog derfor i stedet logisværtens frakke og jakke, som han pantsatte for 175 kr. Det var hans mening at indløse tøjet, når han førstkomende torsdag fik sin ugeløn, men det blev ikke til noget, fordi han mistede sit arbejde på grund af soldeturen. Han har senere indløst effekterne og tilbageleveret dem til ejeren.

Straffen, der fastsættes efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 276, findes under hensyn til de særlige omstændigheder ved tyveriet at kunne ansættes til fængsel i 40 dage.

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med fængsel i 40 dage.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder 200 kr i salær til den beskikkede forsvarer landsretssagfører A.

Tillæg 4: § 925-dom (Færdselslovens § 16, stk 1)

År 1974, den 10/8, blev i
sag nr 271/1974
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til Retsplejelovens § 925, tiltales N N for overtrædelse af Færdselslovens § 16, stk 1.

Anklagemyndigheden har nedlagt påstand om, at retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, frakendes tiltalte i medfør af Færdselslovens § 70, stk 2, jfr stk 3, for et af retten fastsat tidsrum.

Politiet har midlertidigt frataget tiltalte førerretten den 1/7 1974.

Tiltalte er født den 22/10 1923 i København.

Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, finder retten det bevist, at han har gjort sig skyldig i overtrædelse af *Færdselslovens § 16, stk 1*, ved den 1/7 1974 i tiden fra kl ca 16.15 til kl ca 16.35 at have ført personmotorvogn nr AH 75.911 fra Sverrigsgade til Borups Plads, uagtet han havde nydt spiritus i et sådant omfang, at han var ude af stand til at føre motorkøretøjet på fuldt betryggende måde, hvilket var medvirkende årsag til, at han under kørsel fra Borups Plads ind på Borups Allé undlod at lade færdselen ad denne passere først og derefter blev påkørt af en fra hans venstre side kommende scooter nr CA 27.115, hvis passager kom til skade.

Ved lægeundersøgelsen, der påbegyndtes den 1/7 1974 kl. 18.05, fandtes tiltalte påvirket af spiritus i henimod middel grad.

Ved alkoholanalyse af en blodprøve udtaget samme dag kl 18.10 fandtes en reduktion svarende til en mindste værdi på 1,38‰ alkohol.

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter Færdselslovens § 69, stk 1, jfr § 16, stk 1, med hæfte i 20 dage.

I medfør af Færdselslovens § 70, stk 2, jfr stk 3, frakendes tiltalte retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, for et tidsrum af 1 år og 6 måneder fra den 1/7 1974 at regne.

Erstatningsspørgsmålet i sagen er ordnet forligsmæssigt, for så vidt angår erstatningspligten, medens spørgsmålet om erstatningens størrelse er udsat til forhandling mellem parterne og eventuel senere påkendelse under sagen.

Efter de foreliggende oplysninger om de nærmere omstændigheder ved uheldet er der ikke fundet grundlag for at tillægge forsikringsselskabet som ansvarsforsikrer af det af tiltalte førte motorkøretøj regres efter Færdselslovens § 66, jfr § 67.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med hæfte i 20 dage.

Retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves førerbevis, fratages tiltalte for et tidsrum af 1 år 6 måneder fra 1/7 1974 at regne.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder 200 kr i salær til den beskikkede forsvarer advokat B.

Tillæg 5: Formularer til domspræmisser m v i forskellige særlige tilfælde

A. Fælles straf efter Straffelovens § 40, stk 1

..... Retten finder herefter tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Som følge heraf straffes han (eller: vil han være at anse) efter Straffelovens §, således at han i medfør af Straffelovens § 40, stk 1, jfr § 61, stk 2, idømmes en fælles straf på fængsel i omfattende reststraffen på fængsel i dage efter dommen af og straffen for de i denne sag omhandlede forhold.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med en fælles straf på fængsel i

(Såfremt afgørelsen går ud på, at der idømmes en ubetinget straf alene for det nye forhold, og at reststraffen altså ikke skal afsones, eller på, at der afsiges en betinget dom omfattende også reststraffen, anvendes samme opbygning af dommen som ved dom for nyt strafbart forhold efter en betinget dom, jfr nedenfor).

B. Forvandlingsstraf (Straffelovens § 54)

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter Straffelovens § med dagbøder à kr, subsidiært hæfte i dage.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med dagbøder, hver stor kr.

Forvandlingsstraffen er hæfte i dage.

C. Betingede domme (Straffelovens §§ 56–61)

1° Udsat straffastsættelse (§ 56, stk 1) med tillægsbøde (§ 58, stk 2)

..... Retten finder herefter tiltalte skyldig efter Straffelovens § som beskrevet i anklageskriftet.

Da det efter de oplysninger, der foreligger om tiltaltes personlige forhold, og under hensyn til ikke findes påkrævet, at straf kommer til fuldbyrdelse, bestemmes det i medfør af Straffelovens § 56, stk 1, at spørgsmålet om straffastsættelse udsættes i overensstemmelse med reglerne i Straffelovens 7. kapitel, og at fastsættelsen bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år, såfremt de nedenfor anførte betingelser overholdes.

Under hensyn til baggrunden for forseelsen og til oplysningerne om tiltaltes økonomiske forhold idømmes han i medfør af Straffelovens § 58, stk 2, en bøde på kr med forvandlingsstraf af hæfte i

THI KENDES FOR RET:

Fastsættelsen af den af NN forskyldte frihedsstraf udsættes.

Straffastsættelsen bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år regnet fra denne doms afsigelse på betingelse af,

at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold,
 at han i dette tidsrum/i år undergiver sig tilsyn af Kriminalforsorgen,
 at han overholder Kriminalforsorgens bestemmelser med hensyn til, og
 at (vilkår efter § 57, stk 1, nr 1-8 m v).
 Tiltalte betaler en bøde på kr. Forvandlingsstraffen er hæfte i dage.

2° *Udsat straffuldbyrdelse (§ 56, stk 2).*

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter Straffelovens § med fængsel i

Da det under hensyn til ikke findes påkrævet, at straffen fuldbyrdes, bestemmes det i medfør af Straffelovens § 56, stk 2, at fuldbyrdelsen udsættes i overensstemmelse med reglerne i Straffelovens 7. kapitel, således at den bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år, såfremt de nedenfor anførte betingelser overholdes.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med fængsel i

Fuldbyrdelsen af straffen udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år regnet fra denne doms afsigelse på betingelse af (se under 1°).

3° *Deling af straf (§ 58, stk 1).*

a) *Inden for samme strafart*

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller: vil tiltalte være at anse) efter Straffelovens § med fængsel/hæfte i

I medfør af Straffelovens § 58, stk 1, jfr § 56, bestemmes det, at fuldbyrdelsen af måneder/dage af straffen udsættes i overensstemmelse med reglerne i Straffelovens 7. kapitel, således at den bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år, såfremt de nedenfor anførte betingelser overholdes.

Tiltalte, der blev anholdt den, har været fængslet siden den

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med fængsel/hæfte i

Fuldbyrdelsen af måneder/dage af straffen udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år regnet fra denne doms afsigelse på betingelse af (se under 1°).

b) *Forskellige strafarter*

Som følge af det anførte straffes tiltalte (eller vil tiltalte være at anse) efter Straffelovens § og efter med en straf, der i medfør af Straffelovens § 58, stk 1, jfr § 56, fastsættes til fængsel i og hæfte i

Fuldbyrdelsen af fængselsstraffen udsættes i overensstemmelse med reglerne i Straffelovens 7. kapitel, således at den bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år, såfremt de nedenfor anførte betingelser overholdes.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med fængsel i og med hæfte i

Fuldbyrdelsen af fængselsstraffen udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på år regnet fra denne doms afsigelse på betingelse af (se under 1°).

c) *Udsat straffastsættelse kombineret med ubetinget straf*

..... Retten finder herefter tiltalte skyldig efter Straffelovens § og efter som beskrevet i anklageskriftet.

Da det under hensyn til ikke findes påkrævet, at den efter Straffelovens § forskyldte straf kommer til fuldbyrdelse, bestemmes det i medfør af Straffelovens § 58, stk 1,

jfr § 56, stk 1, at spørgsmålet om straffastsættelse, for så vidt angår dette forhold, udsættes (se under 1°).

Den af tiltalte efter forskyldte straf fastsættes til hæfte/fængsel i I medfør af Straffelovens § 58, stk 1, bestemmes det, at denne straf skal fuldbyrdes.

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med hæfte/fængsel i

Fastsættelsen af den af tiltalte i øvrigt forskyldte straf udsættes, således at den bortfalder efter forløbet af en prøvetid på (se under 1°).

4° *Straffastsættelse efter udsættelse (§ 60, stk 1, nr 3).*

Efter de foreliggende oplysninger, herunder særligt, anser retten det for godtgjort, at domfældte gentagne gange og på væsentlige punkter har overtrådt de i dommen af fastsatte vilkår. Da det endvidere efter det om hans personlige forhold oplyste findes rigtigst, at der nu i medfør af Straffelovens § 60, stk 1, nr 3, fastsættes straf for de ved den nævnte dom påkendte lovovertrædelser, og at denne straf kommer til fuldbyrdelse, fastsættes straffen efter Straffelovens § til fængsel i, og det bestemmes, at denne straf skal fuldbyrdes.

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med fængsel i

5° *Dom for strafbart forhold begået før den betingede dom (§ 61, stk 1)*

. Retten finder herefter tiltalte skyldig efter Straffelovens § som beskrevet i anklageskriftet. I medfør af Straffelovens § 61, stk 1, idømmes han en samlet straf for de ved dommen af påkendte lovovertrædelser og de i denne sag omhandlede forhold. Denne straf fastsættes til fængsel i

(Vedrørende en sådan samlet straf kan det i medfør af § 56, stk 2, bestemmes, at fuldbyrdelsen skal udsættes efter de almindelige regler herom. Der kan endvidere i medfør af § 58, stk 1, træffes bestemmelse om deling af straffen. I alt fald hvis den oprindelige dom går ud på udsat straffastsættelse, vil også den nye dom kunne få dette indhold. I disse tilfælde kan de foran under 1°-3° anførte formularer anvendes med de fornødne lempelser).

6° *Dom for strafbart forhold begået i prøvetiden (§ 61, stk 2).*

a) Fælles straf

. Retten finder herefter tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Som følge heraf straffes han (eller: vil han være at anse) efter Straffelovens §, således at han i medfør af Straffelovens § 61, stk 2, idømmes en fælles straf for de ved dommen af påkendte lovovertrædelser og de i denne sag omhandlede forhold. Denne fælles straf fastsættes til fængsel i

(Ved ny betinget dom efter § 61, stk 2, nr 2, anvendes formularerne under 1°-3° med de nødvendige ændringer.

Det kan diskuteres, hvorledes man skal affatte en dom, der idømmer fælles straf i medfør af § 61, stk 2, efter en kombinationsdom efter § 58, stk 1, når forholdet er det, at den ubetingede del af straffen i kombinationsdommen på tidspunktet for § 61-dommen forlængst er afsonet. Man kan i denne situation gå den vej at fastsætte en fælles straf, der kun medtager den betingede del af kombinationsdommen. Dette var tilfældet i U 1970 . 402 V, hvor det udtrykkes på den måde, at der ved udmålingen er taget hensyn til udståelsen af den ubetingede del af dommen. I U 1972 . 1042 V, der anvender samme fremgangsmåde, bruges formuleringen, at der idømmes »straf for det af denne sag omhandlede forhold og for de forhold, der omfattes af den betingede del af dommen af«. Man kan imidlertid også formulere dommen således, at man lader fællesstraffen omfatte hele den tidligere § 58-dom; det må i så fald udtrykkeligt anføres – også i konklusionen – at der af denne straf er afsonet dage/måneder (altså den ubetingede del af den tidligere dom). Dette er fremgangsmåden ved Kø-

benhavns byret, og det samme har været tilfældet i nogle utrykte domme fra Østre Landsret. Hvis § 58-dommen anvender forskellige strafarter, må den nye dom ved denne affattelsesmåde lyde på f.eks. »en fælles straf på fængsel i 4 måneder og hæfte i 20 dage, hvoraf hæftestrafpen er afsonet«. Der kan næppe siges at have dannet sig nogen fast praksis om spørgsmålet. Man er derfor for så vidt frit stillet i sit valg mellem de to muligheder. Den sidste af de to løsninger er dog nok den, der stemmer bedst med lovens ord (man skal ifølge § 61, stk 2, ved dommen fastsætte retsfølgen for det nye forhold »og den tidligere pådømte lovovertrædelse«, og er i alt fald den formulering, der vanskeligst kan give anledning til misforståelse fra tiltaltes side).

b) Ubetinget straf alene for det nye forhold

..... Retten finder herefter tiltalte skyldig efter Straffelovens § som beskrevet i anklageskriftet.

Under hensyn til, at den nu begåede forseelse er væsensforskellig fra de ved den betingede dom af påkendte lovovertrædelser, finder retten det forsvarligt i medfør af Straffelovens § 61, stk 2, nr 1, at undlade at fastsætte en fælles straf for disse lovovertrædelser og den nu begåede forseelse og i stedet idømme en ubetinget straf alene for det nye forhold. Denne straf fastsættes efter Straffelovens § til hæfte/fængsel i Retten har ikke fundet anledning til at ændre vilkårene i den betingede dom.

THI KENDES FOR RET:

NN straffes med hæfte/fængsel i

Det har sit forblivende ved udsættelsen af fuldbyrdelsen af den straf, som tiltalte blev idømt ved dommen af

(Bemærkningen i konklusionen om, at det »har sit forblivende« ved den tidligere betingede dom, er strengt taget overflødig, hvis præmisserne for straffastsættelsen formuleres i stil med det angivne. Den anvendes dog stadig af de fleste, vel nok hovedsageligt som en reminiscens fra den tidligere affattelse af Straffelovens kapitel 7).

D. Afgørelser efter Straffelovens § 61 a

Ved de afgørelser, der efter Straffelovens § 61 a skal træffes, når der foreligger overtrædelse af vilkårene for en betinget benådning for en frihedsstraf, er det ikke alene § 61, stk 2 – som ved afgørelserne efter § 40, stk 1, om reststraf efter prøveløsladelse – der finder anvendelse, men hele komplekset af regler i §§ 59–61 om vilkårsovertrædelser ved betingede domme. Der kan derfor i disse tilfælde – i modsætning til § 40, stk 1-afgørelserne – blive tale om både kendelser (ved vilkårsændringer og ved vilkårsovertrædelser, der ikke består i et strafbart forhold) og domme (når der er begået strafbart forhold i prøvetiden).

Disse afgørelser formuleres på samme måde som de tilsvarende afgørelser ved betingede domme, jfr de foranstående eksempler under punkt C og eksemplet nedenfor i tillæg 7.

E. Foranstaltninger efter Straffelovens §§ 68–69

Om formuleringen af præmisserne henvises til bemærkningerne foran under I. A. 6°.

Konklusionen kan affattes således:

THI KENDES FOR RET:

NN undergives psykiatrisk behandling i et hospital for sindslidende/undergives sindssygeforsorg/anbringes i et åndssvagehospital/anbringes i forvaring.

De straffe, som tiltalte tidligere er idømt, bortfalder i det omfang de ikke er fuldbyrdet.

F. Konfiskation (Straffelovens § 75)

a) Efter bevisførelsen, herunder særlig, findes den fortjeneste, som tiltalte har opnået ved salget af det i sagen omhandlede kvantum morfinbase, at kunne ansættes til 8.500 kr.

I overensstemmelse med anklagemyndighedens påstand konfiskeres dette beløb i medfør af Straffelovens § 75, stk 1.

b) Da de tiltalte i bevaring tagne effekter, og efter det oplyste har været anvendt ved udførelsen af de strafbare handlinger, findes de i medfør af Straffelovens § 75, stk 2, nr 1, at burde konfiskeres.

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med fængsel i

Et beløb på 8.500 kr/De i bevaring tagne effekter, og konfiskeres hos tiltalte.

G. Frakendelse af rettigheder (Straffelovens § 79)

Da det af tiltalte udviste forhold efter de foreliggende oplysninger om de omstændigheder, hvorunder det blev begået, findes at begrunde en nærliggende fare for misbrug af hans virksomhed som, frakendes han i medfør af Straffelovens § 79, stk 1, indtil videre retten til at udøve denne virksomhed.

THI KENDES FOR RET:

N N straffes med fængsel i

Retten til at udøve virksomhed som frakendes tiltalte indtil videre.

H. Strafbortfald

. Da tiltalte efter det oplyste har handlet i undskyldelig uvidenhed om den omhandlede regel i loven om, og da retten under hensyn til finder, at der også i øvrigt foreligger formildende omstændigheder, findes den forskyldte straf at kunne bortfalde i medfør af Straffelovens § 84, stk 2, jfr stk 1, nr 3.

THI KENDES FOR RET:

Den af N N forskyldte straf bortfalder.

I. Tillægsstraf efter Straffelovens § 89

. Det må herefter anses for godtgjort, at tiltalte har gjort sig skyldig i tyveri som beskrevet i anklageskriftet. Retten finder imidlertid ikke, at samtidig påkendelse af dette forhold og de ved dommen af påkendte lovovertrædelser ville have medført forhøjelse af den straf, som tiltalte blev idømt ved denne dom. Efter Straffelovens § 89 kan der herefter ikke idømmes ham nogen tillægsstraf for den nu begåede forseelse, og den for forholdet forskyldte straf bortfalder derfor.

THI KENDES FOR RET:

Den af N N forskyldte straf bortfalder.

K. Erstatning for uforskyldt varetægtsfængsel m v (Retsplejelovens kapitel 93 a)

1° Erstatning tilkendes.

Da der ikke findes grundlag for at antage, at tiltalte selv har givet anledning til fængslingen, eller at der i øvrigt foreligger omstændigheder, der kan betage ham hans ret til erstatning, tillægges der ham i medfør af Retsplejelovens § 1018 b en erstatning for formueskade, lidelse og tort med et beløb, der efter de foreliggende oplysninger om hans personlige og arbejdsmæssige forhold under ét fastsættes til kr. Af beløbet udgør kr erstatning for tabt arbejdsfortjeneste.

THI KENDES FOR RET:

Der tillægges N N kr i erstatning af statskassen.

2° *Nægtelse af erstatning (Retsplejelovens § 1018 h, stk 5).*

Da lovens betingelser for erstatning efter de i sagen tilvejebragte bevisligheder ikke skønnes at foreligge, vil den af tiltalte nedlagte erstatningspåstand ikke kunne imødekommes.

THI KENDES FOR RET:

Den af N N nedlagte påstand om erstatning af statskassen kan ikke imødekommes.

L. Dom med påkendelse af borgerligt erstatningskrav (Retsplejelovens kapitel 89)

..... (dommen til og med straffastsættelsen).

For den skade, der ved påkørslen blev påført fodgængeren fru, og for skaderne på den parkerede bil AJ 27.517 har fru og forsikringsselskabet »Topsikring« som kasko-forsikrer for bilen påstået sig tilkendt en erstatning på henholdsvis kr og kr.

(Herefter – hvis nødvendigt – en opgørelse over beløbene).

Tiltalte og forsikringsselskabet »Baltica«, der er ansvarsforsikrer for den bil, som tiltalte førte, har påstået frifindelse, idet de har bestridt erstatningspligten. De har intet haft at indvende mod erstatningskravenes størrelse.

(Herefter – hvis nødvendigt – en kort gengivelse af erstatningsproceduren).

Efter de af og afgivne forklaringer finder retsformanden det godtgjort, at skylden for påkørslen af fru og den parkerede bil udelukkende påhviler tiltalte. Da der ikke er rejst indvendinger mod størrelsen af de rejste krav, tages de nedlagte erstatningspåstande derfor til følge. Tiltalte findes endvidere at have forvoldt skaderne ved grov uagt-somhed. Under hensyn hertil og til oplysningerne om hans fart umiddelbart før påkørslerne og om de nærmere omstændigheder ved disse findes der i medfør af Færdselslovens § 67, jfr § 66, at burde pålægges tiltalte regrespligt over for forsikringsselskabet »Baltica« for et beløb, der fastsættes til kr.

THI KENDES FOR RET:

..... (straffastsættelsen).

Tiltalte betaler sagens omkostninger, herunder

Endvidere betaler tiltalte og forsikringsselskabet »Baltica« en for begge og begge for en inden 15 dage efter denne doms afsigelse kr til fru og kr til forsikrings-selskabet »Topsikring«.

Der tillægges forsikringsselskabet »Baltica« regres mod tiltalte for et beløb på kr.

Tillæg 6: Kendelse efter Straffelovens § 71 (prøveudskrivning)

År 1974, den 30/11, blev i
sag nr 250/1974
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

KENDELSE:

Ved Københavns byrets dom af 4/7 1973 blev N N, der er født den 12/4 1951 i København, for tyveri, dokumentfalsk og overtrædelse af loven om euforiserende stoffer i medfør af Straffelovens § 68, jfr § 17, stk 1, dømt til at undergives psykiatrisk behandling i et hospital for sindslidende.

Overlægen ved Statshospitalet i Glostrup har nu i skrivelse af 25/10 1974 på foranledning af domfældtes bistandsværge indstillet, at domfældte udskrives på prøve fra hospitalet på de nedenfor anførte vilkår. Overlægen har i sin indstilling bl a udtalt følgende:

»..... (den nærmere begrundelse udelades i dette tillæg).

Jeg kan derfor anbefale, at han nu udskrives på prøve, og skal indstille, at det sker på følgende vilkår: (udelades her).«

Retslægerådet har i erklæring af 15/11 1974 afgivet følgende udtalelse:

»Ved sagens tilbagesendelse skal retslægerådet udtale, at N N (udelades her). Rådet kan efter det foreliggende anbefale, at han udskrives på prøve på de vilkår, der er foreslået af hospitalets overlæge.«

Anklagemyndigheden har ved sagens indbringelse for retten erklæret, at der ikke vil blive protesteret mod, at domfældte prøveudskrives fra hospitalet på de af overlægen foreslåede vilkår.

Efter de foreliggende oplysninger om udviklingen i domfældtes tilstand under hospitalsopholdet og om hans nuværende forhold og under hensyn til det i overlægens erklæring i øvrigt udtalte finder retten det forsvarligt, at han nu udskrives på prøve fra hospitalet. Da de for udskrivningen indstillede vilkår findes passende, tages indstillingen derfor til følge i medfør af Straffelovens § 71 som bestemt nedenfor.

THI BESTEMMES:

N N udskrives på prøve fra Statshospitalet i Glostrup på vilkår:
at der inden udskrivningen er skaffet ham passende arbejde og bopæl,
at han ikke begår strafbart forhold,
at han (individuelle vilkår).

Sagens omkostninger, herunder kr i salær til den beskikkede forsvarer, advokat betales af statskassen.

Tillæg 7: Kendelse efter Straffelovens § 60, stk 1 (fuldbyrdelse af betinget straf)

År 1974, den 15/11, blev i

sag nr 311/1974

anklagemyndigheden

mod

NN (CPR-nummer)

afsagt sålydende

KENDELSE:

Ved Københavns byrets dom af 18/12 1973 blev NN, der er født den 15/7 1950 i Århus, efter Straffelovens § 285, stk 1, jfr § 276, straffet med fængsel i 6 måneder. Straffen blev gjort betinget, således at det blev bestemt, at fuldbyrdelsen af den skulle bortfalde efter forløbet af en prøvetid på 2 år blandt andet på vilkår, at han i prøvetiden undergav sig tilsyn af Kriminalforsorgen og rettede sig efter dennes forskrifter med hensyn til arbejde og ophold.

Anklagemyndigheden har nu i medfør af Straffelovens § 60, stk 1, indbragt sagen for retten i anledning af, at det i en indberetning af 20/10 1974 fra Kriminalforsorgen er oplyst, at domfældte i den forløbne tid konstant har overtrådt det nævnte vilkår i den betingede dom. Anklagemyndigheden har under henvisning hertil nedlagt påstand om, at det bestemmes, at straffen skal fuldbyrdes.

Domfældte har nedlagt påstand om, at der kun tildeles ham en advarsel.

Domfældte har i retten afgivet forklaring om sine forhold i tiden efter dommen af 18/12 1973. Han har blandt andet forklaret, at det er rigtigt, at han flere gange har undladt at tiltræde arbejde, der var anvist ham af Kriminalforsorgen. Han er også flere gange fratrædt anvist arbejde og har skiftet bopæl uden aftale med forsorgen. Han ønsker selv at være herre over, hvornår og i givet fald hvor han vil arbejde. Han opholder sig om dagen for det meste i Frihavnen og om aftenen i Istedgade-kvarteret.

Efter det oplyste må det i overensstemmelse med domfældtes egen forklaring lægges til grund, at han bevidst og i betydeligt omfang har overtrådt vilkårene for den betingede dom i hele den periode, der er forløbet siden dommens afsigelse. Da overtrædelserne endvidere angår forhold, der er af væsentlig betydning for hans sociale tilpasning, og da andre foranstaltninger ikke skønnes formålstjenlige, finder retten at måtte tage anklagemyndighedens påstand til følge i medfør af Straffelovens § 60, stk 1, nr 3.

THI BESTEMMES:

Den NN ved Københavns byrets dom af 18/12 1973 idømte betingede straf på fængsel i 6 måneder fuldbyrdes.

Domfældte betaler sagens omkostninger, derunder 300 kr i salær til den beskikkede forsvarer landsretssagfører A.

Tillæg 8: Kendelse efter Færdselslovens § 70, stk 6 (administrativ inddragelse af førerbevis)

År 1974, den 6/3, blev i
sag nr 215/1974
anklagemyndigheden
mod
N N (CPR-nummer)

afsagt sålydende

KENDELSE:

Ved skrivelse af 28/2 1974 har politidirektøren i København efter begæring af N N i medfør af Færdselslovens § 70, stk 6, for retten indbragt spørgsmålet om lovligheden af den af politiet i København den 24/2 1974 foretagne midlertidige inddragelse af N N's førerret.

Anklagemyndigheden har påstået inddragelsen opretholdt, medens N N har påstået den ophævet.

Det fremgår af sagen, at N N sigtes for overtrædelse af Færdselslovens § 16, stk 1, ved den 24/2 1974 i tiden fra kl ca 21.00 til kl ca 21.20 at have ført personmotorvogn KD 20.765 fra Vandkunsten 20 til Lyngbyvej 75, uagtet han havde nydt spiritus i et sådant omfang, at han var ude af stand til at føre motorkøretøjet på fuldt betryggende måde, hvilket bevirkede, at hans kørsel i Sølvgade var usikker og slingrende.

Ved en lægeundersøgelse, der påbegyndtes samme dag kl 23.00 fandtes sigtede påvirket af spiritus i knapt let grad.

Ved alkoholanalyse af en blodprøve udtaget samme dag kl 23.10 fandtes en mindste værdi på 0,95 ‰ alkohol.

Sigtede har i retten bl a forklaret, at han den pågældende dag havde overarbejde på kontoret. Han drak under sit arbejde i tiden fra kl ca 14, til han kørte kl ca 21, vistnok 4 eller 5 almindelige pilsnere. Han mener ikke, at der var noget usædvanligt ved hans kørsel fra kontoret til hjemmet på Lyngbyvejen. Da han kom hjem, satte han sig til at læse avis. Mens han læste avisen, drak han en god stor håndskænket whisky. Han havde netop drukket det sidste heraf, da politibetjentene kl ca 22.15 indfandt sig på bopælen og anholdt ham. Da han blev gjort bekendt med anledningen til deres henvendelse, fortalte han dem straks om den whisky, han havde drukket, og viste dem whiskyglasset og flasken.

Anklagemyndighedens repræsentant har oplyst, at sagen er kommet frem på den måde, at et navngivet vidne telefonisk rettede henvendelse til politiet og meddelte, at han havde kørt bag sigtedes bil i Sølvgade på en strækning af ca 200 m og havde bemærket, at den flere gange umotiveret kørte frem og tilbage mellem vognbanerne.

Anklagemyndigheden har bekræftet sigtedes oplysning om, at han straks ved anholdelsen gjorde opmærksom på, at han havde drukket en whisky efter hjemkomsten. Sigtedes hustru bekræftede på stedet rigtigheden af denne oplysning.

Som sagen herefter foreligger oplyst, finder retten det tvivlsomt, om det vil kunne anses for godtgjort, at sigtede forud for den omhandlede kørsel havde indtaget spiritus i et sådant omfang, at han under kørselen var ude af stand til at køre på fuldt betryggende måde. Da betin-

gelseerne efter Færdselslovens § 70, stk 6, for midlertidig inddragelse af førerretten herefter ikke er opfyldt, ophæves inddragelsen.

THI BESTEMMES:

Den midlertidige inddragelse af NN's førerret ophæves.

Tillæg 9: Formularer til præmisser og konklusion i almindeligt forekommende retsbogs-kendelser

A. Beslaglæggelse o l (Retsplejelovens kapitel 68)

Opmærksomheden henledes på, at der til beslaglæggelse i almindelighed ikke kræves formelig kendelse, men kun simpel beslutning, jfr Retsplejelovens § 746. Der er derfor ingen pligt til at begrunde afgørelsen, jfr Retsplejelovens § 218, men det forekommer naturligt alligevel at gøre det.

1° Almindelig beslaglæggelsesbeslutning (§ 746, stk 1, jfr § 745).

Politivadokaten foreviste kassebog nr tilhørende firma og redegjorde for sagen. Han anmodede om rettens beslutning om beslaglæggelse af kassebogen som bevismiddel i sagen mod firmaets kasserer

Dommeren besluttede i medfør af Retsplejelovens § 746, stk 1, jfr § 745, at beslaglægge den nævnte kassebog, der efter det oplyste må antages at være af betydning som bevismiddel i sagen mod

2° Trykt skrift (§ 746, stk 2, jfr § 745). Kendelse.

Da der efter indholdet af det omhandlede skrift med føje er rejst sigtelse mod dets forfatter for overtrædelse af Straffelovens § 264 d, og da det skønnes nødvendigt til gennemførelse af den ved Straffelovens § 75, stk 2, nr 1, hjemlede konfiskation at beslaglægge restoplaget, tages begæringen herom til følge i medfør af Retsplejelovens § 746, stk 2, jfr § 745.

THI BESTEMMES:

Det hos værende restoplag af skriftet beslaglægges.

3° Postforsendelser (§ 750, jfr § 745). Kendelse.

Da med føje er sigtet for bedrageri, og da det af hensyn til beviset skønnes nødvendigt, at de til sigtede bestemte breve og andre forsendelser, herunder pengeforsendelser, beslaglægges, tages den af politiadvokaten fremsatte begæring i medfør af Retsplejelovens § 750, jfr § 745, til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Det pålægges postvæsenet i tiden fra den til den, begge dage inclusive, at tilbageholde og gennem politiet til retten at udlevere de til sigtede under adresse sendte breve og andre forsendelser, herunder pengeforsendelser.

4° Udlevering af beslaglagte ting (§ 754, jfr § 745). Kendelse.

Da det af hensyn til bevisførelsen under domsforhandlingen skønnes nødvendigt, at den ved nærværende rets beslutning af hos NN i henhold til Retsplejelovens § 745 beslaglagte kontrakt af mellem den pågældende og sigtede fortsat er i bevaring hos politiet,

BESTEMMES:

Den af NN fremsatte begæring om udlevering af den mellem ham og sigtede den indgåede kontrakt kan ikke tages til følge.

5° *Telefonkendelser (§ 750 a og § 750 b).*

a) *Aflytning (§ 750 a)*

Da, der er indehaver af abonnementet vedrørende telefon nummer mistænkes for afpresning efter Straffelovens § 281 over for, og da der efter det oplyste er grund til at antage, at der over den pågældende telefon gives meddelelser til og fra ham om forholdet, således at aflytning vil være af væsentlig betydning for sagens opklaring, tager retten i medfør af Retsplejelovens § 750 a, stk 1, begæringen til følge som bestemt nedenfor.

THI BESTEMMES:

Det pålægges KTAS at give Københavns politi adgang til aflytning af telefonsamtaler til og fra telefon nummer i perioden fra den til den, begge dage inclusive.

b) *Oplysning om opkald (§ 750 b)*

Da fru efter det oplyste gentagne gange ved anonyme telefoniske henvendelser har været udsat for fredskrænkelser af den i Straffelovens § 265 omhandlede art, og da det må antages, at det kun ved hjælp af de ønskede oplysninger om opkald til hendes telefonnummer vil være muligt at finde frem til gerningsmanden, tages den fremsatte begæring til følge i medfør af Retsplejelovens § 750 b, stk 1, nr 3, som bestemt nedenfor.

THI BESTEMMES:

Det pålægges KTAS til Københavns politi at meddele oplysning om, fra hvilke telefoner der gennem de sidste 14 dage har været foretaget samt fra i dag og indtil den, begge dage incl, foretages telefonopkald til telefon nummer

B. Ransagning (Retsplejelovens kapitel 69)

1° *Almindelig ransagningskendelse (§ 755).*

Da arrestanten med føje er sigtet for at være gerningsmand til en række tyverier, og da der er grund til at antage, at koster hidrørende fra disse er opbevaret på hans bopæl eller i hans sommerhus, tages den af politiadvokaten fremsatte begæring om tilladelse til ransagning i medfør af Retsplejelovens § 755 til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi ved kriminalassistent og kriminaloverbetjent er berettiget til at foretage ransagning på arrestantens bopæl og i hans sommerhus, beliggende, alt med dertil hørende lofts- og kælderrum.

2° *Godkendelse af ransagning (§ 758, stk 3).*

Politiadvokaten fremlagde rapport af og redegjorde for sagen. Han oplyste herunder (nærmere til belysning af betingelserne i Retsplejelovens § 758, stk 2). Under henvisning hertil anmodede han om rettens godkendelse af den foretagne ransagning.

Dommeren godkendte den af Københavns politi den hos på hans bopæl foretagne ransagning, for hvis foretagelse betingelserne i Retsplejelovens § 758, stk 2, efter det oplyste har været opfyldt.

C. Anholdelse (Retsplejelovens kapitel 71)

1° *Almindelig anholdelsesbeslutning (§ 769).*

Politiadvokaten redegjorde for sagen og fremsatte begæring om anholdelsesbeslutning over

Dommeren besluttede i medfør af Retsplejelovens § 769, nr 2, at, der er født den i, hvis nuværende opholdssted ikke kendes, og som er sigtet for tyveri og bedrageri, skal anholdes, da det skønnes nødvendigt at sikre hans foreløbige tilstedeværelse.

2° *Opretholdt anholdelse (§ 776).*

Der findes ikke i de foreliggende oplysninger fuldt tilstrækkeligt grundlag for at imødekomme begæringen om fængsling, men da det efter sigtelsens art og oplysningerne om anholdtes forhold findes nødvendigt at sikre hans foreløbige tilstedeværelse, bestemmes det i medfør af Retsplejelovens § 776, jfr § 769, nr 2, at anholdte som sigtet for brandstiftelse skal forblive under anholdelse i indtil 3×24 timer, regnet fra tidspunktet for denne beslutning kl 11.15.

D. Fængsling (Retsplejelovens kapitel 72)

.
Kriminalassistenten gør anholdte bekendt med sigtelserne for indbrud i ialt 6 tilfælde begået i tiden fra den 1/3 til den 3/10 1974.

Anholdte erkender sig skyldig i det første af tyverierne. Han forklarer herom

Anholdte kender intet til de andre 5 tyverier. Om sin færden på de pågældende tidspunkter forklarer han

Anholdte oplyser, at han siden prøveløsladelsen fra Kragskovhede den 2/2 1974 har haft fast bopæl hos sine forældre i Valby. Han har levet af løst arbejde og understøttelse. Det er rigtigt, at hans sidste straf var på fængsel i 1 år bl a for indbrudstyverier.

Kriminalassistenten redegør for den hidtil foretagne efterforskning. Han oplyser herunder, at anholdte har været eftersøgt af politiet siden den 15/4 som sigtet for det tyveri, han nu har tilstået, og at han ikke har været at træffe på sin bopæl det sidste halve år. Det må antages, at han har holdt sig skjult for at undgå strafforfølgning. Han begærer anholdte fængslet for 14 dage i medfør af Retsplejelovens § 780, stk 1, nr 2 a, b og c.

Efter det foreliggende findes anholdte med føje sigtet for tyveri i de under sagen omhandlede tilfælde. Efter de foran anførte oplysninger om hans forhold efter prøveløsladelsen og om politiets forgæves forsøg gennem længere tid på at opspore ham, findes der endvidere at være særlig grund til at antage, at han i tilfælde af løsladelse vil unddrage sig ansvaret ved at holde sig skjult, og at han vil fortsætte sin forbryderiske virksomhed. Derimod findes der ikke grundlag i det fremkomne for at antage, at han i tilfælde af løsladelse vil have mulighed for at modvirke undersøgelsen på den i Retsplejelovens § 780, stk 1, nr 2 c, angivne måde. Da betingelserne for fængsling efter Retsplejelovens § 780, stk 1, nr 2 a og b herefter er opfyldt, tages begæringen om fængsling til følge.

THI BESTEMMES:

NN fængsles.

Fængslingsfristen fastsættes til 14 dage, således at den udløber den 29/10 1974.

E. Mentalundersøgelse m v (Retsplejelovens §§ 800 b og 800 c)

Da det efter de foreliggende oplysninger om NN's forhold findes at være af betydning for sagens afgørelse, at han underkastes mentalundersøgelse, og da det endvidere må antages at være af væsentlig betydning for afgørelsen, at der tilvejebringes oplysninger om hans personlige forhold ved henvendelse til privatpersoner, der er bekendt med disse, tages den fremsatte begæring til følge i medfør af Retsplejelovens §§ 800 b og 800 c som bestemt nedenfor.

THI BESTEMMES:

NN skal underkastes mentalundersøgelse ved

Københavns politi er berettiget til ved henvendelse til hans pårørende og til hans nuværende og tidligere arbejdsgivere at søge tilvejebragt oplysninger om hans personlige forhold.

F. Dørlukning (Retsplejelovens § 29)

Da det efter de foreliggende oplysninger om den nære forbindelse mellem tiltalte og vidnet og under hensyn til begges let genkendelige navne og forbrydelsens særprægede karakter må antages, at offentlig forhandling vil tilføje vidnet en uforstående krænkelse, tages den fremsatte begæring i medfør af Retsplejelovens § 29, stk 4, nr 1, til følge.

THI BESTEMMES:

Nærværende sag behandles for lukkede døre.

G. Delvist referatforbud (Retsplejelovens § 31, stk 3)

Da det efter det oplyste må antages, at offentlig gengivelse af vidnet’s navn vil tilføje hende en uforstående krænkelse, forbydes sådan gengivelse i medfør af Retsplejelovens § 31, stk 3.

THI BESTEMMES:

Det forbydes offentligt at gengive navnet på vidnet
(Om varigheden af et sådant forbud se U 1970 . 490 H).

H. Vidnekendelser**1° Bøde (Retsplejelovens § 178, stk 1, nr 1).**

Da, skønt lovligt indkaldt som vidne, er udeblevet uden at have givet meddelelse om lovligt forfald, pålægges han i medfør af Retsplejelovens § 178, stk 1, nr 1, en bøde på kr, subsidiært hæfte i dage.

THI BESTEMMES:

N N straffes med en bøde på kr. Forvandlingsstraffen er hæfte i dage.

2° Vidnepligt (Retsplejelovens § 171).

Da de omstændigheder, der efter det foran anførte påberåbes af vidnet som begrundelse for at blive fritaget for at besvare de to citerede spørgsmål fra politiadvokaten, ikke findes at være af en sådan karakter, at de kan begrunde fritagelse i medfør af bestemmelsen i Retsplejelovens § 171, stk 2, og da der heller ikke i øvrigt findes grundlag for at fritage ham for besvarelse af spørgsmålene,

BESTEMMES:

Vidnet skal under sædvanligt vidneansvar besvare de to ovenfor citerede spørgsmål, der er stillet ham af politiadvokaten.

3° Hensættelse i forvaring (Retsplejelovens § 178, stk 1, nr 5).

Da vidnet uden lovlig grund har vægret sig ved at besvare det ovenfor citerede spørgsmål, der er stillet ham af tiltaltes forsvarer, og da besvarelsen findes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse, bestemmes det i medfør af Retsplejelovens § 178, stk 1, nr 5, at han skal tages i forvaring som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Vidnet skal ved politiets foranstaltning hensættes i hæfte, indtil han erklærer sig villig til at besvare det foran angivne spørgsmål, dog således at hensættelsen ikke kan strække sig ud over 6 måneder.

I. Bevisførelse under forundersøgelse (Retsplejelovens § 819, stk 1 og 3, jfr § 818)

Da den af politiadvokaten begærede afhøring af, og som vidner under forundersøgelsen ikke findes nødvendig til opnåelse af forundersøgelsens øjemed, jfr Rets-

plejelovens § 818, og da det heller ikke ses at være forbundet med ulempe at udsætte vidneførslen til domsforhandlingen, finder retten ikke grundlag for at imødekomme begæringen, jfr Retsplejelovens § 819, stk 3, jfr stk 1, og § 818.

THI BESTEMMES:

Den af politiadvokaten fremsatte begæring om afhøring af, og som vidner under forundersøgelsen kan ikke tages til følge.

Kapitel IV: Kontrakten

§ 16. Kontraktens affattelse

*Af professor, dr jur Allan Philip**

I. Indledning

I danske retsvidenskabelige værker finder man fremstillinger af, hvilke retsregler der gælder eller antages at gælde her i landet. Hensigten med disse værker er bl a, at den praktiserende jurist, dommer, advokat, embedsmand etc. ved hjælp af dem skal kunne finde frem til de retsregler, der skal anvendes på de konkrete retsproblemer, som den pågældende står overfor. Ligesom der imidlertid for den praktiske anvendelse af naturvidenskabens grundsætninger har dannet sig en særlig teknik, ofte så omfattende, at man taler om særlige tekniske videnskaber, således kan der også opstilles visse tekniske regler for den praktiserende jurists anvendelse af de af retsvidenskaben fremstillede grundsætninger, retsreglerne. For advokaternes vedkommende er det i teknisk henseende den udadvendte side af deres arbejde, proceduren for domstolene, der særlig har tiltrukket sig opmærksomheden. I nyere tid er den indsigt imidlertid blevet almindelig, at de moderne komplicerede samfundsforhold kræver, at man allerede ved indgåelsen af et retsforhold tager hensyn til en lang række omstændigheder, som kun en person med overblik over samtlige retssystemets forskellige sider og erfaring for deres indbyrdes vekselvirkning kan være opmærksom på. Derfor inddrages advokaten i dag i et arbejde af ofte langt mere krævende og ansvarsfuld karakter end det at løse en allerede opstået tvist, nemlig i ved deltagelse i forhandlingerne om retsforholdets indgåelse at tilrettelægge dette således, at parterne indbyrdes og i forhold til udenforstående, ikke mindst i forhold til offentlige myndigheder, opnår en retsstilling uden konflikter og uden uventede indgreb. Denne opgave er af amerikansk retsvidenskab blevet karakteriseret med udtrykket »conflict avoidance« i modsætning til »conflict solution«.

»Traditionally legal scholars have primarily been preoccupied with the . . . clinical approach, the salvage operations indicated *after* conflict situations have arisen . . . Yet it is on the . . . preventive approach, the techniques of averting conflict situations *before* they arise, that the practitioner who would render effective service to his client must rather focus his attention and energies. His primary concern must be to foresee possible difficulties and to shield the transaction with regard to which his advice is sought from the vagaries that the unexpected or undesired application of a particular body of . . . law might entail.«
Melvin G Shim, The preventive Law of conflicts, Law and contemporary problems, 1956 . 427.

* En række advokater har gennemset det oprindelige udkast til dette afsnit, og deres bemærkninger har givet anledning til mange tilføjelser og ændringer.

Det er meningen i dette afsnit at fremsætte nogle bemærkninger om kontraktsaffattelsens teknik, altså om conflict avoidance ved indgåelse af kontrakter. Helt generelt kan man sige, at denne teknik forudsætter viden om retssystemet i dets helhed og består i at bringe denne viden til anvendelse på samtlige faktiske omstændigheder omkring de kontraherende parter. Det er klart, at de bemærkninger, som man kan gøre om et emne af så generel karakter, må blive temmelig vage. Til illustration af det sagte kan henvises til afhandlinger om den praktiske gennemførelse af enkelte kontraktsforhold, jfr således tillæggene i 1. udg . 372 ff, hvoraf nr 2–4 også findes i J 1960 . 293, 253 og J 1961 . 271, samt til Juridisk Formularbog.

II. Nogle kontraktstyper

Ved de efterfølgende overvejelser angående de krav, der må stilles til kontrakt-skrivningen, bør det tages i betragtning, at disse krav næppe er af samme betydning ved alle typer af kontrakter. Med henblik herpå kan det være rimeligt at sondre mellem nogle forskellige typer af kontrakter, uden at der skal tillægges denne inddeling anden værdi end den netop at gøre opmærksom på denne variation i kravene til kontraktsaffattelsen.

A) Visse kontraktformer har i kraft af lang tids sædvane eller lovgivningens indhold i større eller mindre grad karakter af standardkontrakter, se herom nedenfor § 17. Lovgivningen eller lang tids sædvane kræver omtale af eller stillingtagen til bestemte spørgsmål i kontrakten. På disse punkter er kontraktskoncipientens opgave begrænset til at sørge for, at parterne har taget stilling til de pågældende spørgsmål, og at de er omtalt i kontrakten, ofte ved anvendelse af en fast formular. Det betyder naturligvis ikke, at koncipienten ikke på en lang række punkter i disse kontrakter må eller kan øve en selvstændig indsats, men ofte vil advokatens indsats ved udformningen af disse kontrakter i højere grad ligge på forberedelsens og forhandlingens stadium end på konciperingsens. Som eksempel på kontrakter, hvis indhold i hvert fald for visse spørgsmåls vedkommende er sædvanemæssigt reguleret, kan nævnes interessentskabskontrakter. Af kontrakter, på hvis affattelse og indhold foruden sædvanen også lovgivningen har en væsentlig indflydelse, kan nævnes skøder på fast ejendom, afbetalings- og lejekontrakter, samt stiftelsesdokumenter ved aktieselskabsstiftelse.

Over for de nu nævnte kontraktstyper, som sikkert omfatter langt det største antal kontrakter, står sådanne kontrakter, som omhandler forhold, om hvilke der enten ret sjældent kontraheres, eller hvor omstændighederne er af en så speciel karakter, at det er nødvendigt at bygge kontrakten op helt fra grunden. Her er kontraktskoncipientens indsats meget omfattende, og alle kravene til kontrakt-skrivningen aktuelle. Det betyder dog ikke, at koncipienten i disse tilfælde behøver at stå på helt bar bund. Også i den individuelle kontrakt vil der være en række punkter, som der nødvendigvis må tages stilling til, og som danner et skelet, som der kan bygges på. Nogle af disse punkter skal senere omtales.

B) En anden sondring kan opstilles mellem kontrakter, som bliver til ved forhandling mellem to parter, og kontrakter som ensidigt udarbejdes af den ene part. Ved de sidstnævnte har koncipisten mulighed for at tage alle de hensyn til den ene kontraktspart, som lovgivningen og den pågældendes stilling i forhold til potentielle medkontrahenter tillader. Der er typisk tale om sådanne kontrakter, som en part indgår i stort antal med mange forskellige medkontrahenter, f.eks. forsikrings-, fragt-, leasing- og afbetalingskontrakter. Hertil kommer almindelige kontraktvilkår eller handelsbetingelser trykt på ordrebekræftelser, fakturaer o.l. Kontrakter af denne art, hvor medkontrahenten har valget mellem at acceptere kontrakten, som den er udformet af den anden part, eller slet ikke at kontrahere, kaldes somme tider adhæsiionskontrakter, jfr *Ussing: Aftaler* . 183. Idet der i øvrigt om disse kontraktformers særlige problemer henvises til § 17 ndf, erindres om, at almindelige handelsbetingelser, der opstilles af en part, hvis de ikke blot består i en nedfældelse af en branchekutyme, der alligevel ville være gældende for aftalen, må gøres bekendt for medkontrahenten senest ved kontraktens indgåelse. Særlig byrdefulde vilkår bør fremhæves typografisk eller på anden måde.

Ved de førstnævnte kontrakter, der bliver til ved forhandling, beror kontraktens endelige indhold på udfaldet af forhandlingerne, og advokatens indsats ligger derfor i første række i at sørge for at bringe spørgsmålene på bane inden eller under forhandlingerne. Kontraktens stillingtagen til disse spørgsmål vil bero på parternes indbyrdes styrkeforhold i forhandlingerne. Tilbage står dog stadig at sørge for, at parternes intentioner virkelig kommer til udtryk i kontrakten.

C) Der kan yderligere være grund til at skelne mellem to grupper af tilfælde med hensyn til kontraktkoncipistens virksomhed. Der er dels de ikke ualmindelige tilfælde, hvor kontrahenterne først kommer til advokat, når de har bundet sig over for hinanden, og blot ønsker at få nedfældet aftalen skriftligt. Dels er der de tilfælde, hvor advokaten straks fra begyndelsen, eller i hvert fald forinden der foreligger en bindende forpligtelse, deltager i kontraktudformningen. I den første gruppe tilfælde er advokatens arbejde i hovedsagen af formel karakter. Er vigtige omstændigheder overset, eller vil en af parterne blive væsentligt dårligere stillet, end han har regnet med, vil advokaten dog ofte gennem forhandling med parterne kunne få foretaget visse ændringer i kontrakten, hvorved et skævt forhold kan rettes op, ligesom han naturligvis, hvis hans arbejde med konciperingen viser, at den ene parts væsentlige forudsætninger er urigtige, kan og bør medvirke til aftalens ophævelse og evt. indgåelse af en ny på ændrede vilkår. Således vil advokaten oftest kunne gennemføre deponering af købesummen for en fast ejendom, indtil anmærkningsfrit skøde er lyst, selv om slutsedlen intet indeholder herom. Bortset fra de helt ekstreme tilfælde, hvor en af parterne har udvist svig eller lignende, beror advokatens indflydelse i øvrigt i høj grad på, om parterne i fællesskab op søger ham eller om han kun repræsenterer den ene af dem, jfr III A.

III. Kontraktens forberedelse

A. Advokatens stilling

Af mange årsager vil kontraktsparter ofte anmode en advokat om at bistå dem i fællesskab med kontraktens udarbejdelse. En advokat, der kommer i denne situation, bør altid nøje overveje, om han i det foreliggende tilfælde vil kunne være tilstrækkelig upartisk til at virke som begge parterets rådgiver, og i modsat fald gøre parterne opmærksomme på risikoen for, at han utilsigtet kommer til i første række at varetage den enes interesser, eller at han evt slet ikke mener at kunne eller ønsker at varetage begges interesser. Er begge parter advokaten ubekendte i forvejen, er faren for interessekollision og partiskhed vel mindre, end hvis den ene i forvejen er hans klient. Men selv i de førstnævnte tilfælde vil såvel advokat som parter kunne komme i en vanskelig situation, hvis der senere opstår en tvist imellem parterne. Det vil derfor så godt som altid være rigtigst at slå fast, at man kun repræsenterer den ene part og evt henviser den anden til også at lade sig repræsentere ved advokat. Se i øvrigt *Axel H Pedersen*, Indledning til Advokatgerningen I, 2. udg . 134 ff.

B. Faktum

Den første opgave for den advokat, der skal medvirke ved affattelsen af en kontrakt, er at sætte sig grundigt ind i det forhold, som kontrakten skal omhandle. Det er en forudsætning for, at man kan bringe sin teoretiske viden i anvendelse eller skaffe sig den fornødne yderligere viden, at man nøje kender alle de faktiske omstændigheder, som den skal anvendes på. Klienten vil sjældent gennem sin egen fremstilling af sagen have udtømt de oplysninger, som er nødvendige for, at man kan vejlede ham tilfredsstillende ved forhandlingerne om og den endelige affattelse af kontrakten. Dette er ganske naturligt, fordi en udtømmende fremstilling ville forudsætte kendskab hos klienten til alle de retsregler, der kan spille ind. Det er derfor et vigtigt led i advokatens arbejde med kontraktsaffattelsen indgående at udspørge klienten om alle de forhold, om hvilke advokaten kan tænke sig, at de kan få betydning for kontraktsforhandlingerne og kontraktens udformning.

Dette gælder naturligvis i første række de omstændigheder, om hvilke det umiddelbart kan ses, at de kræver omtale i kontrakten. Ofte vil imidlertid et nærmere kendskab til arten af klientens virksomhed og den fremgangsmåde, der benyttes i den pågældende virksomhed, føre til opdagelsen af forhold, der bør tages i betragtning ved kontraktens udformning, selv om dette ikke umiddelbart var klart. Man må som advokat erindre, at man er lægmand med hensyn til mange af de omstændigheder, på hvilke man skal anvende sin teoretiske viden. Ens viden og erfaring tilsiger, at man skal have visse bestemte oplysninger, men netop fordi man er lægmand på det område, hvor klienten er ekspert, er det muligt, at man ikke er bekendt med og ikke i sin viden eller erfaring har basis for at spørge om forhold, der for klienten står som så indlysende, at han ikke af sig selv oplyser derom, og som måske er af væsentlig betydning for kontraktens udformning. Det

er derfor vigtigt grundigt at sætte sig ind i klientens forhold og at spørge om alt, hvad der i samtalens løb eller ved læsningen af dokumenter og korrespondance dukker op, og som vækker ens nysgerrighed, eller som man ikke umiddelbart forstår, og i øvrigt gennem sin udspørgen at skaffe sig viden om et bredt udsnit af omstændigheder uden om dem, som direkte har betydning for den påtænkte kontrakt. Selv om ens spørgsmål ikke umiddelbart viser sig at have betydning, kan de senere få det, enten fordi de viser sig at vedrøre forhold, der under hensyn til forhandlingernes forløb bør omhandles i kontrakten, eller fordi de måske netop har givet advokaten den baggrundsviden, som gør det muligt for ham under kontraktsforhandlingerne at stille et forslag, der bringer forhandlingerne ud af et dødvande, eller at gribe ind over for noget, som parterne er ved at aftale, men som advokaten kan se kan få uønskede konsekvenser for klientens forhold.

Området for udspørgningen afhænger i høj grad af kontraktens art og betydning og antallet af variationsmuligheder med hensyn til kontraktens udformning. Økonomiske og regnskabsmæssige forhold, familiemæssig stilling, måden hvorpå en virksomhed er opbygget, transportmuligheder, en virksomheds fabrikationskapacitet, kutymer inden for en branche og mange andre omstændigheder kan være af betydning, alt efter forholdene.

Selv om vi her beskæftiger os med tilblivelsen af kontrakten, må det erindres, at de oplysninger, som advokaten skal have, også vil danne grundlaget for hans rådgivning med hensyn til, om en kontrakt overhovedet bør indgås, eller om den måske bør være af en helt anden art end den, som klienten har bedt om bistand til at indgå. Der kan i øvrigt henvises til de bemærkninger om rådgivningen af mere generel karakter, som findes hos *Axel H Petersen: Indledning til Advokatgerningen I, 2. udg. . 191–210.*

Ved mange kontrakter vil klientens regnskaber også indeholde væsentlige oplysninger, som man kun bliver opmærksom på ved en gennemgang af disse. Med hensyn til de oplysninger, som regnskaberne kan give, bemærkes, at det ofte vil være naturligt med et samarbejde på det forberedende stadium mellem advokat og revisor. Revisor har måske i lang tid fulgt klientens virksomhed og er derfor opmærksom på forhold, som han i modsætning til klienten ved, at advokaten har interesse i at kende. Eller han kan stille beregninger med hensyn til rentabilitet eller likviditet til rådighed, som kan være væsentlige for forhandlingernes forløb eller sagens lykkelige gennemførelse.

Et led i fremskaffelsen af de faktiske oplysninger bør være en gennemgang af al korrespondance, kontrakter og andet skriftligt materiale, som vedrører sagen. Ved interessentskabsaftaler bør også parternes testamenter og familieforhold gennemgås. Klienten vil ofte have piller noget af dette materiale ud selv og komme med det til advokaten, men selv om det kan være fristende, bør man normalt ikke lade sig nøje dermed, men forlange selv at få lejlighed til at afgøre, hvilket materiale der er relevant for sagen. Det viser sig næsten altid, at man ved sin egen gennemgang lægger vægt på ting, som klienten har anset for at være uden betydning.

Til supplement af de oplysninger, som klienten kan give, kan advokaten, og er han somme tider forpligtet til at skaffe oplysninger af faktisk art fra anden side,

eller han kan opfordre klienten til at skaffe yderligere oplysninger om forhold, som efter hans mening bør være oplyst, forinden der kontraheres. Det kan være oplysninger om medkontrahenten, f eks hans uddannelse, økonomiske stilling eller anseelse, om den genstand, som kontrakten drejer sig om, ved en fast ejendom f eks prioriteringen og dens overtagelse, lejekontrakter, ejendommens tilstand, byggemuligheder, ved en forretning dens økonomiske stilling, omsætnings størrelse og personalets ansættelsesforhold, om finansieringsmulighederne, om stillingen i forhold til monopollovgivningen, eller om andre forhold af tilsvarende art, til bedømmelse af, om der overhovedet bør kontraheres og i bekræftende fald på hvilke betingelser. Eller det kan være muligheden for at opnå de nødvendige tilladelser, som er forudsætningen for, at klienten kan få nytte af kontrakten, f eks fra politi, brandvæsen, sundhedsmyndigheder, panthavere i en fast ejendom eller udlejer, hvor et lejemål skal overtages o s v. I denne forbindelse kan også nævnes, at det i dag må anses som en pligt for advokaten også at undersøge de skattemæssige konsekvenser af klientens disposition. Selv om disse ofte ikke vil afholde klienten fra dispositionen, fordi han af andre grunde anser denne for hensigtsmæssig, bør han dog have også dette grundlag i orden for sin afgørelse. I øvrigt kan undersøgelserne give til resultat, at formålet med dispositionen af hensyn til de skatteretlige konsekvenser bør søges gennemført på en anden måde end først påtænkt, f eks ved køb af en forretningsvirksomhed fra, d v s ud af et aktieselskab i stedet for at erhverve den ved køb af aktierne i selskabet eller omvendt. I mange tilfælde vil advokatens undersøgelse føre til, at spørgsmålet er tvivlsomt, og at man, hvis klienten ønsker sikker viden, må rette henvendelse til skattemyndighederne om en forhåndsudtalelse.

Selv om de med den økonomiske side af kontrakten forbundne problemer ikke i første række er advokatens, bør han alligevel sætte sig grundigt ind i dem. Dels spiller finansieringsformen en rolle for rådgivningen på grund af dens betydning for det reelle udbytte, en part vil få af en aftale. Dels er parternes økonomi af betydning for udformningen af kontraktens bestemmelser om rente- og afdragsvilkår. Drejer det sig f eks om køb af et hus eller overtagelse af en forretning, hvor køberen skal opspare midlerne til afdragene, må man tage hans hele økonomi og forpligtelsen til at betale skat af indkomst uanset opsparing med i betragtning ved fastsættelsen af afdragsperiodens længde og afdragenes størrelse. Endelig vil en part ofte være afhængig af finansiering fra bank eller lignende, og dens krav eller ønsker bør da tages med i overvejelserne.

C. Jus

Når de faktiske omstændigheder ligger klart, kan man vende sig til sagens juridiske side. Det må imidlertid erindres, at en klar adskillelse af faktum fra jus ikke er mulig i praksis. Det er tidligere understreget, at det netop er en forudsætning, for at man kan skaffe sig de relevante faktiske oplysninger, at man kender til de juridiske regler, der kan komme på tale.

Den juridiske undersøgelse deler sig naturligt i to led. Det første led (1°) er

undersøgelsen af, om der er forhold, der fører til, at man bør fraråde kontrahering i det hele taget eller i hvert fald i den form, som klienten ønsker. Det andet led (2°) er undersøgelsen af, hvorledes den kontrakt, som man beslutter sig til at indgå, skal udformes.

1° a) Ved rådgivning om indgåelse af kontrakter må det understreges, at offentlige regler af forskellig art spiller en væsentlig rolle, og at det er en pligt for advokaten at orientere kontraktsparterne herom. Kendskab til sådanne offentlige regler kan meget vel føre til, at parterne helt opgiver at kontrahere eller ønsker at kontrahere under en anden form end den, som de oprindeligt har tænkt sig. Nogle eksempler skal nævnes:

Eks 1: En person vil opgive sin hidtidige virksomhed og leje en del af den fabriksbygning ud, hvor han har drevet virksomhed, mens hans søn skal benytte resten af bygningen til en af ham påbegyndt virksomhed. Han har fundet en lejer, der vil betale, hvad han ønsker. Han bliver imidlertid af sin advokat gjort bekendt med, at huslejenævnet ikke kan forventes at godkende den foreslåede husleje, ligesom han ikke vil kunne sige lejeren op, hvis sønnens virksomhed vokser så meget, at han får brug for hele bygningen. Han opgiver udlejningen og beslutter sig til at videreføre forretningen i nogen tid endnu eller at bortforpagte den for et år ad gangen eller sælge bygningen til sønnen.

Eks 2: Tre virksomheder inden for samme branche har fundet sammen og vil lave en aftale om prisfastsættelse efter visse retningslinier. De henvender sig til en advokat for at få aftalen nærmere udformet, og han gør dem – efter nærmere at have udspurgt dem om branchens forhold og deres virksomheders størrelse og indflydelse – opmærksom på, at aftalen højst sandsynligt må anmeldes til monopoltilsynet, og klargør betydningen heraf. Herefter opgiver de helt deres samarbejde eller bestemmer sig til i stedet for en prisaf tale mellem uafhængige virksomheder at oprette en ny virksomhed, der overtager hele de tre virksomheders forretning eller den del af den, som beskæftiger sig med det samme.

Eks 3: En mand vil omdanne sit personlige firma til aktieselskab. Han har en egenkapital i firmaet på 1 million kr, som han har tænkt sig at indskyde som aktiekapital. Han har haft en indtægt af firmaet på ca 250.000 kr om året i de sidste 3 år og betaler en skat på 65 %. Advokaten foreslår ham da i stedet at indskyde 850.000 kr af egenkapitalen samt en good-will, som i det konkrete tilfælde kan sættes til 150.000 kr, af hvilken han kun skal betale 50 % i særlig indkomstskat, og så yde selskabet et lån på 150.000 kr, som han kan trække ud af selskabet igen uden at skulle betale indkomstskat som af udbytte eller gage.

b) Foruden hensynet til offentligretlige regler kan også andre hensyn spille ind ved valget af kontraktsform. Her kan således nævnes familiemæssige forhold.

En mand har flere børn, men kun et af disse er uddannet i den branche, i hvilken faderen driver virksomhed. Faderen ønsker nu at optage denne søn i virksomheden og har tænkt sig at lave et interessentskab. Her må spørgsmålet om de andre børns stilling ved faderens død rejses. En mulighed er det at danne et aktieselskab og gøre sønnen til meddirektør, fordi arve- delingen derved bliver lettere, og fordi spørgsmålet om de andre børns hæftelse for en virksomhed, som de er uden indsigt i, samtidig blev løst. Hæftelsesbegrænsningen kan imidlertid også opnås ved stiftelse af et kommanditselskab med den branchekyndige søn som kompletar og de andre børn som kommanditister. Det kan løse vanskeligheden ved i et aktieselskab at skaffe de passive deltagere passende indtægter fra selskabet uden dobbelt beskatning og også gøre en senere udløsning af enkelte deltagere lettere. Man vil alligevel ofte foretrække aktieselskabsformen, fordi den giver en fast ramme for retsforholdet og dermed større sikkerhed for varetagelsen af de andre børns interesser.

Man kan også nævne betydningen af bagved liggende kontraktforhold. Ved køb af aktierne i et aktieselskab vil selskabets lejemål normalt kunne fortsættes uændret. Køber man derimod selskabets virksomhed ud af dette, vil man – medmindre der er afståelsesret – være nødt til at sikre sig nyt lejemål, måske til forhøjet leje.

2° Forud for forhandlingerne om udarbejdelsen af kontrakten er det vigtigt nøje at orientere sig om, hvilke spørgsmål der skal reguleres i en kontrakt af den pågældende slags, og hvorledes den bør udformes for at beskytte kontraktsparterne bedst muligt. Gennemlæsning af lovgivningen og den vigtigste litteratur på det pågældende område må være en selvfølge for en advokat, der skal medvirke ved indgåelsen af en kontrakt, der rejser spørgsmål af en art, som han ikke før har stået overfor, eller med hensyn til hvilke han ikke føler sig på fuldstændig sikker grund. En gennemgang af den foreliggende domspraksis på området, f. eks. ved hjælp af realregisteret, giver ligeledes ofte en nyttig vejledning med hensyn til, hvad man bør tage i betragtning, og hvilke problemer lignende kontrakter tidligere har givet anledning til. Som eksempel på et sådant problem, som erfaringen viser ofte dukker op, og som ofte er meget vanskeligt at løse, kan der nævnes spørgsmålet om den ene kontraktsparts beskyttelse imod den anden parts kreditorer.

Ved orienteringen om, hvad kontrakten bør indeholde, og om dens udformning kan man naturligvis også have nytte af de formularer, som specialværker på området eller Juridisk formularbog indeholder, ligesom der med hensyn til visse forhold findes blanketter til udfyldning, særlig slutsedler. Der bør imidlertid advares imod en ukritisk brug af sådanne formularer. Dels kan de på grund af nyere lovgivning eller af andre årsager være forældede, dels ligger det i deres karakter af formularer, at de ikke kan tage individuelle forhold i betragtning. Bestemmelser, som man på forhånd ved ikke vil blive overholdt, bør ikke medtages, blot fordi de plejer at stå i sådanne aftaler. På den anden side vil den foreliggende sags særlige omstændigheder ofte gøre fravigelser eller tilføjelser til formularen naturlige. Formularer må derfor kun betragtes som huskesedler, som samtidig kan lette advokatens formuleringsarbejde, men de fritager ikke advokaten for en nøje overvejelse af klientens individuelle forhold set i sammenhæng med de på området gældende regler.

Endelig kan nævnes, at hvor der kan blive tale om, at kontrakten kan få virkning eller betydning uden for landet, eller hvor det ligefrem i kontrakten siges, at fremmed ret skal finde anvendelse i en eller flere henseender, eller at fremmede domstole eller en voldgiftsret i udlandet er kompetente, bør man søge kontakt med en advokat i det pågældende land og få hans udtalelse om de spørgsmål, der berøres i kontrakten. Ens egne studier angående den fremmede ret kan give visse fingerpeg og danne grundlag for forespørgslen til den fremmede advokat og for forståelsen af hans svar; men man bør ikke stole på sine egne resultater, da ens kildemateriale kan være forældet, og man mangler forudsætningerne for at bedømme, om det giver et udtømmende svar.

IV. Kontraktens indhold

A. Almindelige spørgsmål

1° Med hensyn til kontraktens indhold skal først nævnes det mere almindelige spørgsmål om, hvor meget der bør medtages i kontrakten. Nogle mener, at en kontrakt bør være meget detaljeret og søge så vidt muligt udtrykkeligt at regulere alle aspekter af det spørgsmål, som kontrakten angår, mens andre er af den opfattelse, at kontrakten skal være så enkel som muligt og kun angive de væsentlige hovedregler for forholdet, idet de med rette henviser til, at man alligevel aldrig kan forudse alle situationer, og at det oftest viser sig, at de problemer, der dukker op, ikke har været forudset selv i den detaljerede kontrakt. Hvis kontraktsforholdet er trukket enkelt og klart op i kontrakten, vil man ifølge denne opfattelse af en sådan kontrakt lettere end af en meget detaljeret kunne udlede de retningslinier, der skal finde anvendelse.

Den rigtige løsning er ikke et enten-eller, men må i høj grad bero på det pågældende kontraktsforholds karakter og de nærmere omstændigheder. Af betydning for, hvor detaljeret kontrakten bør være, kan det f.eks. være, i hvor lang tid den skal gælde, evt. hvor hurtigt den kan siges op. Ved en kontrakt, der indeholder et relativt kort opsigelsesvarsel, er en meget nøje afvejelse af detailbestemmelsernes konsekvenser ikke altid rimelig, medens omvendt en langvarig kontrakt som mere byrdefuld og som vanskeligere at vurdere med henblik på fremtiden kræver langt større omhu i henseende til særlige klausuler, f.eks. om pristalsregulering, valutasingninger, og lign.

Det forhold, at der på et bestemt område findes deklatoriske regler, medfører ikke altid, at man bør undlade at optage disse i kontrakten eller helt undlade at skrive kontrakt. Dels kender parterne ofte ikke de pågældende regler, således at det kan have værdi i sig selv at optage dem i kontrakten; dels er det ikke sikkert, at parterne, hvis de lærer disse regler at kende, ønsker dem anvendt. Det, at spørgsmålet om en bestemt regels anvendelse bringes på bane, muliggør, at parterne når til en afgørelse af, hvorledes de ønsker forholdet reguleret. Hertil kommer endelig, at indholdet af en deklatorisk regel ofte kan være tvivlsomt, således at parternes stillingtagen i kontrakten kan udelukke tvivl, såfremt reglens anvendelse skulle blive aktuel.

Hvad der er sagt om deklatoriske regler, gælder i øvrigt også for præceptive regler, bortset fra at de naturligvis ikke kan fraviges. Der kan være grund til at optage dem eller henviser til dem i kontrakten, således at den kommer til at omfatte hele grundlaget for parternes aftale.

Under alle omstændigheder gælder det, at en kontrakt utvivlsomt lettere kan blive for kortfattet end for detaljeret, og kortfattedhed bør i hvert fald aldrig skyldes, at advokaterne ikke har sat sig tilstrækkeligt ind i sagen og orienteret parterne og sammen med dem gennemtænkt problemerne i den.

2° I denne forbindelse kan også nævnes spørgsmålet om betydningen af mere almindelige udtalelser i en kontrakt om den ånd, hvori parterne vil føre kontrakten ud i livet og fortolke den i tvivlstilfælde. Hertil må også formålsbestem-

melser i kontrakter henføres. Sådanne bestemmelser er ikke ganske uden betydning. Hvor der er tale om samarbejde mellem flere parter, kan en formålsbestemmelse have en vis betydning som minoritetsbeskyttelse. I øvrigt kan sådanne mere almindelige udtalelser få indflydelse på fortolkningen af en kontraktsbestemmelse, hvis forståelse i øvrigt er tvivlsom, ligesom de kan have væsentlig betydning for bedømmelsen af uoverensstemmelser mellem parterne, ikke mindst hvis tvistigheder skal forelægges for voldgift. Hertil kommer, at de kan have en vis betydning rent føleesmæssigt for parterne i deres samarbejde. I det hele taget bør en advokat ikke forhindre parterne i i kontrakten at medtage sådanne og andre retligt set mindre betydende bestemmelser, som f. eks bestemmelser om, at man, såfremt bestemte omstændigheder kommer til at foreligge, vil forhandle på ny om et eller andet forhold uden dog at forpligte sig til andet end netop en forhandling. De kan have en psykologisk betydning, som ikke må undervurderes. Advokaten må blot oplyse sin klient om værdien af sådanne bestemmelser.

3° En del advokater udarbejder ved kontraktsforhandlinger af vanskeligere karakter referat af forhandlingerne. Skal sådanne referater kunne tillægges virkelig værdi for forståelse af kontrakten, må de godkendes af begge parter, men de kan naturligvis også uden dette have betydning under senere tvist om kontraktens forståelse som støtte for en vidneforklaring. Referater, der er godkendt af begge parter, kan muliggøre en kortere udformning af selve kontrakten, fordi man i et sådant referat finder vejledning til forståelse af den. Derimod kan et referat ikke betragtes som en integrerende del af kontrakten, medmindre dette udtrykkeligt siges i kontrakten, og det bør i så fald underskrives af parterne og vedhæftes kontrakten. Dette har bl. a. den betydning, at der ikke kan støttes en ret på indholdet af et sådant referat, når selve kontrakten ikke indeholder noget om den pågældende ret. Det må antages, at referatet alene redegør for udviklingen i forhandlingerne op til kontraktens afslutning, men at resultatet af forhandlingerne i sin helhed er optaget i selve kontrakten. Der må naturligvis ved kontraktens udformning sørges for, at man virkelig medtager alle resultater af forhandlingerne i kontrakten i en udformning, som nøje dækker det aftalte, således at kontrakten kan stå alene.

4° Drejer det sig om komplicerede kontrakter, kan det ofte være nyttigt i forbindelse med kontraktens abstrakt formulerede regler at anføre konkrete eksempler til forståelse af reglerne. Dels kan sådanne eksempler være nyttige fortolkningsbidrag, dels kan de, dersom situationer dukker op, som parterne ikke har forudset, som udtryk for parternes intentioner danne grundlag for en løsning.

Om kontraktens sproglige udformning se § 18.

B. De enkelte kontraktsbestemmelser

1° Man kan benytte forskellige fremgangsmåder for at sikre sig, at kontrakten udtømmende regulerer alle spørgsmål i forbindelse med kontraktsforholdet. Ofte vil en gennemgang af problemerne på grundlag af obligationsrettens almindelige systematik give en udmærket indholdsfortegnelse til kontrakten: spørgsmål i for-

bindelse med selve stiftelsen af kontraktsforholdet, spørgsmål angående dettes indhold, altså hvad kontrakten går ud på, hvilke ydelser der skal erlægges eller kan kræves erlagt, misligholdelse og dens virkninger, spørgsmål om personskifte, reglerne om ophør, og evt spørgsmål om forholdet til tredjemand. I andre tilfælde, hvor det drejer sig om et kontraktsforhold, der strækker sig over en længere periode, eller hvor udviklingen igennem en periode får væsentlig betydning for kontraktens rigtige opfyldelse, kan det være praktisk at supplere eller erstatte den systematiske gennemgang med en kronologisk. Som eksempel kan nævnes kontrakter vedrørende byggearbejder, hvor man må lægge kontrakten an efter de forskellige led i selve byggearbejdet og prioriteringen.

2° Der skal nu omtales nogle punkter, som oftest vil være aktuelle i kontrakter uanset deres nærmere indhold.

a) Man må være meget omhyggelig med at undersøge, hvem der bør være parter i en bestemt kontrakt. Det er naturligvis af stor betydning at sikre, at alle, hvis medvirken kræves for at nå et tilfredsstillende resultat, inddrages i kontraktforhandlingerne så tidligt som muligt og i hvert fald tiltræder kontrakten. Som eksempler kan nævnes, at det ofte vil være nødvendigt, at et aktieselskab ved sin bestyrelse tiltræder en aftale mellem aktionærer i selskabet, hvis aftalen skal kunne gennemføres i praksis; endvidere, at et barns tiltrædelse af en aftale mellem forældre og et andet barn ofte vil være nødvendig. Det bør endvidere i kontrakten nøje angives, hvem der er parter i kontrakten, således at der f.eks. ikke bliver tale om, at den ene kontraktspart fejlagtigt får indtryk af at have kontraheret med en person eller virksomhed, som er omtalt i kontrakten og måske under en eller anden form har medvirket til, at den kom i stand, men som ikke er part i den. Som eksempel kan nævnes en kontrakt mellem en forhandler af en vare og dennes køber, i hvilken producenten er omtalt, og hvor producenten har foretaget demonstrationer eller lignende af varen for køberen.

Når kontrakten omtaler flere personer, må det være helt klart, hvem der hentydes til, når en af disse personer omtales. Anvendelse af personlige stedord kan give anledning til misforståelser. Det kan derfor i mange tilfælde være praktisk at benytte initialer som forkortelse af personnavne. Denne fremgangsmåde kan måske virke noget trættende, men man undgår herved misforståelser. Tilsvarende betragtning kan i øvrigt gøres gældende ved betegnelser for ting, som omtales flere gange i samme kontrakt.

b) Hvis der kan være tvivl om, for hvilket territorielt område kontrakten skal gælde, må dette angives i kontrakten. Det gælder f.eks. eneforhandler- og licenskontrakter o.l. Ved kontrakter, der angår et bestemt område, opstår også ofte spørgsmål, om den ene part har fået en eneret inden for området, eller om f.eks. en vare samtidig kan sælges af den anden part direkte til kunder eller andre forhandlere i området samt i sidste fald om den kontraktspart, der har fået tildelt området, har ret til en fortjeneste på direkte salg eller på andre forhandlers salg. Dette må naturligvis nøje præciseres i kontrakten.

c) Hvor spørgsmålet om en kontraktsparts ret til at overdrage sine rettigheder ifølge kontrakten til tredjemand ikke ligger ganske klart, bør også dette spørgsmål

reguleres i kontrakten. Dette gælder ikke mindst, når kontrakten efter sit indhold må forventes at skulle have virkning i en lang årrække, således f eks ved dannelsen af en forretnings- eller fabriksvirksomhed i selskabsform, hvor generationsskiftet erfaringsmæssigt volder særlige vanskeligheder. I forbindelse med spørgsmål om overdragelse bør der også tages stilling til overgang ved arv, evt enkens indtræden ved hendsiden i uskiftet bo.

d) Ofte indeholder kontrakter bestemmelser om værneting, voldgift, den på tvistigheder anvendelige lov etc. Om sådanne bestemmelsers gyldighed, hvis de indeholdes i standardkontrakten eller trykte almindelige kontraktsvilkår, henvises til § 17.

e) En kontrakt bør endvidere indeholde bestemmelse om tidspunktet for dens ikrafttræden og tiden for dens ophør eller måden, hvorpå den kan opsiges. Ofte er parterne så sikre på succes, at de ikke interesserer sig for, hvad der skal ske, hvis kontrakten misligholdes, eller et samarbejde ikke lykkes. En bestemmelse om, hvorledes og med hvor langt varsel kontrakten eller samarbejdet kan opsiges, bør under alle omstændigheder medtages i kontrakten. Endvidere bør der i kontrakten tages stilling til, hvorledes der ved kontraktens ophør skal forholdes med hensyn til evt formuegoder, som den vedrører, f eks patenter eller varemærker, der kan være registreret i en lokal repræsentants navn, men ved repræsentationens ophør skal føres tilbage til den egentlige ejer, og andre spørgsmål i forbindelse med kontraktens afvikling. Herunder hører også konkurrenceklausuler. De samme problemer vil oftest også foreligge ved misligholdelse, men hertil kommer evt regler om erstatning eller konventionalbod, hvilket sidste ofte foretrækkes på grund af vanskeligheden ved at bevise et tab og for den opfordring, som en sådan bod indeholder til at opfylde sine forpligtelser, samt om evt begrænsning af erstatningsansvaret.

f) Enhver kontrakt bør afsluttes med en bemærkning om, hvorledes stempelafgiften er beregnet, samt bestemmelse om, hvem der skal betale den og eventuelle andre omkostninger i forbindelse med kontraktens oprettelse. Endvidere kan der være grund til at anføre, hvem der skal sørge for f eks tinglysning, anmeldelse til monopoltilsynet, godkendelse fra huslejenævn o. l.

3° Forinden kontrakten underskrives, er det vigtigt at gennemgå den og sammenholde de enkelte bestemmelser for at konstatere, at der ikke består indbyrdes modstrid. Dette gælder ikke mindst, hvis kontrakten er blevet til på den måde, at der først er udarbejdet et udkast som grundlag for forhandlinger, under hvilke man derefter har foretaget en række ændringer i udkastet. Ved anvendelsen af denne fremgangsmåde vil man nemt overse en sammenhæng mellem de ændrede bestemmelser og andre bestemmelser i udkastet.

§ 17. Standardvilkår

Af professor H Lund Christiansen

I. Indledning

A. Man ville nå til en dyngge af anselig højde, hvis man lagde oven på hinanden alle de trykte formularer, som et enkelt menneske i det moderne samfund når at skrive under mellem vugge og grav. Her er tale om en udvikling, der går helt tilbage til bogtrykkerkunstens opfindelse. Blanketterne findes på alle tænkelige områder, men blandt dem indtager dé en særlig plads, som indgår i afslutningen af kontrakter. Skriftlige aftaler indgås i dag kun i begrænset omfang ved individuelt affattede kontrakter. Gradvis er de fortrængt af standardiserede formularer. I dagliglivets detailomsætning kan dette ikke mindst ses i forbindelse med afbetalingshandelens blomstring. Det koster kun en beskedent udbetaling samt en underskrift på købekontrakten, og køleskabet, fjernsynet eller bilnøglen er køberen i hænde. Menigmand støder også på standardblanketter, når han indgår lejemaal, udsteder pantebreve, opretter slutseddel hos en ejendomsmægler, forsikrer sine ejendele etc.

Det er ikke svært at angive årsagerne til denne udvikling, som i sin idé blot er udtryk for en af de ældste former for rationalisering.

Et udmærket udgangspunkt for, hvad der til enhver tid kan anses som en normal kontrakt på de fleste områder, vil fremgå af de juridiske formularbøger. Allerede *Ørsted* indså disse bøggers nytte og betydning og overtog i 1811 redaktionen af den 3. udgave af den »Nye danske formularbog indeholdende formularer til de vigtigste i det borgerlige liv forefaldende kontrakter og andre dokumenter«, en værdig forløber for *Hindenburgs formularbog* (nu Juridisk Formularbog), som i årtier har medvirket til en oftest gavnlig ensretning af juridiske aftaler, der måske ellers ville have stået med uoprettelige mangler og inkonsekvenser, om de skulle have været konciperet individuelt. Fra denne ensrettede affattelse er der kun et lille skridt til den standardiserede forlagsblanket, som for en billig penge kan købes hos boghandleren. Og fra denne er vejen kort til den specielle standardblanket, som den enkelte finder frem til, når han indgår et større antal ensartede aftaler inden for sin virksomhed, eller til de standardvilkår, som på bredere basis opstilles branche for branche.

Anvendelsen af standardformularer og standardvilkår i moderne forstand kan betragtes som et produkt af retsudviklingen i det 18. og 19. århundrede. De klassiske hovedområder har været søfarten og forsikringsvæsenet.

B. I dag anvendes standardvilkår på så godt som alle områder. Inden for forsikringsvæsenet udarbejder hvert forsikringsselskab sine egne policer. Også inden for søfarten er det almindeligt, at rederierne udarbejder certepartier og konnossementer, men udviklingen har dog tidligt ført med sig, at rederiorganisationerne har søgt samarbejde med befragternes organisationer og derved er nået frem til formularer, begge parter har kunnet slutte op om.

Et almindeligt kendt eksempel herpå er det såkaldte Baltcon-certeparti for helbefragtning af skibe i kulfart. Med en række revisioner daterer det sig tilbage til 1908. Se herom *Kjeld Rørdam*: Baltcon-certepartiet (1953, i engelsk udgave 1954).

En sådan række »Forms of Approved Documents« er udgivet af Chamber of Shipping of The United Kingdom og The Baltic and International Maritime Conference (den sidstnævnte har sæde i København). De fleste af dokumenterne får et kodeord, hvorved identifikationen lettes. Blandt de almindelige certepartier kan nævnes »Scancon« (The Baltic and International Maritime Conference Scandinavian Voyage Charter 1956), »Britcon« (General Home Trade Charter 1928). Inden for kulhandelen kan foruden Baltcon nævnes »Polcon«, og for trælasthandelens vedkommende »Sovietwood« (1961).

På samme måde er der inden for handelsverdenen i vidt omfang dannet standardbetingelser for købekontrakter, som er blevet til ved samarbejde mellem sælger- og køberinteresserne. Også disse opstilles i reglen med henblik på bestemte varegrupper. I den oversøiske handel er standardiseringen særlig udviklet for vigtige råstoffer som korn, foderstoffer og kaffe.

Se hertil *Ussing*: Køb . 8–10. Af Grosserer-Societetet er endvidere udarbejdet en række slutsekkelformularer (Københavns slutsekkler).

Af en helt anden karakter er de standardblanketter, der opstilles af og anvendes af banker i deres virksomhed, idet der ved udformningen er tænkt på en i det væsentlige ensidig beskyttelse af långivers interesse.

Se hertil nedenfor III.D. om motiveringen for Gældslovens § 8.

De større banker har deres egne standardblanketter. Af Provinsbankforeningen er endvidere udarbejdet en dokumentsamling. Tilsvarende findes en samling af lånedokumenter udarbejdet af Danmarks Sparekasseforening.

Af lignende ensidig karakter vil en række kontrakter inden for detailhandelen – navnlig afbetalingskøb – kunne være. De udarbejdes enten af sælgeren selv eller af hans organisation. Der er dog ikke tvivl om, at brancheforeningerne har gjort meget for at »rendyrke« kontrakterne.

Mange andre områder kan nævnes, hvor standardbetingelser spiller en så stor rolle, at individuelle aftaler trænges i baggrunden. Lejekontrakter skal nu godkendes af boligministeren, Lejelovens § 99. Pantebreve i fast ejendom og løsøre udfærdiges på de af justitsministeriet godkendte formularer. Inden for entreprise spiller »Almindelige betingelser for arbejder og leverancer« en afgørende rolle. Normalformularer for skønlitterære forlagskontrakter er opstillet af forfatterforeningerne og forlæggerforeningerne. De faglitterære vilkår er nedfældet i Minimumstakster og Aftaleregler, oprindelig fastsat i 1947 af Foreningen til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde, nu henhørende under et særligt udvalg (UBVA) under Akademikernes Samarbejdsudvalg.

C. Fordelene ved at anvende standardvilkår er så åbenlyse, at man undertiden glemmer dem for i stedet at kaste sig over ulemperne. De enkelte aftaler kan indgå på et minimum af tid, og parterne behøver ikke tage hensyn til andet end de væsentlige kontraktspunkter. I særlig grad gælder det, hvis man kan indskrænke sig til at indgå aftalen på de for branchen sædvanligt gældende standardvilkår. Et

vigtigt led er tillige den ligelige behandling af kundekredsen. Medkontrahenten behøver ikke ofre anstrengelser på at finde ud af, om han får en ringere stilling, end modparten sædvanlig giver kunderne. Hvad enten en aftalepart har opstillet sine egne blanketter, eller der anvendes andre typevilkår, gælder det, at de enkelte bestemmelser ofte vil være bedre overvejet og klarere udformet. Standardvilkårene kan herved få en betydningsfuld procesbesparende funktion. Er der tale om retligheder, der er egnet til overdragelse eller belåning, vil en standardiseret affattelse lette omsætningen, idet erhververen let kan blive klar over de almindelige bestemmelser.

Der tænkes med denne omsættelighedsfordel alene på præcisionen af retsforholdet, men ikke på opfyldelsen af eksstinktionsbetingelser eller andre vilkår for erhververens retsstilling, der vedrører faktiske forhold. Vil han f. eks. i almindelighed kunne støtte sin gode tro på en konkret udtalelse om et faktisk forhold fra den forpligtede, følger heraf langt fra som en selvfølge, at en passus herom i standardkontrakten kan tillægges samme effekt. I så fald ville en faktisk undersøgelsespligt uden videre kunne lægges over på et retligt konciperingsplan. Ud fra dette synspunkt er det derfor med urette, at Højesteret bl. a. støtter sin afgørelse i U 1963 . 509 på, at transporthaveren ifølge en bil-afbetalingskontrakt havde føje til at gå ud fra, at bilen var blevet overgivet til køberen, eftersom denne efter standardkontraktens understregede og kursiverede post 9 »bekræftede« at have modtaget det købte motorkøretøj. Det er en ren fiktion heri at ville indlægge etablering af en særlig legitimationssituation, jfr *Jørgen Hansen* i U 1963 B . 134, og man kan heller ikke i dette forhold til tredjemand lægge vægt på, at køberen »urigtigt havde skrevet under« derpå, som det er fremhævet i kommentaren i U 1963 B . 257, da klausulen alene har til formål at beskytte sælgerens ejendomsforbehold efter Afbetalingsloven og i den henseende har en bevisformodningskraft, som næppe heller skal tillægges for stor betydning, sml. nedenfor IV.D.

Samtidig har brugen sine ulemper. På visse områder florerer et væld af formularer, der ofte er dårligt affattede, uoverskuelige eller forældede, og samme person eller virksomhed kan have et større antal omtrent enslydende formularer i anvendelse og vælger derfor ikke altid den rette. Men anvendelsen af standardvilkår kan udarte – og har ofte udartet – til misbrug. Erfaringsmæssigt udviser folk en utrolig letsindighed med at underskrive trykte formularer. De har ofte svært ved at forstå de trykte bestemmelser og læser dem kun sjældent igennem med tilstrækkelig omhu. Man slår sig til tåls med, at de opstillede vilkår – der i reglen ser mere tilforladelige ud, end de er – er sædvanlige bestemmelser, og man går ud fra, at de er uden større betydning. De fleste har relation til, hvorledes der skal forholdes i tilfælde af misligholdelse, men køberen tænker ikke så langt. Først når en misligholdelse er blevet aktuel, opdager han, at han har fraskrevet sig retligheder eller pålagt sig usædvanlige forpligtelser. Hertil kommer, at der psykologisk er forbundet stor vanskelighed med at trænge igennem med ændringer i sådanne trykte vilkår. Medkontrahenten stilles i virkeligheden over for valget mellem at kontrahere på de opstillede vilkår uden ændringer eller opgive aftalen. Dette gælder i særlig grad, når f. eks. en sælger anvender sin egen blanket eller branchens formular.

Standardformularer vil tillige have en tendens til at sløve kontraktsaffattelsen. Man søger faglig, juridisk bistand i ringere grad, end det ville være ønskeligt. Livet

er nu en gang mere nuanceret, end mange formularer har øje for. Samtidig gør der sig dog en stik modsat tilbøjelighed gældende. Standardvilkår vil have en stadig skærpene tendens. Opstår der tvist om et af vilkårene, og sagen falder ud til affatterens skade, ændres vilkårene.

Som illustration af, hvor langt denne tendens gør sig gældende, kan inden for panteretten peges på kondemnering som forfaldsgrund. U 1946 . 515 H, der frifandt debitor, foranledigede omgående en række vedtægtsændringer i kredit- og hypotekforeningerne og tilsvarende ændring i pantebrevsformularerne, se herom *Lund Christiansen: Forfaldsklausuler* . 150.

Legislativt er den største betænkelighed dog formentlig, at de deklatoriske regler, der i sig selv er udtryk for en interesseafvejning på de forskellige retsområder, gøres illusoriske. Hvad nytter det, at man i den juridiske doktrin omhyggeligt undersøger, hvorledes man bedst varetager hensynene til omsætningen, når området for disse sindrigt udtænkte regler bliver stadig mindre. Standardvilkårene danner selv en art retskilde og er med til at skabe ret for store livsområder.

De samme konflikter opstår i forhold til de lovgivende myndigheder. Man må dog være opmærksom på, at samfundsudviklingen let kan medføre, at lovregler forældes, eller at de viser sig ikke at være tilstrækkeligt nuanceret til at kunne tilfredsstille kontraktsforholdene navnlig på nydannede kontraktsformer, som man ikke kunne have blik for ved lovens udformning, f eks konsignation, leasing og factoring. Selv en påtænkt lovregulering kan miste interessen, hvis der i praksis opstår egnede standardvilkår.

Et eksempel herpå er speditioftsafalter, der stod opført under punkt 2 i kommissoriet for den i beg af dette århundrede nedsatte kommission for fællesnordisk lovgivning, jfr betænkning (1913) om Kommissionsloven . 3-4 og betænkning (1914) om Aftaleloven . 4. Man henskød i første omgang en lovregulering til en kommende revision af Søløven, men som følge af de alm speditørbetingelsers gennemførelse har området undgået at blive reguleret ved lov.

Det er i den seneste tid blevet fremhævet fra forskellige sider, at en væsentlig grund til, at der ikke fra erhvervslivets side er blevet krævet en almindelig revision af Købeløven, må søges i, at den rent faktisk er sat ud af kraft gennem standardvilkår, jfr henvisningerne til *Stig Jørgensen* og *Ole Lund jr* nedenfor.

Det er svært at danne sig nogen mening om, i hvilket omfang standardvilkårene faktisk efterleves. Bl a måtte det undersøges, i hvilket omfang kulancer spiller ind på de forskellige områder. Det er langt fra altid hensigten med skrappe vilkår, at den pågældende kunde skal have en tilsvarende ringe behandling, men leverandøren kan dels selv tiltage sig skønnet over, om klager er kværlantiske, dels opnå, at kunden anser behandlingen som en serviceforanstaltning, selv om den uden vilkårene ville have været en følge af almindelige retsregler. En regelmæssigt udvist kulance vil dog ikke altid være uden retlige følger, jfr nedenfor III.B. om motiverne til Forsikringsaftalelovens § 34. Også bortset fra kulancer er det i øvrigt utvivlsomt således, at parterne ofte ikke følger standardformularen, simpelthen fordi ingen af dem kender den tilstrækkeligt eller ikke har tilstrækkelige forudsætninger for at forstå den.

II. Standardvilkår som juridisk problem

A. Aftaleloven har først og fremmest den situation for øje, at to ligeberettigede parter mødes og gennem forhandling når til enighed om, at de vil indgå en aftale på nærmere beskrevne vilkår. En sådan individuel aftale fremstår i reglen som overvejet af begge parter i dens enkeltheder. Det er allerede fremhævet, at denne konkrete afvejning af kontraktspunkterne typisk fortrænges, når parterne betjener sig af en færdigsyet formular. Hvor den ene parts eller begge aftaleparters individuelle overvejelser således trænges i baggrunden, vil der let opstå en konflikt mellem aftalens intention og dens virkninger. Det er derfor ikke mærkeligt, at man i nyere tid har fattet interesse for standardvilkårenes funktion inden for aftalelæren.

Emnet var genstand for behandling på det 21. nordiske juristmøde i Helsingfors 1957, se bilag VI *Curt Olsson*: Verkan av avtalsklausuler i standardformulär, i det følgende blot citeret som *Olsson*, og Forhandlingerne . 152-176, navnlig *Anders Vinding Kruse* (157), *Sjur Brækhus* (168), v *Eyben* (174).

De klassiske værker om standardvilkår er *Raiser*: Das Recht der allgemeinen Geschäftsbedingungen (1935) og *Prausnitz*: The Standardization of Commercial Contracts (1937). Inspirationen går helt tilbage til nogle få betragtninger fremsat af *Saleilles* i 1901 i De la Déclaration de Volonté. I de senere år er emnet taget op jævnlig, se f. eks bibliografier hos *Lando* i TfR 1966 . 342 note 1 og hos *Olsson* l c. Endvidere henvises til *Keller*: Allgemeine Geschäftsbedingungen (Bern 1970), *Bernitz*: SvJT 1972 . 401 H, *Stig Jørgensen*: 4 obligationsretlige afhandlinger (1965) (navnlig . 83, 147-50, 157-59, 163), *samme* i TfR 1965 . 400-431, *Ole Lund jr* i TfR 1962 . 64-80 og 1963 . 303-18.

B. Der er dog grund til at understrege den store betydning, det har ved behandlingen af standardvilkår, at de efter deres indhold, genstand og tilblivelsesmåde er af højst forskellig karakter.

Når der i det foregående er talt om standardvilkår, ikke om standardkontrakter, ligger heri for det første en understregning af, at den juridiske problemstilling er knyttet til vilkårene, der indeholdes i standardiserede aftaler. Men tillige må fremhæves, at standardvilkår ikke nødvendigvis behøver være indeholdt i en kontrakt. I mange tilfælde vil det være tilstrækkeligt at henvise til uden for selve kontrakten liggende vilkår, og det kan tænkes, at sådanne vilkår kan binde en part, selv om der ikke i kontrakten findes nogen henvisning til dem.

I mange henseender vil der opstå problemer af parallel karakter ved standardformularer og de formularforslag, der indeholdes i f. eks Juridisk formularbog. Der kan næppe være stor forskel på at opstille en aftale på en forlagsblanket og at skrive af efter Juridisk formularbog. Alligevel vil det være rigtigst ikke at medtage disse sidste tilfælde.

En vigtig sondring mellem forskellige typer standardvilkår vil være fremgået allerede. Nogle standardvilkår er rent ensidige, medens andre er udformet med hensyntagen til begge parter interesse. De sidste kaldes, når begge interessegrupper har været repræsenteret ved udformningen, »agreed documents«. Man kunne kalde vilkårene for »balancevilkår«, men som det skal ses forskellige steder, er det vanskeligt at fastslå, om vægten af de repræsenterede interesser har været så ens-

artet, at man kan tale om en virkelig balance. Da det snarere er karakteristisk, at den indbudte modpart-organisation på grundlag af forhandlingsresultaterne tilslutter sig den endelige udformning, kaldes de her for »tilslutningsvilkår«. Betænelighederne ved disse vil naturligvis være meget mindre end ved de rent ensidige standardvilkår. Når man ser bort fra detailhandelen, vil de fleste af de anvendte standardvilkår inden for handelsverdenen formentlig være tilslutningsvilkår.

Såvel ensidige vilkår som tilslutningsvilkår vil undertiden være hævet op på internationalt plan.

Dette gælder navnlig inden for den internationale handel og søfart, som det vil være fremgået af de tidligere anførte eksempler. Det kan nævnes, at der for spedition er gennemført internordiske regler (Nordiskt Speditörförbunds allmänna bestämmelser 1919, revideret 1954), og at normerne for forlagsaftaler af 1947 ligeledes er af fællesnordisk karakter. Endvidere har FN's økonomiske kommission for Europa (ECE) taget initiativ til forhandlinger om udarbejdelse af særlige kontraktsformularer, se *Olsson* . 9 m henv og *Stig Jørgensen* og *Jens Sanvig*: Almindelige leveringsbetingelser for maskiner, materiel m v (udg af Industrirådet 1965), *Stig Jørgensen*: 4 obligationsretlige afhandlinger . 147 ff.

Endelig indtager de offentligt godkendte standardvilkår en særstilling, og man kunne navnlig rejse spørgsmålet, om man ikke uden videre kan se bort fra en række særregler, der tilsigter at beskytte medkontrahentens interesser, når der er anvendt offentligt godkendte vilkår. De erfaringer, man har i så henseende fra Danmark, taler dog bestemt imod en sådan antagelse.

At der kan knyttes særlig tillid til »Almindelige betingelser«, skyldes den alsidige sammensætning af udvalget, der udarbejdede reglerne, mere end det forhold, at de fremstår som udfærdiget af ministeriet for offentlige arbejder.

På tinglysningsområdet, hvor Tinglysningsanordningens § 3 åbner mulighed for, at kreditforeninger m v kan opnå godkendelse af specielle pantebrevsformularer, har man et klart eksempel på, hvor lidt der opnås ad denne vej. Man havde gennem årene i justitsministeriet kurant accepteret foreslåede formularer, hvis antal oversteg 50. Man havde endvidere slet ingen censur udøvet med hensyn til indholdet med det resultat, at flere formularer indeholdt uheldige bestemmelser, endda bestemmelser der var i strid med Tinglysningslovens regler. Ikke heller havde man søgt at ændre uoverskuelige formularopstillinger. Se herom *Lund Christiansen*: Forfaldsklausuler . 3-5 og *Eyben* i Forhandlingerne på det 21. nordiske juristmøde 1957 . 174. Der er nu sket en forenkling ved bkg 595 13/11 1973, hvorefter pantebreve i fast ejendom skal være oprettet på formular A, for realkreditinstitutters vedkommende dog også på formular B, se herom *Eyben*: Panterettigheder, 5. udg, 1975, § 15.

En lignende erfaring har man allerede indhøstet med hensyn til godkendelse af lejekontrakter, jfr Lejeloven af 1958 § 99, idet der inden længe var autoriseret ca 40 blanketter. Ganske vist har man udøvet nogen censur med indholdet, f eks har man forlangt den tidligere almindelige bestemmelse om, at tinglysning af lejekontrakten ikke måtte ske uden ejerens forudgående godkendelse, erstattet med grundformularens regel, hvorefter lysning ikke kan hindres, men ikke skal være til præjudice for panterettigheder, en ændring, der næppe er til det bedre. Se endv nedenfor III.C. om, hvorledes godkendelsessystemet har medført en næppe heldig forrykkelse bort fra Lejelovens deklaratoriske bestemmelser.

Man kan derfor næppe følge *Olsson* . 44-51, der foreslår indført en art frivillig godkendelsesordning af standardvilkår, hvorefter de, når der havde været ført gensidige forhandlinger, og vilkårene i øvrigt skønnedes rimelige, skulle kunne opnå godkendelse af en offentlig myndighed med den virkning, at standardvilkårene selv uden henvisning dertil skulle komme til anvendelse, og at domstolene ved fortolkningen dels blev afskåret fra at efterprøve hen-

sigtsmæssigheden af de godkendte bestemmelser, dels skulle være upartiske, navnlig med udelukkelse af fortolkning imod affatteren. Imod forslaget *Anders Vinding Kruse*, forhandl. . 164, *Brækhus* . 170, v *Eyben* . 174. Sidstnævnte vender sig navnlig imod at henlægge en sådan godkendelsesfunktion til monopoltilsynet og betoner faren for, at man enten lader alt eller næsten alt passere uantastet eller også ender i den anden grøft, hvor man begynder at snage i forretningslivets forhold på en måde, som vil fremkalde en meget stærk reaktion.

I TfR 1966 . 344-65 har *Lando* i tilslutning til en israelsk lov fornyet forslaget om at indføre en særlig godkendelsesordning.

III. Nogle udviklingslinjer

Som anført under I vil standardvilkår ofte i betænkelig grad fortrænge de ellers gældende deklatoriske regler. Bliver dette spænd for stort, tvinges samfundet til at lovordne området. Dette skal belyses med nogle centrale tilfældegrupper.

A. Afbetalingskøb

Køb på afbetaling er et af de ældste områder, hvor man har søgt at få lovgivningsmagten til at træde til for at begrænse misbrug og udnyttelse. Det anføres af *Ross: Ejendomsret og Ejendomsovergang* (1935) . 249, 252, at det moderne afbetalingssystem som storstilet drifts- og kreditform er af ganske ny dato, men allerede forud for 1900 har der foreligget standardiserede kontraktbestemmelser, der ensidigt varetog sælgerens interesser. I 1895 fremsattes forslag til »lov om afdragshandler« (på ny fremme i 1896, 1907, 1908), men først efter at emnet var sat på programmet for det nordiske fællesarbejde på obligationsrettens område, fik man et bæredygtigt grundlag i den danske kommissions betænkning med udkast af 1914 – samtidig med udkastet til Aftalelov – og Lov om køb på afbetaling gennemførtes herefter som lov nr 244 af 8/5 1917. Denne er nu afløst af lov nr 224 af 11/6 1954, jfr den til grund herfor liggende udvalgsbetænkning (1950).

Som det anføres i betænkningen af 1914 havde erfaringen såvel fra vore egne forhold som fra udlandet vist, at mindre samvittighedsfulde sælgere vil søge deres fordel i af køberen at forlange en pris, der ikke står i noget fornuftigt forhold til varens beskaffenhed, og at denne trafik finder sted netop ved afbetalingssalg, hvor køberen på grund af sin ubemidlethed sjældent vil være i stand til at forhandle på lige fod med sælgeren om prisen. Næsten alle slags varer kan købes på afbetaling, ofte med ingen eller kun ringe udbetaling. – Med sædvanlig optimisme regner køberen med, at han let vil kunne klare afdragene (Betænkning 1950). Det er klart, at i samme omfang trangen til at regulere afbetalingskøb skyldes en i forhold til almindelige køb letsindigere prisfastsættelse o l, fjerner man sig fra standardvilkårenes særlige betydning. Adskillige af reglerne er imidlertid alene eller tillige motiveret i ønsket om at imødegå de anvendte afbetalingskontrakters udformning og klausuler, navnlig deres misligholdelsesbestemmelser.

Før 1917 indeholdt kontrakterne således som regel en bestemmelse om, at sælgeren skulle have ret til at tage tingen tilbage eller til at betragte hele købesummen som forfalden, så snart køberen udeblev med et enkelt afdrag. Afbetalingsloven forlanger, at forsinkelsen skal være af en bestemt varighed og udgøre en vis del af afbetalingsprisen. Ved siden heraf sikres en rimelig opgørelse, når salgsgenstanden tages tilbage som følge af misligholdelse. Endvidere bestemte 1917-loven, at sælgeren i tilfælde af, at køberen undlader at opfylde andre forpligtelser, ikke kunne gøre nogen for sådan undladelse aftalt, særlig retsvirkning gældende, for så vidt dette efter de foreliggende omstændigheder ville være åbenbart ubilligt. Medens udkastet 1905 undtog handelskøb fra sit område, fandt man i 1917, at der også var trang til beskyttelse, når en mindre håndværker køber småmaskiner på afbetaling eller en mindre handlende køber skrivemaskine. Da der var tale om en social beskyttelseslov, indsattes en værdigrænse

på 3000 kr, hvorved f eks automobilhandlen unddroges, skønt man var klar over, at der også her kunne være trang til beskyttelse. Kommissionen søgte beroligelse i, at forslaget til Aftalelovens §§ 36–37 dog ville give disse købere en beskyttelse imod nogle af de mest graverende misbrug, som de hidtil ganske havde måttet savne.

I den nye lov er værdigrænsen ophævet, fordi det ofte ved disse større køb havde vist sig vanskeligt for køberen at opnå kontraktvilkår, der i tilstrækkelig grad tog hensyn til hans interesser. Navnlig var det et savn, at der ikke fandtes regler om, at der ved tilbagetagelsen skulle finde en opgørelse sted, og at fogeden ikke påså, at køberen fik evt tilgodehavende udbetalt. Særlig uheldig var manglen af betryggende regler om vurdering ved tilbagetagelsen. Hyppigt indeholdt kontrakterne vilkår, der var helt ubillige for køberen, navnlig ved bestemmelser om urimelig nedskrivning af salgsgenstandens værdi ved opgørelse af parternes mellemværende. Erfaringen havde vist, at Aftaleloven ikke indeholdt tilstrækkelig værn.

Sammenkoblingen af flere køb er nu forbudt ved § 8, 1. Udvalget anfører, at sammenkobling særlig var udbredt inden for handelen med møbler og tæpper. På grund af sin økonomisk svage stilling ville køberen ikke være i stand til at modsætte sig kravet fra sælgerens side, og han ville i øvrigt næppe heller kunne overskue konsekvenserne af aftalen.

Endvidere har § 8, 2 nu rammet en pæl igennem vedtagelse om, at beløb, som køberen indbetaler, først skal afskrives på andre købet uvedkommende fordringer, medmindre de hidrører fra reparation af salgsgenstanden eller andre foranstaltninger vedrørende denne.

I tilslutning til generalklausuler, der f eks findes i Forsikringsaftaleloven § 34 og Gældsbrevsloven § 8, er der nu i § 8, stk 3, optaget en almindelig beskyttelsesregel imod overtrædelse af vedtagne kontraktvilkår, idet bestemmelser herom kan tilsidesættes helt eller delvis, hvis det ville være utilbørligt eller klart stridende mod god forretningsskik at gøre dem gældende. Man har herved for øje, at køberen i almindelighed kan være udsat for udnyttelse fra sælgerens side ved urimelige kontraktvilkår, som køberen jævnlig vil overse i den trykte kontrakt, der forelægges ham til underskrift, eller som han på grund af sin svagere stilling over for sælgeren vil være ude af stand til at modsætte sig.

Det vil således ses, at lovudviklingen på afbetalingskøbets område er gået mod det stadig mere bevidste i retning af standardvilkårs betydning. Dette kommer også frem ved lovens § 18 om erhvervsmæssigt misbrug, hvorefter retten til at sælge på afbetaling kan fradømmes en erhvervsdrivende. I udvalgsbetænkningen nævnes som eksempel, at sælgeren gentagne gange i afbetalingskontrakten har optaget vilkår, der er stridende mod loven.

B. Forsikringsvilkår

Lov nr 129 af 15/4 1930 om forsikringsaftaler hviler på nordisk lovsamarbejde. Den danske kommission afgav betænkning i 1925. Forud for loven fandtes ikke almindelige lovregler om forholdet mellem forsikringstageren og forsikringsselskabet. Selv om udførlige trykte policer, indeholdende de for forsikringen gældende bestemmelser, længe havde været grundlaget for forsikringer, anvender loven i stedet udtrykket forsikringsaftalen, jfr således § 3, hvorefter loven bortset fra de bestemmelser, der udtrykkeligt betegner sig som ufravigelige eller hvis ufravigelighed følger af andre regler, kun kommer til anvendelse, hvis ikke andet er udtrykkeligt aftalt eller må anses indeholdt i aftalen.

Mange forsikringspolicer er mindre heldigt affattet, og under udarbejdelsen af Forsikringsaftaleloven har man haft et indgående kendskab til de da anvendte policeformer. Adskillige af lovens regler tilsigter direkte at kvæle ubillige forsikringsklausuler, der var i gængs anvendelse. Nogle eksempler herpå skal anføres:

Ved § 14, 2 har man erklæret forbehold om, at selskabets ansvar først skal indtræde, når første præmie er betalt, eller policen er udleveret, for ugyldige. I praksis var der konstateret misbrug og uklarhed i selskabernes almindelige vilkår. Se hertil U 1919 . 579 H (1918 . 642), der viser, at man i retspraksis forstod at fortolke sig frem. – I policerne fandtes undertiden vedtagelse om, at aftalen bortfaldt, når præmien ikke betaltes i rette tid, men at selskabet desuagtet skulle have ret til præmien for hele forsikringstiden. I domspraksis havde man i

sådanne tilfælde nedsat selskabets krav i medfør af Aftaleloven § 37, jfr således U 1921 . 402, 1919 . 799, 1918 . 824. Kommissionen betegner selskabets krav om præmien som et forsøg på at få både i pose og sæk, og § 15 udelukker nu sådanne vidtgående klausuler.

Efter mange selskabers betingelser medførte undladelsen af øjeblikkelig skadesanmeldelse fortabelse af retten til erstatning, hvilket ved de fleste forsikringsarter var en alt for streng følge, som nu er imødegået ved § 21. – En meget hyppig bestemmelse var, at assurancesvig medførte bortfald af al ret til erstatning, jfr herved U 1928 . 310 H, 1928 . 936, 1925 . 92 H, 1914 . 155. Tilsidesættelse kan nu ske efter § 23, hvis betingelser er mindre strenge end general-klausulen i § 34. Når den blev sat ind som speciel bestemmelse, var det for at gøre det lettere for domstolene at »gøre brug af deres benådningsbeføjelse«, se hertil U 1960 . 514 H (ej tilsidesat). – I forsikringsvilkårene fandtes hyppigt bestemmelser, hvorefter forfaldstiden sattes i forhold til selskabets godkendelse af et fremsat krav eller betingedes af, at det ved dom var tilpligtet at betale erstatning. For så vidt de er andet end et uheldigt udtryk for den selvfølgelighed, at selskabet frivilligt blot honorerer krav, det har godkendt, kan de kun til-sigte en omgåelse af reglerne om retsvirkning af debtors mora. Derfor er retsvirkningen frakendt ved § 24, 3. – Efter almindelige retsregler kan den legale forældelsesfrist ikke for-længes ved aftale mellem parterne, hvorimod den meget vel kan forkortes. Dette var tilfældet i en del forsikringsvilkår, hvis frist var meget knapt beregnet. § 30 værner nu den sikrede imod sådanne vedtagelser. – § 31 giver ham en beskyttelse imod automatisk forlængelse. Det var almindeligt, at hvis han havde sluttet en aftale på 5 eller 10 år, var han ifølge en bestemmelse i de almindelige forsikringsvilkår, »som han højst sandsynligt slet ikke har lagt mærke til eller i alt fald ikke længere kan huske«, bundet i yderligere 5 eller 10 år, hvis han undlod at sige forsikringen op, skønt hans forhold var således forandret, at han ikke længere havde nogen interesse i forsikringen, eller han ikke var tilfreds med forsikringsvilkårene. § 31 er en videre udvikling af en tendens, der allerede havde sat sig spor i retspraksis, jfr U 1913 . 615, 1909 . 747.

I adskillige selskabers vilkår var det bestemt, at selskabet skulle være frit for ansvar, hvis der tegnedes eller var tegnet forsikring på samme interesse andetsteds. § 43 har vendt sig herimod. – I visse selskabers policer gjordes overholdelsen af de i aftalen opstillede sikker-hedsforholdsregler til en betingelse for at kunne gøre erstatningskrav gældende. § 51 har begrænset sådanne klausulers værdi.

Selv om der således er opstillet en række beskyttelsesnormer – vendt mod de i praksis forekommende policer – ville det imidlertid være umuligt og uheldigt ved specialregler på alle områder effektivt at beskytte den sikrede mod bestemmelser i aftalen, der kan føre til ubillig-hed. På den anden side kan det ikke undgås, at der fortsat vil kunne optages bestemmelser i forsikringsvilkårene, der i det enkelte tilfælde kan medføre ubillige resultater. I alminde-lighed kan man vel gå ud fra, at selskaberne både af almindelige humane grunde og af akkvisitions- og konkurrencehensyn vil vise fornøden kulance. Men et selskab kan også optræde rigoristisk i alt fald en tid eller over for visse forsikringstagere. Ud fra disse synspunkter ind-satte man i § 34 en almindelig regel om, at hvis en bestemmelse i forsikringsaftalen, der afviger fra lovens deklatoriske regler, i det enkelte tilfælde leder til ubillige resultater, skal bestemmelsen tilsidesættes, for så vidt dette ville stemme med god forsikringspraksis. Bestem-melsens hovedformål er under de angivne betingelser at tillægge en sådan kulance, som et efter sunde principper virkende selskab under normale forhold selv vil udvise, retligt forplig-tende kraft.

Det har vist sig, at den frygt for § 34, der herskede på forhånd i forsikringskredse, ikke næredes med rette. Der har ikke været ført mange sager om § 34, og assurandørsocietetet har i sine responsa været nok så strengt som domstolene. En gennemgang af praksis findes hos *Stig Jørgensen, Preben Lyngsø og Hans Thranow: Dansk Forsikringsret II (1966) . 8–12.*

C. Lejelovgivningen

I 1934 nedsattes et udvalg med den opgave at udarbejde en almindelig lejelov. Det skulle herunder bl a tage stilling til spørgsmålet om indførelse af en standardlejekontrakt. Den hidtil gældende lovgivning indeholdt – med enkelte kriseprægede undtagelser – meget få almindelige regler om lejeforholdet, og man var i det væsentlige blevet stående ved formuerettens klassiske princip om aftalefriheden. Siden er udviklingen i stadig skærpene grad gået mod præceptive normer.

Udvalgsbetænkningen (1935) er et af de lovarbejder, der skarpest tager standpunkt til misbrugsmulighederne ved anvendelsen af standardvilkår. Det betones, at mangelen på regulerende lovbestemmelser måtte føre til og har medført, at udlejernes organisationer (grundejerforeningerne) i trykte blanketter har samlet et sæt af regler, som deres erfaring har lært dem at finde nødvendige eller hensigtsmæssige til varetagelse af deres interesser. Det følger af sagens natur, at disse regler uundgåeligt er blevet ensidige. De er tillige på visse punkter videregående, end det stemmer med almindelig retsfølelse, og de er lidet overskuelige. Under disse omstændigheder er lejerne vanskeligt stillede. De trykte blanketter kommer – i betragtning af den letsindighed, hvormed folk i almindelighed underskriver trykte kontraktsblanketter – til at virke næsten, som om de var love. Aftalefriheden er set fra et lejerstandpunkt i mange tilfælde kun et skin. Det er alt for farligt at overlade alt til parternes aftaler, hvilket praktisk talt i reglen vil sige det samme som kontraktsblanketternes påbud. I konsekvens af disse betragtninger foreslog udvalget bl a, at trykte blanketter skulle udfærdiges således, at det klart fremgår, om der tillægges lejerer mindre vidtgående rettigheder eller pålægges ham mere vidtgående forpligtelser end angivet i Lejeloven. I så fald skal det tydeligt angives, på hvilke punkter aftalen afviger fra lovens bestemmelser. Herved ville man modvirke, at lejerer ikke forstod, hvad han gik ind på, eller (hvad der antoges at være meget hyppigt) at han end ikke gør sig den ulejlighed at sætte sig ordentligt ind i blankettens bestemmelser.

Også i forbindelse med de enkelte forslag til præceptive bestemmelser betones faren for, at der påtvinges lejerer ubillige vilkår, en fare, som han ved kontraktens afslutning slet ikke har øje for. Det er ofte vanskeligt at forstå de trykte kontraktsblankettens bestemmelser. I de færreste tilfælde læser lejerer dem igennem med tilstrækkelig omhu. I reglen vil han slå sig til ro med, at der ikke vil opstå vanskeligheder med udlejerer, og først når misligholdelsen er indtrådt, opdager han, at han i god tro har fraskrevet sig retsbeskyttelse. Dette gælder f eks mangler og udlejerens vedligeholdelsespligt, men på tilsvarende måde betones i spørgsmålet om udlejerers ret til at hæve lejemålet, at de i ejerorganisationerne udførte trykte blanketter opstiller regler om, at visse forhold altid skal anses for væsentlig misligholdelse fra lejerers side. Selv om disse bestemmelser ingenlunde altid gøres gældende med strenghed fra den enkelte udlejerer side, og selv om domstolene har anset sig beføjet til i et vist omfang at hindre, at de gennemføres på en ganske vilkårlig måde, kan det ikke undgås, at de kan føre til resultater, der strider mod rimelighed og billighed. Overhovedet var det udvalgets opfattelse, at det ikke er tilbørligt at overlade til den faktisk stærkere part at fastsætte ved kontraktsvilkår, der tilnærmelsesvis virker som lovregler, under hvilke betingelser lejerers ret skal bortfalde. Udvalget foreslog en bemyndigelse for ministeriet til at autorisere trykte blanketter, hvorved der kan sørges for blanketter, der er overensstemmende med lovens regler eller i hvert fald ikke derudover indeholder uklare eller uheldige bestemmelser.

Ved siden af de enkelte præceptive normer foreslog udvalget en generalklausul gennemført, hvorefter bestemmelser helt eller delvis kan tilsidesættes af retten, hvis de skønnes at være åbenbart ubillige for en af parterne. Aftalelovens kap 3 fandtes ikke tilstrækkeligt, og man henviste dels til Forsikringsaftalelovens § 31, dels til udkastet til Gældslovslov § 8.

Udvalgsbetænkningen af 1935 var ikke enstemmig, men gik i det væsentlige igennem som lovene nr 54 og 55 af 25/3 1937 og de senere lejelove, nu lbkg nr 385 af 4/7 1969. Efter dens § 4 gælder som tidligere, at lejeaftalen skal udfærdiges skriftligt, såfremt nogen af parterne kræver det. Det sædvanlige er, at der anvendes trykte formularer. I så fald skal det tydeligt angives, på hvilke punkter der tillægges lejerer mindre vidtgående rettigheder eller

pålægges ham mere vidtgående forpligtelser end angivet i loven, § 5. Generalklausulen om åbenbart ubillige vilkår findes i § 37.

Lejelovene bærer således stærkt præg af ønsket om at imødegå ubillige bestemmelser i de tidligere huslejestandardkontrakter, der i alt væsentligt ansås ensidigt affattet i udlejerens interesse. Anvendelse af standardkontrakter fik imidlertid en helt anden farve ved Lejeloven 1958 § 99, idet trykte eller på anden måde mekanisk fremstillede blanketter til lejekontrakter kun må anvendes, når de er autoriseret af boligministeren, eller – siden 1969 – er autoriseret ved aftale mellem landsomfattende lejer- og grundejerorganisationer, jfr nu lovens § 5.

Denne tvungne anvendelse af autoriserede blanketter indeholder et interessant led ved lejelovgivningen. For at få en grundformular nedsattes et udvalg, jfr betænkning 1959 nr 223. Principperne for dette udvalgs løsning er blevet skarpt kritiseret af *Ehlers* i U 1959 B . 215–18, der navnlig anfører, at formulæren faktisk i betydeligt omfang fortrænger de deklaratoriske bestemmelser i Lejeloven, se hertil *J Trolle* i U 1962 B . 292. Reelt er der sket det, at det sæt regler, som lovgivningsmagten efter langvarig behandling har vedtaget, tilsidesættes af ministeren til fordel for de af udvalget affattede bestemmelser. Væsentlige afvigelser fra loven er der ganske vist kun tale om på enkelte punkter, men den indbyrdes afvejning af de forskellige hensyn, som ligger til grund for lovens regler, skubbes til side. Man burde i stedet have indskrænket sig til i formulæren at medtage de absolut nødvendige bestemmelser.

Ifølge Boligministeriets cirk af 2/2 1959 skulle der kun blive autoriseret en enkelt eller nogle få blanketter. Således gik det ikke. Der blev autoriseret et stort antal blanketter, der i alt væsentligt kun var indbyrdes lidt afvigende. Hermed faldt bunden bort under Lejeloven 1958 § 99, og ved Lejeloven 1969 ændredes reglerne således, at også organisationerne i fællesskab fik adgang til at autorisere blanketter. Af boligministeriet er autoriseret tre typeformularer.

D. De almindelige formueretlige hovedlove

Det er karakteristisk for Købeloven, Aftaleloven og Gældsbrevsloven, at de undlader at tage stilling til de særlige problemer, der følger af anvendelsen af standardvilkår. Købeloven har indskrænket sig til visse fortolkningsbidrag med hensyn til anvendelsen af de forskellige transportklausuler (cif, cf, fob, franco m v), men har f eks ikke taget stilling til ansvarsfrihedsklausulers betydning i misligholdelsestilfældene. Betænkning 1914 vedrørende Aftaleloven omtaler alene typekontraksvedtagelser i forbindelse med § 37, stk 1, hvor der for første leds vedkommende henvises til, at sådanne vedtagelser jævnlig forekommer i afbetalingskontrakter, og for andet leds vedkommende nævnes vedtagelser i huslejekontrakter. Kun ved Gældsbrevslovens § 8 fremhæves standardvilkår i motiverne, der peger på, at skyldneren ved stiftelse af gældsbrevsforhold, navnlig lån, ofte på forhånd vil være den svageste part i forholdet. Dette gælder ikke mindst, når han står over for en institution som fordringshaver, f eks en bank. Denne vil i ensartede forhold anvende de samme trykte formularer, således at det, når det ikke drejer sig om engagementer af mere speciel art, vil være vanskeligt for skyldneren at få indflydelse på affattelsen af de nærmere betingelser. Han må finde sig i, at disse ensidigt fastsættes af fordringshaveren, hvorved denne får mulighed for i aftalen at optage vilkår, der vil kunne virke ubilligt over for skyldneren. Aftalelovens regler giver kun begrænset beskyttelse, hvorimod en noget lignende generalklausul allerede fandtes i Forsikringsaftalelovens § 34.

Da bestemmelserne i de almindelige formueretlige love får betydning for den almindelige fortolkning af standardvilkår, skal de ikke gennemgås nærmere her. Kun kan der være grund til at fremhæve, at der inden for tinglysningsområdet er gennemført et krav om anvendelse af offentligt autoriserede blanketter ved pantsætning af fast ejendom og løsøre.

IV. Standardvilkår i retsanvendelsen

A. Påtagelsen af standardvilkår

1° Aftaleretligt vil det i mange tilfælde ligge helt klart, at parterne underkaster sig standardvilkår. Indgår de således i et afgivet tilbud, vil en accept tillige indeholde godkendelse af, at parten underkaster sig vilkårene. Dette gælder i alle de tilfælde, hvor afslutningen af aftalen finder sted ved en underskrift på en typisk standardformular. Der tænkes herved på det principielle bånd, som vilkårene pålægger parterne eller den ene part. At der ved fortolkning kan blive tale om at begrænse vilkårenes rækkevidde, og at de undertiden kan tilsidesættes som ugyldige, vil blive omtalt nedenfor (B–D).

Se således U 1933 . 1094: I en slutseddel angående levering af et køleskab anførtes i den trykte tekst, at leveringen skete i overensstemmelse med de omstående almindelige salgsbetingelser. Herefter var køberen, der havde modtaget genpart af slutsedlen uden at gøre indsigelse mod dens indhold, bundet ved den deri indeholdte værnetingsklausul.

U 1971 . 81 H: På bagsiden af færgebillet for bil havde rederiet fraskrevet sig »ansvar i videst muligt omfang, jfr Sølovens §§ 122 og 172–73«. Denne ansvarsbegrænsning kunne ikke tilsidesættes.

U 1972 . 683: Dansk importør bundet af værnetingsbestemmelse indeholdt i et tilbud fra en tysk speditør, trykt med petit langs med brevpapirets venstre kant (dissens).

U 1972 . 1003 H: Umiddelbart inden underskriftspladsen på en indmeldelsesbegæring til en musikskole var anført, at enhver indmeldelse var bindende for den pågældende sæson, og at afbrydelse af undervisningen ikke medførte kontingentfritagelse. Dette vilkår fremtrådte med en sådan tydelighed, at det måtte anses som led i den indgåede aftale (der ikke kunne anses stridende imod Aftalelovens § 33).

U 1974 . 415: I leasingkontrakt var henvist til de omstående alm betingelser for leasingkontrakter. Brugeren ansås bundet af bestemmelse heri om, at mangelsindsigelser ikke kunne gøres gældende over for leasingselskabet.

U 1967 . 560 om ejendomsforbehold vedr køleanlæg i supermarked.

På samme måde vil også en henvisning i tilbudet til uden for dette liggende vilkår blive bindende, når tilbudet accepteres, og det vil ikke gøre principiel forskel, at acceptanten (eller tilbudsgiveren) ikke har kendskab til de vilkår, hvortil der henvises.

U 1927 . 860: Da Københavns belysningsvæsen, der havde købt et parti kul fob Stettin, ikke havde taget afstand fra den i sælgerens tilbud og i hans stadfæstelse af handelen indeholdte henvisning til sædvanlige øvreschlesiske betingelser, fandtes det bundet ved disse, og sælgeren kunne derfor delvis træde tilbage fra handelen på grund af vognmangel.

U 1923 . 916 forudsætter, at en henvisning til »Almindelige betingelser« i en entreprisekontrakt som udgangspunkt bandt entreprenøren. En lignende forudsætning indeholdes i U 1917 . 366, hvor der i en ansættelseskontrakt henvises til badehotellets reglement.

U 1901 . 78: Et parti kaffe var købt under de for New York kaffebørs gældende betingelser og usancer. Køberen var herefter pligtig at finde sig i en i overensstemmelse med disse ændret levering, uden at det kunne komme i betragtning, at han ikke forud havde gjort sig bekendt med disse betingelser.

Se endvidere U 1899 . 344 H, 1885 . 765, 1878 . 419 H.

Dersom der i en accept indeholdes henvisning til standardvilkår, som tilbudet ikke omtalte, foreligger der en uoverensstemmende accept, der må behandles efter Aftalelovens § 6 og således anses som afslag i forbindelse med nyt tilbud. Dette gælder dog ikke, når afsenderen af svaret går ud fra, at det er overensstemmende med tilbudet, hvilket let vil kunne være tilfældet, når standardvilkårene er normale inden for det pågældende område. Indser tilbudsgiveren dette, må han reklamere, jfr § 6, 2. Det antages af *Ussing: Aftaler* (3. udg) . 68, note 111, at der efter omstændighederne kan påhvile tilbydereren reklamationspligt også over for en bevidst uoverensstemmende accept, navnlig når acceptanten med nogen grund kunne gå ud fra, at tilbudsgiveren ville gå ind på ændringen. Særlig i handelsforhold vil det formentlig være naturligt at pålægge reklamationspligt over for indsættelse af standardvilkår, idet man i øvrigt for dem er tilbøjelig til at lade undladelse af reklamation over for angivelser og henvisninger i stadfæstelsesskrivelser, fakturaer o l være afgørende, jfr *Ussing: Køb* . 13, 32, *Aftaler* . 429, *Ols-son* . 19–20. Dette kan delvis støttes på Aftalelovens § 6, 2, men endvidere på Købelovens § 6.

U 1918 . 660 fandt ganske vist, at en møller, der tlf havde solgt et parti byg og ikke reklameret over for en skriftlig stadfæstelse, hvori det bl a stod, at handelen var afsluttet på de i Københavns slutsedler for handler i kornvarer stipulerede betingelser, ikke var bundet af en deri indeholdt voldgiftsklausul, men afgørelsen synes at forudsætte, at de pågældende betingelser principielt var bindende for aftalen. Tilsvarende kan anføres m h t U 1930 . 85 H, hvor en kulimportør solgte en ladning engelske kul til et gasværk på de af dette opstillede betingelser, men i en slutseddel, som krydsede gasværkets stadfæstelse, anførtes, at salget var sket på Britscan Conditions. I U 1912 . 389 om en spekulationshandel, hvor firmaet fremsendte en kontrakt indeholdende en del rigoristiske bestemmelser, undgik retten at tage stilling til, om mandanten var blevet bundet på grund af manglende reklamation.

I U 1962 . 247 accepterede retten en værnetingsklausul indsat af en tysk sælger i ordrebekræftelser og fakturaer. Det fremhæves, at den var anført som et selvstændigt og klart fremhævet punkt blandt få handelsbetingelser, og at den havde været optaget i alle handlerne mellem de pågældende parter. Omvendt nægtede retten i U 1957 . 257 (SHT 1956 . 285) at lægge vægt på en af sælgeren i en faktura ensidigt optaget klausul, hvorefter reklamation skulle ske inden 8 dage. Formentlig er dog tilsidesættelsen konkret begrundet, idet det af oplysningerne fremgår, at klausulen var trykt med små typer på foden af fakturaen.

Se endv U 1958 . 1031 (forudsætningsvis).

U 1974 . 680 H: At det i en opgørelse var anført, at betalingsbetingelserne var 30 dage netto, hvorefter der beregnedes 1% pr måned, var uden betydning.

U 1967 . 153: En grossist havde i sin nota vedr udvalgsvarer anført, at varer, der ikke ønskes ført i fast regning, bedes returneret inden 8 dage efter notaens dato. Ikke antaget, at køb kunne anses for sluttet, blot fordi fristen var oversiddet en kort tid.

2° Standardvilkår vil imidlertid ofte kunne blive bindende uden særlig vedtægtelse, for så vidt de ikke strider mod det aftalte. Når det er almindeligt bekendt eller dog vides af den pågældende medkontrahent, at der findes sådanne regler, er de i almindelighed afgørende for medkontrahentens retsstilling, selv om han ikke kendte deres nærmere indhold ved aftalens indgåelse, *Ussing: Aftaler* (3. udg) . 429. Af største praktiske betydning i denne gruppe er naturligvis alle de tilfælde, hvor der inden for vedkommende branche er udarbejdet standardvilkår, ofte i form af

tilslutningsvilkår («agreed documents»), der kutymemæssigt lægges til grund for de enkelte kontrakter, såfremt andet ikke aftales. Ved at benytte gastilslutningen forpligtes brugeren til at tåle gasværkets almindelige betingelser for levering af gas, U 1940 . 249 H.

Det anførte taber selvfølgelig en del af sin vægt, hvis ikke også den forpligtede er erhvervsdrivende. Uanset at man nok kan gå ud fra, at rejsebureaukunder i almindelighed er klar over, at bureauerne har udformet almindelige branchevilkår, er det i U 1963 . 223 statueret, at et bureau ikke kunne påberåbe sig en ansvarsfrihedsklausul, da kunden ikke var blevet opfordret til at gøre sig bekendt med de »almindelige bestemmelser«, og der i brochuren kun var en almindeligt holdt og ikke særligt fremhævet henvisning hertil. I U 1971 . 40 H fandtes en parcelhusejer ikke ved tilslutning af sit nybyggede hus til et fjernvarmeverk at være forpligtet som medlem.

I erhvervsforhold er praksis betydeligt strengere, se således U 1957 . 1121: »Efter rettens mening vil sagsøgeren, der bør kende de inden for sit fag gældende regler, ikke kunne påberåbe sig ukendskab til bestemmelserne i »Almindelige Betingelser«, uanset at disse ikke har været vedhæftet byggekontrakten.« Den pågældende var tømrermester og ansås bundet af voldgiftsbestemmelsen i AB § 24.

U 1959 . 937: En restauratør overtog en restaurant og forlængede kontrakten med de antagne musikere, der havde indgået aftale på standardformular med den tidligere indehaver. Erhververen var fagmand og måtte regne med, at der forelå en sådan formular, hvis bestemmelser derfor ansås bindende.

U 1950 . 514 H: Ikke grundlag for at anse en vedtægtsbestemmelse i brandforsikringsforening for uforbindende, selv om forsikringstageren ikke var gjort bekendt med bestemmelsen, der ikke var optaget i policen. Ass Soc havde udtalt, at der var tale om et sædvv vilkår.

Et grænsetilfælde findes i U 1959 . 678 om den i de Nordiske Speditørvilkår § 17 givne dækningsret for tidligere udlagte told- og transportudgifter. Ejeren var klar over, at der for speditører gjaldt en sikkerhedsordning, men det fremhæves endvidere, at retten kun gjordes gældende for beløb, udlagt i de sidste to kvartaler. Se hertil *v Eyben*: Panterettigheder § 24.VI.A.

Bestemmelser, som går ud over en nærmere fastsættelse af aftalens retsvirkninger og i virkeligheden pålægger helt nye forpligtelser, kan dog ikke være bindende, jfr U 1890 . 728 (husbond indestod for udgifterne ved sin karls sygehusophold, men ikke for begravelsesudgifterne), 1877 . 476.

Sml U 1964 . 293 om en uklart tilkendegivet forlods afskrivning på alm varegæld fremfor omsætningsafgift og virkningen heraf overfor et betalingsstandsningsbo.

At usædvanlige bestemmelser, der forringer medkontrahentens retsstilling, dog ikke uden videre er bindende, vil fremgå af gennemgangen nedenfor (D).

Når begge parter er handlende og står i fast forbindelse med hinanden, vil de vilkår, som plejer at gælde for deres aftaler, blive gældende for senere aftaler, såfremt ikke andet bestemmes, jfr resposum i U 1900 . 430, U 1893 . 636 (anset utvivlsomt, at en proprietær var kendt med, at et handelsfirma efter sine alm handelsbetingelser beregnede rente af de til enhver tid skyldige beløb, og han havde ej heller tidligere protesteret derimod).

Se til det anførte den meget udførlige fremstilling hos *Olsson* . 17-28.

Det bemærkes, at der i nærværende fremstilling i det hele bortses fra de særlige problemer, der knytter sig til arbejdsretten.

B. Fortolkningen af standardvilkår

Ved fortolkningen af standardvilkår gør der sig en egenartet dualisme gældende, idet man på den ene side søger at tage et vidtgående, *individuel* hensyn til den, der bindes ved typevilkår, på hvis udformning han ikke selv har haft indflydelse, og på den anden side anlægger en standardiserende og *objektiverende* fortolkning. Begge former tilsigter dog ad hver sin vej at bidrage til at undgå urimelige konsekvenser ved anvendelse af standardvilkår.

Udgangspunktet må naturligvis være, at parterne er bundet ved aftalen, medmindre denne helt eller delvis kan erklæres ugyldig (jfr herom nedenfor C). Dette gælder også, selv om den ene eller begge parter ikke ved aftalens indgåelse kendte indholdet eller ikke forstod, at den hjemlede bestemte rettigheder eller pålagde visse forpligtelser. Har man ladet en advokat opsætte kontrakten eller kalkeret den efter Juridisk Formularbog, kan det meget vel hælde, at betydningen af et kontraktspunkt først siden dukker op. At ingen af parterne har tænkt på det før, kan ikke gøre noget skår i retsstillingen, jfr *N Lassen* i U 1885 . 4. Det samme må gælde, hvis der anvendes en færdigsyet formular, som ikke er konciperet af nogen af parterne, eller der henvises til uden for kontrakten liggende typevilkår, ingen af dem har fuldt kendskab til.

Det kan umiddelbart undre, at man ved bedømmelsen af forudsætningers relevans undersøger, om forholdet har været bestemmende for den ene part og kendeligt for modparten, ligesom man kun vil anerkende en stiltiende betingelse under lignende omstændigheder, samtidig med at man ganske på tværs af parternes viden eller formodninger lader ukendte punkter slå igennem som vilkår eller betingelser.

Til dels må dette ses i sammenhæng med, hvad der er en bærende begrundelse for løfters forpligtende kraft. Erkender man med *Ussing: Aftaler* (3. udg) . 23, at der ikke kan opstilles et viljesdogme eller et enhedsprincip om beskyttelse af løftemodtagerens forventninger, men at der først og fremmest er tale om et hensyn til omsætningsmekanismen, idet retsreglerne kan bidrage til, at aftaler bliver overholdt, og derved skabe den for omsætningen nødvendige tillid til aftaler, kræver allerede retstekniske hensyn, at man ikke – uden for undtagelsestilfælde – kan følge påstande om, at ingen af parterne havde kendskab til kontraktvilkårene. Samtidig forstås, at man dog får en friere stilling, når bundetheden som ved massekontrakter kan have et dubiøst grundlag, fordi den ene eller begge svæver i uvidenhed om kontraktens indhold. Finder man, at hensynet til omsætningen snarere skades end gavnes ved en for strikte efterlevelse af kontraktvilkårene, vil forståelsen af begrundelsen for aftalernes forpligtende kraft gøre det lettere at slække på kravene til kontraktens efterlevelse.

Ved fortolkning af en viljeserklæring forstås i aftalelæren den virksomhed, som går ud på at bestemme erklæringens betydning, d v s den betydning, som må lægges til grund ved fastsættelsen af erklæringens retsvirkninger, jfr *Ussing: Aftaler* . 421. Som ved anden juridisk fortolkning vil udgangspunktet rent praktisk være, at det anvendte ordvalg er afgørende, jfr også DL 5-1-2. I kontraktretten får de faktiske omstændigheder ved aftalens indgåelse dog en meget stor betydning. Løftet må derfor ikke sjældent forstås anderledes end efter en objektiv, sproglig fortolkning. Om de almindelige fortolkningsregler henvises til *Ussing: Aftaler* . 422–28, se også *Ross: Ret og retfærdighed* . 128–87.

1° I aftalelæren opstilles i almindelighed en regel, hvorefter risikoen ved en aftales uklarhed lægges på den, der har udformet erklæringen. Aftalen fortolkes således imod affatteren. Med denne regel er netop i første række tænkt på stående

kontraktvilkår, hvor medkontrahenten praktisk talt er uden mulighed for en prøvelse af de enkelte kontraktspunkter, *Ussing: Aftaler* . 427.

Sætningen må anses fastslået i retspraksis, se dog *Lando*, TfR 1966 . 351–52. I U 1942 . 1022 udtales, at rimelige tvivl m h t her i landet usædvanlige vilkår måtte komme forsikringsselskabet til skade. Ved bedømmelsen af, om der var meddelt urigtige oplysninger, lagdes ved U 1916 . 424 H (1915 . 974) vægt på, at forsikringspolicens bestemmelser var uklart affattede. En meget vid anvendelse af princippet findes i U 1950 . 354 H om en afbetalingskontrakt, hvori det bl a hed, at Afbetalingsloven (af 1917) var bindende for parterne i de i loven nævnte tilfælde. Uanset at kontrakten blev anvendt til salg såvel under som over den dagældende prisgrænse, antoges henvisningen til loven at måtte gælde for et møbelkøb på i alt 5.707 kr.

Der er i dansk ret ikke grundlag for at antage, at denne fortolkningsregel, der i tysk ret benævnes »in dubio contra stipulatorem«, i engelsk ret »contra proferentem«, kun skulle gælde som en subsidiær fortolkningsregel, se hertil *Olsson* . 42.

Til belysning kan anføres U 1964 . 786 H: De almindeligt holdte policevilkår, der ikke særskilt omtalte, at selskabet havde villet fraskrive sig også ansvar for forsikringsbegivenheder, forsætligt fremkaldt af sikrede under 14 år, udelukkede ikke med tilstrækkelig klarhed anvendelsen af den særlige bestemmelse herom i FAL § 19, stk 1, jfr § 18 (jfr kommentaren i U 1965 B . 141).

U 1971 . 600 H: En bestemmelse i alm entreprenørbestemmelser for tagdækning kunne ikke tillægges betydning som ansvarsfraskrivelse i et tilfælde, hvor brand opstod under selve arbejdet som følge af uagtsomhed. I bestemmelsen hed det, at skader under arbejdet, der skyldtes brand eller storm, ikke skulle erstattes af entreprenøren og en eventuel forsikring herimod skulle tegnes af bygherren.

U 1967 . 786 H om en betonelementfabriks »mellemalgforbehold« i et tilbud til en hoved-entreprenør til brug for dennes licitationsbud. 3 dommere fremhæver, at forbeholdet var noget uklart formuleret. 3 andre dommere finder, at det ikke har den fornødne klarhed og tillægger det navnlig vægt, at bestemmelsen fandtes i standardvilkårene under overskriften »Leveringstid«. Om afgørelsen, se *Illum* i U 1970 B . 251, *Kr Mogensen* i U 1970 B . 272 og *Illum* i U 1971 B . 68.

U 1930 . 362: Et kaskoforsikringsselskab hæftede ikke for skade forvoldt af »forsikrings-tageren (styreren) selv« ved forsæt eller grov uagtsomhed. Selskabet dømtes til at tilsvare skade forvoldt af chauffør.

U 1920 . 67: »Når selskabets erstatningspligt er fastslået og erstatningsbeløbet fastsat med begge parter godkendelse, ved vurderingsmænd eller ved endelig dom, sker udbetaling i løbet af 1 måned. Til rentegodtgørelse er selskabet dog først forpligtet fra udløbet af den nævnte frist. Selskabet er dog ikke forpligtet til at udbetale noget beløb, før offentlig undersøgelse i anledning af branden er fuldstændig afsluttet, og den forsikrede, hvis selskabet gør fordring derpå, har leveret dette en udskrift af de optagne forhør.« Selskabet hævdede nu, at der først indtrådte forrentningspligt, når der var forløbet 1 måned efter undersøgelsens slutning, men uklarheden måtte falde selskabet til last, og rentepligten antoges at løbe straks ved udløbet af 1 månedes-fristen, efter at erstatningsbeløbet var fastsat, således at udbetaling såvel af erstatning som af rente først kunne forlanges, efter at den offentlige undersøgelse var afsluttet.

U 1906 . 50: Tyveriforsikringspolice for cykel bestemte, at cyklens opbevaringssted skulle være et aflåset rum, og at der ved opbevaringsstedet skulle forstås det sted, hvor forsikrede efter endt brug af cyklen henstillede denne. En eftermiddag mellem kl 13 og 14 havde han stillet cyklen i aflåset stand på trappen, hvor han boede. Policen kunne ikke antages med

tilstrækkelig tydelighed at kræve, at den forsikrede, når han kom hjem med cyklen, ubetinget skulle stille den i aflåset rum.

Se også U 1960 . 721 (sanitetskontrakt), 1906 . 739.

Hvor standardbetingelserne har karakter af tilslutningsvilkår («agreed documents»), vil reglen om fortolkning imod affatteren ikke kunne anvendes. Afgrænsningen vil dog være vanskelig. At en part anvender en af hans brancheforening udformet kontraktsformular, vil i sig selv ikke udelukke den anførte fortolkning, jfr U 1943 . 720 (henvisning til Sveriges Segelfartygsförenings minimaltarif). Det kan ej heller gøre forskel, at det offentlige har godkendt formularen i medfør af Lejeloven eller Tinglysningsanordningen. For så vidt angår de for kredit- og hypotekforeninger specielt godkendte pantebrevsformularer, kunne et andet resultat synes at måtte følge af, at låntageren er blevet optaget som medlem af foreningen og derfor er underkastet dens vedtægter, for hvilke formularens særregler vil give udtryk. Men sætningen anvendes også på vedtægter og statutter m m i foreninger m v, jfr U 1935 . 387 (andelsselskab).

Den her gengivne regel vil ofte være et praktisk supplement til den almindeligt antagne, at man i tilfælde af fortolkningstvivil vælger den for løftegiveren gunstigste forståelse, *Ussing: Aftaler* . 426, men den går herudover ved at gå også en løftegiver imod, når han står som affatteren. I øvrigt fremhæves, at man ikke udstrækker sætningen til at gælde en fortolkning mod den, der lægger formularen til. Ved anvendelse af de i handel værende stående formularer – herunder pantebrevsformular I–II, lejekontrakt A m v – finder den ikke anvendelse.

2° Der vil ofte opstå konkurrence mellem de trykte vilkår og individuelle vedtagelser, og i så fald må vægten lægges på disse sidste. Er der tvivl om rækkevidden af sådanne fravigelser, må som hovedregel tvivlen komme specialbestemmelserne til gode.

U 1974 . 775: En abonnementskontrakt om incassovirksomhed var udfærdiget på firmaets standardblanket, hvorefter abonnementet skulle gælde for en 5-årig periode og derefter være fortløbende for ét år ad gangen, således at opsigelse skulle ske skriftligt med 4 mdrs varsel til udgangen af en periode. Ved på begæringsblanketten at tilføje »1 prøveår« fandtes firmaets repræsentant at have givet abonnenten føje til at gå ud fra, at abonnementet uden opsigelse bortfaldt ved prøveårets udløb.

U 1968 . 340: En i et firma ansat sælger solgte en brugt bil bl a på vilkår, at køberen inden 12 måneder kunne kræve vognen tilbagetaget for en angivet sum ved køb af hvilken som helst anden vogn. Efter slutsedlen forbeholdt firmaet sig ret til inden for 5 dage at annullere aftalen. Tilbagekøbsvilkåret anførte sælgeren i sin og køberens genpart af slutsedlen, men ikke i det originale eksemplar, der blev indsendt til firmaet, og det blev som følge heraf heller ikke optaget i den senere fremsendte købekontrakt. Vilkåret fandtes bindende for firmaet.

U 1933 . 613: I de på bagsiden af en ordrebekræftelse meget utydeligt trykte betalingsbetingelser var det angivet, at betaling skulle ske i Reichsmark, 1 Rm = $\frac{1}{2790}$ kg Feingold, medens det i slutningen af selve ordrebekræftelsen angaves, at »Reichsmark 100 = dän Kronen 88/90«. Denne specielle kursangivelse måtte foretrækkes for den mere almindeligt holdte bestemmelse i betalingsbetingelserne.

U 1922 . 851 H: En garantibestemmelse blev betydningsløs, hvis man fulgte den i de trykte vilkår indeholdte ansvarsfrihedsbestemmelse, og det måtte være sælgerens sag, hvis han ville fralægge sig det af almindelige retsregler flydende ansvar for misligholdelsen af den særlige garantipligt, at sørge for, at dette fandt tydeligt udtryk i kontrakten.

U 1916 . 874: Ved en fejltagelse henvistes til en vedtægt, der kort forinden var blevet erstat-
tet af en ny vedtægt for det pågældende brandforsikringselskab, og selskabet tilpligtedes at
svare erstatning for en skade, der ellers ikke længere dækkedes.

U 1908 . 727: Under en strid mellem et certepartis bestemmelser indbyrdes måtte der gås
ud fra, at en skreven tilføjelse om ansvarsfrihed måtte gå forud for en modstridende trykt
sætning. Retten udtalte, at det skyldtes en mangel på påpasselighed, at der ikke var sket
overstregning.

Sml U 1908 . 695.

At man i tvivlstilfælde vil falde tilbage på den individuelle afvigelse fra standard-
vilkårene behøver dog ikke gælde som en undtagelsesfri norm, navnlig ikke ved
tilslutningsvilkår. Man vil her enten kunne falde tilbage på den almindelige grund-
sætning om at vælge den for løftegiver mindst byrdefulde løsning eller ofte snarere
løse konflikten til fordel for standardvilkårene. Det sidste vil eksempelvis fore-
komme rimeligt, hvis der er tale om en fravigelse af »Almindelige betingelser for
arbejder og leverancer«. Om særvedtagelser ved anvendelse af den almindelige
pantebrevsformular gælder formentlig efter retspraksis noget lignende.

Se herved *Lund Christiansen*: Forfaldsklausuler . 13 og afgørelserne i U 1941 . 753 H,
U 1941 . 750 H, U 1962 . 185. Sætningen kan vel kun fastslås for pantebreve, der udfærdiges på
de almindelige formularer I-II, men må dog kunne udstrækkes til de øvrige pantebreve, for
så vidt angår de bestemmelser heri, der er overensstemmende med indholdet af de nævnte
formularer. Ved huslejekontrakter vil tilsvarende betragtninger føre til, at undtagelser eller
begrænsninger i de bestemmelser, der findes i grundformularen A, i tvivlstilfælde fortolkes
til fordel for formularen, medens man i øvrigt vil følge, hvad der er anført ovenfor under
(1°). Udstrækningen af denne sætnings anvendelse på forskellige retsområder kan kun fast-
slås ved nærmere undersøgelser.

I det omfang typevilkår må vige for individuelt aftalte vilkår, må naturligvis
også modstående mundtlige aftaler have samme virkning, jfr U 1906 . 626, 739,
sml U 1913 . 608, men man må endvidere ofte kunne gå ud fra, at kendskab til
faktiske forhold hos medkontrahenten, der kun ved at blive ændret kan bringes i
overensstemmelse med typevilkårene, berettiger ham i mangel af anden tilkendegivelse
til at gå ud fra, at disse forhold er accepteret, jfr U 1908 . 643, 1885 . 410 H
(1884 . 279).

3° Som ovenfor nævnt gør der sig ved fortolkningen af standardvilkår visse
objektiverende træk gældende. Det er ligefrem blevet hævdet, at man må anlægge
samme synspunkter som ved fortolkningen af love. Dette skulle gælde tilslutnings-
vilkår (»agreed documents«), og hensigten med at fremdrage denne fortolknings-
synsvinkel skulle først og fremmest være at understrege, at der ikke i disse tilfælde
kan lægges vægt på de kontraherende parters vilje ved aftalens indgåelse, jfr *Ols-
son* . 43 m henv. Endvidere påpeges herved en trang til i sådanne typevilkår at
tage hensyn til vilkårenes tilblivelse og lade de intentioner, som har været vejleden-
de for dem, blive afgørende for fortolkningen.

Det er vanskeligt at angive, hvor langt de anførte betragtninger kan række. En
fortolkning, der undlader at tage de individuelle omstændigheder ved den enkelte
kontrakts indgåelse i betragtning, må givetvis holdes snævert. Det er ikke let at

afgøre, hvilke standardvilkår der i rimelig grad er tilslutningsvilkår («agreed documents»). Selv om der forud for deres affattelse har været ført forhandlinger mellem de to interessegrupper, behøver deres repræsentation ikke have været jævnbyrdig, eller der kan være andre grunde til, at kun den ene part har haft den afgørende indflydelse på redaktionen. I de færreste tilfælde vil det være muligt at fremlægge materiale om motiver og andre oplysninger om tilblivelsen.

Se dog som et eksempel på en delvis objektiv fortolkning U 1961 . 789 H om et laugs ret til at kræve tilbud udskudt. Det fremhæves imidlertid, at lauset var *bekendt med* priskontrolmyndighedernes forståelse af licitationserklæringen, jfr Sø- og handelsrettens udtalelser i U 1958 . 546, der såvidt ses accepteres af Højesteret.

Om forholdet til udenlandske standardkontrakter, se U 1962 . 93 H.

Man føres derfor snarere hen til ønskeligheden af, at der foretages en bedømmelse af, med hvilken hensigt et standardvilkår kan antages indsat. En sådan formålsfortolkning kendes således med hensyn til pantebrevsformularernes bestemmelser, navnlig de tidligere forfaldsklausuler, hvor afgørelserne synes præget af en vurdering af de momenter, der har ført til klausulerne. Uanset den skarpe bestemmelse om, at forsinkede betalinger skulle medføre hele kapitalens forfald, jfr den gamle pantebrevsformular I, pkt 8 a, har domstolene løsgjort sig fra en formel bedømmelse, jfr *C D Rump* i TfR 1939 . 108, i det væsentlige bygget på, at motivet for forfaldsvirkningen i disse tilfælde var at modvirke og ramme den manglende vilje og evne til at betale rettidigt, jfr *Lassen*: Alm del . 250–51, *Ussing*: Alm del . 88, *Lund Christiansen*: Forfaldsklausuler . 42, v *Eyben*: Panterettigheder (4. udg 1971) § 15.I. med henvisninger til praksis.

4° I domspraksis kan spores et andet objektiverende moment, nemlig en tendens til at fortolke standardvilkår inden for samme område på i det væsentlige samme måde uanset de indbyrdes afvigende formuleringer, der findes i de enkelte standardformularer. Det må være en betingelse, at man ikke kan forvente store afvigelser inden for retsområdet, hvorfor det f eks er tvivlsomt, hvor langt princippet kan strækkes inden for søretten. Men i modsætning til de under (3°) nævnte tilfælde må det gælde, uanset om der foreligger tilslutningsvilkår («agreed documents») eller ikke.

For forsikringsbranchens vedkommende er trangen hertil stærkt understreget af *Trolle* i U 1943 B . 89–113, som navnlig med henblik på ansvarsforsikringspoliernes almindelige klausuler, som skal udelukke, at selskaberne kommer til at hæfte for den sikredes erstatningsansvar i kontrakt, fremhæver, at selskaberne efterhånden har fundet frem til udformning af undtagelsesbestemmelser, der er så vidtgående, at de ikke kan benyttes efter ordlyden. Formuleringen er simpelt hen – som det somme tider sker i det praktiske liv – blevet *for god*; den er så god, at den ikke kan bruges. Domstolene hævdes ikke at være særlig tilbøjelige til at lægge vægt på den forskel i ordlyd, som der kan være mellem de forskellige selskabers policeblanketter. Måske accentueres synspunktet for stærkt (. 99), når det gøres gældende, at en særlig lykkelig eller særlig uheldig formulering i et enkelt selskabs police ikke bør have nogen betydning. Men væsentlige reale grunde taler

for at fortolke de forskellige selskabspolicer, således at der mere tilsigtes ensartethed i afgørelserne end overensstemmelse med den vekslende ordlyd. Flere domme fremhæver også den særskilte betydning, der til brug herfor kan hentes i præmieberegningen, jfr U 1940 . 108, Ass Soc 1940 A . 63, U 1921 . 335 og (måske) U 1923 . 531 H.

Også for så vidt angår pantebreve vil man formentlig kunne vente, at domstolene vil se bort fra mindre afvigende udtryk til fordel for en enhedsløsning, og man vil fortolke forældede formuleringer i overensstemmelse med mere tidssvarende klausuler, jfr herved (om vedligeholdelses- og vanrøgtsbestemmelser) *Lund Christiansen: Forfaldsklausuler* . 130–31, 135–36.

Legislativt er der tillige til denne fortolkningstendens knyttet den fordel, at man i et vist omfang kan modvirke den udvikling i stadig skærpene retning, der ofte gør sig gældende i standardvilkår.

Et udslag af samme synspunkt er det, at domstolene på visse områder vil være tilbøjelige til at holde afvigelser fra standardvilkårene inden for strengere rammer i tvivlstilfælde, jfr ovenfor (2°).

C. Lovregler om standardvilkårs gyldighed

Det må indrømmes, at man kun i begrænset omfang er i stand til at undgå urimelige konsekvenser ad fortolkningsvejen. Skal man imødegå klare standardvilkår, der ikke efterlader nogen tvivl om deres rækkevidde, må det ske ved hjælp af ugyldighedsregler.

Lovgivningen indeholder imidlertid kun få generelle regler om standardvilkår, og hovedspørgsmålet bliver derfor, hvorvidt man kan opstille en almindelig ugyldighedsregel ud fra forholdets natur eller dog med beskeden støtte i lovgivningen. Dette problem udskydes til nedenfor (D).

1° Man skal dog ikke derfor tro, at man ved udformningen af love har haft skyklapper på med hensyn til standardvilkårenes virksomhed inden for kontraktretten. Adskillige ufravigelige lovforskrifter har på de enkelte retsområder haft til formål at hindre urimelige kontraksvedtagelser navnlig gennem brugen af standardvilkår. Dette vil også være fremgået af de tilfældegrupper, der er gennemgået ovenfor under (III).

Undertiden foreskrives anvendelsen af bestemte standardformularer. Et pantebrev kan således kun tinglyses, såfremt det er oprettet på en godkendt pantebrevsformular, en forskrift der dog i det væsentlige søger sin begrundelse i ønsket om at forenkle tinglysningsaktsystemet. Anderledes er forholdet ved lejekontrakter, idet der principielt ikke foreskrives skriftlighed i Lejeloven, men lejeaftalen skal dog, hvis blot en af parterne forlanger det, udfærdiges skriftligt, jfr § 4. Oprettes der kontrakt, må trykte eller på anden mekanisk måde fremstillede blanketter til lejekontrakter kun anvendes efter autorisation af boligministeren eller organisationerne, § 5. Man har ikke ønsket at få indflydelse på lejevilkårene som sådanne – den godkendte formular kan fraviges ved individuelle tilføjelser, når Lejelovens øvrige betingelser herfor er til stede – men derimod på standardvilkårene. At man ved den valgte godkendelsespraksis har erstattet ét problem med et andet, vil fremgå af den tidligere gennemgang (III. C). Men der er endvidere den mærkværdighed knyttet til bestemmelsen, at den formentlig er en *lex imper-*

fecta, da der næppe knytter sig synderlig retsvirkning til en undladelse af at benytte de autoriserede formularer, se U 1970 . 298 H, *Ehlers* i U 1959 B . 216–17 samt *Knud Ehlers og Arne Blom*: Kommentar til Lejeloven (1959) . 322.

En løbende kontrol med standardvilkår har hidtil kun haft betydning inden for Monopollovens område, lov 102 31/3 1955. Ifølge § 6, stk 1 skal aftaler og vedtagelser, som udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på bl a pris- eller omsætningsforhold, anmeldes til tilsynet. Efter denne bestemmelse skal også standardvilkår fastlagt ved aftaler eller vedtagelser anmeldes. Ifølge stk 2 skal enkeltvirksomheder eller sammenslutninger, som udøver en sådan væsentlig indflydelse, anmeldes, når tilsynet fremsætter krav herom, og de af sådanne virksomheder trufne konkurrenceregulerende bestemmelser skal ligeledes anmeldes efter krav fra tilsynet. Herefter vil også standardvilkår fastsat af en dominerende enkeltvirksomhed kunne kræves anmeldt. Såfremt monopoltilsynet efter en foretaget undersøgelse finder, at en af loven omfattet konkurrencebegrænsning medfører eller må antages at ville medføre skadelige virkninger, herunder urimelige forretningsbetingelser, påhviler det tilsynet at søge forholdet bragt til ophør. Tilsynets muligheder for indgriben er ikke begrænset til anmeldte forhold, men kan også omfatte tilfælde, hvor en række virksomheder, der ikke hver for sig er anmeldelsespligtige, uden aftale derom fører en ensartet salgspolitik. Lykkes det ikke gennem forhandlinger at bringe de urimelige forhold til ophør, udsteder tilsynet pålæg. Et sådant pålæg kan, jfr § 12, omfatte såvel hel eller delvis ophævelse af de pågældende aftaler, vedtagelser og bestemmelser, som ændringer i bl a forretningsbetingelser.

Med hjemmel i disse bestemmelser har tilsynet taget spørgsmål op om ændringer i vilkår for virksomheders eller branchers tilbud eller leveringer. I de fleste tilfælde er de pågældende standardvilkår blevet ændret efter forhandling, men der er også i nogle sager anvendt pålæg. De fleste af disse sager vedrører tilbud eller leverancer erhvervsdrivende imellem. De af organisationerne inden for bygge- og anlægssektoren vedtagne standardvilkår for tilbud omfatter også tilbud til private bygherrer.

Efter den gældende Pris- og avancelov kan monopoltilsynet undersøge priser og avancer i private erhvervsvirksomheder m v på områder, hvor tilsynet finder, at der er behov for en offentlig redegørelse for prisdannelsen.

I tilsynets redegørelse af 13/3 1968 om priser, avancer og salgsvilkår m m inden for handelen med automobiler fastslås, at salgsvilkårene for biler stort set er ens uanset mærke og forhandler.

Se hertil Betænkning 1975:738 . 19–21.

Undertiden har man fastholdt reglers deklaratoriske karakter, men samtidig søgt at skabe et almindeligt værn for den, til hvis skade fravigelsen sker. Det kan enten være for at skaffe sikkerhed for, at medkontrahenten bliver opmærksom herpå – jfr således Gældslovens § 33, hvorefter aftale om, at penge, der indestår på en kontrabog, kan udbetales til enhver, der møder med bogen, kun kan påberåbes af kontrabogens udsteder, når den er indført i kontrabogen på iøjnefaldende måde – eller for ligefrem at tænde et faresignal – således det i Lejeloven indeholdte krav om, at det ved anvendelse af trykte formularer tydeligt skal angives, på hvilke punkter der tillægges lejereren mindre vidtgående rettigheder eller pålægges ham mere vidtgående forpligtelser end angivet i loven, § 5.

2° For en almindelig bedømmelse af standardvilkår er de ugyldighedsbestemmelser, der har karakter af retlige standarder, af større betydning. De vigtigste af disse er Forsikringsaftalelovens § 34, Lejelovens § 37, Gældsbrevslovens § 8, Afbetalingslovens § 8, 3 og loven om ophavsrettigheder § 29. De fleste af disse har med tilsidesættelsesbestemmelserne i første række haft standardiserede vilkår for øje, men de gælder alle uden udtrykkelig fremhævelse af, hvilken betydning det har, at en aftale er affattet individuelt eller på en typekontrakt. Terminologien er ikke ensartet i de forskellige bestemmelser. Afbetalings- og Gældsbrevslovens krav er, at det ville være utilbørligt eller klart stridende mod god forretningsskik at anvende vilkåret. Lejeloven kræver ubillighed, loven om ophavsrettigheder åbenbar urimelighed, medens Forsikringsaftaleloven kræver, at bestemmelsen leder til åbenbart ubillige resultater, og at en tilsidesættelse vil stemme med god forsikringspraksis. Sidstnævnte forlanger endvidere, at bestemmelsen skal afvige fra, hvad »denne lov« ville medføre. Nogen særlig indskrænkning ligger der dog næppe heri, jfr *Anders Vinding Kruse* i *Assurandøren* 1960 . 753 m henv.

Ved siden heraf får Aftalelovens regler betydning, navnlig §§ 36–38 og § 33. Den direkte anvendelse af § 33 har dog et forholdsvis snævert område, idet den omstændighed, at aftalen strider imod almindelig hæderlighed, skal skyldes omstændigheder, som forelå, da erklæringen kom til adressatens kundskab, og hvorom han må antages at have været vidende. En afgrænsning har dog ikke betydning i nærværende forbindelse, fordi man, som det skal omtales under (D), i tilslutning til § 33 opstiller mere almindelige ugyldighedsgrundsætninger.

Antallet af sager, hvor domstolene gør brug af de nævnte retlige standarder, er ikke stort. Deres præventive betydning skal ikke af den grund underkendes, ligesom der ikke er tvivl om, at retterne også i sager, hvor afgørelsen støttes på andre regler – herunder almindelige fortolkningsregler – henter en mere eller mindre bevidst, værdifuld støtte i dem.

I U 1967 . 64 H beroede en forsinkelse med en pantebrevsydelse på en vildfarelse med hensyn til betalingsvilkårene, der i nogen grad kunne tilskrives pantebrevens opsætning og formulering i den individuelle tekst. Pansætteren påberåbte sig Gbl § 8 under hensyn til det gældende kursniveau. I kommentar i U 1967 B . 95 udtaler *Trolle*, at kreditors holdning måtte stå som ubillig og stødende. Det er naturligvis en betragtning, der noget ligner den, som ligger bag ved Gbl § 8, men man har dog ikke direkte anvendt denne bestemmelse eller blot henvist til den. Det skyldes nok, at man har anset noget sådant for betænkeligt, da det muligt kunne fremkalde tvivl og være egnet til at fremkalde retssager, noget man ikke har fundet ønskeligt.

D. Tilsidesættelse af standardvilkår iøvrigt

Man kan i forbindelse med de ovenfor nævnte retlige standarder rejse spørgsmålet, om man ikke, efterhånden som der på de vigtigste områder er indført sådanne elastiske ugyldighedsbestemmelser, kan opstille som et almindeligt princip, der ikke kræver lovhjælp, at domstolene kan tilsidesætte kontraktsbestemmelser, hvis anvendelse i det enkelte tilfælde vil være åbenbart ubillig eller klart stridende mod god forretningsskik. Navnlig skulle vel Gældsbrevslovens § 8, der i særlig grad har standardkontrakter for øje, jfr ovenfor III. D., tale for, at man opstillede

en sådan regel for standardvilkårs vedkommende, men *Ussing: Enkelte Kontrakter* . 84 afviser denne tanke, idet bestemmelsen, om den skulle have omfattet alle kontrakter, burde være optaget i Aftaleloven.

Derimod har man inden for aftalereglerne i forbindelse med de ugyldighedsregler, der opstilles i tilslutning til Aftalelovens § 33, udformet et særligt værn specielt mod standardvilkår. Således opstilles af *Ussing: Aftaler* (3. udg) . 183 den sætning, at en part ikke er bundet ved en bestemmelse, som er usædvanlig og stiller ham væsentligt ugunstigere end almindelige retsgrundsætninger, medmindre han har kendt bestemmelsen, eller den før aftalens indgåelse er fremhævet således for ham, at han ikke kunne undgå at lægge mærke til den. Det følger af sig selv, at reglen ikke kan anvendes ved tilslutningsvilkår («agreed documents»). Også den er en elastisk norm, og kravene vil variere under hensyn til kontraktens betydning og øvrige beskaffenhed, ligesom bestemmelsens forståelighed, om dens plads gør det særlig let at overse den, om den ligefrem er skjult, den anden parts stilling og andre forhold vil spille ind ved bedømmelsen.

Sætningen udformes anderledes af *Olsson* . 37. Bestemmelsen skal objektivt set anses overraskende og tyngende for kunden, denne må ikke ved aftalens indgåelse have kendt klausulen, og heller ikke være gjort opmærksom på den på en sådan måde, at han rimeligvis burde have undersøgt dens indhold. *Olsson* . 35-37 gør sig i øvrigt til talsmand for at udstrække Gældsbrevslovens § 8 til standardvilkår overhovedet.

Til belysning af stillingen efter dansk retspraksis kan anføres følgende.

En række afgørelser har lagt vægt på, at bestemmelsen var usædvanlig og ikke særlig fremhævet i de trykte vilkår eller ikke særligt tilkendegivet modparten, således U 1969 . 953, 1947 . 623 (pligt til at betale præmie vedr. elektromotoreftersyn efter udtrædelse), 1943 . 941, 1941 . 147 (lejers pligt til at deltage i amortisation af varmeanlæg), 1929 . 588 (fornyelses-klausul. Det måtte i alt fald kræves, at en sådan klausul var klargjort forsikringstageren på en ganske utvetydig måde), 1926 . 829 (lejer fraskrev sig ret til at hæve lejemålet ved misligholdelse), 1926 . 138 (løspørebrevforsikring gjaldt kun for ugifte), 1909 . 769 (ekstraordinær fornyelses-klausul trykt med alm. typer i 10-årig ulykkesforsikringskontrakt), 1907 . 747 (tysk ulykkesforsikringspolice), 1892 . 37, 1885 . 765 (usædvanlig ansvarsfrie-klausul i fragtbrev), 1877 . 426. At bestemmelsen var særlig ugunstig for modparten, understreges i U 1941 . 147, 1926 . 829, 1885 . 765. I den sidstnævnte afgørelse betones yderligere, at der var henvist til vilkår uden for kontrakten, og at medkontrahenten ikke havde fået overgivet nogen kopi.

I U 1968 . 916 forkastede sø- og handelsretten, at et opslag i en færgepassagergang om ansvarsbegrænsning opfyldte de minimumskrav, der måtte stilles til en ansvarsbegrænsning efter Sølovens § 122. Begrænsningen var ikke nævnt i den kontrakt, i henhold til hvilken et beskadiget lastvognstog blev transporteret, og den fremgik ikke af de af færgen ellers benyttede billetter. Rent bortset fra det utilstrækkelige i at meddele begrænsningen i et opslag ombord, var opslaget ikke egnet til at gøre det klart for vognmanden, at der kunne være anledning til at træffe særlig forsikringsmæssig foranstaltning med henblik på dækning af tab. I U 1971 . 81 H havde sø- og handelsretten samme indstilling, selv om ansvarsbegrænsningen var angivet på bagsiden af billetten, i opslag på skibet og i fartplanerne, idet retten lagde vægten på, at erklæringen blot lød på, at rederiet fraskrev sig »ansvar i videst muligt omfang, jfr. Sølovens §§ 122 og 172-73«. Retten fandt her, at begrænsningen i sig selv var bindende, men at det ikke kunne stå klart for det almindelige publikum, som normalt vil være uden kendskab til Sølovens særlige regler om ansvarsbegrænsning, at ansvaret herved var begrænset til 1.800 kr. Højesteret frifandt imidlertid rederiet. Om afgørelsen siger *Spleth* i U 1971 B . 72-74, at der vel i tilfælde af denne art bør lægges vægt på det almindelige publikums opfattelse, men hvis det i øvrigt antages, at det står klart for publikum, at der er en ansvarsbegrænsning, synes det mindre væ-

sentligt, om dens nøjagtige størrelse opgives. Der var også her tale om en af Søløven sanktioneret og reguleret ansvarsbegrænsning.

Om de nordiske speditørbestemmelser ansvarsbegrænsning og panteret, se U 1951 . 782 H og U 1973 . 696 H og *Knud Stenow* i U 1974 B . 69 f, *Spleth* U 1974 B . 153.

Navnlig når et standardvilkår medfører den forandring i retsbeskyttelsen, at evt retstvister skal henskydes til voldgift, kan der være grund til at stramme kravene. I U 1958 . 1031 tilsidesattes en voldgiftsklausul, indeholdt i en af en dansk sælger i en handel med argentinsk køber anvendt trykt formular »Terms and Conditions of Sale«, som fremsendtes samtidig med ordrebekræftelsen. Indholdet var opdelt i fem afsnit, hvis indhold var angivet med stærkt fremhævede typer, men voldgiftsklausulen var anbragt efter femte afsnit adskilt ved en streg, men i øvrigt uden angivelse af indhold. Den ansås herefter ikke meddelt køberen på en så tydelig måde, at det med fornøden sikkerhed kunne antages, at den var anerkendt som et aftalevilkår. Sml herved U 1961 . 840: Værnetingsaftale tydeligt fremhævet i den i vidt omfang brugte standardkontrakt fandtes bindende for automobilkøberen, U 1974 . 843 om rækkevidden af en voldgiftsklausul i tyveriforsikringspolice for cykel.

Uden at tage stilling til, om bestemmelsen kunne anses usædvanlig, har U 1910 . 109 tilsidesat en på foden af en indmeldelseserklæring til en forening med små bogstaver trykt bestemmelse om, at udmeldelse skulle ske skriftligt. Medlemmet havde ikke modtaget en genpart af erklæringen og var heller ikke på anden måde gjort særligt bekendt med den nævnte bestemmelse, som han ikke havde lagt mærke til.

Som særlig grelle eksempler kan nævnes U 1941 . 153 (i en 5½ side lang, maskinskrevet lejekontrakt hed det i en bestemmelse, der ikke var fremhævet særligt i teksten, og på hvilken lejeren heller ikke var gjort opmærksom: »Ingen af Lejelovens deklaratoriske bestemmelser skal gælde for nærværende lejemaal, uden i det omfang hvori de er optagne i nærværende kontrakt«. Dødsboet ansås berettiget til at opsigte efter lovens alm regler), U 1917 . 366 (en kogejomfru underskrev med et badehotel en kontrakt, hvori der henvistes til det for etablermentet gældende reglement, som hun underkastede sig. Med reglementet blev hun ikke gjort bekendt, og der måtte gives hende medhold i, at hun kunne regne med, at der ikke i reglementet indeholdtes forskrifter, der kom i afgørende strid med selve kontraktens bestemmelser om tjenesteforholdets varighed. En opsigelse under henvisning til reglementets bestemmelse om opsigelsesret på grund af sæsonsvigt kunne ikke være gyldig over for hende).

I en række afgørelser, der opretholdt den omstridte standardbestemmelse, lægges vægt på, at bestemmelsen ikke var usædvanlig, jfr U 1947 . 441 (velmotiveret pligt til at anmelde skader, abonnementskontrakt), 1940 . 249 H (gasværksvilkår, hvorefter brugeren havde det fulde ansvar for de penge, der fandtes i gasmåleren), 1926 . 490 (at ansvar iflg fragtbrevet kun bestod i indtil 4 uger, var ikke nogen særlig abnorm bestemmelse), 1919 . 720 (klausul om lastemaksimum), 1914 . 221 (konnossementsklausul om ansvarsfrihed for tyveri betragtet som en under nutidens forhold sædvanlig klausul). Men også usædvanlige bestemmelser er opretholdt, hvis de i policer og kontrakter er anført på en let kendelig måde, jfr U 1930 . 920 (fornyelsesklausul i police anbragt på policens bagside lige over datoen og underskriften og tildels med særlig stor skrift). Er der ikke tale om egentlige retlige dokumenter, kan kravene vel skærpes, jfr U 1945 . 1103 H (en budcentral antoges ikke ved nogle klausuler i de benyttede køresedler tilstrækkelig klart at have fraskrevet sig ansvaret for nogle pakkers bortkomst – på forsiden af køresedlerne var fremhævet, at al kørsel og arbejde foregik på kundens egen regning og risiko). Er der tale om regelmæssigere forbindelse med kunden, kan resultatet blive et andet, U 1946 . 183 (her havde budcentralens bud besveget en kunde, som ikke kunne kræve erstatning ud over 500 kr, hvortil budcentralen havde begrænset sit ansvar på køresedlens bagside, til hvilken der henvistes på forsiden – kunden havde gennem flere år benyttet centralen og stadig fået forelagt de pågældende køresedler).

Pligten til at læse standardbestemmelserne vil blive opfattet forskelligt, efter om der er tale om hoved- eller bibestemmelser i policen, jfr TfR 1954 . 306 og U 1953 . 1007 H om en advokatansvarsforsikring. I de til policen hæftede betingelser bestemtes, at erstatningskrav

mod forsikringstageren skulle være fremsat inden forsikringsperiodens udløb. Landsretten gav medhold i, at dette var en usædvanlig afvigelse fra Forsikringsaftalelovens § 91, som ikke var tydeligt nok fremhævet i policen, medens Højesteret frifandt selskabet. En dissens ved landsretten fremhævede – hvad der formentlig også var det bærende ved Højesteret – at advokaten i kraft af sin faglige viden burde have undersøgt policebestemmelserne, i alt fald et så vigtigt punkt som fastsættelsen af forsikringsbegivenheden. En hermed beslægtet afgørelse er U 1919 . 720, hvor to fiskere, der havde forsikret en galease, overtrådte det efter policen tilladte vægtmaksimum. Selv om fiskerne ikke havde modtaget policen fra vedkommende forsikringsagent, burde de ikke være sejlet ud, uden at de havde skaffet sig kundskab om policens indhold. Selskabet frifandt herafter for at betale erstatning. Se også U 1957 . 1121 anført ovenfor A.2°.

Det fremgår af den gennemgåede domspraksis, at man bl a lægger vægt på, om medkontrahenten har fået overgivet en kopi af kontrakten, resp af de uden for kontrakten liggende vilkår, hvortil der henvises. Endvidere fremgår det, at medkontrahentens kendskab til klausulen udelukker reglens anvendelse, selv om han ikke er bekendt med, at klausulen betyder en væsentlig fravigelse af almindelige regler. Det er ikke ualmindeligt, at f eks en afbetalingskøber ved sin underskrift tillige bekræfter, at han har gennemlæst kontrakten, eventuelt med tilføjelse af, at han særlig har mærket sig nogle angivne punkter deri. I det omfang, køberens opmærksomhed herved henledes på usædvanlige bestemmelser, må man medgive sådanne standardkontrakter en god del sympati. Men samtidig rejses et særligt problem, nemlig hvilken betydning det har, at man underskriver på at have gennemlæst eller mærket sig kontraktsbestemmelserne. Den menneskelige erfaring tilsiger en vis forsigtighed ved bedømmelsen heraf. Men har medkontrahenten haft kontrakten til gennemsyn, må formodningen være for, at han har fulgt denne instruktion. Anderledes derimod i de formentlig mere sædvanlige tilfælde, hvor gennemlæsningen foregår i sælgerens forretning, og menigmand næppe tør tage sig tilstrækkelig tid til ikke blot at læse, men også søge at forstå standardbestemmelserne. Sælgeren vil her oftest være klar over, at der kun er tale om en formel bekræftelse af kontraktens krav, og i så fald må der frakendes den omtalte klausul enhver betydning.

Ved almindelige standardvilkår plejer domstolene da også tillige at støtte sig på andre momenter. I U 1899 . 344 H (1897 . 153) ang et pantebrev til Landmandsbankens hypotekafdeling, erkendte debitor i pantebrevet at være bekendt med indholdet af hypotekafdelingens regulativ, som han underkastede sig. Det fandtes uden betydning, at han ikke havde gjort sig bekendt med regulativets indhold, men retten fremhæver, at han havde fået et eksemplar overgivet. I det i U 1928 . 1079 H omhandlede tilfælde underskrev køberne ved en udstykning en erklæring om at have læst købekontraktens formularer. Heri indeholdtes en bestemmelse om købernes pligt til at betale bro- og vejafgift. At en køber ikke havde gjort sig bekendt med dette salgsvilkår, måtte blive hans egen sag, men i afgørelsen fremhæves, at vilkåret tillige var optaget på bagsiden af et til køberen udleveret kort og en tydelig bemærkning herom også på kortets forside.

Er der tale om tilslutningsvilkår («agreed documents»), må medkontrahenten være henvist til selv at skaffe sig den nødvendige viden, jfr U 1901 . 78 (et parti kaffe var købt under de for New York kaffebørs gældende betingelser og usancer) og 1941 . 582, hvori det antoges, at en bestemmelse, der var led i det internationale Waterborne-Agreement for krigsforsikring, hvorved Søforsikringskonventionens § 181 ændredes, måtte være bindende for forsikringstageren, uanset at den ikke var blevet særlig fremhævet over for ham ved tegningen.

V. En skærpet holdning til standardvilkår

A. Man behøver ikke være særlig kritisk i sin bedømmelse af de muligheder, der hidtil har stået åbne for at hindre urimelige følger af standardvilkår, for at erkende behovet for yderligere foranstaltninger. Dette hænger sammen med flere forhold, hvoraf det vigtigste angår ønsket om at beskytte forbrugerne.

Samfundsudviklingen afspejler sig legislativt i epoker, hvor nye aspekter medfører omvurdering af retsregler, der ellers har kunnet stå uforandret. I det seneste tiår har forbrugerbeskyttelse været et centralt begreb, som har dannet udgangspunkt for en række overvejelser også i lovgivningsmæssig henseende. Blandt de nordiske lande står Sverige som det mest progressive, men det er berettiget at tale om en nyorientering inden for mange retsspørgsmål i hele den vestlige verden.

En forbrugerretlig bedømmelse af standardvilkår fører til en accentuering af en række svagheder i retstilstanden. Inden for forbrugerområdet er det adhæsionskontrakterne, som flourerer. Forbrugeren vil typisk ikke have noget kendskab til retsreglerne i almindelighed og er derfor på forhånd afskåret fra at bedømme kontrakternes forhold til det ellers gældende retssystem. Men også bortset herfra vil han være uden indflydelse på kontraktvilkårene, som derfor oftest set i forholdet til ham får karakter af en pseudo-præceptiv regulering. De krav, der kan opstilles til kontrakternes klarhed og fremhævelse af de for ham ugunstige punkter, hjælper ham ikke stort, når det dog ikke står ham åbent at kontrahere på andre vilkår. Uanset almindelige principper om aftalefrihed føres man derfor hen til, at man i højere grad end hidtil må have mulighed for at føre kontrol med indholdet af kontraheringsbetingelserne, således at man kan sætte ind ikke blot mod deres udformning og fremtræden, men også undergive selve teksten en kritisk efterprøvelse af, om aftalefriheden har ført til en urimelig forskydning af parternes naturlige rettigheder og forpligtelser.

Det er tvivlsomt, om en civilretlig generalklausul vil være tilstrækkelig i så henseende. Den hidtidige retspraksis afspejler en ret tilfældig domstolsprøvelse af standardvilkår som følge af det sagsudsnit, der er blevet indbragt af parterne. Det kan i det hele nok om generalklausuler fastslås, at deres betydning afhænger af, at der indbringes et ikke for lille antal sager, og at de indbragte sager giver mulighed for en principiel stillingtagen fra domstolens side. Organisationer kunne således nok have bidraget til en afklaring af de muligheder, der åbnedes gennem Ophavsretslovens § 29 eller loven om arbejdstageres opfindelser § 11. Inden for forbrugerområdet gør der sig imidlertid det særlige gældende, at de enkelte konflikter yderst sjældent kommer til domstolene, allerede fordi de ikke kan bære de dermed forbundne udgifter. Det er derfor vigtigt at tage stilling til, hvorledes der bedst kan skabes en ønskelig effektivitet med hensyn til kontrollen af standardvilkår.

I det følgende skal først omtales den nye markedsføringslovgivning (B), hvorefter der redegøres for overvejelserne om en almindelig formueretlig generalklausul (C).

B. Markedsføringsloven 214 14/6 1974 (ikrafttrådt 1/5 1975) vil give adgang til at skride ind imod standardvilkår. Dette vil kunne ske med hjemmel i lovens

§ 1, hvorefter der ikke må foretages handlinger, som strider mod god markedsføringskik. Udtrykket markedsføring er nemlig anvendt i en så vid betydning, at det omfatter enhver handling foretaget i erhvervsøjemed. Når man har forladt udtrykket forretningskik, som anvendtes i Konkurrencelovens § 15, hænger det først og fremmest sammen med, at handlinger foretaget i erhvervsvirksomhed ud fra et forbrugersynspunkt vil kunne forekomme urimelige, selv om de efter en forretningsmæssig bedømmelse synes acceptable og hensigtsmæssige. Markedsføring omfatter herefter alle led i den erhvervsdrivendes virksomhed, også f eks efterfølgende servicevirksomhed over for kunderne. Loven kan krænkes såvel ved almindelige konkurrenceforanstaltninger, herunder annoncering og reklame, som ved kontraheringsformen. Generalklausulen kan derfor også give beskyttelse over for utilbørlige aftalevilkår både i enkeltstående kontrakter og i standardkontrakter. Det fremhæves i handelsministeriets bemærkninger til lovforslagets § 1, at der med utilbørlig menes, at vilkårene er utilbørlige i forhold til Markedsføringsloven og ikke f eks alene i relation til monopollovgivningen. Initiativet til at tage standardvilkår op efter § 1 vil normalt komme fra forbrugerombudsmanden, jfr § 15, og kan han ikke opnå en ændring gennem forhandling, må han indbringe sagen for sø- og handelsretten, jfr § 16.

Man har herved valgt en anden fremgangsmåde end i Sverige, hvor der ud over den almindelige markedsføringslov (af 1970) er gennemført en særlig aftalevilkårslov (1971), der imidlertid henhører under samme myndigheder, nemlig konsumentombudsmanden (KO) og Marknadsdomstolen. Forklaringen herpå kan være, at der ikke tidligere har været en sådan generalklausul, som fandtes i den danske Konkurrencelovs § 15. Den særlige lovgivning om aftalevilkår i Sverige må tilliges ses som udtryk for ønsket om, at KO skulle udøve en meget aktiv indsats på dette område, medens det i Danmark er fundet naturligt at undgå at foreskrive forbrugerombudsmandsinstitutionen en bestemt prioritering af opgaverne fra starten. Den svenske aftalevilkårslovs centrale bestemmelse er da også en generalklausul, som giver mulighed for at forbyde næringsdrivende at anvende vilkår, som med hensyntagen til vederlaget og øvrige omstændigheder er at anse som urimelige mod konsumenter.

Forbrugerkommissionen har i sin betænkning om Markedsføringsloven (1973: 681) fremhævet den stadigt stigende anvendelse af standardkontrakter også i forholdet direkte over for forbrugeren, og at der særlig i sådanne tilfælde, hvor den mere kyndige part dikterer den mindre kyndige vilkår, som ensidigt varetager sælgerens interesser, er behov for anvendelse af generalklausulen, men det er iøvrigt overladt til forbrugerombudsmanden selv at afstikke linjerne for sin virksomhed. Man har således bevidst undgået at foregribe udviklingen gennem udførlige motiver. Dette er p d e s ønskeligt ved et forslag om en generalklausul, der skal kunne anvendes efter behov under skiftende forhold, medens det p d a s med rette kan hævdes, at retslivet i alt fald i begyndelsen let efterlades i et tomrum netop ved elastiske bestemmelser. I sidstnævnte henseende skal dog tilføjes, at kriminaliseringen af handlinger efter § 1 først indtræder ved forbudet, således at erhvervslivet ikke er underkastet en vilkårlig usikkerhed. Endvidere fremhæves, at der ved behandlingen

i sø- og handelsretten skal medvirke normalt 2 erhvervsrepræsentanter og 2 repræsentanter for forbrugerne.

Selv om der først og fremmest er tænkt på en udvidet forbrugerbeskyttelse, er Markedsføringslovens § 1 ikke begrænset hertil. Kommissionen fremhæver, at der ligeledes for erhvervsdrivende – vel først og fremmest de mindre erhvervsdrivende – kan være behov for en beskyttelse på dette område over for handlinger i strid mod god markedsføringskik. Den svenske lov gælder derimod kun ved tilbud af vare eller tjenesteydelse til konsument for privat brug.

Det bør derfor også understreges, at beskyttelsen efter Markedsføringsloven ikke er afhængig af, om forbrugerombudsmanden vil og kan tage sagen op. Alternativt kan sag ved sø- og handelsretten rejses af andre, der har en retlig interesse deri, være sig en privat forbruger, en erhvervsdrivende eller en sammenslutning af forbrugere eller erhvervsdrivende.

I overensstemmelse med Juridisk Grundbog 2. udg. 453 er man under arbejdet med Markedsføringsloven gået ud fra, at den hidtidige Konkurrencelovs § 15 har kunnet anvendes også over for kontraheringsbetingelser, herunder standardvilkår, selv om der ikke ses at have foreligget tilfælde heraf i praksis.

På denne baggrund vil det derfor ikke på nuværende tidspunkt kunne forudses, hvorledes forbrugerombudsmandens og sø- og handelsrettens virksomhed vil forme sig. Usikkerheden vil dog i første række ligge i arbejdsopgavernes mangfoldighed. De vilkår, der vil kunne rammes, er efter motiverne sådanne, der virker utilbørligt over for medkontrahenten, hvad enten det skyldes deres fremtræden eller indhold. Herved ligger beskrivelsen så nær på de svenske kriterier, at der kan søges vejledning i de første års erfaringer under Aftalevilkårsloven.

Den svenske lovs motiver er i overensstemmelse med traditionen meget udførlige. Til grund ligger dels et promemoria (stencil JU 1970 : 3), dels Prop 1971 : 15.

Det fremhæves, at der er tale om en typebedømmelse af vilkår, og at bedømmelsen skal ske på baggrund af vilkårets indhold, udformning og præsentation. I første henseende kan aftalevilkår typisk anses som utilbørlige, hvis de ved at ændre i de fravigelige regler giver den erhvervsdrivende en fordel eller berøver konsumenten en ret og derigennem fremkalder en sådan skævhed m h t parternes rettigheder og pligter, at en gennemsnitligt set rimelig balance mellem dem ikke længere er til stede. Spørgsmålet må bedømmes efter en samlet betragtning af aftalens virkning for parterne, hvorved såvel prisen som de øvrige aftalevilkår må tages i betragtning. En nyordning må ikke anvendes som instrument for priskontrol, selv om bedømmelsen af de øvrige vilkår må ske under hensyn til vederlagets størrelse. Der bør skrives ind mod vildledende vilkår, f eks at varen sælges som den er og forefindes. Efter gældende ret har sælgeren desuagtet et vist ansvar for beskaffenheden, men den, der ikke er juridisk kyndig, opfatter let klausulen som en praktisk talt total ansvarsfraskrivelse. Den måde, hvorpå aftalevilkårene præsenteres for konsumenten, kan være utilbørlig ved at give ham en fejlagtig forestilling om noget særligt fordelagtigt, således som tilfældet kan være ved de såkaldte garantier, der i realiteten er ansvarsbegrænsningserklæringer.

Marknadsdomstolen har i de første to år truffet 11 afgørelser, som formentlig vil kunne accepteres også efter danske forhold:

Beslut 11/1972: Forbud mod vilkår inden for salg af radio og tv på afbetaling, hvorefter sælgeren forbeholdt sig ubegrænset acceptfrist.

Beslut 11/1972: Tillige forbud mod vilkår inden for samme branche, hvorved Købelovens reklamationsregler indskrænkedes, således at indsigelser mod varen skulle fremsættes senest 8 dage efter modtagelsen.

Beslut 12/1972: Forbud mod vilkår om, at kontrakten ikke kunne ændres eller tilbage-

kaldes, og at mundtlige tilføjelser ikke var bindende, da vilkåret stred imod den svenske lov om salg ved uanmodet henvendelse på bopæl.

Beslut 12/1972: Forbud mod klausul i forlagskontrakt, hvorefter sælgeren forbeholdt sig at godkende hver enkelt køber, idet en sådan bestemmelse indebærer, at sælgeren har en i tid ubegrænset acceptfrist. Derimod fandt man ikke hindring for, at der i vilkåret sattes en frist på 3 uger.

Beslut 10/1973: Forbud imod et under overskriften »salgsbetingelser« i en kvitteringsformular indsat vilkår, hvorefter »håndpenge«, som var betalt af køberen, var tabt, dersom varen ikke var helt betalt inden 14 dage efter køkets afslutning.

Beslut 11/1973: Forbud mod vilkår i formular vedr uddannelse til indretningsarkitekt ved Akademisk Brevskole, der drev virksomhed også i Sverige, hvorefter uoverensstemmelser mellem skolen og elever skulle afgøres efter danske retsregler, idet dette vilkår var i strid med den svenske lov om uanmodet henvendelse på bopæl.

Beslut 13/1973: Forbud mod, at reparationsgaranti vedr brugt bil gjaldt materiel fejl, som konstateredes af sælgeren, idet vilkåret fandtes at indebære, at sælgeren forbeholdt sig ret til selv at afgøre, om der forelå fejl, og om garantiforpligtelsen skulle træde i anvendelse. Selv om sælgeren ikke har afhjælpningspligt efter Købeloven, fandtes det niveau, som garantien repræsenterede, at ligge under den minimumsstandard, som køberen under alle forhold var tilsikret ved køb af brugte biler.

Beslut 19/1973: Forbud mod klausul i ordreseddél om bil, hvorefter køberen ikke var berettiget til at nægte at modtage levering, når forsinkelsen grundedes på omstændigheder, som lå uden for sælgerens kontrol (force majeure).

Beslut 20/1973: Forbud mod særskilt erklæring – ved siden af ordreseddél og afbetalingskontrakt – om, at sælgeren i tilfælde af udeblivelse af betaling kunne tilbagetage bilen udenretligt. Det udtaltes, at et sådant – ulovligt – vilkår var egnet til at bibringe den private konsument en forkert forestilling om hans retsstilling.

Beslut 29/1973: Forbud mod vilkår i bilkontrakt, hvorefter sælgeren i misligholdelsestilfælde kunne kræve at få køretøjet tilbage med tilbehør, hvad enten dette var leveret af sælgeren eller ikke. Ved afgørelsen lagdes vægt på, at købere, der selv havde anskaffet tilbehør, berøvedes retten til frit at disponere derover, og at sælgeren gennem vilkåret havde tilsikret sig en større sikkerhed end den, Afbetalingsloven gav støtte for. Selv om opgørelsesreglerne i loven kunne medføre, at køberen ikke behøvede lide økonomisk skade, tilsidesattes vilkåret.

Beslut 2/1974: Forbud mod vilkår i ordreseddél, hvorefter levering af den bestilte bog skulle ske, når den udkom, idet sælgeren herved fandtes at have unddraget sig ansvar for forsinkelse efter Købeloven og forskudt den rimelige balance i forholdet mellem køber og sælger. Det gjorde ingen forskel, at forlaget havde angivet leveringstiden i ordrebekræftelsen.

Beslut 10/1974: Forbud mod vilkår, hvorefter en brugtbilssælger ikke garanterede for kilometertælleren udsivelse. Selv om sælgeren ikke anvendte vilkåret efter ordlyden, indebar det dog en total ansvarsfraskrivelse, som var egnet til at få køberen til at afstå fra sin ret til at gennemføre begrundede krav.

Beslut 13/1974: Forbud imod en af Tjæreborg rejser i forbindelse med oliekrisen indsat prisstigningsklausul. I klausulen stod, at en forhøjelse på mere end 10% af rejsens pris skulle berettigge køberen til at hæve aftalen. Køberen skulle underrettes om forhøjelser i god tid og senest en uge før afrejsen. Efter formuleringen fandtes klausulen at muliggøre en alt for vid anvendelse i spørgsmålet om forhøjede brændselsprisers indvirken på de aftalte konsumentpriser. Den hæveret, som i reglen skal være forenet med retten til at forhøje den i en allerede indgået aftale bestemte pris, fik ikke virkelig betydning. Fristen på 1 uge burde være længere, og selv et lavere tillæg end 10% burde give hæveret.

Med støtte i Marknadsdomstolens afgørelser, der ikke er stort i antal, men alligevel giver principielle retningslinier for lovens anvendelse, har KO gennem forhandlinger med brancheorganisationerne opnået dels at sanere en række brancheformularer, dels at få opstillet almindelige betingelser inden for brancher, der hidtil ikke har haft sådanne (f eks vaskerier, køre-

skoler). Dette har krævet en systematisk undersøgelse af de forskellige branchers aftaleforhold.

Som eksempler på, hvad der er opnået, kan anføres slettelse af vilkår, som indebærer, at sælgeren fraskriver sig ansvar for oplysninger meddelt i reklamebrochurer, f. eks. om en motors præstationer, fjernelse af voldgiftsklausuler i almindelige leveringsbetingelser vedr. typehuse, ændring af vilkår, hvorefter bilreparationsværksteder forbeholder sig ret til at afgøre, om en reklamation er berettiget, indsættelse af bestemmelser om, at sådanne værksteder indestår for udførte reparationer i mindst 3 måneder, og at kunderne har ret til erstatning for tab på grund af forsinkelser ved udførelsen af reparationer. Med træhusbranchen har KO forhandlet sig frem til bestemmelser om fast pris i en bestemt tid efter aftalens indgåelse, med rejsebureauerne har KO opnået en ordning, hvorefter de i et vist omfang hæfter objektivt over for deltagerne i stedet for, at bureauerne stod som formidlere af transportselskabets og hotellets ydelser, således at eventuelle klager måtte rettes mod disse. Inden for den offentlige sektor er abonnementsbestemmelser for el og telefon blevet ændret, således at der ikke lukkes for abonnenten ved kortvarige betalingsforsinkelser, eller når det kun drejer sig om små beløb.

Se hertil SOU 1974 : 83 . 69-82.

Forbrugerkommissionen har i sin 3. betænkning (1975:738) overvejet, om der bør indføres pligt til at indlevere standardkontrakter til forbrugerombudsmanden i lighed med den anmeldelsespligt, der gælder for aftaler og vedtagelser omfattet af Monopolloven. Flere omstændigheder taler efter kommissionens opfattelse klart imod en sådan ordning. Ombudsmandsinstitutionen vil næppe få lettere ved at få indsigt i de i praksis anvendte typevilkår og vil snarere blive begravet i uoverskuelige papirdynger. Den præventive effekt ved en anmeldelsesordning vil også let kunne modsvares af en – urigtig – opfattelse såvel hos de erhvervsdrivende som blandt forbrugerne af, at en anmeldt standardformular, der ikke er skredet ind imod, må anses accepteret. Det skal imidlertid fremhæves, at forbrugerombudsmanden efter lovens § 17 er beføjet til at kræve meddelt alle sådanne oplysninger, som skønnes nødvendige for hans virksomhed. Han vil i medfør heraf kunne forlange at blive gjort bekendt med standardvilkår i det omfang, hvori han selv finder behov derfor.

Det skal i øvrigt tilføjes, at forbrugerombudsmanden under forhandlinger med brancher om ændring af deres standardvilkår må være opmærksom på, at nye eller ændrede bestemmelser samtidig kan være undergivet tilsyn efter Monopolloven. I motiverne til Markedsføringsloven er det forudsat, at der på sådanne grænseområder tilvejebringes et samarbejde med monopoltilsynet.

C. Der vil være et nært samspil mellem en offentligtretlig kontrol som den ovenfor beskrevne og de civile retlige gyldighedsregler, herunder i særlig grad de formueretlige generalklausuler.

I forbindelse med forberedelserne af Aftalevilkårsloven iværksatte det svenske justitsministerium derfor i marts 1970 overvejelser af en revision af generalklausulerne, et arbejde der er blevet fulgt op af de øvrige nordiske lande, fra dansk side dog kun med observatørstatus. Formålet hermed var fra svensk side at få påvist, om domstolene bør have friere adgang end hidtil til at tilsidesætte urimelige aftalevilkår, og undersøgelsen skulle ses som led i udviklingen af forbrugerbeskyttelseslovgivningen.

Jævnside med det nordiske arbejde gik overvejelser i forbrugerkommissionen, i hvis lovudvalg der i slutningen af 1973 forelå udkast til en generalklausul for forbrugerområdet. På baggrund af de oplysninger, der var fremkommet i den såkaldte »bagmandsrapport« om skadelig økonomisk virksomhed, anmodede det danske justitsministerium i december 1973 den

danske delegerede under de nordiske forhandlinger, professor, dr jur Stig Jørgensen, om at fremskynde det danske arbejde. I marts 1974 forelå en foreløbig redegørelse med fuldmægtig Christian Trønning som sekretær, hvori der fremsættes forslag om en generalklausul for formueretten som helhed. Redegørelsen blev bl a forelagt handelsministeriet, der tiltrådte en enstemmig udtalelse fra forbrugerkommissionens lovudvalg, som anbefalede en sådan almindelig ugyldighedsregel, jfr herom kommissionens 3. betænkning (1975:738).

Et forslag blev herefter af justitsministeriet fremsat i folketinget i april 1974 som led i en række forslag til bekæmpelse af skadelig økonomisk virksomhed m v. Trods genfremsættelser er det endnu ikke nået igennem til vedtagelse.

I den nævnte betænkning fra forbrugerkommissionen (1975:738) foreslår kommissionen, at der, såfremt en generalklausul ikke gennemføres i overensstemmelse med justitsministeriets forslag, gennemføres en klausul, som dækker forbrugerområdet.

I Sverige har professor Jan Hellner som udredningsmand afgivet betænkning i slutningen af 1974 (SOU 1974 : 83).

Justitsministeriets forslag til en formueretlig generalklausul foreslås indsat i Aftalelovens § 36 og lyder på, at en aftale kan tilsidesættes helt eller delvis, hvis det vil være urimeligt eller i strid med redelig handle måde at gøre den gældende. Det samme gælder andre retshandler. Hertil føjes i andet stykke, at der ved afgørelsen skal tages hensyn til forholdene ved aftalens indgåelse, aftalens indhold og senere indtrufne omstændigheder.

Forbrugerkommissionen har lagt sig op til denne formulering i sit – subsidiære – forslag for forbrugerområdet og har blot efter »aftale« indføjjet ordene »mellem en erhvervsdrivende og en forbruger«.

I den foreløbige redegørelse, som ligger bag justitsministeriets forslag, fremhæves, at den foreslåede generalklausul vil være af væsentlig betydning med henblik på at modvirke skadelig økonomisk virksomhed. Ud over dette hensyn peges som motivering for den foreslåede bestemmelse på hensynet til i almindelighed at beskytte forbrugere og andre mod, at en økonomisk stærkere og mere sagkyndig part anvender standardkontrakter, der indeholder urimelige vilkår, eller på anden måde benytter sig af sin overlegne stilling. Det understreges samtidig, at en ny generalklausul bør ses som et civilretligt modstykke til Markedsføringsloven og loven om forbrugerklagenævn. I relation til standardaftaler spiller den del af motiveringen, som angår den såkaldte bagmandsvirksomhed, kun ringe rolle. Derimod bør samspillet med markedsføringslovgivningen have afgørende betydning ved de videre overvejelser.

Ganske vist indeholder Markedsføringslovens § 16, stk 4 hjemmel til, at sø- og handelsretten kan bestemme, at aftaler, som fremtidigt indgås i strid med et nedlagt forbud, er ugyldige, medmindre den, over for hvem forbudet er nedlagt, i det enkelte tilfælde godtgør, at den handling, der forbydes, har været af uvæsentlig betydning for den anden part. Det har imidlertid ikke på nogen måde været tanken hermed at gøre op med spørgsmålet om civilretlige følger af de offentligretlige markedsføringsforbud. Hensigten har været, at der herved kunne lægges ekstra pression på erhvervsdrivende i tilfælde, hvor det må antages, at nedlæggelse af forbud ikke alene vil kunne bringe den utilbørlige handling til ophør, jfr betænkning (1973:681) . 24 og betænkning (1975:738) . 16. Efter omstændighederne vil

der i medfør af § 16 kunne knyttes ugyldighed til aftaler, der indgås i strid med et derimod nedlagt forbud mod anvendelse af bestemte standardvilkår. Bortset herfra vil retsstillingen i civilretlig henseende være afhængig af, om der gennemføres en civilretlig generalklausul. Normalt må det nemlig kunne antages, at det vil være i strid med en sådan at anvende aftalevilkår, der er forbudt efter Markedsføringsloven, således at der kun i særlige tilfælde vil komme uoverensstemmelse mellem den typificerede, generelle bedømmelse efter Markedsføringsloven og den konkrete bedømmelse, domstolene skal anlægge i det civile mål.

Jfr herved de svenske overvejelser i PM 1970 : 3 og Prop 1971 : 15.

Til belysning af forskellen mellem KO's virksomhed og anvendelsen af en civilretlig generalklausul kan nævnes, at KO har opnået, at der i standardiserede erstatningsbestemmelser gøres undtagelse for tilfælde, hvor køberen uforudset og uden skyld ikke kan aftage varen, f.eks. på grund af sygdom, arbejdsløshed eller ændrede familieforhold. Efter bedømmelsen i SOU 1974 : 83 . 171 tør man ikke generelt betragte sådanne årsager som lempelsesberettigende, når aftalen ikke indeholder noget derom. En sælger bør have mulighed for at tilpasse sig efter de vilkår, der skal gælde i aftaleforholdet, enten ved prisfastsættelsen eller måske ved en prøvelse af, med hvem han indgår aftale. Det er jo muligt, at sælgeren ikke ved sin prisfastsættelse har kalkuleret med, at aftalen kan opgives på grund af de nævnte omstændigheder. Betænkningen udelukker imidlertid ikke, at forholdene kan ændre sig således, at vilkår af den pågældende art bliver så almindelige, at det kan betragtes som utilbørligt ikke at indføre dem i aftalen altid og tage hensyn til dem ved prisfastsættelsen. Denne eksemplifikation belyser imidlertid mere spørgsmålet om at anvende de principper, som er fastslået efter Markedsføringsloven (aftalevilkårsloven), analogt på andre tilfælde. Det umiddelbare spørgsmål, om man efter en civilretlig generalklausul kan tilsidesætte vilkår, der uanset en afgørelse truffet mod den pågældende erhvervsdrivende efter Markedsføringsloven fortsat findes i senere aftaler indgået af ham med andre, er det langt lettere at besvare bekræftende.

Ud over på denne måde at bygge bro mellem den offentligretlige og civilretlige bedømmelse har de foreliggende forslag til en civilretlig generalklausul den væsentlige betydning, at deres gennemførelse vil gøre det klart, at der er tale om tilsidesættelses- eller lempelsesregler, som kan anvendes inden for hele formueretten, resp. inden for hele forbrugerområdet.

For så vidt der er tale om lempelse af kriterierne for tilsidesættelse i sammenligning med de eksisterende generalklausuler inden for formueretten, har der været tilslutning til, at domstolene bør kunne tilsidesætte urimelige kontraktvilkår, jfr *P Spleth* i U 1974 B . 245–51 og tildels *P Lyngsø* i J 1974 . 493–503. Det må, som fremhævet af forbrugerkommissionen, også efter den foreslåede formulering være således, at aftalen skal fremstå som urimelig eller i strid med redelig handle måde efter den almindelige retsopfattelse, for at aftalen helt eller delvis kan tilsidesættes.

Det svenske forslag (SOU 1974 : 83) omfatter i lighed med f.eks. Gældsbrevslovens § 8 »bestemmelse i aftale eller anvendelse deraf«, medens man i Danmark lader forslaget angå aftalen som sådan. Dette er blevet kritiseret, jfr *Spleth* l. c., og det er også nok bagmandsproblemerne, som i for høj grad har presset sig på. De hidtidige overvejelser har angået konkrete vilkår i en aftale, og der vil ikke være noget til hinder for, at sammenhængen mellem forskellige punkter i aftalen vil kunne medføre, at også andre punkter må lempes eller tilsidesættes, eller at aftalen

må tilsidesættes i sin helhed, jfr nærmere motiverne til stk 2 i det svenske forslag. En videregående bestemmelse vil ikke være nødvendig af hensyn til standardvilkår, hvorimod det måske i andre henseender kan findes ønskeligt, at domstolene får en friere adgang til at erklære aftaler ugyldige, end tilfældet er i dag. Det forudsatte skarpe skel mellem de egentlige ugyldighedsbestemmelser i Aftalelovens kapitel 3 og tilsidesættelse af vilkår efter en generalklausul er jo i øvrigt udvisket derved, at man så vidt muligt kun anser den del af et løfte som ugyldig, der rammes af ugyldighedsgrunden.

Det svenske forslag har ligesom det danske en klar forudsætning om, at såvel prisfastsættelsen som aftalevilkår, der påvirker prisen, skal være omfattet af generalklausulen, jfr SOU 1974 : 83 . 164–67. I første henseende opfattes bestemmelsen dels som et supplement til forudsætningspunkter ved langvarige aftaler, hvor inflations- og omkostningsudviklingen løber fra aftalens grundlag, dels som et komplement til ågerbestemmelsen, hvor betingelserne for at anvende denne ikke er fuldt til stede. Også forholdet mellem de to parter ydelser vil kunne medføre en lempelse af den aftalte pris, f eks når genstanden ikke svarer til, hvad køberen havde ret til at forudsætte. Udredningen anfører videre prisklausuler, som kommer til at virke efter den berettigedes mere eller mindre frie skøn, samt kostpris- og indeks-klausuler, som medfører, at prisen stiger hurtigere end omkostningerne.

Det vil altid være vanskeligt på forhånd at angive nøjere, i hvilke tilfælde en generalklausul bør kunne komme til anvendelse. Hensigten med den er da også at give den fornødne hjemmel til at undgå urimeligheder på områder, man ikke på forhånd har kunnet overse, eller under omstændigheder, der ikke har kunnet gribes på forhånd af lovgivning. I samme omfang kan det hævdes, at den medfører rets-usikkerhed og derfor kun bør bringes i anvendelse i undtagelsestilfælde og med forsigtighed. Til en vis grad er der imidlertid tale om at vende forholdene på hovedet, idet kontrollen med standardvilkår netop har til formål at øge retssikkerheden for den, der ellers vil være undergivet urimelige kontraktsbestemmelser. Denne interesse må anses af sådan styrke, at den ikke skal vige for krav om forudseelighed eller forudberegnelighed, jfr SOU 1974 : 83 . 126–29. Det må være i kontraktsaffatterens egen hånd at formulere vilkårene omsorgsfuldt med behørig hensyntagen til begge parter. Er medkontrahenten typisk en svagere part, kan vilkårene også i rimelig grad tage dette i betragtning.

Derimod må det medgives, at jo omhyggeligere en detailgranskning, der finder sted i motiverne, jo større vejledning vil der kunne hentes for parter og for domstole. Men en generalklausul er tænkt som en sikkerhedsventil eller en overbygning på andre eksisterende regler. Rigtigere er det derfor, om der i de almene juridiske fremstillinger såvel som i monografiske værker sker en indarbejdning af de situationer, hvor en generalklausul findes egnet til anvendelse.

I justitsministeriets lovforslag erklærede ministeriet sig enig med forbrugerkommissionens lovudvalg i, at der kan være visse betænkeligheder forbundet med på forhånd at binde rets-anvendelsen ved at angive konkrete eksempler på generalklausulens anvendelse. De eksempler, der er angivet i den foreløbige redegørelse, bør imidlertid ikke betragtes som bindende tilkendegivelser, men alene som vejledende retningslinier.

I den svenske betænkning SOU 1974 : 83 findes et meget omfattende materiale, som vil give vældig inspiration for retslivet også uden for Sverige.

Det kan tilføjes, at der inden for de europæiske fællesskaber foregår overvejelser om gennemførelse af en generalklausul, som skal omfatte forbrugerkredit. Et foreløbigt udkast til direktiv af 1974 indeholder forslag om, at lovgivningen i medlemsstaterne skal foreskrive, at retten i tilfælde af, at den finder, at vilkårene i en aftale om forbrugerkredit eller forbrugerleje er urimelige (extortionate), skal kunne lempe disse vilkår således, at parternes rettigheder og forpligtelser bliver retfærdige og rimelige. Udkastet stiller krav om, at selve aftalen skal indeholde en række nærmere specificerede oplysninger. Tilsidesættes kravet herom, skal aftalen kun kunne håndhæves, hvis retten bestemmer det, og retten skal i forbindelse hermed kunne foreskrive, at aftalen skal have virkning på andre vilkår eller betingelser end dem, der fremgår af den skriftlige kontrakt. En sådan fri adgang for domstolene til at omformulere en kontrakts indhold går videre end de hidtil overvejede forslag om indførelse af en generalklausul og rækker utvivlsomt udover, hvad der er acceptabelt efter en nordisk og kontinental synsvinkel.

Udkastet bærer stærkt præg af den nye engelske lov Consumer Credit Act 1974, bl a ved at afgrænse forbrugerområdet alene gennem en beløbsmaksimering. Loven giver domstolene en almindelig adgang til at ændre i aftaler (. 136) samt detaljerede bestemmelser om urimelige kreditvilkår (. 137-140), hvorefter retten kan tilsidesætte et vilkår helt eller delvis såvel som ændre kreditaftalen.

Den engelske lov såvel som det foreløbige fællesmarkedsudkast hjemler tillige domstolene ret til at overveje, om en sikkerhedsstillelse overstiger det efter forholdene rimelige. Findes dette at være tilfældet, kan der ske en reduktion af sikkerheden.

Om udenlandsk ret kan i øvrigt henvises til den tidligere nævnte foreløbige redegørelse om formuerettens generalklausuler (1974) . 11-13 og SOU 1974:83 . 83-101.

Rekommandation vedr. udarbejdelse af garantibeviser

UDK 347.768

De Danske Husmoderforeninger, Industriraadet og Statens Husholdningsråd har på basis af et forudgående samarbejdsudvalgsarbejde besluttet at anbefale nedennævnte retningslinier for udarbejdelse af garantibeviser for varige forbrugsgoder:

Garantiperioden:

Den i garantibeviset anførte garantiperiode regnes sædvanligvis fra tidspunktet for køkets indgåelse. Købsdatoen bevises af køber, f. eks. ved fremlæggelse af faktura.

Garantiens omfang:

Garantien omfatter fabriktions- og materialefejl, der konstateres under produktets normale brug. Reparation og/eller udskiftning af dele bør ske ved producentens foranstaltning inden for en rimelig tid. Er dette ikke muligt, skal producenten anvise anden reparatør/montør til at udføre arbejdet for sin regning. For dele, der er udskiftet eller repareret ifølge garantien, garanterer producenten på samme vilkår, under samme forudsætninger og i samme tidsrum, som var gældende for produktet i sin helhed.

Tidsrummet fra mangelens anmeldelse til dens afhjælpning tillægges garantiperioden.

Garantiens indhold:

Producenten betaler alle udgifter til reservedele og arbejds løn samt rejseomkostninger for montør. Såfremt producenten skønner det nødvendigt, at produktet indsendes til hans fabrik eller værksted, betaler han alle transportudgifter ved indsendelse og returnering.

Forbehold, der kan anses for rimelige:

At fejl eller skader, direkte eller indirekte, opstået på nedennævnte måder undtages fra garantien:

1. Installation i strid med installationsinstruksen
2. fejlbetjening
3. undladelse af at foretage en i brugsanvisningen foreskrevet vedligeholdelse
4. misbrug
5. brand
6. ulykke
7. lynnedslag
8. ekstraordinære spændingsvariationer
9. andre elektriske forstyrrelser
10. reparationer udført af andre end af producenten anviste eller godkendte personer.

At garantien kun dækker anvendelse i Danmark med undtagelse af Færøerne og Grønland.

Forbehold, der ikke kan anses for rimelige:

At garantien bortfalder, såfremt:

1. Garantibeviset ikke fremsendes til producenten i dateret og underskrevet stand,
2. der foreligger misligholdelse af betalingsbetingelserne,
3. dele af fremmed oprindelse ikke er dækket af underleverandørens garanti.

Spørgsmålet om, hvorvidt en garanti skal omfatte erstatning for følgeskader, og forholdet til købeloven har været drøftet, uden at man har kunnet nå til en fælles indstilling til garantibevisernes indhold på disse punkter.

København, den 1. april 1971.

De Danske Husmoderforeninger
Elisabeth Jessen

Statens Husholdningsråd
Elisabeth Reinstrup

Industriraadet
Wigo Theilgaard

Købe- kontrakt nr.

Undertegnede (navn) (stilling)

CPR-nr.

boende

anerkender herved at have købt af firma

følgende effekter, der samtidig er udleveret mig:

nr. pris kr.

nr. pris kr.

nr. pris kr.

nr. pris kr.

Købspris (incl. moms) kr.

Det samlede rentebeløb andrager ved normal afvikling af nærværende kontrakt kr.

Købspris (plus renter) kr.

kr.

Kontant ved modtagelsen kr.

kr.

Kontraktbeløb i alt

kr.

Kontraktbeløbet afvikles ved rater, hver rate på

kr.

Raterne betales således: 1. rate d. 19, derefter hver den følgende i måneden, indtil hele kontraktbeløbet er betalt, sidste rate således d. 19

Det samlede rentebeløb er beregnet som % pr. måned af det til enhver tid skyldige beløb. Hvad der i de enkelte rater ikke medgår til renter anses som afdrag.

Renteydelsens størrelse i de enkelte perioder fremgår af RATEKSA's ved aktuar beregnede renteberegningstabel, der udleveres sammen med nærværende kontrakt.

Kontraktbetingelser

Såfremt køberen efter det solgtes udlevering ønsker at betale sælgeren hans restfordring kontant, er han berettiget dertil. Opgørelse finder i så fald sted i henhold til den gældende lov om afbetaling.

Ejendomsretten til det solgte forbliver hos sælgeren, indtil køberen skadesløst har fyldt gjort sælgeren for ethvert krav på betaling ifølge nærværende kontrakt. Skader eller mangler skal uopholdelig meddeles sælgeren. Køberen er ved køb af en TV-modtager pligtig til at tegne en TV-universel eller kaskoforsikring i TELVIS A/S eller for egen regning at holde det købte forsikret mod brand og tyveri.

Det købte må ikke medtages uden for Danmarks grænser, før hele købesummen er betalt.

Køberen er pligtig til at meddele sælgeren adresseforandring, inden flytning finder sted.

Udlån og udleje af det købte må kun ske med udtrykkeligt, skriftligt samtykke fra sælgeren.

Der ydes garanti på nye modtagere i henhold til omstændene.

Det solgte må ikke uden forud indhentet, skriftlig tilladelse fra sælgeren overlades andre end denne til reparation. Reparationer uden for garantien betales kontant efter fradrag af eventuelle forsikringserstatninger. Såfremt sælgeren uden for garantien har repareret det solgte og genudleveret det uden at have fået reparationen betalt kontant, er køberen indforstået med, at sælgeren er berettiget til forlode at anvende indbetalinger fra køberen til afskrivning på tilgodehavender for reparationen.

Såfremt køberen ikke opfylder sine forpligtelser ifølge nærværende kontraktbetingelser, er hele restbeløbet straks forfaldent til betaling. I øvrigt er såvel sælger som køber underkøbet den gældende lov om afbetaling.

Denne kontrakt med alle dertil knyttede rettigheder kan af sælgeren overdrages til tredjemand, til hvem fremtidige afdrag da skal betales. Meddelelse om sådan overdragelse skal gives køberen ved anbefalet brev.

Undertegnede køber erklærer at have gjort mig bekendt med ovenstående købevilkår og at have modtaget en genpart af nærværende kontrakt.

den

19

sælger

køber (fyldt 20 år)

SALGS- OG LEVERINGSBETINGELSER

- Tilbud:** Vore tilbud er **frtbilvendende** og med forbehold for opnåelse af eventuelle nødvendige bevillinger, såfremt intet andet er aftalt og **bekræftet** af os.
- De anførte priser er **excl. omsætningsafgift**, såfremt intet andet er anført.
- For leveringsomfanget er **vor ordrebekræftelse eller vor faktura** afgørende.
- Ordrebekræftelsen gælder, hvis intet andet er aftalt, med forbehold for kurs-, told-, pris- og afgiftsændringer.
- Forsendelse:** Forsendelse sker for **køberens regning og risiko** fra leverandørens fabrik, også ved fragtfri levering til dansk banestation eller til modtageren, såfremt ikke andet er aftalt.
- Levering:** Opgivne leveringstider er **skønsmæssigt ansat** og overholdes, så vidt det er os muligt, men vi **påtager os Intet ansvar** for følgerne af eventuel forsinkelse, og en sådan giver ikke køberen ret til at ophæve købet. For lagervarer er mellemsalg forbeholdt.
- Leveringstiden beregnes normalt fra vor ordrebekræftelsesdato – eller efter at ordren er helt teknisk afklaret.
- Betaling:** Betalingsbetingelserne er **netto kontant ved fakturaens modtagelse**. Varerne forbliver vor ejendom, indtil fakturaen er betalt. Sker betalingen ikke rettidigt, er vi berettigede til efter 30 dage at beregne os rente, 1½ % pr. måned.
- Force majeure:** Strejke, lock-out, driftsforstyrrelser, forsinket levering fra underleverandører o. lign. forlænger leveringstiden tilsvarende.
- Krig, oprør og lignende tilstande, som vanskeliggør fremskaffelsen af materialer, konfiskation eller rekvisition fra myndighedernes side, giver os ret til helt eller delvis at annullere afgivne tilbud eller **Indeværende ordrer**, som endnu ikke er kommet til aflevering.
- Returvarer:** **Kun kurante varer** modtages retur og **kun** efter forudgående aftale.
- Brochurer m.v.:** De i vore kataloger, tegninger eller prislister anførte priser, illustrationer, mål og vægte er uforbindende. Vi forbeholder os ret til ændringer uden forudgående meddelelse.
- Emballage:** Emballage debiteres til kostpris og tages **ikke** retur.

GARANTI OG REKLAMATIONER

Reklamationer over leverede varer skal normalt ske skriftligt inden 14 dage, hvorfor det stærkt anbefales vore kunder **at efterse**, evt. **efterprøve** varerne, når disse modtages – og **ikke lægge dem på lager** uden undersøgelse, for derefter evt. at reklamere efter flere måneders forløb.

En reklamation berettiger ikke til annullering af ordren eller til at **tilbageholde** betalingen.

Den reklamerede vare bedes indsendt **franko** til **vor adresse** for undersøgelse med **nøje angivelse af fejlen** samt vort ordrenummer. Varen vil da i rette stand blive returneret til kunden under hensyntagen til nedenstående garanti-betingelser.

Garanti: Garanti tiden er som fastsat af producenten og kan efter varens art variere fra 6 måneder til 25 år. Varegarantien omfatter anvendelse af 1. klasses materialer og en fagmæssig rigtig forarbejdning. Garanti gives kun for fejl, der vitterligt kan føres tilbage til producenten.

Fejlen udbedres eller varen ombyttes i så fald uden beregning.

Garanti perioden træder i kraft, når varen er afleveret og godkendt, og når kunden har betalt varen. Ved ufuldstændig betaling yder vi ingen garanti eller gratis service.

Omkostninger ved eventuel demontage, forsendelse og reinstallation er IKKE indbefattet i garantien, men påhviler kunden. Vi gør særligt opmærksom på, at garanti ikke gives for:

- Skader, opstået under transporten (som almindeligvis er for kundens risiko)
- Korrosionsskader, dog undtaget herfra er vore gasvarmekedler og gaskedelantæg
- Skader forvoldt ved forkert opstilling eller igangsætning (ikke efter driftsvejledningen)
- Skader forvoldt ved urigtig eller voldelig behandling
- Skader, der skyldes usædvanlige driftstilstande

Endvidere pointeres det, at garantien aldrig omfatter erstatninger for forstyrrelser eller driftsstop eller andre skader foranlediget af en eventuel fejl ved varen.

1. Ved etablering af forretningsforbindelse med banken, derunder ved åbning af konto, afgiver kunden ved benyttelse af bankens signaturblanketter en prøve på sin underskrift. Det samme gælder de personer, der er eller specielt over for banken skal være berettiget til at disponere på kundens vegne.

Signaturbeføjelser eller fuldmagter, der således er meddelt banken, er gældende, indtil banken har modtaget skriftlig meddelelse om, at de er tilbagekaldt. Skriftlig tilbagekaldelse over for banken skal også finde sted, hvor de underskriftsberettigede, efter at have været anmeldt som tegningsberettigede til et offentligt register, afmeldes over for dette.

2. Til konti, over hvilke der kan disponeres ved checks, udleverer banken checkhæfte. For opbevaringen og benyttelsen af checks gælder de checkhæfterne påtrykte bestemmelser, der nøje må overholdes. Konto-haveren er ansvarlig over for banken og over for tredjemand for forsømmelse i så henseende.
3. Banken er berettiget til at godskrive en konto ethvert beløb, der indgår til banken for kontohaverens regning, eller som banken i øvrigt af hvilken som helst årsag måtte have at udbetale eller godskrive denne.

Banken er ligeledes berettiget til at debitere kontoen for forfaldne, ubetalte vekslers, som kontohaveren hæfter for, samt for andre ikke rettidigt dækkede fordringer på eller tilgodehavender hos kontohaveren, herunder også sådanne omkostninger, som måtte opstå i forbindelse med det pågældende kundeforhold.

Debiteringer og krediteringer på kontoen valideres i overensstemmelse med bankens til enhver tid gældende valideringsregler.

Alle indbetalinger eller rimesser fra bankens kunder, foretagne i checks, anvisninger eller lignende, modtages under forbehold af indgang, selv om sådant forbehold ikke udtrykkeligt er taget ved meddelelse af kvittering eller krediteringsopgave.

Indbetalinger fra tredjemand for en kundes regning modtages under samme forbehold. Dog skal banken, såfremt den vil gøre et sådant forbehold gældende over for kunden, angive ved eventuel advisering til denne, at indbetalingen ikke er sket ved kontanter og derfor modtaget under forbehold.

Såfremt banken ikke ved anvendelse af sædvanlig forretningsgang når at præsentere checks, vekslers og lignende, modtagne som indbetaling eller til inkasering, før udløbet af den i loven fastsatte præsentationsfrist, er banken uden ansvar for følgerne af sådan manglende eller ikke rettidig foretagen præsentation.

4. En udskrift af bankens bøger skal til enhver tid være gyldigt bevis for det på en konto indestående eller skyldige beløb.

5. De for en konto gældende rentebetingelser m.v. fastsættes af banken og kan uden varsel ændres.

Såfremt en indlånkonto kommer i overtræk, beregnes rente af skylden efter den af banken til enhver tid fastsatte sats.

Ved bankens sædvanlige opgørelsesterminer krediterer respektive debiterer banken kontoen for renter samt eventuel provision og omkostninger og sender kontohaveren meddelelse herom tilligemed angivelse af saldoen. Indsigelser mod rigtigheden af bankens opgørelse må fremsættes over for banken senest inden 20 dage efter modtagelsen. I modsat fald betragtes opgørelsen som anerkendt.

6. Ved udførelse af forretninger på fremmed plads vælger banken efter sit bedste skøn en forbindelse, medmindre anden aftale er truffet. I alle tilfælde er banken uden ansvar for mulige fejl og forsømmelser fra det som mellemlid benyttede pengeinstituts side, ligesom banken er uden ansvar for det benyttede pengeinstituts soliditet. Bankens kunde – herunder bankens formand på vekslers, checks og lignende – er i samme omfang som banken selv underkastet de på den fremmede plads gældende retsregler og usancer såvel som de særlige forretningsbetingelser, der gælder for de som mellemlid benyttede pengeinstitutter.

7. Beløb, der indsættes i banken på konti i fremmed valuta, anbringes hos bankens forbindelser i udlandet i bankens navn, men på kundens risiko. Såfremt der ikke er truffet særlig aftale om anbringelse i en bestemt bank, anbringer banken beløbene efter sit bedste skøn.

8. Såfremt depoter bestående af værdipapirer opbevares hos en af bankens forbindelser i udlandet, henlægges de hos vedkommende forbindelse i bankens navn, men på vedkommende kundes risiko.

9. I øvrigt henvises til de for remburs-, inkasso- og diskonteringsforretninger samt for bankens boks-, depot- og forvaltningsafdelinger gældende særlige regler.

10. *Banken er ikke ansvarlig for skade, der skyldes lovforskrifter, myndighedsforanstaltninger eller lignende, indtruffet eller truende krig, oprør, borgerlige uroligheder, naturkatastrofer, strejke, lockout, boykot og blokade, uanset om banken selv er part i konflikten, herunder at denne kun rammer dele af bankens funktioner.*

ALMINDELIGE BETINGELSER

for deltagelse i selskabsrejser

med fly, tog, bus eller skib, vedtaget af

Danmarks Rejsebureau Forening og tiltrådt af Forbrugerrådet.

1. Tilmelding

Kontraktforholdet mellem forbruger og rejsearrangør opstår ved tilmeldingen til rejsebureauet. En sådan kan afgives skriftligt, såvel som mundtligt.

Rejsearrangøren kan i sit program bestemme, at tilmeldingen først er bindende for begge parter, når depositum er betalt, og rejsebureauet samtidig har gjort kunden opmærksom på dette forhold.

Ved tilmeldingen udfærdiger rejsebureauet en ordrebekræftelse (indtegningsbevis).

2. Vederlag og pris

I programmet (evt. annoncering) er de ydelser beskrevet, som tilsikres forbrugeren.

Indkvartering sker, hvis andet ikke er aftalt, i dobbeltværelser.

Den anførte pris omfatter de i programmet nævnte ydelser, der i henhold til programmet er inkluderet i prisen. Tillæg, f. eks. for udflugter, enkeltværelser eller anden særlig indkvartering, såvel som fradrag af f. eks. rabatter for børn, må kun ske i overensstemmelse med det i programmet anførte.

Pas, visum, vaccination m. v. indgår normalt ikke i selskabsrejsens pris og kan derfor opkræves særskilt hos forbrugeren.

Ved tilmeldingen betales et af rejsebureauet fastsat depositum. Restbeløbet betales senest 7 dage før rejsens afgang, medmindre andre betingelser er opstillet af rejsebureauet.

Når rejsens fulde beløb er betalt, har rejsedeltageren krav på at få udleveret faktura/rejsebevis.

3. Prisændring

Arrangøren har ret til, under særlige omstændigheder, at forhøje den aftalte pris. Det er en betingelse, at en forhøjelse beror på nye eller forhøjede skatter og afgifter, ændrede valutakurser eller andre omstændigheder, som arrangøren ingen mulighed har haft for på forhånd at afværge.

En forhøjelse skal normalt varsles snarest muligt og med mindst 14 dage og må ikke overstige 10 % af rejsens averterede pris.

Såfremt disse betingelser ikke er overholdt, kan den rejsende uden udgift afbestille rejsen.

4. Rejsedeltagerens afbestilling

Afbestiller en rejsedeltager sin rejse mere end 28 dage før afrejsedagen, tilbagebetales det erlagte depositum med fradrag af en af arrangøren fastsat og i pro-

grammet angivet ekspeditionsafgift, der dog ikke må overstige 10 % af rejsens pris, dog min. kr. 50,-.

Sker afbestillingen senere end ovenfor anført, men tidligere end 14 dage før afrejsen, er det erlagte depositum fortabt. Afbestilles en rejse senere, men før afrejsedagen, har arrangøren ret til, udover depositum, at beregne sig 50 % af den totale pris for rejsen. Sker afbestillingen indenfor 24 timer før afrejsetidspunktet, har arrangøren ret til at tilgoderegne sig den totale pris for rejsen.

Hvis der i rejsens pris er inkluderet beskyttelse mod udgifter ved afbestilling, eller hvis den rejsende har erhvervet en af rejsebureauet godkendt afbestillingsforsikring, og afbestiller rejsedeltageren inden afrejsen på grund af akut sygdom, ulykkestilfælde eller dødsfald, der indtræffer efter bestillingen, og som rammer rejsedeltageren selv, hans ægtefælle, børn, forældre, søskende eller den, med hvem han samlever under ægteskabslignende former, debiteres kun gebyr for obligatorisk afbestilling.

Denne regel forudsætter, at der uden ugrundet ophold indsendes attest fra en læge.

Sker ingen afbestilling, og indfinder rejsedeltageren sig ikke på angivet tid og sted, eller kan han/hun ikke tiltræde eller fuldføre rejsen på grund af manglende rejsedokumenter, som f. eks. gyldigt pas, nødvendige visa og vaccinationsattest etc., har arrangøren ret til at tilgoderegne sig den totale pris for rejsen.

Ændringer, som foretages mere end 28 dage før afrejsedagen er gratis. Senere ændringer betragtes som afbestilling og ny bestilling.

Ændringer af rejsemål og afrejsedato betragtes som afbestilling og nybestilling.

Afbestilling på grund af force majeure.

Hvis der, inden for et tidsrum af 14 dage inden en bestilt rejses afgang, indtræffer krigshandlinger, borgerkrig, af behørig international myndighed konstateret livsfarlig smitsom sygdom eller dermed ligestillede for rejsedeltageren lige så indgribende begivenheder på eller i umiddelbar nærhed af rejsemålet, har rejsedeltageren ret til at opsige aftalen, hvorved den erlagte betaling, med fradrag af depositum, tilbagebetales. Denne ret tilkommer ikke rejsedeltageren, når en rejse er påbegyndt.

En afbestilling betragtes som foretaget på det tidspunkt, da meddelelse herom er kommet rejsebureauet ihænde.

5. Arrangørens aflysning af en rejse

En rejse kan af arrangøren aflyses af følgende årsager:

- a) På grund af force majeure (katastrofe, strejke, optøjer, krigshandlinger eller lignende), hvorved arrangøren er forpligtet til omgående at underrette de tilmeldte rejsedeltagere.
- b) Som følge af, at et tilstrækkeligt antal tilmeldinger ikke er opnået, hvorved arrangøren er forpligtet til snarest at underrette dem, der har tilmeldt sig rejsen, dog senest 14 dage før afrejsedagen. For korte busrejser kan der gælde særegler.

Indstilles en rejse ifølge punkt a) og b) ovenfor, skal den erlagte betaling tilbagebetales uden fradrag. Derudover tilkommer der ikke rejsedeltageren nogen godtgørelse.

6. Ændring i rejseplanen

Det påhviler arrangøren at gennemføre rejsen i overensstemmelse med rejseplanen.

Opstår der begivenheder, som arrangøren godtgør ligger udenfor hans kontrol, men som bevisligt vil påvirke en planlagt rejses forløb, har han ret til at afbryde en påbegyndt rejse, ændre til andre hoteller, transportmidler eller tidstabeller (f. eks. ved forsinkelser) eller foretage andre ændringer i programmet. Hvis det er muligt, skal arrangøren meddele rejsedeltageren sådanne ændringer inden afrejsen og under alle omstændigheder, så snart det er muligt.

Hvis arrangøren har foretaget ændringer, under henvisning til ovennævnte, er rejsedeltagerne berettiget til erstatning iflg. § 8 nedenfor, dog kun i det omfang rejsedeltagerne kan bevise, at den ydelse, man har modtaget, fra et standardsynspunkt er ringere end den lovede ydelse. Sådanne ændringer medfører ikke indskrænkninger i rejsedeltagerens betalingspligt iflg. aftalen.

7. Manglende udnyttelse

Hvis en rejsedeltager udebliver fra anførte transportter eller på anden måde undlader at udnytte de ydelser, som indgår i rejsen, kan godtgørelse ikke kræves.

8. Arrangørens ansvar

a) Arrangøren er ansvarlig for skader, der rammer den rejsende, hvis det kan bevises, at arrangørens egen forsømmelse er skyld i rejsearrangementets ufuldstændighed. Arrangøren er tillige ansvarlig for sine medarbejders handlinger i tjenesteanliggender. Hvad angår de virksomheder eller personer (transport-selskaber, hoteller, m. fl.) hvis ydelser arrangøren har truffet aftale om inden rejsen, er arrangøren kun ansvarlig indenfor rammerne af ansvarsbestemmelserne i nedenstående stykke d).

b) Arrangøren er helt fritaget for ansvar ved skader, der rammer den rejsende på grund af katastrofer, strejker eller andre hændelser af force majeure-karakter eller på grund af den rejsendes egne forsømmelser. Indtræffer begivenheder af force majeure-karakter, skal arrangøren omgående underrette de rejsende derom og iværksætte forholdsregler, der begrænser de rejsendes tab som følge heraf.

c) Rammes en rejsende af skader, som ikke beviseligt er forvoldt af arrangøren eller dennes medarbejdere, og som heller ikke er sket ved hændelser af force majeure-karakter eller på grund af den rejsendes egen forsømmelse, påtager arrangøren sig alligevel at erstatte skaden, såfremt den består i, at aftalte ydelser er udeblevet eller, at sådanne ydelser er udført på en måde, der ud fra et standardsynspunkt er ringere end aftalt. Erstatning for sådanne skader udredes med højst et beløb, der modsvarer den pris, den skadelidte har betalt for rejsen.

I tilfælde, hvor arrangøren har ydet erstatning ifølge dette stk. c), overtager han den rejsendes erstatningskrav mod den, som har forvoldt skaden op til det erstattede beløb.

d) Arrangørens erstatningspligt ifølge ovenstående stk. a) og c) omfatter kun **direkte økonomisk skade**. For **indirekte** skade eller skade af ikke økonomisk art fritages arrangøren for ethvert ansvar.

9. Den rejsendes ansvar

Enhver rejsende har pligt til at rette sig efter anvisninger fra rejseledere og transportfirmaers personale i forbindelse med en rejses gennemførelse. En rejsende er ansvarlig for enhver skade, forårsaget ved overtrædelse af meddelte anvisninger eller forskrifter.

Rejsedeltagere er forpligtet til:

- a) at respektere ordensbestemmelser, som gælder for hoteller, transportmidler etc.
- b) at afholde alle omkostninger for evt. skader forvoldt på hoteller, transportmidler etc. samt
- c) at optræde således, at medrejsende ikke føler sig generet
- d) at sørge for de for rejsen nødvendige pas, visa, vaccinationer m. v.

Tilsidesætter en rejsedeltager i væsentlig grad disse forpligtelser, forbeholder arrangøren sig ret til at udelukke den pågældende fra fortsat deltagelse i rejsen, respektive forhindre, at rejsedeltageren påbegynder rejsen.

Arrangøren er i så fald berettiget til at tilgoderegne sig den totale pris for rejsen. Er rejsen påbegyndt, må rejsedeltageren foretage hjemrejse på egen bekostning uden erstatningspligt for arrangøren.

Ved sygdom, opstået under rejsen, påhviler det rejsedeltageren selv at afholde alle omkostninger, f. eks. til lægebehandling, sygehusophold, særlig hjemtransport etc.

Rejsedeltagere, som er vidende om, at deres helbredstilstand ikke er god, er pligtige til før indtegningen til en rejse at konsultere en læge. Deltagelse i rejsen sker da på eget ansvar.

10. Forsikringer

Rejsedeltagere drager selv omsorg for den forsikringsmæssige beskyttelse, som anses for nødvendig, f. eks. ansvars-, ulykkes- og rejsegodsforsikring. Sådanne forsikringer kan tegnes i rejsebureauet.

11. Reklamationer

Evt. reklamationer under en rejse skal fremsættes umiddelbart til den ansvarlige rejseledelse. Krav om erstatning skal, for at kunne tages i betragtning, skriftligt stiles til rejsebureauet inden 1 måned efter rejsens afslutning. Rejsebureau Ankenævnet kan dog beslutte at bortse fra denne regel, såfremt særlige forhold taler herfor. Hvis en rejsedeltager klager og ikke opnår en tilfredsstillende ordning med arrangøren, kan klagen indbringes for Rejsebureau Ankenævnet.

Disse betingelser skal helt eller delvis være aftrykt i rejsearrangørens sæsonprogrammer. I programmer, hvor betingelserne kun delvist er aftrykt, skal dette tydeligt anføres sammen med henvisning til særtryk af betingelserne i deres fulde ordlyd. Sådanne særtryk skal være til stede i rejsebureauernes salgslokale og udleveres på forlangende. Betingelserne lægges til grund i enhver tvist, medmindre det indklagede rejsebureau kan bevise, at der ved skriftlig aftale er truffet en særordning, hvori det er anført, at denne afviger fra disse bestemmelser.

København, den 30. maj 1974

DANMARKS REJSEBUREAU FORENING
Helge Kierulff
formand

Kontrakt om levering af typehus autoriseret af FORENINGEN AF TYPEHUSPRODUCENTER I DANMARK til brug for foreningens medlemmer

I. Leverancens omfang

Producenten leverer til bygherren

1 hus type

1. BYGGEADRESSE:

Vej/nr.:

By/postnr.:

Matr. nr.:

Kommune:

Huset leveres i overensstemmelse med følgende:

Følgende arbejder, indeholdt i _____ og/eller _____

_____ omfattes ikke af producentens leverance:

2. Følgende arbejder omfattes af producentens leverance som ekstraarbejder:

a. Honorarer til arkitekt, ingeniør og byggetillæg vedr. ekstraarbejder	kr.
b.	kr.
c.	kr.
d.	kr.
e.	kr.
f.	kr.
g.	kr.

II. Kontraktsummen

Kontraktsummen omfatter:

a. **Håndværkerudgifter**, baseret på opførelse af huset på almindelig plan, bæredygtig grund med tilkørselmuligheder for lastvogne og omfattende de under 1. nævnte leverancer, herunder ekstraarbejder.

b. Faste omkostninger:

Forundersøgelse af mulighederne for bygge af bygherrens grund (særvitutter, byggeplaner og lignende), udarbejdelse af finansieringsplan, opstilling af driftsbudget

Honorarer til arkitekt, ingeniør og byggetillæg

Indhentning af byggetilladelse, andragende om byggelån, formidling af prioritering, udarbejdelse af byggeregnekab, samt tryk af tegninger i fornødent antal

c. Udgifter under byggearbejdet:

Arbejdskure og vinterforanstaltninger i henhold til bekendtgørelse af 19/1 1969 om vinterbyggeri

Kontraktsum læst kr. _____

Hertil lægges den til enhver tid gældende merværdiafgift (moms) for tiden 15 %

kr. _____

læst kr. _____

hvorfra trækkes eventuelt tilskud til byggeriet, for tiden

kr. _____

Pris incl. moms med fradrag af tilskud

kr. _____

Bygherren giver ved sin underskrift på nærværende kontrakt producenten ulgenkaldelig fuldmagt til at søge om, opbevare og kvittere for det ovenfor nævnte tilskud.

Såfremt de ved kontraktens oprettelse gældende afgifter måtte blive forhøjet og/eller nye afgifter pålagt, betales sådanne særskilt af bygherren eller påkrav.

Såfremt det gældende tilskud måtte blive ændret respektive bortfalde, er dette producenten uvedkommende.

Den ovenfor nævnte kontraktsum er beregnet på basis af det af Danmark Statistik pr. _____ offentliggjorte byggeomkostningsindeks for eenfamiliehuse (januar 1968 = 100 points) på _____ points og reguleres på tidspunktet for grundudgravningens begyndelse efter det på dette tidspunkt beregnede indeks, uanset om dette da er offentliggjort eller ej og iøvrigt i overensstemmelse med de herom gældende regler.

III. Betalingsbetingelser										
Kontraktsummen med tillæg af moms betales i rater således: <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;"></td> <td style="width: 20%; text-align: center;">Moms</td> <td style="width: 20%;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: right;">kr.</td> <td></td> <td style="text-align: right;">kr.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: right;">kr.</td> <td></td> <td style="text-align: right;">kr.</td> </tr> </table>			Moms		kr.		kr.	kr.		kr.
	Moms									
kr.		kr.								
kr.		kr.								
Når huset er klar til indflytning kr. med fradrag af 2 % af kontraktsummen kr. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;"></td> <td style="width: 20%;"></td> <td style="width: 20%;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: right;">kr.</td> <td></td> <td style="text-align: right;">kr.</td> </tr> </table>					kr.		kr.			
kr.		kr.								
Det fradragne beløb udbetales, når bygningsstaten foreligger, og de ved afleveringsforretningen konstaterede fejl og mangler er afhjulpnet.										
Producenten er dog berettiget til at fordrø det fradragne beløb udbetalt mod at stille bankgaranti for samme beløb.										
Kontraktsummen m. till. af moms kr. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;"></td> <td style="width: 20%;"></td> <td style="width: 20%;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: right;">kr.</td> <td></td> <td style="text-align: right;">kr.</td> </tr> </table>					kr.		kr.			
kr.		kr.								
Såfremt de aftalte rater ikke betales senest dage efter begæring herom er fremsendt, er bygherren pligtig at forrente den/de forfaldne rate(r) med 1 % pr. måned, der erlægges sammen med rate(erne).										
IV. Sikkerhed										
Bygherren meddeler ved nærværende kontrakts underskrift producenten transport i det ham i bevilgede byggelån stort kr. samt sekundær håndpanteret i det til sikkerhed for byggelånet deponerede ejerpantebrev, hvis størrelse skal være mindst 110 % af kontraktsummen med tillæg af moms. Ejerpantebrevet må ikke aflyses uden producentens tilladelse.										
V. Udenfor kontraktsummen										
er følgende poster										
a. Grundudgifter: Jordbundsundersøgelser, eventuel rydning (træer, gamle fundamenter m.v.), jordflytning, til- og bortkørsel af jord, spunsning og pumping, okstrafundering (piloting), armering, eventuel højere sokkel (udover ialt 110 cm) med tilhørende ekstra afgravning af muld og fyld, dræn, brønde, eventuel byggemodning, stikledninger til kloak, vand, el, gas, fjernvarme, retablering af fortøve, etablering af permanent overkørsel over fortov, hegn, fliser og haveanlæg										
b. Udgifter under byggeriet: Intermistiske vand- og elledninger, forbrug af vand, el, gas, olie, fjernvarme, korsestillæg, vinterforanstaltninger udover de i bekendtgørelse af 1969 hjemlede, forsikringer										
c. Attester og afgifter: Byggetilladelse, servitutattest, bygningsattest, afgifter vedrørende kloak, vand, el, gas, fjernvarme, eventuelle indskud til værker. Eventuelle udgifter vedrørende de nævnte poster betales kontant efter påkrav										
d. Finanieringsudgifter: Stiftelsesprovision og renter og provision af byggelån, rateeffersyn, vurdering til låneefterrøtning, stemping og tinglysning indskud til låneinstitutionerne og kurstab samt stemping af nærværende kontrakt										
VI. Opførelsestid										
Andragende om byggetilladelse indgives senest den under forudsætning af, at bygherren inden den har afleveret de for byggeriet nødvendige dokumenter, såsom skøde, matrikelkort, deklARATIONER og eventuelle pantebrevsgeparter.										
Byggeriet igangsættes ikke, førend tilsagn om kontraktsummens finansiering foreligger, de under X. nævnte forsikringer er tegnet, og den under IV. nævnte sikkerhed etableret.										
Huset er klar til indflytning uger efter at byggetilladelse samt finansieringstilsagn foreligger, og de øvrige i stk. 2 nævnte betingelser er opfyldt										
Såfremt den i stk. 3 nævnte frist ikke overholdes, betaler producenten til bygherren en bød på kr. pr. påbegyndt uges overskridelse af denne.										
Producenten kan kræve forlængelse af den i stk. 3 nævnte frist i følgende tilfælde <ol style="list-style-type: none"> a. Ved forandringer af arbejdet, som kræves af bygherren, og som medfører forsinkelse af dette b. Ved forsinkelse af leverancer eller arbejdsydelse, som bygherren selv udfører eller lader udføre ved andre c. I tilfælde af indgribende forstyrrelser i arbejdets gang, der bevirkes uden producentens skyld ved forhold, over hvilke han ikke er herre, f.eks. krig, ildsvade, strejker eller lock-out'er samt usædvanlige naturbegivenheder d. Når nedbør, lav temperatur, stærk vind eller andet vejr, som forhindrer eller sinker arbejdet, forekommer i væsentlig større omfang, end det er sædvanligt for den pågældende årstid og egn. e. I tilfælde af, at arbejdet må standses eller bliver sinket ved offentlige pålæg Producenten er dog forpligtet til ufortøvet skriftligt at meddele bygherren, når han anser sig for berettiget til forlængelse af fristen.										
VII. Aflevering										
Der skal senest 1 måned efter indflytningen indkaldes til en afleveringsforretning på ejendommen, hvor begge parter skal være repræsenteret. Der udarbejdes en skriftlig rapport, der underskrives af begge parter, og hver af parterne modtager et eksemplar af denne. De af producenten anerkendte mangler afhjælpes herefter snarest.										
VIII. Garanti										
1. Producenten er forpligtet til i eet år fra afleveringsdagen at regne af afhjælpelse uden vederlag alle fejl og mangler, hvorover, der reklameres skriftligt. Producenten har adgang til at udsætte afhjælpningsarbejdet til udlobet af garantiåret, med mindre det er af væsentlig betydning at der foretages omgående afhjælpning										
2. Producentens pligt til at afhjælp fejl og mangler gælder dog ikke følgende forhold: <ol style="list-style-type: none"> a. Mangler, som bygherren burde have opdaget ved afleveringen. b. Mangler, som opstår ved urigtig montering eller behandling fra bygherrens side eller som skyldes andre arbejder, der er udført af eller ved bygherren. c. Mangler, som opstår på grund af materialer leveret af bygherren d. Mangler, som opstår på grund af mangelfuld vedligeholdelse, ufor-sigtig eller lejlighedsvis brug af huset med udstyr. e. Reparationer, der går ind under sædvanlig vedligeholdelse. f. Skader, der skyldes tilfældige ydre begivenheder. 3. Producenten er dog ikke ansvarlig for eller forpligtet til at betale for afhjælpningsarbejder eller reparationer, som bygherren selv udfører eller lader andre udføre med mindre dette er skriftligt aftalt. 4. Bygherren kan dog ikke på materialer og leverancer opnå større garanti end den, vedkommende leverandør yder producenten.										
IX. Ret til ændringer										
Producenten forbeholder sig ret til at ændre den aftalte ydelse, såfremt ydelsens kvalitet og værdi ikke derved forringes.										
X. Forsikring										
Producenten er pligtig at tegne og for bygherrens regning betale brand- og stormskadeforsikring samt glasforsikring for det af nærværende kontrakt omhandlede hus, inden opførelsen påbegyndes. De tegnede forsikringer skal overtages af bygherren ved indflytning.										
XI. Ankenævn										
Såfremt der mellem parterne måtte opstå uenighed om kvaliteten af de til husets opførelse anvendte materialer og/eller kvaliteten af det udførte arbejde, er parterne berettiget til at forelægge tvisten for Typchusankenævnet i overensstemmelse med de for dette gældende vedtægter, hvoraf bygherren har fået udleveret et eksemplar.										
den	19									
Producent										
Bygherre										

Kapitel VI: Juridisk stil og sprogbrug

§ 18

Af professor, dr jur *W E v Eyben**

I. Indledning

I dansk juridisk sprog finder vi aflejringer fra alle de vigtigste perioder i dansk retshistorie.

Fra landskabslovene, hvis stil er en litterær normalisering af en ældre mundtlig lovfremsigelse, har man bevaret de to grundtyper for retsreglen: 1) Den *enkle, ord-sprogsagtige formel*: Med lov skal land bygge (senere: bygges) (Jyske Lov). Wapnum sinum skal man warthæ (sine våben skal mand vogte) (Skånske Lov). 2) Typen med *foranstillet betingelsessætning uden konjunktion*: Vorder mands træl dræbt, bøde hin igen, som ham dræpte, med tre mark (Skånske Lov). For-sømme forældrene at lade barn komme til dåben, og det uden dåb bortdør, da stande de åbenbare skrifte (Danske Lov). Denne sætningstype er ukendt i latin, hvor man altid har en betingelseskonjunktion. I de senere landskabslove optræder typen med betingelseskonjunktion (*om*, senere: *dersom*, *såfremt*, *hvis*).

Fra denne tradition stammer også grundstokken af udtryk for gamle og fundamentale retsforhold som *ret*, *dom*, *ting*, *vidne*, *bod*, *tyv*, *hæler*, *arv*, *arving*, og verber som *kende*, *vidne*, *dømme*, *kære*, *stævne*, *bøde*, *skifte*, *arve*, *stjæle*.

Utvivlsomt har dette sprog allerede omkr ca 1300, da lovene blev nedskrevet, virket meget gammeldags og fremmedartet i forhold til dagligsproget, og afskrivere har ofte misforstået teksten.

Om sprog og stil i de danske landskabslove henvises til *Skautrup*: Sproghistorie, 1944, I.280–88. *Samme*: Sproget i Jyske Lov (Med Lov skal Land bygges, udg af Juristforbundet 1941). *Rubow*: Betragtninger, 1947.7–27 (Den ældste Prosa). En omfattende stilistisk analyse af det ældste nordiske retssprog findes: *C J Ståhle*: Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk, 1958.

Det næste lag i retssproget er middelalderens latinske retssprog, som først udvikledes ved den pavelige kurie og derfor kaldes »Kuralstilen«. Det excellerede i en mængde ceremonielle og juridiske formler, udført i en snørklet retorisk stil, som dels skulle gøre udtrykkene så nøjagtige, at enhver misforståelse var udelukket, dels skulle give stilen højhed og fylde. Ved sine religiøse påkaldelser skulle den også give dokumentet en sådan kraft, at den, der overtrådte dets bestemmel-

* Nu afdøde professor, dr phil Paul Diderichsen og professor, dr phil Peter Skautrup gennemsa manuskriptet til dette kapitel med henblik på 1. udg af dette værk og foreslog på en række punkter ændringer og tilføjelser, som har bødet på forfatterens mangelfulde sproghistoriske og grammatiske kundskaber. Ansvar for teksten har naturligvis alene forfatteren.

ser, ramtes af Guds straf. Sprogligt var denne stil kendetegnet ved sin brug af omfattende perioder, hvori alle omstændigheder og forhold blev sat i det rette logiske forhold til hinanden. Ved de lange perioder opnåede man at gøre selve dokumentet kort og koncentreret. Terminologien var i denne tradition langt mere abstrakt og systematisk end i landskabslovene.

Middelalderens kongelige forordninger var længe skrevet på latin, men oversattes tidligt til dansk, med bevarelse af væsentlige af latinens stiltræk. Også andre retsdokumenter affattedes længe på latin, men henimod 1400 trænger dansk frem som almindeligt sprog i diplomerne. Dette diplomsprog lå dog ofte så tæt op ad latinen (eller nedertysken), at det var uforståeligt for den, der ikke kendte det latinske forbillede. Store dele af dette stilistiske apparat er nu helt afviklet, og af de stående formler er egentlig kun lovenes indledningsord med kongens titler bevaret. En stor mængde juridiske udtryk stammer fra dette latinske lag i retssproget f eks de jure, de facto, bona fide, vis major, beneficium, indicium, alimentant, eksekutor, testamente, legal, servitut, appellere (se *Skautrup*: Sproghistorie III.422).

Om den diplomatriske stil se smst II.69–73. Det fremhæves her, hvorledes kancellistilen udvikles i perioden 1350–1500. I lange sætningskæder opremses omhyggeligt alle relevante forhold, og der bruges synonyme udtryk, for at man kan være sikker på fuld dækning for begreberne. De relative sætninger forsvinder lidt efter lidt og erstattes af ophobning af underordnede sætningsled. Der gengives (II.71) et eksempel fra 1466, der viser, hvor langt udviklingen da var nået.

Påvirkningen fra latin fortsættes mere eller mindre indirekte i det tredje lag af dansk retssprog, nemlig ved århundreders påvirkning fra tysk jura og administrativt sprog, der ikke mindst gjorde sig gældende, så længe en del af riget havde tysk retssprog. I sætningsbygningen kan det være svært at adskille det tyske lag fra det latinske, men *ordforrådet* er gennemsyret af tysk, f eks forvaltning, forordning, anordning, bestilling, øvrighed, formue, pant, falsk, misdæder, beskikke, forse (sig), forpligte(t), forfalske, erholde, erlægge, (er)agte, forsikre, entledige.

Mange juridiske forfattere (J Nørregaard, A S Ørsted, Goos, Fr Vinding Kruse) har dog bestræbt sig for at præge nye (eller genoptage gamle) danske betegnelser, og disse er i ikke ringe omfang gået ind i sproget, f eks retspleje, afkræftelse, anke, hævde, dødsbo (ældre: stervbo), henstand, hæfte, krydsforhør, ægtepagt, ejerpant, tinglyse (se videre: *Skautrup*: Sproghistorie III.422. *Sv Clausen*: Nordisk Språgfællesskab.21 f).

I nyere tid har navnlig Sven Clausen slået til lyd for en tilnærmelse mellem de nordiske landes juridiske terminologi, og på enkelte punkter er noget sådant også opnået.

Det yngste lag i den juridiske stil er mindre ensartet; det skyldes samfundsudviklingen og den tekniske udvikling i de sidste 100 år. Love, domme og kontrakter må nu ofte indeholde detaljerede tekniske redegørelser, der ikke kan gives i en knap og fyndig stil, og som passer dårligt til en gammeldags og snørklet stil.

Men også det forhold, at personer uden juridisk eller akademisk dannelse i stigende grad deltager i lovgivningsarbejde, administration og retspleje, har præget den juridiske stil. På den ene side har det nok ført til en vis forenkling og und-

gåelse af mindre kendte vendinger; på den anden side ser man ofte, at ikke-jurister bestræber sig for at give deres udarbejdelser større vægt ved en rigelig anvendelse af ord og konstruktioner, som de ikke fuldt ud behersker, og som de indfælder i en stil, der ikke helt igennem ligger på samme niveau.

Men også fra de toneangivende myndigheders side arbejdes der nu gennemgående på en forenkling og rationalisering af stilen. De unge jurister lærer at forme deres skrivelser ved at gennemlæse ældre sager af lignende karakter, og herved fristes de ofte til at overføre hele passager uden ændring. Men i mange kontorer er der opstillet lister over gammeldags vendinger og udtryk, som bør undgås, og i fagpressen påtales stadig en del stiltræk som unødvendige og forældede.

De tendenser, der brydes i den juridiske stil, svarer nøje til brydninger på andre kulturområder og har deres grund i vor tids sociale forhold. Nogle opfatter det demokratiske lighedsideal således, at alle forskelle i stil, sprog, klædedragt og væsen bør nivelleres så langt som muligt. Andre vil kæmpe for de mere u håndgribelige værdier, der ligger i, at hver stand dyrker sin særlige udtryksform, og i, at statsmagten, retten, kirken, poesien og videnskaben hver taler i sin særlige stil, som bærer præg af indholdet, og som stiller krav først til sine udøvere, men dernæst også til dem, der ønsker at forstå, hvad der siges og skrives.

Der er undertiden blevet fremsat forslag om, at den juridiske stil bør ændres i retning af dagligsproget eller dog i hvert fald så meget, at den nærmer sig til det almindelige skriftsprog. Heroverfor kan ganske vist anføres, at en sådan ændring vil volde praktiske vanskeligheder. Man benytter sig med fordel af ældre forbilleder, når love, retsafgørelser, administrative skrivelser eller kontrakter skal affattes. Man har haft lejlighed til at konstatere, hvorvidt det ældre retsstof har kunnet bestå sin prøve i praksis. Hvis det tilsyneladende ikke har affødt misforståelser i praksis eller ført til retskonflikter, taler meget for, at man efterligner forbilledet, jfr *Stoud*: Om Skrivemåden i Embedssager.¹³⁴ Selv en ringe sproglig ændring kan være udgangspunktet for retskonflikter eller dog medføre overvejelser om den rette forståelse af nye udtryk og vendinger. Hertil kommer den rent praktiske betragtning, at man kan overlade til et underordnet personale at udarbejde koncepter, idet »overreferenten«¹³⁵ nøjes med at konstatere, om man har holdt sig til den traditionelle og gennemprøvede udformning og udfyldt med de enkeltheder, som den foreliggende sag indeholder.

Selv om man ikke skal underkende værdien af disse betragtninger, må man dog ikke tillægge dem for stor vægt. Drejer det sig om love eller andre forskrifter af generel karakter, kan man som oftest få tid til den bearbejdelse af stoffet, som er nødvendig for at få fjernet forældede eller uforståelige vendinger. Hvad de løbende sager angår, må der også kunne blive tid til engang imellem at tage formuleringerne op til overvejelse, således at praksis bliver ændret, hvad mange forvaltningschefer og advokater netop også gør.

Det er nemlig klart, at den juridiske stil stadig må undergå en vis ændring, så at den ikke fjerner sig *for meget* fra almindelig tale eller almindeligt skriftsprog. Det juridiske dokument henvender sig ofte til lægmænd, som uden store vanskeligheder må kunne forstå, hvad meningen er, og selv om dokumentet er rettet til

en myndighed eller person, som forstår det juridiske fagsprog, er der næsten altid en mulighed for, at også ikke-jurister får brug for at tyde dokumentets indhold. Drejer det sig om forkyndelser, der har det praktiske hovedformål at få adressaten til at forstå, hvad der skal ske, hvor det skal foregå, og hvad konsekvenserne er af at han ikke reagerer rigtigt, er det forståelsesmæssige selvfølgelig helt overvejende, se herom *Henrik Zahle* i J 1973 . 306–313.

Det er da også en kendsgerning, at det juridiske sprog er undergået betydelige ændringer. Man behøver blot at foretage en sammenligning mellem juridiske dokumenter af i dag og tilsvarende dokumenter fra omkring 1900 for at blive overbevist om, at dette er rigtigt. Man kan beundre den færdighed, som de fleste koncipister dengang havde i at skrive logisk og klart, men dokumenter fra dengang krævede nok oftere end nu en oversættelse til almindeligt sprog for at blive forstået af lægmænd.

Det kan også umiddelbart konstateres, at der er en betydelig forskel i affattelsen af de forskellige dokumenter af i dag. Undersøgelsen blev i 1. udg i det væsentlige baseret på gennemlæsning af en enkelt årgang af Lovtidende og af Ugeskrift for Retsvæsen samt af formularerne i Hindenburgs Formularbog. Medens retsafgørelserne stort set var skrevet efter samme stilmønster, var der betydelige forskelle, når man sammenlignede love fra forskellige ministerier og formularer fra forskellige retsområder. Nogle grupper af love og nogle grupper af formularer er meget konservativt affattet, andre var skrevet i en enklere og klarere stil. I denne udg er der suppleret med materiale fra love og domme fra 1973 og formularer i Juridisk Formularbog, 1971.

Det bør vel også understreges, at karaktertrækkene fra de retlige dokumenter kun i langt ringere grad findes i den juridiske litteratur. Dette århundredes juridiske forfattere har vel ikke alle fjernet sig lige meget fra kancellistilen, men afstanden er dog vist for alles vedkommende betydelig. De grunde, der kan anføres til støtte for i vid udstrækning at bevare denne stil, foreligger slet ikke eller kun med væsentlig mindre styrke ved de litterære juridiske arbejder. Noget andet er, at hver forfatter efterhånden får et vist særpræg, hver forelsker sig i bestemte vendinger og gør sig skyldig i sproglige synder af den ene eller anden art. Men det er ikke et spørgsmål om anvendelse eller ikke-anvendelse af kancellistil.

Man kan minde om det hjertesuk, som *Ussing* fremkommer med i sin Erstatningsret.¹²³, hvor han i en diskussion med *Fr Vinding Kruse* understreger, at han har sagt »meget af det samme som Vinding Kruse, blot uden hans malende og kraftige stil«.

Koncipisten af retlige dokumenter stilles altid over for den vanskelighed, at fremstillingen nødvendigvis må være meget omstændelig. Stort og småt skal med. Hvis man sløser på et enkelt punkt, fordi det forekommer meget uvæsentligt, skal det nok passe, at netop dette afføder en retssag. Man kan ikke nøjes med at underforstå en henvisning til en stor dyngede dokumenter, som danner grundlaget for det dokument, som indeholder den endelige stillingtagen til samtlige omstændigheder. *Det retlige dokument skal kunne stå alene.* En lov skal kunne forstås, uden at man kender alle dens forudsætninger, og det samme gælder også domme og ad-

ministrative afgørelser, jfr *Kelbjørn* i *Dansk Toldtidende*, 1961.361. D v s, at man ikke behøver at fordybe sig i andre dokumenter for at finde ud af meningen. Derfor begynder en administrativ afgørelse ofte med en indledning, der refererer, hvad ansøgeren har ønsket: »I et hertil indsendt andragende har De ansøgt om«. Derefter refereres de oplysninger, som er indhentet vedrørende sagen, eventuelt de udtalelser, som er kommet fra underordnede myndigheder (recit): »Af sagen fremgår«, »Det er for ministeriet oplyst, at«, »I en over sagen indhentet udtalelse har erklæret, at«. Til sidst kommer myndighedens konklusion: »Foranlediget heraf skal man meddele, at«, se ovenfor § 6.II. om opbygningen af administrative afgørelser. Man begynder altså sin fremstilling fra grunden af, refererer i en afgørelse sagens forhistorie, idet man i almindelighed sigter mod at gengive den i rette kronologiske orden, anfører, hvilke synspunkter og påstande parterne eller ansøgeren gør gældende, fremsætter derefter myndighedens egne refleksioner og kommer endelig til en konklusion. Herved bliver det hele opbygget langt mere logisk og konsekvent end i mange litterære fremstillinger. I disse kan man bevidst og underfundigt lade læseren svæve i lykkelig uvidenhed om, hvem den »jeg« eller »han« er, der åbner historien på første side, og situationen, som skildres, kan forekomme helt uforståelig. Man springer straks in medias res, jfr *Ulla Albeck*: *Dansk Stilistik*, 1963.40, 259. Først lidt efter lidt går sandheden op for læseren. Sådanne friheder kan den juridiske koncipist ikke tillade sig.

På forhånd synes det ganske ejendommeligt, at den almindelige forfatter tør forlade sig på, at læseren nok kan følge med i fremstillingen, uden at det anses for strengt nødvendigt – ved hjælp af et utal af forbindelsesord – uafladeligt at præcisere, at det hele hænger logisk sammen. For juristen skulle dette egentlig være unødvendigt. Teksten skal i sig selv være bygget op logisk og systematisk. Man har undertiden fornemmelsen af, at juristen for enhver pris hælder noget lim over den i virkeligheden fast sammentømrede blok for at undgå, at der bliver nogen som helst sprække.

Ofte foretager man en sammenkædning ved at bruge vendinger som: »endvidere«, »derhos«, »hvorhos«, »tillige«, »yderligere«, »endelig«. Den skolede jurist, der læser en sådan fremstilling, føler sig tryk herved. Synligt eller usynligt kan han sætte tal ud for opregningen, således at han med sig selv ved, hvor mange forskellige led der er i udviklingen. Han bliver også klar over, at der kommer et nyt synspunkt, når der brydes af i tankegangen derved, at der siges: »Endvidere har«. Kommer der ikke en sådan afbrydelse, går juristen ud fra, at tanke-rækken i virkeligheden ikke er afsluttet, idet den følgende udvikling blot uddyber eller supplerer, hvad der allerede er sagt.

Denne fremstilling må vist siges at være praktisk. Den letter oversigten for den kyndige læser, den kan i hvert fald vanskeligt genere den ikke-kyndige læser, og den forekommer vel heller ikke unaturlig.

Der kan naturligvis være tilfælde, hvor koncipisten ligefrem nummererer sine udviklinger eller synspunkter, altså sætter tal ud for dem, så man direkte ser det skema for sig, som juristen mere usynligt dikterer for sig selv. Men en sådan op-

stilling vil måske støde mange, og fremstillingen kan få et noget ejendommeligt skematisk præg. Man kan også tænke sig, at man går en mellemvej og refererer de forskellige led på den måde, at hvert af dem indledes med et »at«, måske endog med et understreget »at«, ja, måske yderligere markeret ved liniebrud. Også denne metode kan virke uskøn, og ligesom docerende, ubehagelig, jfr *Frost* i Dansk Toldtidende 1961.151. Nogle vil måske endda mene, at man bør undgå disse »at'er, der lyder ligesom små trompetstød i sproget, specielt hvis man på den antydede måde ligesom sætter et forzado ved dem.

I standardanmeldelser i skifteretter er opregning ved hjælp af »at«'er almindelig:

»I forbindelse med tidligere sket anmeldelse om, at min hustru er afgået ved døden, tillader jeg mig at meddele,
 at afdøde kun har været i ægteskab med mig,
 at hun ikke efterlader arveberettiget afkom,
 at hun ikke har efterladt adoptivbørn eller afkom af sådanne,
 at hun ikke havde søreje,
 at hun ikke har oprettet noget testamente,
 at hendes forældre forlængst er afgået ved døden,
 at hun ikke efterlader sig søskende eller afkom af afdøde søskende, samt
 at jeg, der er myndig og rådig over mit bo, herefter agter at overtage boet som eneste arving til privat skifte, idet jeg tilsvarende den boet påhvilende gæld og forpligter mig til rettidig at berigtige arveafgiften«.

Tilsvarende opregning i Juridisk Formularbog, 1971. – Om opremsninger i love se ovenfor § 2.I.A.

Den gentagne benyttelse af »at« kan i andre tilfælde virke forvirrende, fordi der netop ikke tilsigtes en opregning. Det ene »at« styrer videre mod en sætning, der styrer mod det næste »at«, og så fremdeles. Man må da ved læsningen af stykker, der indeholder det famøse ord, foretage en analyse, der undertiden kan være nok så kompliceret, for at finde ud af, hvad meningen er.

»Derimod findes det betænkeligt at antage, at der ved agentens erklæring af og kød- og fødevarinspektørens først den afgivne erklæring er tilvejebragt tilstrækkeligt bevis for, at også den sending, der ankom d, ikke var i god og sund stand ved ankomsten«.

»Indstævnte har forklaret, at NN havde sagt, at man skulle se at få kommunen til at købe amtets grund, så der kunne blive en indkørsel til både matr nr, således at den eksisterende indkørsel over gang- og cyklesti kunne blive liggende.«

»Under proceduren har sagsøgeren særlig anført, at det for adciteredes erstatningspligt er afgørende om foreningen og/eller sagsøgte på dennes vegne har været vidende om, at NN havde udstedt høstpantebrevet til sagsøgeren, og om de samme har været bekendt med NN's dårlige økonomiske forhold, således, at de af den grund måtte nære mistanke om, at han havde udstedt høstpantebrev.«*

»Efter den skete bevisførelse findes der ikke at være grundlag for at fastslå, at tiltalte har fremført lastautomobilen således, at nogen del af dette ved sammenstødet har været til venstre for kørebanens midte, men det findes at måtte lægges tiltalte til last, at han, efter i en afstand af ca 71 m fra ruteautomobilen at have bemærket, at dette blev fremført på en sådan måde, at der var nærliggende fare for påkørsel, har undladt ved signalgivning at advare ruteautomobilets fører og at søge at afværge faren ved yderligere nedsættelse af hastigheden og ved at holde yderligere til højre, hvilket sidste – omend i begrænset omfang – må antages at have været muligt.« (13 gange »at«).

* Tegnsætning er angivet nøje som i dommen.

»Det tiltrædes efter det oplyste, at appellantens ophidselse og optræden ved hustruens hjemkomst gav de indstævnte rimelig anledning til at tro, at han ville gøre sin hustru og sine børn fortræd, således at hun havde føje til at tilkalde hjælp og de medindstævnte føje til at komme hende til hjælp.«

»Appellanten har . . . bl a gjort gældende, at den omstændighed, at automobilets ansvarsforsikring ikke fuldt ud kan dække de tilkendte erstatninger, ikke bør komme ham til skade, idet brødrene . . . som direktører for . . . burde have sørget for, at der for automobilet, som var indrettet til transport af indtil 10 arbejdere, var tegnet forsikring af en sådan størrelse, at den dækkede erstatningskrav som de i sagen omhandlede.«

»Retten finder, at det efter den ubetingede og uforbeholdne formulering af uigenkaldelighedsbestemmelsen i post 5 i det gensidige testamente af . . . i alt fald måtte kræves, for desuagtet at anse længstlevendes kodicil af . . . gyldig, at der tilvejebragtes en overvejende sandsynlighed af, at dispositionerne i kodicillen ikke stred mod førstafdøde testators intentioner med testamentet.«

For at undgå disse uoverskuelige sætninger kan man i korte sætninger anføre, hvad parten har forklaret, hvad parten har gjort gældende, eller hvad retten har anset for bevist eller ikke for bevist (om det er med eller uden betænkelighed, med større eller mindre tvivl, er det strengt taget ikke nødvendigt at indvi læseren i). Man kan da indlede disse perioder med: »Sagsøgeren har forklaret følgende:«, »Sagsøgeren har gjort følgende gældende:«, »Retten anser følgende for bevist:«. Hvis man derefter holder sammen på alt det følgende i et enkelt stykke, delt op i flere punktummer, kan ingen være i tvivl om meningen.

Således bliver det retlige dokument omstændeligt. Og hermed er da baggrunden for den følgende fremstilling ridset op. I denne er de træk, som afviger stærkest fra almindeligt skriftsprog, fremdraget og placeret i deres sproglige sammenhæng. Desuden forsøges en vejledende vurdering af de forskellige stiltræks praktiske værdi. På den ene side er mange vendinger vanskeligt forståelige for lægfolk og i mange tilfælde overflødige. På den anden side er det nødvendigt at bruge visse udtryk og vendinger, som ikke er umiddelbart forståelige for ikke-jurister, fordi juristen har brug for at skelne mellem forskellige begreber, som flyder sammen for dem, der ikke er vant til juridisk tænkning.

En begrænsning i fremstillingen må fremhæves. Det har ikke været tanken at behandle problemer af mere almindelig sproglig karakter, selv om de naturligvis også opstår ved brugen af kancellistil. Herom må der henvises til de almindelige fremstillinger, særlig *E Rehling: Skriftlig Form*, 2. udg, 1954, *Aage Hansen: Vort vanskelige sprog*, 1961.

Det klassiske eksempel på en rent sproglig uklarhed i en lovtekst er Straffelovens § 84, stk 1, der indledes med: »Den for en strafbar handling i loven foreskrevne straf kan ned-sættes«, og derefter fortsætter med en opregning, der under nr 3 lyder: »når gerningsmanden har handlet i undskyldelig uvidenhed om eller undskyldelig misforståelse af retsregler, der forbyder eller påbyder handlingens foretagelse«. Koncipisten har under opregningen glemt, at »handlingen« kan forstås som gående på indledningens: »strafbar handling«. Det er derfor blevet indvendt, at der ikke findes eksempler på, at loven påbyder strafbare handlingers foretagelse, jfr *Krabbe: Borgerlig Straffelov*, 4. udg, 1947, I.288. I virkeligheden er en sådan indvending af langt mindre betydning end den sproglige uklarhed, som fandtes i den tidligere affattelse af Straffelovens § 57.

Justitsministeriet har d. 15/10 1969 (MinT 1969 nr 224) udsendt en vejledning om sproget i love og andre forskrifter. Da den i fortøttet form har gengivet alle de væsentlige anvisninger i det følgende – som også fandtes i dette værks første udgaver – vil punkterne fra denne vejledning blive gengivet i forbindelse med det afsnit, hvortil punktet knytter sig.

Ved skr af 18/10 1971 til statsministeriet henstillede folketingets ombudsmand til overvejelse, om det ikke burde tilkendegives myndighederne, at denne vejledning også var et egnet grundlag for arbejdet med at forbedre skrivelseres sproglige form. Dette begrundedes med, at skrivelseres sproglige form var endnu mere betydningsfuld for befolkningen end spørgsmålet om loves og andre generelle forskrifters form. I en skr af 25/2 1972 (MinT 1972 nr 70) til de øvrige ministerier tilsluttede statsministeriet sig disse synspunkter. Med udgangspunkt heri gjorde ministeriet for kulturelle anliggender d 27/10 1972 opmærksom på, at Dansk Sprognævn var parat til at yde enhver mulig hjælp til de bestræbelser, der er i gang for at forbedre sprogbrugen i myndighedernes breve og andre tilkendegivelser til borgerne. Specielt blev nævnt assistance ved udarbejdelse af standardkoncepter o l. Henstillingen har ikke haft større virkning, idet sprognævnet kun får ganske få henvendelser.

Det er nærliggende at spørge, dels om vejledningen fra 1969, dels om den virksomhed, som udfoldes af justitsministeriets lovkontor, af Forvaltningshøjskolen og på de forskellige juridiske kurser ved universiteterne samt af Dansk Sprognævn, har sat sig spor i formuleringen af retlige tekster. Svaret må helt sikkert være en bekræftelse herpå. Det er i hvert fald væsentlig sværere at finde tilsvarende eksempler på forsyndelser fra de senere år. I forbindelse med gennemgangen af de enkelte spørgsmål vil der dog blive gjort opmærksom på *typiske* gentagelser af tidligere tids uheldige formuleringer, som har vist sig ved gennemgang af et betydeligt antal generelle forskrifter og retsafgørelser fra de seneste år.

Ved et samarbejde mellem Matrikeldirektoratet og Dansk Sprognævn er der imidlertid opnået betydelige forbedringer af afslagsskrivelseres sædvanlige indhold. Den traditionelle indledning: »I et hertil (evt tilføjelse om dato) indsendt andragende har De . . . « er således blevet til det simple, men fuldt ud tilstrækkelige: »De har søgt om tilladelse til . . . «.

Nogen udførlig fremstilling vedrørende kancellistilen i Danmark findes ikke. Nogle mindre artikler omtales forskellige steder i det følgende. I øvrigt omtales den i fremstillinger om sprogstil i almindelighed; forskellige steder herfra anføres også i det følgende. Herudover kan der henvises til *J Hartvig Jacobsen* »Om juridisk stil« i U 1951 B.97–102, *Andreas Blinckenberg*: Kancellisproget (Radioforedrag, gengivet i Sprog og Kultur, 4. bd, 1936.104–12), *Sven Danø* i Verdens Gang, 1953.139–43, *Ulla Albeck*: Dansk Stilistik, 1963.222 f, *A Frømhø*: Lidt om moderne dansk Kancellistil og Kancellisprog i Danske Studier, udg af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen, 1922.127–40. Frømhø fremhæver her som karakteristisk for kancellistilen, at den skal være »formel korrekt, udtømmende, nøjagtig, værdig og skrevet på dadel frit dansk«. Et ældre skrift, forfattet med meget lune, er *Frederik Stouds*: Om Skrivemaaden i Embeds-sager, sex Breve fra en ældre Embedsmand til en Yngre, 1816 (skrevet under pseudonymet Fr Cortsen, 2. udg i 1819 under forfatterens navn). Videre kan henvises til *Laurids Engelstoft*: Nogle Bemærkninger om Forretnings-Stil, 1818. I »Samrådet« findes udtalelser om kancellistil, se bl a *E Sand* 1963.131–34, *J A Melchior* 1965.103–06, *Jens Holmgaard* 1965.135–37, se endvidere *E Sand* i J 1971.314–316, i »Danske kommuner« 1971 nr 10.17–20, i Fællesrådet

1971.159–161, i Advokatbladet 1972.29–36. Hos *Axel H Pedersen*: Indledning til advokatgeringen, II, 2. udg, 1963.42, note 47, findes yderligere henvisninger til udtalelser om kancellistil. Se endvidere *Allan Karker*: Dansk lovsprog og kancellistil i Sprog i Norden 1973.61–73. En populær fremstilling er *Erik Hansen*: Ping- og pampersprog, 1971. Om juristers kommunikationsproblemer i det hele, se *W E v Eyben* i Lakimies-lehdestä 1974.81–97.

Problemerne er diskuteret i folketinget flere gange, se RT, FF 1890–91 sp 3564, 3788–3810, 1894–95 sp 519–532, 1079–1097, FT 1959–60 sp 3585–89, 1969–70 sp 1728, 1970–71 sp 821–822, 1971–72 sp 2320–24.

Om sprogbrug i forkyndelser se *Henrik Zahle* i J 1973.306–313.

Fra svensk sprogområde skal navnlig anføres: *Elias Wessén*: Svenskt lagspråk, Lund, 1965, anmeldt af *Erik Wellander* i SvJT 1967.120–124. *Erik Wellander*: Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer. Statens offentliga utredningar, 1950.26, samme i SvJT 1966.242–294. Statsrådsberedningen: Språket i lagar och andra författningar, 1967. Og fra norsk: Spøkelyset mot språkformen, Oslo 1958, og *Nikolaus Gjelsvik*: Von og veg, 2. udg, Bergen 1950.

Jan Hellner: Svensk lagstil i Festnummer för Berndt Godenhjelm och Lars Erik Taxell, 1973.169–183 beskæftiger sig særligt med lovsprogets verbalformer, som menes at have en vis retsteoretisk interesse. Tilsvarende problem foreligger ikke i dansk lovsprog. Når det .173 anføres, at det er næsten lige så meningsløst at betragte sprogets skønhed som et selvstændigt formål som at gøre et fængsel til en smuk bygning, må det hertil anføres, at der tværtimod er al god grund til at tilstræbe skønhed i begge henseender, når det blot ikke går ud over det praktiske formål.

De særlige problemer, som opstår i lande med flere ligestillede sprog, undgår vi heldigvis i Danmark, se om de norske vanskeligheder senest *Erik Gjems Onstad* i Lov og Rett 1973.143–144.

En meget praktisk vejledning for tysk retssprog er Fingerzeige für die Gesetzes- und Amtssprache, 8. udg, Lüneburg, 1962. En sammenlignende undersøgelse er givet af *J Gillis Wetter*: The Styles of Appellate Judicial Opinions, se hertil *P Høyrup* i J 1963.51–54.

Om det latinske sprogs indflydelse i det hele kan henvises til *Franz Blatt*: Latin Influence on European Syntax i Acta Congressus Madvigiani, bd V.33–69. Her fremhæves denne sprogforms muligheder for at understrege vigtige ting og opbygge fremstillingen logisk.

Om læsbarhed se *C H Björnsson*: Læsbarhed, Pædagogisk orientering 9, 1971, *Ole Togeby*: Sprog og læseproces. Om læsbarhed, 1971.

Specialspørgsmål er undertiden behandlet meget grundigt, se som eksempel *Margaret M Bryant*: English in the Law Courts, 2. udg, New York, 1962, hvor der på grundlag af et stort antal domme gives fortolkninger af artikler, præpositioner og konjunktioner.

II. Periodestilen

A. Ledstilling

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 giver i kort form en klar vejledning om placeringen af de forskellige led inden for samme periode:

»Hovedudsagnet i en sætning bør som hovedregel anbringes så langt fremme som muligt. Der bør ikke være for lang afstand mellem grundled og udsagnsled, mellem hjælpeudsagnsord (f eks *har*) og hovedudsagnsord, mellem modalverbum (mådeudsagnsord, f eks *skal*) og infinitiv (navneform, f eks *gøre*) og mellem udsagnsled og genstandsled (-leddene). Navnlig bør der ikke indskydes led, der lige så godt kan anbringes sidst i sætningen.«

Det er karakteristisk for den traditionelle juridiske stil, at man forsøgte at anbringe omtalen af alle de forhold, som har betydning for tankerækken, i *én periode* (d v s hovedsætning med tilhørende bisætninger) eller sagt med andre ord: stor afstand mellem punktummerne, et syntetisk sprog, »det højkomprimerede sprog«, *Erik Hansen*.³⁴ ff. Man samlede sammen alle de særlige omstændigheder, som førte op til den aktuelle situation, såvel de objektive momenter, som dannede betingelser eller forudsætninger for situationen, som de subjektive faktorer, som stod i forbindelse med situationen – hensigt, forsæt, ond tro, god tro. Man beskrev den foreliggende situation – tid, sted – og indflettede også en skildring af de følger, som den retlige situation affødte.

Denne *periodestil* er oprindelig ikke nogen særlig juridisk form for sætningsbygning. I næsten al kunstprosa fra grækerne op til romantikkens nye fortællekunst genfinder man denne stilart. Da den antikke kunstprosa – som den blev udformet i den politisk-juridiske talekunst i Athen – var beregnet til at *høres*, lagde man hovedvægten på klarheden i opbygningen og den harmoniske afvejning af periodens forskellige led, ikke mindst den rytmiske slutning. Senere udviklede der sig – navnlig i juridisk og filosofisk stil – en periodebygning, som kun kan tilegnes *gennem øjet*, og som kræver betydelig øvelse og koncentration såvel hos den, der udformer dokumentet, som hos den, der skal forstå dokumentet. Denne stil blev navnlig opdyrket og bevaret i Tyskland og blev efterlignet i akademisk stil herhjemme i første halvdel af det 19. århundrede, men er nu blevet afløst af en enklere sætningsbygning på de fleste områder uden for den juridiske stil. Selv her er den på retur, hvad man får et levende indtryk af ved at sammenligne retlige dokumenter af ældre dato med nyere juridiske dokumenter.

Når periodestilen har vist sig særlig levedygtig på det juridiske område, er det – som anført i indledningen – let forklarligt. Juristen, som dyrker præjudikater, føler sig på sikker grund, når han slavisk efterligner præjudikatet. Det er altså de almindelige betragtninger, anført i indledningen, som også med hensyn til dette kardinalpunkt i juridisk stil fører til, at man nødtigt ændrer ved den sproglige udformning. Men hertil kommer en anden betragtning. En retsafgørelse, en administrativ afgørelse eller en kontrakt må affattes så konkret, at man ikke er i tvivl om, hvilke omstændigheder der afføder hvilke retlige konsekvenser. Benytter man sig af flere perioder for at udtrykke en sådan tankerække, løber man risikoen for tvivl på disse punkter. For så vidt er det lettere for den skrivende at benytte sig af periodestilen. Man behøver blot at kaste et blik på et gennemrettet koncept for at blive overbevist om rigtigheden heraf. Efter at have skrevet det første udkast, føjes der ind led efter led – inde mellem linierne, ude i marginen. Hvad underreferenten har glemt, kommer en overreferent måske i tanker om. Ved at følge de varierende korrekturtegn er den dygtige skriver i stand til at få det hele med i den endelige skrivelse. Men det er noget vanskeligere for den læsende at sætte sig ind i skrivelsens indhold. Ved en analyse af sætningen og ved at foretage indfletningsoperationen i omvendt rækkefølge lader det sig gøre. Men hvis man kan opnå samme klarhed i skrivelsens indhold uden at udsætte modtageren for sådanne vanskeligheder, må dette naturligvis være det ideelle.

Stoud.196 forsvarer periodestilen: »I Embedsskrivtet især skader det ikke at paalægge Læseren en mild Tvang til at holde Opmærksomheden ved det, vi have at sige. Og jeg seer ikke, hvorfor man skal tildryppe ham Indholdet draabevis og ikke troe ham i Stand til at svælge en Mundfuld paa eengang. Embedsskrivter er ikke Læsebøger for Børn.«

I den stiltradition, som ligger til grund for den juridiske stil, er ethvert punktum bygget op omkring et *udsagnsled* i nutid eller datid. Verbet i sig selv er uundværligt. I hvert fald bliver det vanskeligt at konstruere en sætning i et retligt dokument, hvor man uden skade for forståelsen kan udelade verbet. »En uforglemmelig aften. Julie i lys sommerkjole og med drømmende blik.« Denne romantiske skildring klarer sig smukt uden verber i to sætninger – i romanen. Men hvis denne uforglemmelige aften, den lyse sommerkjole og det drømmende blik har haft retlig betydning, bliver den juridiske koncipist ladt i stikken uden verbernes hjælpetjeneste.

Til verbet knytter sig normalt *subjekt* og *objekt*, som kan betragtes som lige så *faste* led i sætningsopbygningen. Men vil man gøre fremstillingen mere fuldstændig, angive de særlige omstændigheder, som fører op til situationen, beskrive selve situationen og anføre de retlige konsekvenser af alt dette, kan man supplere med en række *friere* angivelser af disse omstændigheder. Det er mængden, arten og anbringelsen af disse såkaldte *adverbialer*, der i særlig grad karakteriserer den ældre litteraturprosa i modsætning til den nyere og på tilsvarende måde karakteriserer den traditionelle kancellistil i modsætning til det almindelige skriftsprog.

B. De enkelte leds placering inden for perioden

1° Udsagnsled – grundled

Udsagnsled i nutids- eller datidsform er det led i sætningen, man går ud fra, når man vil beskrive de andre leds plads.

Om udsagnsleddets placering findes der i de nordiske sprog – ligesom i tysk, men i modsætning til f eks fransk og engelsk – en regel, som næsten er undtagelsesfri. Foran udsagnsleddet placeres altid *ét og kun ét led*. Dette led kan være meget omfangsrigt, idet det f eks kan indeholde et helt system af bisætninger, men disse er alle underordnede angivelser inden for det led, der indtager førstepladsen i sætningen.

I daglig tale står grundledet hyppigst på denne førsteplads. Subjektet kan være et enkelt substantiv, det kan bestå af et enkelt lille ord som »han« eller »det«, men det kan også indeholde et kompleks af henførende sætninger og participier. Sådanne meget fyldige led på førstepladsen er nu sjældne uden for den juridiske stil, og den, der ikke er trænet i at analysere sætninger, har svært ved at fastholde hele dette kompleks, indtil verbet endelig dukker op og giver ham fast grund under fødderne. Læseren foretager mere eller mindre bevidst den samme operation, som man kender ved oversættelse af en tysk tekst til dansk.

2° Udsagnsord – biordsagtige sætningsled (frie adverbialer)

I moderne tale- og skriftsprog placeres biordsagtige sætningsled oftest i *slutningen af sætningen*, beskrivelser af situationen eller årsagerne dog hyppigst foran verbet.

For periodestilen er det derimod karakteristisk, at den foretrækker anbringelse af de biordsagtige sætningsled i *sætningens begyndelse* eller *dens midte*. Man kan altså begynde med én eller flere bisætninger, ét eller flere forholdsordsled, eller man kan placere adverbialerne i sætningens midte, efter det tidsbøjede udsagnsord. Man forsøger at fordele de talrige biordsagtige sætningsled mellem sætningens faste led, således at sammenhængen mellem de forskellige led bliver så klar som vel muligt, og man tilstræber en passende afveksling mellem de korte og længere led i sætningen, så at der opnås en passende rytme: »Ministeren måtte gå af på grund af disse alvorlige beskyldninger«, men »Ministeren måtte på grund af disse alvorlige beskyldninger indgive sin afskedsansøgning«, *Diderichsen: Dansk Grammatik*, 2. udg 1957.181.

Ved denne logiske opbygning af sætningen får den en fast og spændt struktur. Opløsningen af det hele kommer som en udløsning, læseren holdes på pinebænken, indtil hele sætningen er afsluttet. Derefter kommer den samme befrielse, som indtræder, når man har løst en vanskelig gåde. I den ældre prosa opfattedes denne opbygning som en dyd, forudsat at den skrivende fuldt ud beherskede denne stilart. Kun da kan han med smag og takt fordele de forskellige led i sætningen.

Men selv om den skrivende opfylder disse forudsætninger, er dette ikke nok til at forsvare denne stilart. Forståelsen bliver vanskelig for dem, der skal efterleve den afgørelse, som er truffet. Dette må være meget afgørende. Retlige dokumenter affattes ikke for at præstere et produkt, som er en nydelse for dem, der gouterer en bestemt kunststil, men for at skabe et brugbart og solidt grundlag for dem, der skal handle i samfundet. I øvrigt svigter nu om stunder ofte de forudsætninger, som i hvert fald må være opfyldt. Efterhånden som kendskab til latin og tysk forsvinder blandt dem, der affatter retlige dokumenter, formindskes forudsætningerne for, at periodestilen kan virke efter sin oprindelige hensigt. I stedet optræder skrivelser, som nærmest får karakter af parodier på den gode kancellistil. Kommer det dertil, må man hellere afstå fra at benytte denne stil. Måske er der kun et fåtal blandt dem, der affatter retlige dokumenter, som vil forstå nuancen mellem de to sætninger om ministerens afgang.

Om anbringelse af biordsagtige sætningsled på en sådan måde, at der ligefrem opstår misforståelser, se *Aage Hansen: Vort vanskelige sprog*.140 (»Vedlagt har vi fornøjelsen at sende Dem vor prisliste«).

3° Bestemmelser til et navneord

I skriftsproget er man efterhånden *utilbøjelig* til at sætte mere *komplicerede angivelser foran navneord*. Man kan anbringe ét eller to tillægsord foran navneordet: en dygtig og ærgerrig jurist. Men hvis denne jurist er kendetegnet ved andre egenskaber, bliver opremsningen trættende, og man må klare sig med en fordeling

af egenskaberne på hver side af substantivet: En dygtig og ærgerrig jurist, (der er) specialist i finansieringsproblemer . . .

I den juridiske stil har man imidlertid fra den ældre kunstprosa bevaret en tendens til at stille endog *meget komplicerede angivelser foran navneordet*. Herom gælder nogenlunde det samme, som er sagt om adverbialernes placering i begyndelsen eller midten af sætningen, jfr ovenfor under 2°. Stilen bliver fremmed for dem, der ikke til daglig beskæftiger sig med kancellistil, og konstruktionen kommer til at virke tung, idet man ikke har noget at knytte angivelserne til, før substantivet endelig dukker op langt henne i sætningen.

C. Anvendelse af relativsætninger, participier, forholdsordsled og infinitivkonstruktioner

Hovedvalget står mellem to muligheder, når man i tilknytning til et navneord vil anføre nærmere angivelser. Man kan *enten* foretage denne bestemmelse ved hjælp af et *participium* med foranstillet biordsagtig bestemmelse, f eks et *forholdsordsled*, eller man kan anvende en *henførende (relativ) bisætning*.

Det almindelige skriftsprog og i særlig grad talesproget foretrækker nu relativsætningerne. Den traditionelle juridiske stil har derimod foretrukket anvendelse af participier. Det fremhæves ofte, at anvendelsen af participier i stedet for en efterfølgende relativ sætning virker anstrengende, fordi læseren »gætter sig frem« gennem de indledende led, før han kommer til kernen i kæden. Ganske vist sparer den skrivende nogle ord ved anvendelsen af participiet, men dette modvirkes af den anstrengelse, som det medfører for læseren.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 udtaler herom:

»2. Konstruktioner med *præsens participium (nutids tillægsform)* og *perfektum participium (datids tillægsform)*.

I nogle tilfælde kan en relativsætning (henførende ledsætning) bruges i stedet. Eksempel: *personer, som bor i kommunen* bør foretrækkes for: *i kommunen bosiddende (bosatte) personer*.

I andre tilfælde kan konstruktionen omskrives til et præpositionsled (forholdsordsled), som sættes efter substantivet (navneordet), eller eventuelt til en genitiv (ejefald).

Eksempel: *betingelserne i loven* eller *lovens betingelser* bør foretrækkes for: *de i loven angivne betingelser*.

I atter andre tilfælde kan man bruge infinitiv (navneform).

Eksempel: *må anses for at stride mod* bør foretrækkes for: *må anses for stridende mod*.

3. *Præpositionsforbindelser (forholdsordsforbindelser) foran adjektiver (tillægsord)*.

Eksempel: *forskrifter, som er nødvendige for at gennemføre loven* bør foretrækkes for: *de til lovens gennemførelse nødvendige forskrifter*.

4. En kombination af de konstruktioner, der er nævnt under 1–3, vil yderligere vanskeliggøre forståelsen.

Eksempel: *de foranstaltninger, som er egnede til at fremme landbrugseksporten* bør foretrækkes for: *de til fremme af landbrugseksporten egnede foranstaltninger*.«

Anvender man participierne i vid udstrækning, føles dette fremmed for dem, der ikke er vant til juridisk sprogbrug. På den anden side er der også vanskeligheder forbundet med udstrakt anvendelse af relative sætninger, der for tydelighedens skyld skal stå umiddelbart efter det ord, de knyttes til, da der ellers kan opstå misforståelser. Fra sin skolelærdom er man belastet med forestillinger om, at den henførende sætning og det navneord, den knytter sig til, altid skal placeres op til hinanden, uden noget som helst mellemkommende led. I gammelt nordisk sprog har man ikke haft de samme anfægtelser, landskabslovene havde dem ikke, og den gamle sprogmeister Chr Petersen havde dem heller ikke, når han kunne skrive: »Se nogle mænd bare en mand did i en seng som var brøden af værk«. Ganske vist bør man vel undgå sådanne formuleringer, fordi de nu engang vækker læserens humoristiske sans. Men derfra og til at opstille et pedantisk forbud mod at have så meget som et ekstra ord indskudt mellem den henførende sætning og det tilsvarende navneord er der også et spring. Hvis de mellemliggende ord føles som en enhed sammen med navneordet, kan den juridiske koncipist tillade sig at følge i de spor, som hans forgængere, ganske vist i en fjern fortid, har trådt. I landskabslovene var det endog reglen, at den henførende sætning blev sat sidst i den overordnede sætning, hvis den var længere end den del af sætningen, der ellers ville følge efter den henførende sætning.

Se hertil *E Rehling*.131–32, jfr 137, *Aage Hansen*: Vort vanskelige sprog, 1961.135, *Kaj Bom*.75, *Diderichsen*: Sætningsbygningen i Skånske Lov, 1941.142 ff, *Ole Tøgeby*: Sproglig læreproces, 1971.70–76.

Hvis der kan være tvivl om, hvilket navneord en henførende sætning, knytter sig til, kan man undgå misforståelse ved at placere det navneord, som den henførende sætning henviser til, først i opregningen og derpå indflette sætningen, når den ikke er for lang. Man kan også vælge at sætte dette navneord sidst med et »samt« foran, jfr *E Sand* i Samrådet 1963.133.

Der er i sig selv intet påfaldende i at bruge et participium uden nærmere betegnelse: »En dyrket ejendom«, »den omtalte person«, »en landejendom med tilhørende besætning«. Men det virker stift, når der tilføjes et hensynsled *e l*: »den mig tilhørende ejendom, matr nr«, »de ejendommen matr nr påhvilende servitutter«, »de NN vedrørende oplysninger«, »den i lov nr § foreskrevne (omhandlede, ommeldte) attest«, »den NN angående sigtelse«.

Endnu mærkeligere føles anvendelsen af participier, hvis der ophobes et *større antal angivelser foran participiet*. Og dette er netop et karakteristisk træk ved den traditionelle juridiske stil, jfr *Rehling*.74.

Visse forholdsordsled virker meget tunge, men bruges alligevel i udstrakt grad i kancellistilen. Dette gælder udtryk som »under forudsætning af«, »under hensyn til«, »i betragtning af«, »i henhold til«, »på grundlag af«, »på dertil givne foranledning«. De kan næppe helt undgås, men benyttelsen af dem kan begrænses.

Det rigtige er naturligvis, at man bør anvende såvel participiumsformen som den henførende sætning. Men hvis man vil gøre sig håb om at blive forstået umiddelbart af den almindelige læser, bør man i hvert fald undgå ophobninger foran participiet og hensynslet føjet til ved participiet. Det virker ikke slet så fremmed, hvis man anvender relativsætningerne, selv om de bliver noget lange. Men de effektive midler til bekæmpelse af vanskelighederne på dette punkt er navnlig følgende: 1) *Man skærer omtalen af de omstændigheder væk, som efter en nærmere prøvelse viser sig at være unødvendige.* 2) *Man forkorter perioderne ved rigeligere brug af punktum.* 3) *Man lader opremsninger af betingelser og forudsætninger stå som opremsninger, sætter derefter punktum og udtaler derefter, hvad der gælder, når disse betingelser er opfyldt.* En meningsfyldt anvendelse af kolon, tankestreger, parenteser m v kan i komplicerede tilfælde hjælpe læseren, jfr *Erik Hansen*.48 ff.

Endnu en særlig karakteristisk form ved dannelse af biordsagtige sætningsled må omtales. Det er almindeligt, at man i kancellistilen benytter sig af *infinitivkonstruktioner*. Der tænkes ikke på den omskrivning til infinitiv, som man også finder i daglig tale: »Jeg så ham komme« i stedet for: »Jeg så, at han kom«. Derimod er det noget specielt for kancellistilen, at man danner forholdsordsled ved at kombinere(!) »ved« med efterfølgende infinitiv af et verbum: »Ved at fremsende hoslagte d fra politimesteren i fremsendte andragende fra om skal man udbede sig en udtalelse over sagen efter omstændighederne snarest belejligt«. Man møder her gengivelsen af latinsk ablativ af gerundium (ablativus instrumentalis): »Audendo et agendo res Romana crevit«.

Sådanne former kan man naturligvis ikke anerkende i norsk stil, se *Gjelsvik*: Von og veg.91.

D. Bisætningers formulering

I bisætninger bliver det endnu mere fremmed for den, der ikke er vant til den traditionelle juridiske stil, hvis der indskydes led mellem grundled og udsagnsled, navnlig har man i daglig tale sjældent bisætninger indskudt i andre bisætninger, jfr *Rehling*.107.

I en dom finder man følgende formulering: »Også det sagsøgte brandvæsen må være ansvarlig for den skete ulykke, idet det, når det havde sat som betingelse for udlånet, at et medlem af brandkorpset medfulgte til betjening af stigen og over for sagsøgte havde foreskrevet, at stigens betjening alene påhvilede den medfølgende brandmand, må indestå låntageren for, at stigen bliver forsvarligt betjent.«

Se eksempler hos *Erik Hansen*.51–53, 63, der taler om »grammatiske rottefælder«.

Et specielt problem vedrørende formuleringen af bisætninger skal anføres. Nogle stående vendinger går tilbage til et princip, ifølge hvilket man i en sådan sætning mindst skulle have ét led mellem »som« og verbet. Når der ikke var noget subjekt på denne plads, måtte altså et andet led »rykke op«: »som i tiltalen anført«, »som ovenfor omtalt«, »som nedenfor beskrevet«. Der er næppe nogen, der har tanke for dette princip, når vendingen løber i pennen. Nu er der næppe anden begrundelse for disse vendinger, end at de er traditionelle og bidrager til at adskille den

juridiske stil fra andre stilarter. Man kan for så vidt godt skrive »som anført i tiltalen«, »som omtalt ovenfor« og »som beskrevet nedenfor«.

E. Måling af læsbarheden

Som et rent teknisk hjælpemiddel til måling af en teksts læsbarhed er dannet et særligt »læsarhedsindex«, forkortet til »lix«, som bestemmes således: Man finder det gennemsnitlige antal ord i en periode – altså antallet af ord mellem to punktummer. Herved fremkommer et tal som angiver periodelængden (x). Derefter udregnes, hvor mange procent ord på mere end 6 bogstaver udgør af det samlede antal ord. Herved fremkommer et procenttal for lange ord (y). Til slut sammenlægges de to fremkomne tal, x og y, og resultatet betegnes lix. Se herom *CH Björns-son: Læsbarhed, 1971* og *W E v Eyben i Lakimies-lehdestä 1974.91–93*. Hvis lix ikke overstiger 20, er teksten meget let, op til 30 er den let, op til 40 er den midtelsvær, op til 50 er den svær, er den 60, er den meget svær.

Når man har valgt netop antallet af 6 bogstaver som det afgørende kriterium, skyldes det, at nogle forsøg med lette og svære tekster har vist, at forskellen i procenttallet for lange ord stiger, indtil man definerer lange ord som ord på over 6 bogstaver. Anvendt på forskellige former for litteratur har man fundet, at børne- og ungdomsbøger ligger med en lix på omkring 27, skønlitteratur kommer op på omkring 33, dags- og ugepressen ligger omkring 39 og faglitteratur som man kunne vente højest, omkring 56. Man anbefaler som rettesnor: 50.

Det betones stærkt fra alle sider, at man ikke skal overvurdere betydningen af lixtælling. Man skal ikke for enhver pris sigte mod en lav lix. Men en optælling efter dette system kan i hvert fald betyde et varsko, således at det kan give anledning til en revision af teksten. Trods alt ligger der en ret betydelig erfaring bag ved dette tællesystem. Den, der har formuleret teksten uden tanke på, hvad en lix-optælling kan vise af formidable talstørrelser, kan blive noget overrasket over at se resultatet heraf.

F. Eksemplifikation

Hvad der er anført om periodestilen skal nu søges illustreret ved en række praktiske eksempler, taget fra love, retsafgørelser, administrative afgørelser, kontrakter og testamenter. Det er vanskeligt at skille eksemplerne i deres bestanddele på en sådan måde, at de kan placeres inden for hver af de ovenfor nævnte grupper. Koncipisten benytter sig ofte af flere af de skildrede muligheder. Eksemplerne bliver derfor forkerte, hvis man udelader, hvad der ikke vedkommer den gruppe, man beskæftiger sig med. Når man ser hvert eksempel i den fuldstændige form, er det ikke svært at få øje på, at koncipisten har benyttet sig af forskellige træk, der hver for sig karakteriserer periodestilen.

Fra en *kontrakt* kan tages et eksempel, der viser hvilke besværligheder koncipisten har haft for at beskrive, at en nærmere bestemt attest er hos sælgeren af en ejendom. Han vil forklare, hvad attesten går ud på, hvem der har udfærdiget

den, hvilke rettigheder den angår, hvilken ejendom disse rettigheder oprindelig var knyttet til, hvad der er sket med denne oprindelige ejendom, og hvor i lovgivningen attesten er omtalt. Derfor skriver han:

»Den i Tinglysningslovens § 22 foreskrevne attest fra dommeren om, på hvilke af de grundstykker, hvori ejendommen matr nr ved udstykningen er delt, de den oprindelige ejendom påhvillende servitutter og grundbyrder er lagt, forefindes i sælgerens besiddelse«.

En grammatisk analyse af denne periode kan simplest udføres således: Hele perioden indledes med et omfangsrigt subjekt. Verbet venter man længe på. Subjektet begynder med »den« og ender med »er lagt«. Kernen i dette subjekt er »attest«, og dette ord bestemmes nu 1) ved participiet »foreskrevne« + det dertil knyttede præpositionsled »i Tinglysningslovens § 22«, 2) ved præpositionsleddet »fra dommeren«, 3) ved præpositionsleddet »om, på hvilke af de grundstykker er lagt«. Dette sidste præpositionsled består af præpositionen »om« og dennes »styrelse«, der består af den afhængige spørgesætning: »på hvilke er lagt«; subjektet i denne er »de servitutter og grundbyrder«, og dette indeholder som nærmere bestemmelse et participium »påhvillende«, der atter er bestemt ved et hensynsled: »den oprindelige ejendom«. Perioden afsluttes med verbet i passivform og et præpositionsled.

Der er vel næppe nogen læser af dette dokument – bortset fra særlige sproginteresserede – der foretager en sådan analyse. En juridisk analyse bliver langt simplere: Enhver jurist og vel egentlig de fleste, der beskæftiger sig med ejendoms-handler, ved, hvad en »servitutattest« er. Man kunne derfor nøjes med at skrive: »Servitutattest er hos sælgeren«. Vil man være meget nøjagtig, kan man efter »servitutattest« tilføje »efter Tinglysningslovens § 22«, en metode, der anbefales i tysk retssprog, jfr *Fingerzeige*.⁷⁶ Så har man ydet den service, at enhver, der har adgang til denne lovtekst, umiddelbart kan finde ud af, hvad en sådan attest nærmere går ud på, og i øvrigt også, hvem der udfærdiger den. Efter hele indholdet af dokumentet, som angår en ejendom, udstykket fra en oprindelig større ejendom, kan der ikke være nogen fornuftig tvivl om, hvilke matr nr den oprindelige ejendom bestod af, og hvilke den nu solgte er sammensat af.

I sædvanlige kontrakter kan man finde sætninger som: »Køberen er, så længe sælgeren ikke har efterkommet den foran nævnte betingelse, berettiget til at tilbageholde de i § omtalte 10.000 kr og det i § nævnte pantebrev«. Men *afstanden mellem de forskellige dele af et verbum eller mellem verbet og dets faste bestemmelser* (prædikat, objekt) bliver ofte endnu større: »Afgår forpagteren ved døden i forpagtningstiden og efterlader sig enke, kan denne, dersom arv og gæld er vedgået i boet, eller hun sidder i uskiftet bo, og dersom hun inden 4 uger efter dødsfaldet skriftligt meddeler ejeren, at hun ønsker at overtage forpagtningen, samt imod (?), at den for kontraktens opfyldelse stillede sikkerhed opretholdes, og hun i øvrigt i enhver henseende prompte opfylder kontraktens bestemmelser, fortsætte forpagtningen til det tidspunkt, til hvilket den i henhold til de foran fastsatte bestemmelser skulle ophøre, dog således at forholdet efter et prøveår er opsigelig fra begge sider med et halvt års varsel til en 1. april«.

I domssproget finder man *omfangsrige bisætninger indskudt mellem hjælpeverbum og hovedverbum*: »Retten finder det vel godtgjort, at N N måtte forudse sin fallit som nær forestående, da den disposition, der søges afkræftet, blev foretaget, men kan, når bl a henses til de af deltagerne i støtten til N N afgivne forklaringer om, at de regnede med, at han, når hans skyld til den indstævnte forening blev dækket, kunne fortsætte sin forretning og efterhånden tilsvare sine forpligtelser, ikke anse det for bevist, at den indstævnte forenings ledelse eller dens advokat var vidende om det nævnte forhold«. »Appellanten har, efter at sagen er berammet til domsforhandling den, i skrivelse af begæret domsforhandlingen udsat«. »Det kan endvidere – også når henses til den sproglige karakter af ordet og den måde, ordet er anvendt i annoncer og på flaskeetiketter – ikke antages, at der hos publikum er indarbejdet nogen forståelse af, at ordet er betegnelse for en særlig fabrikationsmåde, der fører til et bedre produkt. Herefter, og efter det i øvrigt oplyste«.

Et eksempel fra en dom, der viser, hvor lang afstanden kan blive mellem de to ord »har anført« gengives af *Hartvig Jacobsen* i U 1951 B.97.

Undertiden tynges fremstillingen af, at der *indledes med en række bisætninger*, før man kommer til hovedsætningen. »Når henses til, at N N som tilknyttet brandvæsenet, medvirkede på brandinspektørens forlangende, for at han, der var kendt med stigens brug, skulle forestå dens betjening under udførelsen af det pågældende arbejde, således at indstævnte efter N N's forklaring måtte gå ud fra, at han ikke selv måtte beskæftige sig med stigens betjening, findes appellerterne at være ansvarlige for den indtrådte skade«. »Når henses til, at det pågældende lastautomobil kører fra holdeplads til holdeplads og der afsætter varer inden for et kortere tidsrum, findes der, uanset at holdepladserne besøges til bestemte tider, ikke at foreligge afsætning af varer fra fast udsalgssted«. »Idet sagsøgeren ved på tvangsauktionen at gøre sin ret med hensyn til kværnen og slåmaskinen gældende selv har bibragt sagsøgte en begrundet forventning om, at sagsøgeren ikke havde rettigheder over de øvrige i sagen omhandlede maskiner, findes han at have afskåret sig fra nu i kraft af de tagne ejendomsforbehold at kræve disse maskiner udleveret«.

Undertiden ser man *indskudte adverbialer*, som vel er ganske korte, men føles fremmede, placeret på denne måde. Som regel kan denne placering let undgås. I aftægtskontrakter ser man således ordstillingen: »Lejligheden skal af mig og efterfølgere forsvarlig vedligeholdes« i stedet for: »Lejligheden skal vedligeholdes forsvarligt af mig og mine efterfølgere«. I Juridisk Formularbog, 1971.281 er dette blevet til: »Lejligheden skal holdes forsvarligt vedlige uden udgift for aftægtsfolkene«. I interessentskabskontrakter ser man udtalelser som: »og at heller ikke noget til forretningen hørende, af hvad navn nævnes kan, af skifteretten skal kunne tages under behandling, forsegling og registrering« i stedet for »skal kunne tages under behandling af skifteretten«. På tilsvarende måde ser man ofte unødvendige ombytninger af ord i domssproget: »Det må af landsretten anses lagt til grund«, uanset at det ikke har været meningen at præcisere, at det

var landsretten f eks i modsætning til underinstansen, der havde fastslået dette resultat af bevisførelsen.

Fra *domssproget* kan der hentes talrige eksempler på, at man anvender *participier, kombineret med ét eller flere forholdsordsled*.

»I foråret 1939 købte sagsøgte en i beliggende ejendom, på hvilken der fandtes et i begyndelsen af 1930'erne opført hus«. »Sagsøgerne har i denne ved stævning af 9/6 1959 indledede sag«. »Til støtte for sin påstand har appellannten gjort gældende, at de af indstævnte begåede, under straffesagen påkendte overtrædelser af Færdselsloven har medvirket til sammenstødet«. »Sagsøgeren blev ved kontrakt af 17/1 1958 ansat som direktør for det dengang under stiftelse værende aktieselskab«. »Det tiltrædes, at appellanterne under hensyn til de ved købene foreliggende omstændigheder burde have søgt oplysning om, hvorvidt ejendommens høst var pantsat«. »N N har på egne og sine to børns vegne gentaget sine for landsretten nedlagte påstande«. »Retten finder ikke tilstrækkelig grundlag for at tilsidesætte det af kirkeministeriet i henhold til lovgivningen om tilsyn med kirkegårde udøvede skøn«. »Selv om sagsøgeren således ikke kan støtte sin ret alene på disse bevillinger, findes han på grundlag af disse i forbindelse med slægtens umiddelbart siden stedfundne og åbenbart fra første færd upåtalte brug af begge navne og begge slægters våben – der for navnenes vedkommende blandt andet også er anerkendt i de af sagsøgte nævnte bevillinger fra 1906 og 1912 – nu at have krav på at føre et familienavn, hvori begge de omhandlede slægtsnavne indgår«. »Heroverfor finder retten at måtte lægge til grund, at hverken sagsøgte eller bestyrelsen for den adciterede forening af de for dem foreliggende omstændigheder, ved sagsøgte og vidnet N N's forklaringer oplyste omstændigheder har haft anledning til at nære mistanke om, at N N sad dårligt i det økonomisk set«. Det virker nærmest humoristisk, når man efter de højtidelige, professionelle vendinger dumper ned i det almindelige talesprog: »at N N sad dårligt i det økonomisk set«. Stilen ville have været bevaret, hvis koncipisten havde fortsat omtrent således: »at N N var kommet i økonomiske vanskeligheder«.

Samtlige citater kunne med lethed være formuleret således, at meningen blev præcis den samme, men den opstyltede og for almindelige læsere unaturlige sprogbrug blev undgået. Særlig uheldigt virker det, at man bruger en vending som »det dengang under stiftelse værende aktieselskab«, fordi man sjældent eller aldrig bruger participiumsformen »værende« i daglig tale, jfr herved *Rehling*.45. Alligevel finder man ustandselig tilsvarende vendinger i kontrakter: »opløses foreningen, fordeles et eventuelt underskud eller mulige midler, efter at samtlige fordringer er indfrie, på de i foreningen ved dens opløsning værende medlemmer«.

Efter en nærmere beskrivelse af tiltaltes kørsel siges det i en ganske ny dom: »Den i sagen omhandlede kørsel findes efter en naturlig forståelse af begrebet ehvervsmæssig personbefordring, og når henses til de tilfælde, som de i tiltalen citerede bestemmelser må antages først og fremmest at have taget sigte på, ikke at kunne anses omfattet af disse bestemmelser.«

Man udtrykker vist nogenlunde samme tanker som koncipisten, hvis man skriver: »Efter en naturlig sproglig forståelse af begrebet erhvervsmæssig personbefordring

og efter formålet med de bestemmelser, der er nævnt i anklageskriftet, omfattes denne kørsel ikke af disse bestemmelser.«

Så vidt man kan se, er der dog på dette punkt sket en udvikling i de sidste år i domsproget. Selv meget komplicerede forhold lykkes det at udrede på en måde, der med lidt anstrengelse kan forstås af enhver, jfr f eks begrundelserne om faktiske og retlige problemer i U 1973.138, 172, 181.

Af en eller anden grund er der en tilbøjelighed til at indføre en procesoplysning om selve retssagen i en lidt skruet facon: »Under denne ved retten i forberedte sag«. »Ved den d af retten pådømte sag«. »Under denne ved stævning af mod finansministeriet anlagte sag«. Den slags oplysninger kan mest praktisk anbringes i et punktum eller måske endda i et lille afsnit for sig.

Undertiden bliver koncipisten træt af at gentage et sagsforhold, som lige er omtalt, og er bange for, at læseren ikke sætter den videre omtale heraf i forbindelse hermed: »Efter det om de omhandlede solisters engagementsforhold oplyste findes det mellem dem og appellanten bestående retsforhold ikke at kunne anses som et sådant egentligt tjenesteforhold, som Kildeskattelovens § 43, stk 1, efter det anførte tager sigte på, og det findes således ikke omfattet af denne bestemmelse.«

Frygten er ubegrundet. Der kunne uden nogen som helst fare for misforståelse helt enkelt skrives: »Efter oplysningerne om solisters engagementforhold består der ikke et egentligt tjenesteforhold mellem solisterne og appellanten. Forholdet omfattes derfor ikke af Kildeskattelovens § 43, stk 1.«

Lovsproget gør i endnu højere grad brug af komplicerede participiumsformer. Dette gælder navnlig, når man vil præcisere omtalen af et eller andet forhold, som er beskrevet i eller reguleret ved en lovbestemmelse (jfr *Rehling*.106). »Den ved lov nr 33 af 28/2 1927 og tillægslove af 31/3 1934 og 4/12 1931 oprettede Sønderjydsk Hypoteklånefond med det formål at yde lån mod sekundær panteret i landejendomme i Sønderjylland, jfr herved tillige § 4 i lov nr 164 af 16/5 1934, ophæves fra 1/4 1960 at regne.« Her er sætningen blevet særlig kompliceret, fordi man vil orientere læseren om, hvad der var formålet med oprettelsen af Sønderjydsk Hypoteklånefond, og fordi man vil indflette en henvisning til forskellige lovbud, som angår lånefondens. Det er ganske overflødigt, at man i ophævelsesloven gentager formålet med en institution, som nu går over i historien. Derimod kan det være praktisk at angive den hovedbestemmelse, hvorved lånefondens er oprettet: »Sønderjydsk Hypoteklånefond, oprettet ved lov nr 33 af 28/2 1937, ophæves fra 1/4 1960«, jfr om angivelse af love, som ændres, ovenfor § 2.II.

Men i øvrigt er Lovtidendes sider mættet med bestemmelser, der burde være omskrevet på tilsvarende måde. På nogle få sider af Lovtidende vil man omkring det anførte sted finde udtryk som: »Den i fondens statutter § 16, jfr tillæg IV, § 9, hjemlede adgang til at opkræve bidrag til reservefondens med 2¼ promille af den oprindelige hovedstol halvårlig samt den i statutterne § 17, jfr tillæg II, hjemlede adgang til i tilfælde af ejerskifte, relaksation m v, at opkræve ekstraordinære afdrag overtages af sparekasserne«. »De i 1. stk indeholdte bestemmelser gælder ikke, når der er forløbet 3 måneder fra ansøgningens indlevering, uden at

der er truffet bestemmelse om, at et eventuelt patent vil være at udfærdige som hemmeligt patent«. » den i Patentlovens § 20 foreskrevne bekendtgørelse«. »Den i § 21, 4. stk, indeholdte bestemmelse om adgang til eftersyn af en patentsags akter finder ikke anvendelse«. »Når en i henhold til § 2 truffet bestemmelse ophæves«. »De i § 8, 1. og 2. stk indeholdte regler finder tilsvarende anvendelse«. »I retssager vedrørende de i denne lov omhandlede opfindelser«. » de i Retsplejeloven fastsatte betingelser for«. »Den pågældende skal af politiet gøres bekendt med den i stk 1 hjemlede adgang til domstolsprøvelse«. »Til fremme af undersøgelsen og for at sikre udleveringen kan de i Retsplejelovens kapitler 68, 69, 71 og 72 omhandlede retsmidler«. »I sagen om udlevering finder de i Retsplejelovens kapitel 66 indeholdte regler«. »Med henblik på at sikre udleveringens gennemførelse kan de i Retsplejelovens kapitler 71 og 72 omhandlede retsmidler anvendes«. »Den i henhold til lov nr 101 af 6/4 1906, jfr lov nr 704 af 22/12 1920, oprettede statsbrandforsikringsfond nedlægges«.

Lovsproget er på dette punkt blevet ændret, således at man så vidt muligt undgår den traditionelle brug af participier. Når man dæmper brugen så meget ned, bliver det lidt af en smagssag, om man fortsat vil benytte dem i visse traditionelle forbindelser. Lovtidende 1973 viser dog stadig eksempler herpå:

»Såfremt de i forbindelse med en flytnings anmeldelse afgivne oplysninger er ufyldstgørende«

»Personer, der tilflytter fra Færøerne og Grønland, har ret til den i stk 1 omhandlede vederlagsfri behandling på vedkommende kommunes sygehusvæsen straks efter tilflytningen.«

»Er en under den mundtlige eksamenstermin indtruffet sygdom ikke af længere varighed«

»Slagtning alene til forbrug her i landet af det ved slagtningen fremkomne kød og slagteaffald kan foregå i et offentligt slagtehus«

»Landbrugsministeren kan fastsætte nærmere bestemmelser om beregningen af og sammenligningen mellem de i stk 2 nr 1 nævnte indtægter og for beregningen af de ved bedriften deltsbeskæftigede personers arbejdsindtægter i forhold til den anvendte arbejdstid.«

Allerede disse eksempler viser, at man med forkærlighed benytter den anvendte form, når man skal vise hen til forhold, beskrevet i andre bestemmelser. Herpå er der stadig mange andre eksempler:

»En i henhold til §§ 4, 10, 14 eller 16 meddelt autorisation og en i henhold til §§ 5, 6 eller 11 meddelt godkendelse«

»En i medfør af stk 1 truffet afgørelse kan«

»De i § 45, stk 2 omhandlede vælgere skal underskrive følgebrevet«

»Det i stk 8 indeholdte krav om selvstændig afgift«

»Ejerlavssanering er dog udelukket, såfremt de i stk 1 nævnte ejendomme repræsenterer mindre end halvdelen af den samlede ejendomsværdi af de ejendomme«

Men i andre bestemmelser kan man udmærket bruge relative sætninger i stedet:

»Beslutninger om afvisning og udvisning træffes af den politimyndighed, der af justitsministeren er bemyndiget dertil.« (De sidste led kunne dog uden skade være byttet om).

»For de bedrifter, der er omfattet af § 2, stk 2, nr 2, kan det tilskudsberettigede beløb«

Eller endnu simplere:

»Er betingelserne i § 2 eller § 3 ikke opfyldt, kan personer«

Miljøbeskyttelsesloven, lov nr 372 af 13/6 1973, som måske af andre grunde kan være svær at forstå, har dog helt undgået disse sproglige vanskeligheder:

»Den, der vil påbegynde en virksomhed som nævnt i § 2«

»I de regler, som fastsættes i medfør af § 4, bestemmes«

»Tilladelser meddelt i henhold til denne bestemmelse kan til enhver tid ændres«

»Erstatning efter stk 2 betales af de brugere af vandet«

»Godkendelse som nævnt i §§ 35–38 skal indeholde«

»Underretning som nævnt i stk 1 kan undlades, hvis øjeblikkelig afgørelse er påkrævet«

Man ser, hvorledes man skifter mellem udtryk som »hjemlede«, »indeholdte«, »foreskrevne«, »omhandlede«, men i øvrigt er sætningsopbygningen helt stereotyp. Som oftest kan udtryk af denne art undgås. Man kan i hvert fald undgå at skrive: »De i § indeholdte bestemmelser«, idet det er nok at skrive: »Bestemmelserne i §«. I mange tilfælde er der tale om unødvendig omsorg for at udtrykke sig præcist. Hvis man i et 1. stk giver en vis regel, og derefter i stk 2 vil fastslå, at denne regel ikke gælder i nogle særlige undtagelsestilfælde, kan det ikke misforstås, hvis man ganske enkelt begynder stk 2 med at sige: »Disse bestemmelser gælder ikke«. Selv om det efter en ældre »logisk« grammatik er forkert, er det praktisk at erstatte ordene: »den i § foreskrevne fremgangsmåde« med »fremgangsmåden i §«. Det kan i hvert fald ikke misforstås, og det er mundret. Man kan også – trods traditionen – tillade sig at skrive: »De regler, der er fastsat i §,«, eller »Reglerne, fastsat i §«.

I mange andre tilfælde falder det juristen mest naturligt at bruge tilsvarende participiums-konstruktioner. En person, der hører hjemme her i landet, bliver næsten altid til »en her i landet hjemmehørende person«. Det restbeløb, der findes til enhver tid, bliver på tilsvarende måde næsten altid til »det til enhver tid henstående restbeløb«. Når der tales om to ægtefæller, der lever sammen, taler man så godt som altid om »den med sin ægtefælle samlevende«. Er der tale om solidarisk ansvar, skriver man »det låntagerne påhvillende solidariske ansvar«. Og så fremdeles. I de fleste af disse tilfælde ville det falde mundret at omskrive med en henførende sætning og i denne sætning bruge former som: »er hjemmehørende«, »henstår«, »findes«, »samlever«, »påhviler«. Selv i regnebøger for 3. klasse kan man finde udtryk som »hver af disse indeholdende«, *Bjørnsson*.195.

Også i så praktiske dokumenter som arbejdsoverenskomster kan denne stilart brede sig, jfr Arbejdsgivernes Kontaktserie: Overenskomsten stilles op, 1961.30: »Den ved den omhandlede maskine beskæftigede og som sjakformand fungerende arbejder oppebærer et ved lokalaftale fastsat tillæg«.

Wellander forsvarer i SvJT 1966.254–56 brugen af participier i stedet for henførende sætninger, da de gør sætningerne kortere og giver en anden rytme, som i visse tilfælde kan være bedre, ligesom der henvises til de ovenfor nævnte vanskeligheder med at få knyttet den relative sætning til det afgørende ord. Meningen er dog vist kun at anbefale participier anvendt på denne måde som en variation i forhold til det almindelige. Det svenske finansdepartement

har i »Anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1966/67« .45 anbefalet omskrivninger til relative sætninger i stedet for participier: »vad jag har sagt förut« i stedet for »det förut sagda«, »de synpunkter som remissinstanserna har redovisat« i stedet for »de av remissinstanserna redovisade synpunkterna«, »ett belopp som motsvarar föreningens utgifter« i stedet for »ett belopp motsvarande föreningens utgifter«.

Man kan vel sige, at finansdepartementet går lidt for vidt i sin kamp mod participierne. På den anden side går Wellander for vidt i sin forherligelse af participier, når han i tilslutning til *Arnulf Øverland* understreger betydningen af at tale om den »brusende elv« frem for »en elv, som bruser«. Lydmalerier har deres særlige betydning i skønlitteraturen.

Participiumsformen kombineret med et *hensynsled* har dannet en række standardudtryk, som allerede er nævnt ovenfor. Vendingen: »NN tilhørende« kan ofte undgås. I testamenter ser man ofte formuleringen »..... kr skænker jeg NN som en hende personlig uden for formuefællesskab med hendes nuværende eller tilkommende ægtefælle tilhørende kapital«. Her er sætningsbygningen blevet kompliceret derved, at »hende personlig« og »tilhørende« er blevet adskilt ved to præpositionsled. Ved oplæsning må der gøres ophold efter »personlig« og »ægtefælle«, for at man kan følge med i tankegangen. Eller man må sænke tonelejet i indskuddet. Men man kan uden skade og med godt udbytte hugge sætningen over: »..... kr skænker jeg NN. Denne kapital tilhører hende personlig og holdes uden for formuefællesskab med hendes nuværende eller tilkommende ægtefælle«. Men det er ikke tilstrækkeligt blot at omskrive lange perioder ved at hugge dem i punktummer. Det bliver let til »hakkemad«, jfr *Erik Hansen*.47 f.

Hvad der ovenfor er anført om *infinitivkonstruktioner* kommer særlig frem i anklageskrifter. Man anvender denne metode, fordi man i en enkelt sætningskæde vil beskrive det forhold, som anses for strafbart. Man sætter under tiltale for overtrædelse af nærmere angivne straffebestemmelser og beskriver så gerningsindholdet, idet man indleder med »ved«:

»Under denne sag er NN ved statsadvokatens anklageskrift af sat under tiltale til straf for overtrædelse af Straffelovens § 237 for manddrab ved natten mellem d på hovedvej mellem og i nærheden af 5,4 km-stenen i den tiltalte NN tilhørende varemotorvogn at have dræbt ved at tildele ham talrige slag i hovedet med en demonteret mortérgranat, hvorved der fremkom talrige kranie- og hjernelæsioner, som medførte dødens indtræden.«

Som et herostratisk berømt eksempel på ophobning af præpositionsled anføres fra svensk sprogbrug: »Vid sammanträde den 30. mars tillsattes en delegation för utrönande av möjligheterna för förhandenvaron av förutsättningar för uppnående av en enig samling kring en gemensam ståndpunkt i problemet om anknytningen,« *Wellander*.77-78.

I tysk retssprog kæmper man med de samme vanskeligheder, se *Fingerzeige*.40, 58, 59: »Die Regelung ist in einer den Interessen aller im Verfahren nach billigem Ermessen entsprechender Weise unter Berücksichtigung der Bedürfnisse des gemeinen Gebrauchs vorzunehmen«. »Für die beim Inkrafttreten dieses Gesetzes bestehenden, mit einer Staumarke nicht versehenen sowie für solche nach dem Inkrafttreten des Gesetzes errichteten Stauanlagen, für die es keiner Verleihung bedarf.« – »Vorschriften der Ausführungsbehörden über das Verhalten, das die Versicherten zur Verhütung von Unfällen zu beobachten haben, sind, sofern die Strafbestimmungen enthalten sollen, vor dem Erlasse mindestens drei Vertretern der Arbeiter zur Beratung und gutachtlichen Äusserung vorzulegen.«

Det er vanskeligt at undgå denne ophobning, da der kræves en nøjagtig opregning af alle de faktiske forhold, som anklagen angår, jfr Retsplejelovens § 831. Tiltalte skal vide præcist, hvilken anklage han skal forsvare sig imod. Men man må også tage i betragtning, at nævninger eller domsmænd bagefter skal dechifrere de sætninger, som man sindrigt har opbygget. Det er højst uheldigt, hvis der sker en domfældelse som følge af en sproglig misforståelse. I en domsmandsret kan fejltagelser forventes hindret ved de juridiske dommers vejledning under den fælles votering. Men i en nævningesag er lægmændene overladt til sig selv, hvorfor fejltagelser kan blive skæbnesvangre. Ganske vist kan retsformanden i sin retsbelæring udlægge teksten, og ganske vist kan de juridiske dommere altid forhindre en domfældelse ved selv at gå ind for frifindelse. Alligevel er der en risiko for, at resultatet af processen kan blive et andet som følge af nævningernes misforståelse, og dette må man i hvert fald så vidt muligt søge at undgå. Og selv om der ikke indtræder ligefrem katastrofale følger af sproglige misfostre, må man kunne lette forståelsen for dem, der skal bruge rettens dokumenter, således at arbejdet ikke på urimelig måde besværliggøres. Vel kræver Retsplejeloven meget i retning af, hvad der skal stå i et anklageskrift, men der står ikke noget om, at hele indholdet så vidt muligt skal placeres i et enkelt punktum, jfr *Erik Mikkelsen* i J 1965.501. Det lader sig gøre at dele i flere punktummer, se f eks U 1965.434H(N).

Man er imidlertid stadigvæk angst for at sætte punktummer i anklageskrifter. Anklageskrifterne er stadigvæk overlæssede med udtryk som: »hvilket havde til følge«, »samt ved ikke at have«, »hvorhos« o s v. Dette fører til eksempler som følgende (Procesretlige dokumenter, 2. udg, 1971.49):

»NN, født den 17/2 1938 i Hove pr Veksø, Københavns amt, sættes herved under tiltale ved Københavns byret til straf for overtrædelse af Færdselslovens § 69, jfr §§ 4, 2 og 37.4, ved torsdag den 31/5 1968 kl 13.45 som fører af varemotorvogn KC 56.847 i krydset: Hans Knudsens Plads-Lyngbyvej-Æbeløgade at have undladt at vige for en fra højre kommende cykel med hjælpemotor, hvilket havde til følge, at han blev påkørt af denne, samt ved ikke at have køretøjet forsynet med behørlige påskrifter vedr vægt og last.«

En dom fra samme dokumentsamling.56:

»Under denne sag er Kurt Poulsen ifølge anklageskriftet af 17/1 1969 fra politimesteren i Hillerød tiltalt til straf for overtrædelse af § 42 i lovebekendtgørelse nr 16 af 16/1 1968 vedr personlig skat til kommunen ved at have undladt at efterkomme et skriftligt pålæg af 22/4 1968 fra Ballerup-Måløv kommune om til dækning af en skatterestance at tilbageholde og indbetale til kommunen et beløb på 2.130,67 kr af den arbejdsmand Jens Holm, Ganløse, tilkommende løn hos tiltalte, dog ved hver lønudbetaling højst 25 % af lønnen.

En anden dom fra samme samling.64:

»Under denne ved domsmandsret behandlede sag, tiltales NN, boende J M Poulsvej 10A, 3. tv, 1961 København V, ifølge statsadvokatens anklageskrift af 25/6 1970 for overtrædelse af Færdselslovens § 24, stk 1, § 25, stk 1, § 36, stk 2, sidste punktum og § 37, stk 4, ved den 3/5 1970 ca kl 10.15 at have ført personmotorvogn KB 24.490 ad Bachersmindevej mod vest i St Magleby kommune på groft uforsvarlig måde, idet han ca 15 meter øst for krydset Bachersmindevej-Fælledvej overskred den på kørebanens midte påmalede fuldt optrukne spærrestribe med hele vognens bredde og derefter i venstre kørebanelhalvdel overhalede to personmotorvogne, der holdt stille for at afvente forbikørsel af en ad Fælledvej mod sydvest kørende per-

sonmotorvogn AK 31.989, ført af Søren Christensen, hvorefter han kørte ud i krydset uden at udvise agtpågivenhed og uden at iagttage vigepligt over for færdslen fra højre, hvilket bevirkede, at der i krydset skete sammenstød med forannævnte personmotorvogn AK 31.989, hvorved der skete skade på køretøjerne.«

Man kunne måske have klaret sagen ved først at anføre indledningen med citatet fra Færdselsloven og derefter skrive følgende:

»Tiltalte kørte den 3/5 1970 kl ca 10.15 som fører af bilen KB 24.490 ad Bachersmindevej mod vest i St Magleby kommune på groft uforsvarlig måde. Ca 15 meter øst for krydset Bachersmindevej–Fælledvej trak han med hele bilens bredde ud på den anden side af den fuldt optrukne spærrestribe på midten af kørebanen. Derefter overhalede han i venstre kørebanehalvdel to personbiler, der holdt stille for at vente på, at bilen AK 31.989, ført af Søren Christensen, kørte forbi ad Fælledvej mod sydvest. Endelig kørte tiltalte ud i krydset uden at vise agtpågivenhed og uden at iagttage vigepligt over for færdslen fra højre. Dette bevirkede, at bilerne KB 24.490 og AK 31.989 stødte sammen og blev beskadigede.«

Der klages fortsat over uforståelige anklageskrifter, jfr *Sand* i J 1969.370, der fremdrager et anklageskrift i en drabssag, hvor det er lykkedes at sammenklumpe 10 bisætninger med i alt ca 190 ord i ét punktum. Der nævnes også andre ret grelle eksempler fra U 1969.366, 378 og 475.

Et gennemsyn af de straffedomme, som er bragt i U 1972, synes dog at vise, at formuleringen i anklageskrifter er blevet væsentlig kortere end tidligere, om end der stadig forekommer eksempler som U 1972.348 (forhold 12: ca 190 ord i ét enkelt punktum).

III. Verbalsubstantiver

Som en arv fra latin og tysk har vi også overtaget anvendelse af de såkaldte verbalsubstantiver, der kan dannes af de fleste verber ved at tilføje -ing, -else, -eri, -tion. Hermed betegnes en handling i substantivisk form.

Disse afledninger er langt hyppigere i latin og tysk end i ældre nordisk sprog (f eks i landskabslovene), og er mere nødvendige i disse sprog, fordi man ikke på samme måde som i de nordiske sprog kan lade en præposition styre en infinitiv eller en bisætning.

De fleste af sådanne ord er da også dannet i den litterære stil efter udenlandske forbilleder. De bidrager til at gøre stilen fyndig og prægnant. »Rygning forbudt« eller »Rygning forbydes« menes at være fyndigere end »At ryge er forbudt« eller »Det forbydes at ryge«. Men: »Forbudt at ryge« lyder dog også temmelig kategorisk. Når man siger, at man »gør noget til genstand for en undersøgelse«, bibringer man ligesom et indtryk af, at undersøgelsen er mere indgående, end hvis man blot siger, at »noget undersøges«. Når »noget tager sin begyndelse« får man måske også et stærkere indtryk af, at der sker noget afgørende nyt, end hvis man blot siger, at »noget begynder«.

I det store og hele kan man dog vist sige, at denne substantivering i de fleste tilfælde er overflødig og derfor kun kan have betydning, som en variation i

sprogbrugen, der har sin eksistensberettigelse netop i kraft af, at man foretager en variation. Heri ligger begrundelsen for at anvende den, men tillige også begrænsningen for anvendelsen.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 udtaler herom følgende:

»*Abstrakte substantiver* (navneord), især afledt af verber (udsagnsord).

Eksempler: *redskaberne kan konfiskeres* bør foretrækkes for: *der kan foretages konfiskation af redskaberne; anvendes* bør foretrækkes for *finder anvendelse*«.

Også på dette punkt bør man nævne de danske anklageskrifter, der ved hjælp af verbalsubstantiver undertiden kommer til at virke let humoristiske. Om indbrudstyve siger man undertiden, at de er kommet ind på gerningsstedet »ved itu-slagning af en rude«, uanset at man ligesåvel kunne have skrevet »ved at slå en rude itu«. Forskellige standardudtryk i administrative skrivelser har man måske i den grad vænnet sig til, at endog ikke-jurister ikke reagerer imod dem. Når der vedlægges et bilag, skriver man, at skrivelseren fremsendes »under vedlæggelse af« bilagene. Men man kunne undgå denne noget unaturlige form ved at skrive: »3 bilag vedlægges«. Man behøver end ikke at forstyrre den løbende tekst ved at indflette denne oplysning i selve teksten. Den kan stå foroven eller forneden på skrivelseren, ja, man kan måske endda klare sig ved at skrive »+ 3 bilag« eller endnu kortere: »3 bilag«.

I denne forbindelse bør man gøre en bemærkning om vendingerne: »Med fremsendelsen af«, »Ved tilbagesendelsen af«, »Ved oversendelsen af«. Det gør det ikke bedre, selv om disse substantiver erstattes af tilsvarende verber: »Ved at fremsende (tilbagesende, oversende)«. Man kan vel i det hele undgå at dyrke det delikate problem om, hvorvidt en sag skal fremsendes, oversendes, tilbagesendes eller tilstilles, ved ganske enkelt at udelade disse fyldeord. Man undgår herved at skulle foretage placeringer på den administrative rangstige og tilføje andre myndighedspersoner unødvendige lidelser ved at understrege, hvor lavt de er placeret.

Et grelt eksempel på et kunstigt dannet verbalsubstantiv findes i Skattedepartementets cirkulære af 7/4 1965: »Meddelelse om *berostillelse* i visse tilfælde af opkrævning af særlig indkomstskat«, jfr J 1965.318. En del svenske eksempler findes i SvJT 1966.286–87.

Det synes, som om man i *Norge* er mere på vagt mod tilbøjeligheden til at danne substantiver af verber, og i *Sverige* taler man om »substantivsygdommen«. I »Søkelyset mot språkformen«¹² nævnes et grelt eksempel: »Senere har handelsflåten vært gjenstand for en gjennomgripende utvikling. Det har således funnet vesentlige strukturendringer i og med overgangen til motorfartøyer, utbygningen av tankflåten, bygningen av større skip enn tidligere og utnyttelsen av alt det nye tekniske utstyr tiden har brakt«. Dette eksempel omskrives således: »Senere har utviklingen av handelsflåten vært gjennomgripende. Flåtens struktur er blitt vesentlig endret ved at de norske rederier har gått over til motorfartøyer, har bygd større skip enn før og tat i bruk alt det nye tekniske utstyr som tiden har brakt«, se hertil *Gjelsvik*: Von og veg, 1950.27–28, 68–69, 96–97, 102. Ganske tilsvarende kritik fremføres i *Sverige*, jfr *Wellander*.29–30, 41–54 (»äga tillämp-

ning« i stedet for »tillämpas«, »verkställa undersökning« i stedet for at »undersöka«, »framstår som en nödvendighet« i stedet for »är nödvändig«), *samme* i SvJT 1966.261–62, *Birger Wedberg*: Lagstil, 1928.42: »möjligheterna för förhandenvaron av förutsättningar för uppnående av enig samling kring en gemensam ståndpunkt i problemet om anknytningen«.

Men der findes dog også noget tilsvarende i dansk sprogbrug. Man synes at foretrække formuleringen »med det formål at yde lån« frem for at skrive »for at yde lån«, og man finder næsten altid i love vendingen »..... ministeriet fastsætter de til gennemførelse af denne lov nødvendige forskrifter« (med »den i forhold til talesproget omvendte ordstilling«) i stedet for: »..... ministeriet fastsætter de forskrifter, der er nødvendige for at gennemføre denne lov«.

Man kan sige, at der altid bør være en særlig grund til, at man foretager en substantivering.* Dels kan der undertiden opnås en vellydende variation i en opregning, dels kan man knytte beskrivende tillægsord eller relative sætninger til substantiverne, ikke til verberne, jfr *Wellander*.42.

I tysk retsprog advares på ganske tilsvarende måde mod substantiveringer se *Fingerzeige*.9, 10, 37, 44, 46. Man nikker genkendende til advarsler mod udtryk som: »der geplante Umbau kommt zur Durchführung«, »der Zinsfuss hat eine Erhöhung erfahren«, »die Pflichten zur Erfüllung der Bestimmungen der Satzungen über die Betriebseinstellung«, »im Fall einer Wiederholung der Abstimmung sind Änderungen in der Abgrenzung der Stimmbezirke unzulässig«, »Störungen und Beeinträchtigungen des Unterrichts durch Herausrufen der Lehrer oder einzelner Kinder aus den Lehrerzimmern wie auch der Eintritt Unberechtigter in die Schulräume sind möglichst hintanzuhalten«.

IV. Henvisningsord

I et dokument, hvor der omtales mange personer og genstande, er det vigtigt at benytte ord, der nøjagtigt præciserer *hvem* eller *hvad* der på hvert sted hentydes til.

Det er karakteristisk for kancellistilen at gøre en overdreven brug af den slags tydeliggørende ord, og de bidrager til at tynde stilen og undertiden endda til at tilsløre meningen i stedet for at gøre den tydelig.

Man taler i domme om »det omprocederede krav«, uanset at ingen kan være i tvivl om, at der hentydes til »kravet i denne sag«. Man kan derfor som regel nøjes med blot at skrive »kravet«, og i hvert fald er vendingen »kravet i denne sag«, »sagsøgerens krav« e l mere mundret end den traditionelle.

A. Hvis man vil føje en bemærkning til noget *forudgående*, kan det ske på to forskellige måder. Man kan enten henvise til det foregående med et *påpegende stedord* eller *biord* som »denne«, »dette« »hermed«, »derved« (i ældre tid »derhos«), »desuden«. Tilføjelsen får da karakter af en selvstændig hovedsætning.

* Indledningen til dette stykke kunne være blevet mere vellykket. Hvorfor skal der to gange stå »man«? Hvorfor skal man have to gange »at«? Og hvorfor skal der stå »foretager en substantivering«, når man netop har verbet »at substantivere«?

Om selvtællinger se *Ulla Albeck*: Dansk Stilistik.197 f.

Eller man kan henvise med et *henvisende stedord* som »hvilken«, »hvilket«, »hvorved« (i ældre tid »hvorhos«), eller benytte ordet »idet«. Gør man det, får tilføjelsen form af en bisætning og slutter sig nærmere til det foregående. Går man den sidste vej, har man mulighed for at gøre en tydeliggørende tilføjelse i bisætningen, placeret efter det relative ord. Herved lades al tvivl ude. Opregner man i en dom nogle beløb, som indstævnte skal betale, kan man kæde disse beløb sammen med det følgende ved at sige: »hvilket beløb skal indbetales«. Når man omtaler et forbud, som politiet har nedlagt, og derpå vil udtale, at dette forbud har haft fornøden hjemmel, kan man kæde de forskellige led sammen ved at sige: »hvilket forbud«. Når man i en dom opregner en række færdselsmæssige forhold, som kan kritiseres, og til sidst udtaler, at faren for et trafikuheld kunne være afværget ved at sætte farten ned og ved at holde mere til højre, kan man kæde dette sammen med det følgende ved at sige: »hvilket sidste«.

Det er forståeligt, at man i ældre stil foretrak den tydeligste skrivemåde. Det må også erkendes, at der kan være tilfælde, hvor det er på sin plads at bruge denne metode, selv om stilen bliver tung og omstændelig. Men kan der ikke være nogen fornuftig tvivl om, hvad det relative ord går på, bør man foretrække den lettere flydende udvej. Når man alligevel ser den omstændelige metode anvendt, skyldes det vel nok traditionen og ønsket om at undgå enhver misforståelse, men det skyldes vel også trangen til i den juridiske stil at kitte alle led i dokumenterne sammen, selv om de nok så meget indeholder forskellige led, der klart kan holdes ude fra hinanden.

I ældre tid skelnede man nøje mellem »denne«, der henviste til den sidstnævnte, og »hin«, der henviste til en fjernere nævnt mulighed. Denne forskel i terminologien forstås dog næppe mere af mange almindelige læsere, og der er derfor ikke andet at gøre end at bruge ordene »førstnævnte« og »sidstnævnte«, hvor der kan være tvivl.

B. Efter traditionen må man ikke bruge et substantiv i bestemt form eller ordet »denne«, medmindre man herved hentyder til noget, som har været omtalt tidligere i teksten. Dette er imidlertid en tradition, som volder den skrivende større ulemper end den læsende. Konsekvensen af denne opfattelse er, at man ikke i en lovtæst tør bruge ordet »denne« som sigtende til selve den tekst eller den paragraf, man befinder sig i, eller i en retsafgørelse til den domstol, som træffer afgørelsen. Teksten, paragraffen og retten har jo ikke været omtalt tidligere i teksten. Med knivskarp logik finder man derfor ud af, at der må benyttes et andet ord. Man bruger da i stedet det meget tunge »nærværende«. I kontrakter skriver man altså: »For de i nærværende paragrafs 5., 6. og 7. stk omhandlede udvidelser ydes et tillæg til medlemsbidraget«. – »De forsikringer, som er tegnede i medfør af nærværende paragrafs 1. stk, indgår i en afdeling for sig«. Tilsvarende udtryk findes til stadighed i lovsproget: »Overtrædelse af nærværende lov straffes med bøder«. Mange vil vel mene, at udtrykket ikke blot er forældet, men også ildeklingende. I hvert fald bruges det ofte, uden at der er nogen som helst grund til det, jfr *Rehling*.⁴⁵ Den samme ubegrundede frygt for misforståelser fører til, at skribenter benytter ordene »pågældende« og »vedkommende« i mange

tilfælde, hvor tilføjelsen kun vanskeliggør læsningen. Udtryk som »ommeldte« og »bemeldte« er forlængst gået af brug.

C. Skal man henvise til noget *efterfølgende*, bruger man ganske jævnt ordet »følgende«. Dette er særlig nyttigt, hvor man vil undgå en lang række bisætninger: »Sagsøgeren har forklaret følgende«, »Sagsøgeren har gjort følgende gældende«, »Retten anser følgende for bevist«.

D. En særlig variant af de lige berørte problemer forekommer i den form, at man indleder sætninger med ordene: »hvorved bemærkes«, »hvorved fremhæves«, »idet bemærkes«, »det bemærkes herved«. Man finder dem ustandselig i kontrakter:

»Fastsættelsen af de nærmere regler for legatets anvendelse og bortgivelse samt dets administration, ønsker jeg, at selskabets bestyrelse vil påtage sig, idet jeg endnu kun bemærker, at såfremt legatrenten i nogle år ikke kan tildeles en kvinde, der uddanner sig til, kan legatet bortgives til danske kvinder, som ellers uddanner sig i videnskabelig retning.«

»Undertegnede bestemmer herved, at der i vor datters arv skal afkortes kr, hvorved jeg bemærker, at hun allerede i nogle år har oppebåret hævnning fra klosteret.«

»Undertegnede, der som eksekutorer behandler boet efter afdøde, tillader os herved at anholde om konfirmation på vedlagte fundats for Det bemærkes, at afdøde ved sin død havde bopæl«

»Idet undertegnede anmelder, at min hustru er afgået ved døden den, tillader jeg mig at meddele, at afdøde kun har været i ægteskab med mig, at hun ikke efterlader sig andet arveberettiget afkom end, samt at jeg agter at hensidde i uskiftet bo med vore nævnte børn. Det bemærkes, at afdøde ikke havde særformue, og at hun ikke har efterladt noget testamente«

»Ejendommen med bygninger sælges som den nu forefindes, uden ansvar for sælgeren for mangler, derunder hussvamp og husbukkeangreb, hvorved bemærkes, at sælgeren aldrig har erfaret, at der er fundet tegn på, at der er hussvamp eller husbukkeangreb i ejendommen, og med de byrder og forpligtelser, hvormed den nu tilhører sælgeren, hvorved bemærkes, at der d er lyst deklaration, hvorefter der ikke kan« (to gange »hvorved bemærkes«, »og hvormed« og »hvorefter« benyttet i samme punktum).

»I forpagningstiden vedligeholder forpagteren ejendommen i god og forsvarlig stand, hvorved særlig skal fremhæves, at forpagteren er pligtig til at holde paptagene vedlige med tjære og pap«

»Undertegnede, der har erhvervet skøde på ejendommen bl a på vilkår, at jeg erhverver fornøden adkomst til fortsættelse af hotellets drift, tillader mig at ansøge om bevilling til Det bemærkes herved, at jeg er afskåret fra at opnå sådan adkomst af bevillingsnævnet, da«

Tilsvarende udtryk findes også til stadighed i domme:

»Som følge af det anførte har de indstævnte pådraget sig erstatningsansvar ved den udviste adfærd, og da de ikke har rejst indsigelse mod størrelsen af den af appellanten krævede erstatning, vil appellanternes påstand være at tage til følge, hvorved bemærkes, at de indstævnte har erklæret sig enige i alle at hæfte solidarisk.«

»Efter det foreliggende må det lægges til grund, at de indstævnte i alt fald under disse omstændigheder burde de indstævnte have sikret sig, at salget ikke stred mod panthavernes ret, hvorved bemærkes, at den omstændighed, at det drejede sig om afleveringspligtigt korn, ikke kan medføre nogen ændring deri.«

»N N's nævnte beskæftigelse med batteri og saks har ikke været forsvarlig og ville være blevet forhindret ved behørigt tilsyn af, hvorved i øvrigt bemærkes, at det ikke ligger nær at antage, at N N har skaffet sig batteriet og saksen og leget hermed alene i det tidsrum, i hvilket hjalp«

»Selv om det må antages, at søfolk tidligere har fremstillet løver af tovværk, findes det, som sagen foreligger oplyst, ikke af de sagsøgte godtgjort, at N N's arbejde ikke er originalt, hvorved bemærkes, at der ganske savnes nærmere oplysninger om, hvordan sådanne tidligere fremstillede tovværksløver har set ud.«

»I overensstemmelse med dansk rets opfattelse . . . må det for notarius oprettede testamente antages at være gyldigt også i Australien, hvorved bemærkes, at retten, da der ikke af de australske myndigheder er taget afstand herfra, må antage, at reglen er anerkendt også i australsk international privatret.«

»Retten finder, at det efter den ubetingede og uforbeholdne formulering må kræves, at der tilvejebringes en overvejende sandsynlighed for . . . En sådan sandsynliggørelse findes ikke tilvejebragt, hvorved bemærkes, at den ved nævnte testamente foretagne forringelse af intervenientens arvemæssige stilling . . . peger i retning af, at . . .«

»Det findes endvidere ikke af indstævnte godtgjort, at brødkusken ved sin kørsel under de givne omstændigheder har udvist et uforsvarligt forhold, hvorved bemærkes, at brødkusken tidligere talrige gange har kørt på gårdspladsen uden at påkøre hundene, som indstævnte uden hensyn til risikoen lod færdes frit omkring.«

Denne måde at sammenkæde forskellige oplysninger på findes fortsat i domme, jfr nogle eksempler fra U 1973:

»Der findes dernæst at måtte gives sagsøgerinden medhold i, at forgiftningen må anses som et ulykkestilfælde i den i policen omhandlede forstand, hvorved bemærkes, at der ikke er holdepunkter for at antage, at afdøde har indtaget medicin i et kvantum, der i sig selv medførte risiko, eller at faren ved kombination af den pågældende medicin og alkohol har eller burde have stået ham klart.«

»Der er herved også henset til, at lovens § 21, for så vidt angår underpant i fast ejendom, blev forstået og anvendt på samme måde . . .«

»Efter det oplyste, og når henses til de nu henholdsvis 15½ og 13 år gamle pigers stadigt fastholdte ønske . . .«

»Det findes tvivlsomt, om det sted ved bybussernes holdeplads godt 50 m fra banegårdens hovedudgang, hvor kommunalbestyrelsen har placeret de to holdepladser for andre hyrevogne end droscher, omfattes af udtrykket »centralt beliggende steder« i Færdselslovens § 73 a, stk 4, hvorved bemærkes, at det fra de indstævntes side er ubestridt, at de udlagte droscheholdepladser er mere attraktive.«

I de senere år har der dannet sig en bestemt formel, som anvendes mere og mere i domssproget. Man anfører en vis argumentation, men denne argumentation skal suppleres med en yderligere argumentation for at nå frem til resultatet. Man kæder da de to led sammen ved at bruge vendingen: »Herefter, og idet«. Udtrykket kan varieres lidt, men princippet er det samme. Eksempler er der nok af.

»Indstævnte . . . findes at have udvist uforsigtighed ved at køre ud over den betydende vej . . . i det uoverskuelige kryds med den af ham angivne hastighed. Herefter, og idet det af de i dommen anførte grunde tiltrædes, at appellanten bærer hovedskylden for sammenstødet, findes skaderne at burde fordeles således, at de indstævnte bærer en trediedel.«

»Herefter, og efter det i øvrigt foreliggende bestemmes det i medfør af nævnte paragrafs 2. pkt, at den betingede straf ikke skal fuldbyrdes.«

»Herefter, og idet der ikke kan tillægges det ved den første skønsforretning konstaterede, ret beskedne angreb af gul tømmer svamp nogen betydning, stemmer . . .«

»Herefter, og idet der ikke findes at være grundlag for at tilkende appellanten noget beløb for værdiforringelsen af ejendommen, vil indstævnte have at betale . . .«

»Når henses til foreningens formål og den i forhold til boligafgiften ringe størrelse af det opkrævede bidrag til de i lovens § ... pålagte henlæggelser, findes opkrævningen ikke uforenelig med vedtægternes § 4. Herefter, og idet det tiltrædes, at det må anses sagligt begrundet, at bidragene alene er pålignet foreningens bolighavende medlemmer, stemmer ...«

»Det findes efter alt foreliggende betænkeligt at statuere, at afdøde ..., der (langt indskud) har været eller burde være klar over, at tiltalte ... var således påvirket af spiritus, at han ikke kunne føre bil på betryggende måde. Herefter, og idet det ej heller kan anses for godtgjort, at ... har haft eller burde have haft sådan viden, findes tiltalte og dennes i sagen indtrådte ansvarsforsikrer erstatningspligtige i fuldt omfang.«

»Det tiltrædes af de i dommen i så henseende anførte grunde, at indstævnte ikke er anset erstatningspligtig over for appellantinden. Herefter og idet det heller ikke efter det oplyste findes godtgjort, at brønden ved salget var behæftet med sådanne mangler, at der er grundlag for afslag i købesummen for ejendommen, vil dommen være at stadfæste.«

»Efter det således oplyste, særlig under hensyn til den af ... afgivne vidneforklaring, findes det godtgjort, at tiltalte ved den i anklageskriftet omhandlede lejlighed har ført personmotorvogn ... ind i vejkrydset ... uden at udvise fornøden agtpågivenhed, uden at afpasse hastigheden efter forholdene og uden at iagttage vigepligten over for den fra hans højre side ad amtsvejen kommende personmotorvogn ... Som følge af det anførte, og idet bemærkes, at det efter det oplyste ikke findes godtgjort, at føreren af ... har ført sit køretøj på en sådan måde, at der kan tilregnes ham nogen andel i færdselsulykken ...«

»Efter det for retten oplyste må det lægges til grund, at rederiet, der ifølge de i ... gældende bestemmelser var pligtigt at sørge for tiltaltes hjemrejse, har foretaget, hvad der efter omstændighederne var muligt og rimeligt for at gennemføre rejsen på hurtigste og billigste måde. Herefter, og af de i dommen i øvrigt anførte grunde, tiltrædes det, at ...«

»Efter det oplyste må appellantens i sagen omhandlede figurer anses som gengivelser af ...'s figurer. Herefter og i øvrigt i henhold til de i dommen anførte grunde vil den være at stadfæste.«

Denne formulering synes at være umulig at udrydde. Fra domme i U 1973 kan anføres talrige eksempler på den fortsatte benyttelse:

»Herefter, og da det ikke mod hans benægtelse findes godtgjort ...«

»Herefter, og idet det ligeledes tiltrædes, at betingelserne for afkræftelse efter Konkurslovens § 20 i øvrigt er antaget at foreligge ...«

»Herefter, og idet der blandt andet under hensyn til den appellantens tilkommende pension ikke findes grundlag for at fastsætte erstatningen til et højere beløb end sket ved dommen ...«

»Herefter, og idet det på det foreliggende grundlag må antages, at indstævnte, der ikke ved udgiftsfordelingen har taget hensyn til grundenes arealer, på det tidspunkt har haft – eller straks har kunnet skaffe sig – alle til udgiftsfordelingen nødvendige oplysninger, findes den 5-årige forældelsesfrist at måtte løbe fra dette tidspunkt, hvorfor ...«

Om de fleste af de anførte eksempler må det siges, at sprogbrugen virker stærkt stødende på dem, der ikke har vænnet sig til en formulering, der afviger så stærkt fra talesproget. Det er svært at finde en virkelig rationel begrundelse for denne sprogbrug. Med lidt opfindsomhed og omhu kunne alle de nævnte eksempler være fremstillet på en sådan måde, at alle argumenter fik den plads, der tilkommer dem. Det er måske nok lettere først at beskrive et sæt betragtninger, som afgør sagen delvis, derefter sætte punktum og så ved hjælp af et enkelt ord – »herefter« – gentage alt det foregående og tage fat på en frisk med nye argumentationsled. Men det er en uhøflighed over for den, der skal læse og forstå afgørelsen, at man

ikke klart og enkelt redegør for alle afgørende betragtninger og klart tager stilling til, hvilken betydning de har for slutresultatet. De tilfældigt udplukkede eksempler kan med udbytte benyttes som udgangspunkt for en bedre formulering, idet man forsøger at beskrive tankegangen på almindeligt, men lige så klart og tydeligt dansk. Hvad der bør sættes i stedet for de anvendte formuleringer, giver sig næsten af sig selv. De enkelte argumentationsled kan angives i punkttummer, der følger efter hinanden. Konklusionen kan så indledes med vendinger som: »Som følge heraf«, »Herefter« eller »Af disse grunde«.

Som et særligt argument for i visse tilfælde at anvende den kritiserede formulering anfører *Trolle* i U 1962 B.293, at man før »herefter« kan anføre de positive grunde, der taler for resultatet, og at man derefter kan anføre de modgrunde, der ikke er tilstrækkelige til at ændre dette resultat. Naturligvis kan man vedtage at anvende konstruktionen på en sådan måde. Man kan blot ikke regne med, at denne vedtagelse vil blive fulgt almindeligt, endsiige forstået af alle læsere. Det er ikke lykkedes for koncipisterne, heller ikke i de seneste domme, at gennemføre denne metode konsekvent. Det eneste rationelle er at skrive umiddelbart, hvorledes det forholder sig. Man kan anføre de positive grunde, der taler for resultatet, derefter sætte punktum og til slut anføre, at en række andre grunde ikke kan anføres herimod. Så kan det forstås af enhver.

V. Modalverber (ville, skulle)

Som et levn fra fortiden har kancellistilen bevaret visse anvendelser af modal- og hjælpeverber. Baggrunden er, at man i latin havde en rigdom af verbalformer, som på nyere sprog kun kan gengives ved omskrivninger af forskellig art. I ældre kancellistil lagde man megen vægt på at bruge disse omskrivninger på en måde, der så godt som muligt svarede til de latinske verbalformer. I tale- og skriftsprog har man opgivet disse omskrivninger til fordel for de almindeligt anvendte verbalformer. I vor tid er der kun bevaret enkelte rester, som ingen – bortset fra sprogeksperter – forstår at bruge på rigtig måde. Alligevel forsøger juristerne sig stadig med at fastholde disse rudimenter, men undertiden med ringe held, set fra en grammatikers synspunkt, og i hvert fald med det resultat, at de af lægmanden føles som opstyltet sprogbrug, undertiden endda som let humoristiske.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 siger herom følgende:

»*Modalverber (mådeudsagnsord) i præteritum (datid), f eks skulle, bør kun anvendes, når det hypotetiske skal fremhæves. I stedet kan man bruge enten omvendt ordstilling eller ordene hvis eller dersom. Eksempler: overtræder den prøveløsladte vilkårene bør foretrækkes for: skulle den prøveløsladte overtræde vilkårene; hvis det bliver nødvendigt bør foretrækkes for: måtte det vise sig nødvendigt.*«

A. Vendingen »vil være at« er en fortsættelse af det latinske gerundiv (observandum est). Loven siger f eks, »at et eventuelt patent vil være at udfærdige som hemmeligt patent«. Meningen er jo blot, at patentet skal udfærdiges sådan. Et beløb, der pålægges ved dom »vil være at indbetale til Overformynderiet«. Et beløb, der ifølge en kontrakt skal betales senest en vis dag »vil være at betale til

kreditor«. For nutidsdanskere føles disse vendinger blot som seriøse udtryk for, at beløbet skal betales.

Denne forlængst afdøde verbalform fastholdes dog stadig i domssproget og virker nu som en anakronisme. U 1973 viser, at den bestemt ikke er udryddet:

- »Der vil være at lægge til grund ved sagens afgørelse«
- »Der vil være at give dom efter stemmeflertallet«
- »De tiltalte vil herefter være at straffe«
- ». . . . vil være at konfiskere efter«
- »De sagsøgte vil herefter have at betale til sagsøgeren«
- »Med hensyn til sagens omkostninger vil der være at forholde som nedenfor anført.«
- »Ved sagens afgørelse vil der allerede af denne grund være at se bort fra de af sagsøgerne påberåbte omstændigheder.«

Bag ved ønsket om at fastholde disse forældede udtryk ligger nok ønsket om, at dommen skal virke noget mere højtideligt. Og hvorfor i alverden må sproget ikke være højtideligt? spørger *H G Carlsen* i J 1971.396. Det må det selvfølgelig gerne, men det ubehagelige er, at sådanne vendinger nu virker pudsigt på almindelige mennesker. I næste generation, som ikke benytter udtrykket, vil det virke på samme måde selv på jurister, der er vant til at holde på gamle former.

Det vender sig sikkert i de fleste jurister, hvis man erstattede den traditionelle vending: »Tiltalte bør i denne sag for anklagemyndighedens tiltale fri at være« med »Tiltalte frifindes«. Men hvorfor egentlig ikke ændre?

Med den korte form er der sagt, hvad der skal siges. Tiltalte er sikkert lige lykkelig over frifindelsen. Og han vil dog ikke tro på, at frifindelsen er resultatet af nogle overvejelser, som ligger hinsides almindelig menneskelig vurdering og derfor bør serveres i en form, som ingen almindelige mennesker, men nok guddommelige væsener bruger. Det lykkedes dog at få fjernet den gamle slutning på domme: »At efterkommes under adfærd efter loven«, uden at der skete nogen skade ved det. Det er vel en selvfølge, at dommen skal efterkommes. Ligesom man fik fjernet »Intet stempelforbehold«, som i hvert fald var helt uforståelig for almindelige mennesker. Tilføjelsen kunne højst erindre dommeren om, at han skulle huske at påse, om der var ustemplede dokumenter i sagen, men da tilføjelsen stod i de faste koncepter, hjalp det nok ikke meget.

B. Vendingen »vidnet vil have gjort« bruges stadig af mange jurister, når man skal gengive et vidnes forklaring. Som angivet i Ordbog over Det danske Sprog, bd 26 sp 1585 bruges sådanne vendinger oprindeligt som udtryk for en fremsat (hævdet) mening eller påstand. Men i juridisk stil bruges vendingen i virkeligheden i flæng, hvad enten der er tale om en sådan påstand eller blot en simpel skildring af, hvad en part eller et vidne har oplevet.

Disse formuleringer er ofte blevet påtalt inden for juristers kredse, navnlig af *Hartvig Jacobsen* i U 1951 B.100, og de anvendes vel nu kun af den ældre generation. I lægeerklæringer ser man ofte ordet »angiveligt« benyttet for at dække over, at det fremførte alene er et referat af, hvad andre (»obs« f eks) har sagt. Denne formulering efterlader hos mange almindelige læsere – med rette eller urette – fornemmelsen af, at man må stille sig noget skeptisk med hensyn til rig-

tigheden.* Undertiden ser man endog ordet »angiveligt« brugt i forbindelse med »vil«-konstruktionen.

I svensk sprogbrug har man i udstrakt grad benyttet *konjunktiv* for dermed at angive, hvad der blot er referat af, hvad andre har sagt eller skrevet. Men denne metode virker forældet i forhold til almindelig sprogbrug, og den er ikke hensigtsmæssig, fordi man ikke herved tilstrækkelig klart adskiller referatet og den skrivendes egne refleksioner, jfr *Björn Kellin: Kan våra myndigheters språk moderniseras? 9–11, Erik Wellander i SvJT 1961.656–57.*

Om anvendelse af modalverber i svensk juridisk stil se *Sven Benson i SvJT 1963.499 f.*

C. Vendingen »*Skulle det ske*« er en reminiscens fra den latinsk-tyske brug af imperfektum eller pluskvamperfektum konjunktiv med »irreal« betydning (»irrealis«). Den bruges, når man fremsætter en betingelse, der strider mod en tidligere anført eller almindeligt antaget hypotese (Ordbog over det danske sprog, bd 19, sp 1139 (pkt 5.2)). Man opstiller f eks som den primære eller den simpleste hypotese, at den skrivende dør først, men skulle i modstrid med denne hypotese en anden dø først, så har man hermed forudsætningen for at anvende »skulle«-konstruktionen, som gengiver den ældre latinsk-tyske verbalform.

Det er altså vel forsvarligt – ud fra disse grammatiske hensyn – at anvende samme konstruktion ved omtale af kontraktsbrud, idet man forudsætter som den mest nærliggende løsning, at parterne overholder kontrakten. Man hensætter det – høfligst – som den rimeligste antagelse, at der ikke sker noget kontraktbrud.

Anvendt korrekt er der ikke grund til at afvise brugen af disse vendinger. Også i daglig tale træffer man dem. Men man bruger dem vist kun i tilfælde, hvor en vis mulighed virkelig er meget hypotetisk, eventuelt med stærk betoning på ordet »*skulle*«. Men i de juridiske dokumenter har anvendelsen af »skulle«-konstruktionen bredt sig, idet man ikke altid bekymrer sig om, hvad der er det sandsynligste eller det høfligste.

I testamenter må man fastslå, hvad der skal ske, når underskriveren afgår ved døden, og også andres dødsfald er kendsgerninger, som man må operere med: »Skulle nogen af mine efternævnte søskende være afdøet ved døden før mig og have efterladt sig livsarvinger, træder disse i den afdødes sted«. »Skulle nogen af mine søskende være død før mig uden at have efterladt sig livsarvinger, deles min forannævnte formue i stedet for i 9 dele i så mange lige store dele, som der lever søskende eller søskendes afkom af mig«. – »Skulle vi, når en af os afgår ved døden, ikke have børn eller andre livsarvinger, da skal den længstlevende være den førstafdødes universalarving og som sådan være berettiget til uden skifterettens mellemkomst at overtage hele den førstafdødes bo til fri rådighed«.

I kontrakter overvejer man den triste mulighed, at en part ikke opfylder sine forpligtelser, hvad man høfligst går ud fra, at han gør: »Skulle lejereren overtræde det således foreskrevne, eller skulle han flytte med møblerne til en anden bolig uden forud at underrette ejeren derom, eller skulle han ellers tilsidesætte sine

* Se også Ordbog over Det danske Sprog, bd 1, sp 596, hvorefter »angive« især benyttes om meddelelser eller oplysninger, der (i øjeblikket) unddrager sig kontrol.

forpligtelser, er ejeren i ethvert sådant tilfælde berettiget til straks uden opsigelse at fordrø lejeforholdet hævet«. – »Skulle mit bo komme under konkursbehandling, eller skulle jeg nogensinde udeblive over 8 dage med de skyldige afdrag eller renter, er hele gælden eller dens rest straks forfalden«. – »Skulle nogen af interessenterne dø«, »skulle nogen af os blive umyndiggjort«.

Hvis koncipisten behersker det grammatiske, kan man ikke indvende noget væsentligt mod formuleringen, som meget vel forstås af alle. Men faren ligger i, at koncipisten ikke altid gør det eller ikke har tid til de fornødne overvejelser. Undertiden ser man, at koncipisten foretrækker at indlede med »hvis«, »såfremt«, »ifald«, »dersom«. Men den omvendte ordstilling er fuldt tilstrækkelig til at markere, at det drejer sig om et hypotetisk forhold, jfr ovenfor § 18.I. om sprogbrugen på landskabslovenes tid. Nyere lovsprog viser da også, at man mere og mere slår ind på denne linie. »Ophæves en i henhold til § 2 truffet bestemmelse«, »Opnås der ikke anerkendelse af faderskabet«, »Er den fastsatte mindstekapital ikke tegnet senest på den konstituerende generalforsamling«, »Sker der ændring i selskabets vedtægter eller noget andet forhold«, »Sker forhøjelse af aktiekapitalen ved konvertering af gælden«, »Er lånene undergivet de før gældende lånevilkår«.

Om det tilsvarende spørgsmål i svensk juridisk stil se *Sven Benson* i SvJT 1963.504.

VI. Den upersonlige stil

Det er karakteristisk for den juridiske stil i modsætning til de fleste andre stilarter, at den er kølig, upersonlig og almen.

A. Selv om hvert dokument er affattet af en enkelt person eller nogle enkelte personer, fremtræder det *ikke* alene som en udtalelse fra koncipisten. For loves vedkommende er dette indlysende. Formelt fremtræder de som givet af konge og folketing i forening, men i realiteten er de produkter af samarbejde mellem politikere og tjenestemænd og bygger ofte på sagkyndiges forarbejder, jfr § 19.II. Den personlige form er altså udelukket. Det er noget specielt, at *dronningen*, når hun udfærdiger anordninger eller bekendtgør en lov, benytter 1. person, og det i flertal: »Vi Margrethe den Anden, af Guds Nåde Danmarks Dronning«. Ministrene og deres tjenestemænd udtaler sig upersonligt på ministeriets vegne. Heri ligger den realitet, at den administrative udtalelse ikke blot er udtryk for koncipistens personlige mening, men udslag af den opfattelse, der har dannet sig i vedkommende ministerium. Generationer har nedfældet deres visdom i tidligere afgørelser, og disse virker ind på den foreliggende. For så vidt er den upersonlige form vel motiveret. Det kan derfor ikke anbefales, at man i almindelige ministerielle skrivelser benytter jegformen, og man bør ikke slutte »Med venlig hilsen«. Denne slutning er i hvert fald ikke den naturlige afslutning på skrivelser, som er ubehagelige for modtageren; den vil måske endda undertiden føles noget ironisk. Det bliver da vanskeligt at sondre mellem skrivelser, der skal udstyres med venlig hilsen, og sådanne, hvor det er så som så med venligheden. Noget helt andet er,

at en personlig skrivelse fra en minister eller en tjenestemand naturligt bør afsluttes med de almindelige høflighedsfraser. I disse tilfælde er skrivelsen netop udtryk for den skrivendes personlige mening.

Stoud.6 udtalte i sin tid: »Det er en stor Feil i Embedsskrivt at vække Lidenskaberne. Som der ikke er strøed mange Roser på Embedsvejen, saa maa ogsaa meget sparsomt strøes Roser paa Embedsstilen.«

Erik Hansen.24 ff fremhæver betydningen af, at man ikke bruger den upersonlige stil, hvis en bestemt person i realiteten er den, der udtrykker sin mening. Dette er netop sagen.

Retsafgørelser er ligeledes udtryk for en mening, som har rod i hele retssystemet, og det vil derfor føles naturligt, at man i dommen benytter det upersonlige udtryk: »Retten antager«. Noget andet gælder i de tilfælde, hvor dommerne optræder hver for sig, altså i dissenser. I dem må dommeren naturligvis udtale sig i 1. person. Men netop herved får man en modsætning frem mellem de skriftlige udtalelser, som er udtryk for rettens mening i almindelighed, og de bemærkninger, som alene står for en enkelt eller nogle enkelte dommers regning.

Den upersonlige form kan navnlig opnås på en af tre forskellige måder. Enten lader man udtalelsen komme fra *institutionen* (Ministeriet, Direktoratet, Universitetet, Fakultetet – af mærkelige grunde ynder man dog ikke at omtale sig som Kontoret), eller udtalelsen fremsættes af »*man*«, eller skrivelsen affattes i *passivformer*, jfr *Ulla Albeck: Dansk Stilistik 1963.58*. Alle former er vel principielt lige acceptable, og ved at veksle mellem de forskellige metoder kan der opnås en passende variation.

Nogle ofte anvendte *passivformer* fremgår af eksempler som: »Appellanterne findes at være ansvarlige«, »Der findes at foreligge afsætning«, »Det kan ikke antages«, se ovenfor i § 18.II.F.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 indeholder følgende om de såkaldte *passivformer*:

»Når det handlende led er nævnt i sætningen, bør aktivformen normalt foretrækkes. Eksempel: *ministeren kan pålægge tjenestemænd at bør foretrækkes for: det kan af ministeren pålægges tjenestemænd at*«.

Medens disse stereotype *passivformer* blot kan betegnes som uheldige og unødvendige, er der andre, som ligefrem klirrer ilde. Dette gælder bl a formen »Der må gås ud fra«: »Idet der således må gås ud fra, at det skyldes postvæsenets forhold, at forsendelsen først kom frem d, findes appellanten ikke i anledning af forsinkelsen at kunne kræve resthovedstolen betalt«. »Efter alt foreliggende må der gås ud fra, at ejerne af ikke blot har villet sikre sig færdselsret over de på det solgte areal udlagte veje, men også har ønsket at blive friholdt for deltagelse i udgifterne til vejenes vedligeholdelse«. I de foregående afsnit er nævnt flere eksempler på, at man bruger vendingen: »Når henses til«, og den går ustandselig igen i domssproget. Det samme gælder »Erstatningen (straffen) findes at kunne fastsættes til«. Med denne formulering vil man vel udtrykke, at fastsættelsen beror på et skøn, og at fastsættelsen er en hel del usikker. At der består en sådan usikkerhed, er alle vel klar over. Formuleringen gør det hverken

værre eller bedre. Måske klinger igen den gamle vending, at retten »finder for ret«, at der skal gælde det og det. Baggrunden for denne udtalelse er vel igen en forestilling om, at man på en eller anden mystisk måde henter retsafgørelsen ned fra et i det blå eksisterende retssystem.

I de almindelige fremstillinger om skriftlig form fremhæves, at der kan opstå tvetydigheder ved at gentage ord med nyt indhold, og at dette særlig let hænder med ordet »man«, jfr *Rehling*.53–54, 134. Følgende formulering er altså ikke vellykket: »Man anser det for rettest, at man først retter henvendelse til vedkommende politimester.«

Undertiden kan en udeladelse af »den agerende« give anledning til misforståelser, se herom *Zahle* i J 1973.309–310.

Der er blevet rettet kritik, navnlig i Norge, mod at bruge de upersonlige former. Det virker »hyggeligere« at sige »jeg« og »vi«, Søkelyset mot språkformen.²² se også kritikken af at bruge »man« hos *Wellander*.19, *Björnsson*.148, jfr 157 om at undgå den personlige form i kundgørelser, love m v.

B. Kancellistilen bliver også upersonlig, fordi man i vid udstrækning undgår at omtale personer ved deres *egennavne*. Man bruger forskellige »rollebetegnelser«: »andrageren«, »ansøgeren«, »sagsøger«, »sagsøgte«, »appellanten«, »appelindstævnte«, »kærende«, »indkærede«, »rekvirenten«, »rekvisitus« (»rekvisita«), »testator« (»testatrix«), »låntageren«, »kautionsisten«, »forsikringstageren«, »sikrede« o s v.

Det har altid vakt en vis munterhed, når man – navnlig i politirapporter – lader »komparenten« (person, som »komparerer«, d v s indfinder sig, f eks for politiet) eller »komparentinden« udtale sig, se *Kaj Bom*.71, eventuelt endog lader dem »fremstå«, tilmed hvis de er sengeliggende. Det må også indrømmes, at den stadige brug af ord som »sagsøger«, »sagsøgte«, »appellanten« og »indstævnte« virker noget forstyrrende. Men det er vanskeligt at undgå, og det er måske også praktisk at bruge disse ord i stedet for at bruge navn. Det ses undertiden, at koncipisten løber sur i betegnelserne og forveksler »sagsøger« og »sagsøgte«, men en brug af navne – særlig, hvis der er mange »...sen«-navne – vil føre til endnu større forvirring. Anvendelsen af disse »procesbetegnelser« kan nu motiveres med den rent praktiske betragtning, at koncipisten ikke behøver at bekymre sig om de personnavne, som optræder i sagen. Noget andet er, at man også her burde kunne tillade sig en vis frihed, og navnlig bruge personlige pronominer, hvor enhver misforståelse er udelukket. Samtidig kunne man henstille til lægerne at undgå brugen af udtrykket »observanden« eller »obs« i alle deres erklæringer.

VII. Gentagelser og variationer

Det er et almindeligt stilprincip, at man så vidt muligt ikke bruger samme ord flere gange i træk, jfr *Rehling*.39–40, 71, *Ulla Albeck*: Dansk Stilistik, 1963.173 f. Der må være en passende afstand, før man kan bruge det samme ord igen. Dette princip, som tilstræber vellyd i sprogbrugen, gælder principielt også den juridiske

stil. Men netop på dette område optræder et modhensyn. Hvis det drejer sig om juridiske begreber, kan man fristes til at tro, at synonymer hver betegner sin nuance af begrebet, se *B Wedberg*: Lagstil, 1928.16 ff, *Wellander* i SvJT 1966.286–88. Dette særlige hensyn må tillægges betydelig vægt. Men hvor det drejer sig om ord uden speciel juridisk betydning, må man variere: »nævnte«, »anførte«, »omtalte«, »omhandlede«, »fastsatte«, – »regel«, »bestemmelse«, »forskrift«.

Men princippet om variation fører længere endnu. Det er gentagne gange fremhævet i det foregående, at visse vendinger vel hver for sig kan betragtes som acceptable, men virker irriterende og trættende, når man uafledigt bruger dem i retlige dokumenter. Også i denne retning kan man ønske variation. Det samme gælder om sætningernes længde, som bør variere. »Lapidarstilen«, »telegramstilen« virker besværlig og irriterende, jfr *Björnsson*.143, 197. På den anden side kan det ikke være meningen, at den kølige og nøgterne stil i retlige dokumenter skal brydes derved, at man pludselig henfalder til jargon og slang. I denne retning må der tværtimod snarere tilstræbes en vis ensartethed.

Man har fremhævet, at læsning af et retsdokument ikke må komme til at ligne vandring i en engelsk park, »hvor man uden noget forud fastsat mål føres frem på slingrende veje gennem duftende blomster for at blive beredt nye overraskelser ved hvert trin«, *Louis de Geer*: Om den juridiska stilen, 1853.6.

VIII. Terminologi

A. Fremmedord

Juristen må nødvendigvis bruge fagudtryk, som har fået en speciel betydning. Undertiden benyttes et fremmedord, som ikke forstås af almindelige læsere, undertiden har et ganske almindeligt nationalt ord fået en speciel betydning, som fagligt ligger nogenlunde fast. Hvis der ikke findes en dansk betegnelse, kan der ikke indvendes noget imod, at juristen benytter sig af et fremmed ord, som dækker. Juristen er ikke bedre stillet end botanikeren, der skal omtale en blomst, som ikke har noget dansk navn, og lægen, der skriver om en sygdom, som ikke kendes i det danske sprog. Der vindes normalt ikke meget ved en oversættelse til dansk. Hvis juristen vil omtale eksstinktiv erhvervelse, siger det ikke den almindelige læser noget, men det hjælper ham ikke, om man oversætter det til »udslukkende erhvervelse«.

Om fremmedord kan man vel kun opstille den hovedregel, at de bør undgås, hvis et dækkende hjemligt ord findes, jfr således justitsministeriets vejledning af 15/10 1969, der som eksempler nævner »irrelevant« i stedet for »uvæsentlig«, »uden betydning«, og »obligatorisk« i stedet for »tvungen« og »fakultativ« i stedet for »frivillig«, »valgfri«. Men fremmedord kan være så indarbejdede i sproget, at det er fuldt forsvarligt at anvende dem i juridiske dokumenter. Der må imidlertid tages et rimeligt hensyn til, hvem der er adressat. Er modtageren en offentlig myndighed, må man kunne tillade sig at anvende fremmedord i større udstrækning, end hvis dokumentet er stilet til privatpersoner. Man må også kunne tage rimelige

hensyn til ønsket om at variere udtryk. I det foregående er der for f eks vekslet mellem »adressat« og »modtager«. I en juridisk afhandling er det praktisk at tale om »culpa«, men det er naturligvis uheldigt at bruge denne vending i love, bekendtgørelser, breve fra administrationen og i retsafgørelser, og dette sker da vist også kun meget sjældent. I tidl udgaver af dette værk brugtes – i overensstemmelse med sprogksperternes terminologi – udtrykket »adverbialer«, som umiddelbart kunne forstås af sprogfolk, men ikke af andre. Dette er ændret. Derimod må man gå ud fra, at udtrykket »participium« forstås lige så godt som »tillægsmåde«, »infinitiv« lige så godt som »navnemåde«. Der er ingen grund til at følge opfattelser, der omtrent for enhver pris vil forlange, at man bruger nationale udtryk. Det er velbegrundet, at man i selve den danske Grundlov lægger større vægt på et purt dansk sprog, end hvis det f eks drejer sig om en skrivelse fra et ministerium. I Grundloven af 1849 fik man ordet »finanslov« i stedet for »budget«, »forretningsorden« i stedet for »regulativ«, »flertal« i stedet for »pluralitet«, »andragende i stedet for »petition«, og disse udtryk er faktisk blevet accepteret i almindelig sprogbrug. Derimod har man ikke haft succes, når man skrev, at Folketinget »sættes« i stedet for, at det »konstitueres«, og når man i 1915 indførte »årpenge« i stedet for »apanage«, se herom i det hele *Sven Clausen* i *Juridisk Forenings Årbog 1940/41*.19–21. Når samme forfatter går stærkt ind for anvendelsen af nordiske fællesord og opstiller lister over ord, som er forsvundet i dansk, men lever i svensk og er genoptaget i norsk, se *Årbogen*.26–48, må man vist sige fra. I hvert fald er det ikke ønskeligt, at lovgivningen griber så stærkt ind for at lede sprogudviklingen i bestemte baner. Noget andet er, at man under nordiske forhandlinger om reformer i lovgivningen tænker på den fællesnordiske sprogbrug. Man er således under de nordiske forhandlinger blevet enige om at anvende udtrykket »ophavsret« og »ophavsmand« eller dertil svarende udtryk for at dække retten til litterære og kunstneriske frembringelser og deres ophavsmænd. Selv om den nyere lovgivning herom ikke udelukker, at man kan tale om »ophavsret« og »ophavsmænd« på andre områder, vil lovgivningen nok medføre, at udtrykkene i praksis begrænses til forfatter- og kunstnerretten, se *Torben Lund: Ophavsret*, 1961.43.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 fremhæver navnlig, at tekniske ord og udtryk, d v s ord og udtryk, som er udviklet og overvejende anvendes inden for en snævrere fagkreds, ikke uden nærmere forklaring bør bruges i love, der henvender sig til en større kreds. Eksempel: *policedag* (den dag, da policen blev oprettet; dagen for policens oprettelse).

B. Lange ord

Der advares ofte mod at bruge lange ord. Der kan herom navnlig henvises til, hvad der i II.E. er anført om beregning af det såkaldte »lix«, hvor der navnlig lægges vægt på, om ordet er på over 6 bogstaver, hvilket efter undersøgelser giver anledning til visse vanskeligheder ved læsbarheden.

Også i justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 advares mod at bruge lange ord. Man nævner som eksempler »byggemodningsforanstaltninger« og »valgrets-

fortabelse«, idet der henvises til, at sådanne ord normalt kan omskrives til flere ord: foranstaltninger til byggemodning, grund til fortabelse af valgret. I Amerika har man frarådet at bruge mere end 147 stavelser pr 100 ord i gennemsnit, og den norske fremstilling: Søkelyset mot språkformen.¹⁹ finder en sætning med 65 stavelser fordelt på 21 ord for tung.

Det drejer sig om et rent teknisk problem. Det volder vanskeligheder for læserens øjne at klare de meget lange ord. Der er ingen grund til at medvirke til disse vanskeligheder, hvis der er en mulighed for at undgå dem. Men det kræver omtanke ved formuleringen.

Man taler undertiden om »bændelormsmetoden«, *Erik Hansen*.⁶² ff, idet de lange ord kan opstå ved, at der føjes led til led i en uendelig række for at indkredse betydningen: oplysninger, bogholderioplysninger, lønbogholderioplysninger, feriebogholderioplysninger, sommerferiebogholderioplysninger o s v. Fra barndommen mindes man det dejlige udtryk for en vordende organisationsperson: »sporvognsskinneskridtskrabersangforeningsbestyrelsesmedlem«.

Fingerzeige.¹¹ nævner som et afskrækkende eksempel på et langt ord: »Eheunbedenklichkeitsbescheinigung«.

C. Danske ord i speciel betydning

Der opstår for almindelige læsere et vanskeligt problem, når man bruger jævne danske ord i en *speciel betydning*. »Uagtksomhed«, »forsæt« og »hensigt« har en nogenlunde fast betydning i juridisk sprogbrug, som ikke kan forudsættes almindeligt bekendt. Alligevel bliver man nødt til at anvende disse udtryk i det juridiske sprog og da i den specielle betydning, som juristerne har fastlagt. Er der nogen væsentlig tvivl om betydningen, vil det naturligvis være hensigtsmæssigt, om man i loven eller kontrakten kan fastlægge denne betydning nærmere.

Ordene »antages« og »anses« benyttes i domme med forskellig betydning, men forskellene fastholdes dog ikke konsekvent. Ordet »antages« skal udtrykke, at visse faktiske omstændigheder efter rettens mening har foreligget, medens ordet »anses« skal udtrykke, at retten på grundlag af faktiske omstændigheder har udøvet et (retligt) skøn.

Mange udtryk bruges af jurister i speciel betydning, jfr *Tamm* i J 1963.479 (der som eksempel nævner forskellen mellem »uanset om det antages, at . . .« og »selv om det antages, at . . .«). Dette kan som anført være rigtigt og nødvendigt, forudsat at den juridiske tradition ligger fast, men netop det nævnte eksempel viser, hvor farligt det kan være, når kun skribenter og læsere med meget sikker sprogforneelse kan se forskellen. Sådanne distinktioner bør i hvert fald undgås, hvis afgørelsen er rettet til almindelige mennesker, der ikke kan forudsættes at have forståelse heraf. Se også *Wellander* i SvJT 1966.257 om anvendelsen af udtryk som »bestrida« og »övertyga«, *Holmgaard* i Samrådet 1965.136 om vendingen »ses ikke at . . .«.

D. Abstrakte udtryk

Man har ofte advaret imod at benytte unødvendige abstraktioner, Søkelyset mot språkformen.¹⁰ *Wellander*.²⁵

Det må imidlertid erkendes, at abstraktioner er særlig nødvendige i juridiske dokumenter. Hvis man giver generelle regler eller udtaler sig om omfattende retsætninger, er der ingen vej uden om den abstrakte form. I gamle love nøjedes man

ofte med at udtale sig om meget konkret foreliggende spørgsmål og overlod til retsanvendelsen at udstrække sætningen ved hjælp af analogier. Nu anses det for rigtigt, at sætningen formuleres, således at den i hvert fald i hovedsagen passer på alle de tilfælde, som kan tænkes at skulle ind under reglen. Alligevel kan man foretage en vis konkretisering ved at fremhæve nogle konkrete tilfælde og derpå i en efterfølgende generel form angive, at sætningen har en generel karakter. Man forstår undertiden bedre det abstrakte udtryk, hvis man først leder tanken ind på de rigtige baner ved at nævne nogle praktisk forekommende eksempler.

Da der kan opstilles en række fælles regler for alle præstationer, hvadenten præstationen er penge, varer, arbejdsydelser eller andet, er der trang til at bruge et verbum, som omfatter alle former for præstationer. Man har da valgt udtrykket »erlægge«. Det dækker ikke blot betaling af penge, men også levering af varer, ja, vel egentlig også udførelse af arbejde o s v. I obligationsretten har man derfor – måske særligt i nyere tid – bevidst brugt udtrykket »erlægge« for dermed at indbefatte en række forskellige situationer, som juridisk skal behandles ens eller dog i hovedsagen ens. I konsekvens heraf bruger man verbalsubstantivet »erlæggelse«, og da det negative fænomen er det juridisk set mest interessante, får man også brug for udtrykket »ikke-erlæggelse«. Om alt dette kan man sige, at de almindelige verber – »betale«, »levere« o s v – i mange tilfælde er fuldt tilfredsstillende, nemlig hvis man ikke har brug for at benytte overbegrebet. Men skal dette benyttes, tvinges man til at bruge et noget kunstigt ord, og det må læseren da finde sig i.

Dette er et velkendt fænomen; meteorologer bruger ordet »nedbør« for at dække over underbegreber som »regn«, »hagl«, »sne«, »slud«, postfolk taler om »for-sendelse«, jernbanefolk om »rejsehjemmel« og juristerne bruger udtryk som »afkom«, der omfatter børn, børnebørn o s v. Man skriver »køretøj« for – som det siges i Færdselsloven – at dække over »enhver indretning, som kan køre på vej uden skinner, hvadenten den er forsynet med hjul, bælter, valser, meder eller andet«. Et »motordrevet køretøj« er »ethvert køretøj, der er forsynet med motor som drivkraft«, et »motorkøretøj« er »motordrevet køretøj, der hovedsagelig er indrettet til selvstændigt at benyttes til person- eller godsbefordring eller som, såfremt det er indrettet til andet formål, er konstrueret til eller uden væsentlig konstruktiv forandring kan ændres til en hastighed af over 30 km i timen«. »Motor-køretøjer« inddeles i »motorvogne« og »motorcykler«. »Cykel« er et overbegreb, som omfatter dels »motorcykel«, dels almindelig cykel, men nu også »cykel med hjælpemotor«, som anses som cykel, hvis motoren ikke kan »fremdrive« cyklen med større hastighed end 30 km i timen ad vandret vej (man har altså også haft tanke for hastighedsforøgelse ned ad bakker). Udtryk som »biler« og selvfølgelig også folkelige udtryk som »knallerter« er bandlyste. Det virkede derfor helt chokerende, da man i 1960 fik en bekendtgørelse om »Statens biltilsyn«. For at kæde denne institution med det folkelige navn sammen med de højtidelige vendinger i den øvrige lovgivning har man måttet udtale, at biltilsynet fører tilsyn med de motorsagkyndiges arbejde med syn af »motordrevne køretøjer«.

I Færdselsloven taler man ikke om kørsel i »beruset tilstand« (endsige om, at

føreren var »fuld«). Frakendelse af »føreret« (man siger ikke »kørekort«) skal ske, hvis føreren »på grund af nydelse af spiritus ikke har været i stand til at føre motorkøretøjet på fuldt betryggende måde«. Denne udtryksmåde virker nok kunstig, men den dækker over nogle retsmedicinske realiteter, som skal udtrykkes præcist. Derfor er formuleringen rigtig.

Men ét er, hvad det kan være nødvendigt at sige i en almindelig retsforskrift for at sikre sig fuldstændig nøjagtighed. Noget andet er, hvad der bør siges, når det drejer sig om en afhøring ved politiet eller i retten. Man spørger ikke, om passageren havde »rejsehjemmel«, men om han havde »billet«. – Har der specielt været spørgsmål om abonnementskort e l, så kan man spørge herom. Det samme gælder i øvrigt også formuleringen i et anklageskrift.

Om anvendelse af definitioner i love se ovenfor i § 2.I.B.

E. Gammeldags og højtidelige udtryk

Der vil naturligt være en tendens til at fastholde udtryk, som er blevet forældede eller dog i daglig sprogbrug har fået en seriøs betydning. Det juridiske sprog bliver herved forsiret med en række højtidelige vendinger.

I kontrakter får man ikke et beløb udbetalt, man »erholder« beløbet, man »erholder« fri bolig og ret til at benytte »en tilliggende havelod«, i testamenter »erholder« arvingerne forskellige beløb, i ægtepagter »erholder« man som særeve indbo eller forretning, i ansøgninger til myndigheder anfører man, at man ikke tidligere har »erholdt« navneforandring ved øvrighedsbevis. I alle disse tilfælde kan man i hvert fald uden skade benytte simple verber.

I en kvittering »tilstår« man at have modtaget beløbet. At det juridisk kan være nødvendigt at fastslå, om en kvittering er en »saldokvittering« eller en »à conto-kvittering« er derimod en anden sag. I ansøgninger til administrationen »anholder« man om at opnå en bevilling. Det lyder nu som en henvendelse til en myndighed, der står højt hævet over det almindelige folk, uanset at henvendelsen måske kun ses af en underordnet kontorist. Andre føler sig måske hensat til en frierscene. Høflighed er en god ting, men udtrykket virker, som om man ikke har sans for proportioner, hvis det, der søges om, er noget, der tillades ganske kurant efter bestemte retningslinier.

Medens ord som »ihvorvel«, »omendskønt«, »såsom«, »bemeldte«, »oftnævnte«, »tjenstlig«, »tjenstligst« er gået af mode, også i retlige dokumenter, og vendingen »Man undlader ikke at meddele« ligeledes er forsvundet, ser man stadig anvendt udtryk som »ej«, »ej heller«, »i så henseende«, skønt de ikke bruges i dagligt sprog: »I henhold til de i dommen i så henseende anførte grunde tiltrædes det, at forældremyndigheden er tillagt indstævnte«. »Idet de i sagen omhandlede erklæringer efter det af anklagemyndigheden i så henseende anførte må anses afgivet til brug i retsforhold, der vedkommer det offentlige må tiltalte anses skyldig«. Det er vel uden videre indlysende, at det kun kan være de grunde, der er anført til støtte for resultatet, som man tiltræder. Man behøver altså ikke forbeholdet »i så henseende«. Hvis der er grunde, som man ikke kan

tiltræde, må man hellere sige det lige ud. Den meget anvendte formulering: »Direktoratets skr af 11/1 1974 er sålydende« virker også gammeldags. Man kan lige så godt sige, at skrivelsen (brevet) »lyder således«.

Enkelte ellers forældede udtryk er så velkendte og så mundrette, at der ikke er nogen grund til at bekriige dem. Domskonklusionerne kan meget vel indledes med de pompøse ord: »Thi kendes for ret«, selv om næppe mange ved, at »thi« betyder »derfor«, eller ser forbindelsen mellem »at kende« og »at frikende«. »Thi eragtes« kniber det mere med, »eragtes« kendes ikke i alm nudansk. »Bestemmes« går i hvert fald bedre. Når den domfældte i domskonklusioner stadig ofte »anses« med fængsel i et vist tidsrum, virker det måske på nogle ukyndige som ironi. Særlig »anset« bliver domfældte jo ikke af den grund. Ovenfor i § 15.I.A. foretrækkes da også at bruge formen: »N N straffes med fængsel i . . .«, men med reverens for sædvanen slipper den gamle form med i parentes i præmisserne.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 advarer mod anvendelsen af en række gammeldags og højtidelige udtryk. Som eksempler nævnes: *erholde* (få), *andragende* (ansøgning), *begæring* (anmodning), *besværing* (klage), *erlægge* og *udrede* (betale), *fornevnte* og *bemeldte* (ovennævnte), *omhandlede* (kan ofte erstattes af: nævnte), *hvorhos* og *derhos* (ligesom, ligeledes, samtidig eller anden omskrivning), *nærværende lov* (kan ofte erstattes af: loven eller denne lov), *angående* og *vedrørende* (om), *vil være at* (skal), *er pligtig at* (skal), *er bemyndiget til at* (kan), *tilstille* (sende til), *samtlig* (alle).

Erik Hansen nævner 28 f på tilsvarende måde en række ord, som er gledet ud af daglig tale: »angående« i stedet for »om«, »dersom«, »såfremt« i stedet for »hvis«, »finde sted« i stedet for »ske«, »indeværende« i stedet for »dette«, »nærværende« i stedet for »denne«, »tilstille« i stedet for »sende«, »vedrørende« i stedet for »om«.

I svensk diskussion har man berørt, om »icke« skal erstattes med »inte« og »ej«, »blott« og »endast« med »bara«, »erhålla« og »bekomma« med »få« etc, og det fremhæves, at disse former må kunne veksle med hinanden, jfr *Björn Kjellin*: Kan våra myndigheters språk moderniseras? 11–12, *Wellander* i SvJT 1961.654, *samme* i SvJT 1966.273, 282, *Sven Benson* i SvJT 1963.505. Nu er »icke« og »ej« forsvundet til fordel for »inte«, se *Wellander* i SvJT 1967.619.

Som en særlig gruppe af tilfælde må man fremhæve dem, hvor man bruger et gammelt udtryk, uanset at der findes et noget nyere, som forstås almindeligt. Man behøver ikke at tale om »håndfået pant«, når man har ordet »håndpant«. Lægfolk kan endda få indtrykket af, at man med »håndfået pant« sigter til en særlig variant af håndpant. Det udtales i kontrakter, at en person »kan fordre sig indsat i besiddelsen ved fogdens foranstaltning uden lovmål og dom«, skønt det ville lette forståelsen, om man blot sagde, at man kan fordre sig indsat i besiddelsen ved en umiddelbar fogedforretning. Lægfolk forstår måske ikke fuldt ud, hvad der ligger i, at det er en »umiddelbar« fogedforretning, og Retsplejeloven kender heller ikke udtrykket. Den taler om en fogedforretning, »uden at sædvanligt eksekutionsgrundlag er til stede«. Men den almindelige juridiske litteratur har efterhånden dannet udtrykket »umiddelbar fogedforretning«, og dette udtryk har en ganske præcis betydning.

Værre er det dog med forældede og ikke helt klare udtryk, som med lethed kunne have været omskrevet, så alle kunne forstå dem. Det siges f eks i et skøde,

at køberen har ret til at hæve forsikringssummen »dog uden præjudice for pant-haverne«. Meningen må være noget i retning af, at panthavernes retsstilling ikke på denne måde forringes. Men hvis tanken helt præcis er, at forsikringssummen ikke kan udbetales »uden panthavernes samtykke«, så burde det siges lige ud. I nyere autoriserede lejekontrakter har man fjernet udtrykket: »uden præjudice for«, se Juridisk Formularbog, 1971.256. Undertiden har man endog indtryk af, at koncipisten ikke selv ved, hvad han taler om. Når det siges i en fuldmagt til at inddrive fordringer, at dette kan ske »ved alle judicielle og ekstrajudicielle midler«, må det vel i hvert fald være underforstået, at man kun kan benytte lovlige midler. Men koncipisten tager ikke stilling til, hvilke midler der er lovlige.

I ældre kontrakter finder man en konstruktion, som har holdt sig længe i handelssproget: inversion efter »og«, jfr *Ulla Albeck: Dansk Stilistik*, 1963.238. Nu er den vist forladt i juridisk stil, men selv i nye formularbøger lever den endnu: »Det hidtil mellem os bestående formuefællesskab ophæves, og skal herefter alt, hvad enhver af os fremtidig erhverver, være sig, være dens særlige ejendom og udelukkende rådighed undergivet, som har erhvervet det«. Man kan i stedet sætte punktum efter den første sætning og derpå fortsætte: »Herefter skal alt«.

Vi har forlængst afskaffet verbernes flertalsformer, men først i de senere år er man begyndt at afskaffe dem i svensk kancellistil, uanset at de er forsvundet i talesproget. Men kampen går videre, jfr *Sven Benson* i SvJT 1963.505 f og *Bjørn Kjellin: Kan våra myndigheters språk moderniseras?*, der .5 slutter: »Och struntprat förblir struntprat i alla stilarter, även med verben i pluralis«.

F. Moderne og uhøjtidelige udtryk

Selv om man må tage afstand fra en for udstrakt anvendelse af højtidelige, særlig ældre ord, må man på den anden side advare imod uden videre at acceptere udtryk, som indtil videre nærmest må betegnes som slang. Det, der støder, er vel egentlig, at slang-udtryk virker uægte, når de sættes ind i en nøgtern, juridisk fremstilling. Man tror ikke rigtig på, at lovgiveren eller retsudøveren selv bruger disse ord i sin tale. Der må gå et vist stykke tid, før ord, der er begyndt som slang, er blevet så almindeligt accepteret, at de virker naturlige i et juridisk dokument. Noget andet er, at man ved referat af en forklaring i retten ofte må benytte netop de vendinger, som parten eller vidnet har brugt. Det bliver da en fornemmelsessag, om man vil referere med benyttelse af anførselstegn eller uden. Hvis en person er blevet ført bag lyset, og dette er blevet forklaret af et vidne, vil man f. eks. referere vidnets udtalelse om, at noget var »fup«, »gas« eller »dobbeltstrøm«, altså med anførselstegn, jfr om svensk praksis *Wellander.27, samme* i SvJT 1966.280–81. Men hvis vidnets ordvalg stemmer med almindelig sprogbrug, er anførselstegnene ikke på plads, medmindre man af særlige grunde netop vil understrege de ord, som parten eller vidnet har brugt. En speciel advarsel må fremsættes over for tendensen til at anvende modeord i tide og utide, jfr også *Rehling.62–63* om »de halvdøde metaforer«. Søkelyset mod språkformen.³⁰ advarer mod plagsomme udtryk som »front« (is-, silke-, skole-, sprog- og endog

fredsfronten), »mørklægge« (»det passerede er mørklagt af myndighederne«), »målsætning«, »problem«, (»problemstilling«, »problematik«) (se om disse udtryk *Wellander.38–39*), »være på bølgelængde«. Verber som »skabe«, »tilgodese«, »indebære« hærger lige meget i dansk og svensk kancellistil, *Wellander.74–75*. Man kan beklage, at disse udtryk »er kommet ind i billedet«, en anden af nutidens fraser.

G. Overflødige ord

I næsten alle kategorier af juridiske dokumenter, kontrakter, domme og forvaltningsakter finder man indgangsordene: »Det bemærkes, at« (eventuelt »hvorved bemærkes, at«, se ovenfor i § 18.IV. Når man befinder sig i en lang række af bemærkninger, kan denne indledning ikke være nødvendig. Men man synes måske, at selve bemærkningen: »NN var 34 år gl, da ulykken skete« er for kort og nøgen. Den skal kædes sammen med alt andet, og den skal virke lidt mere pompøs: »Det bemærkes, at NN, da ulykken skete, var 34 år gl«.

På tilsvarende måde finder man i domme og meddelelser fra myndigheder vendingen: »På anledning« eller »på given anledning«. Man vil måske i offentlige meddelelser hermed understrege, at man ikke udsender meddelelsen, uden at der har været motivering herfor. Men det kan man vel altid gå ud fra, at der har været, og hvad enten der nu har været en anledning eller ej, bliver det vedkommende myndigheds egen sag. I domme kan man midt i en partsforklaring finde det samme udtryk: »På anledning oplyser han, at han har hævet de forfaldne kuponer, der medfulgte obligationen, da han erhvervede den«. Her betyder »på anledning« vel nærmest, at han er blevet spurgt herom. Men hele forklaringen er jo fremkommet ved en udspørgen, så det kan ikke være nødvendigt at fremhæve dette specielt ved disse dele af forklaringen.

I matrikeldirektoratets standardformuleringer, jfr ovenfor i § 18.I., har man helt strøget vendingen. Efter sagsfremstillingen indledes nu med: »Ministeriet skal herefter meddele Ministeriet kan derfor ikke tillade«.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 har fremhævet en del ord og udtryk, som i sammenhængen er overflødige og derfor bør undgås. Der nævnes vendinger som: *det bemærkes*, *det tilføjes* og ordene: *pågældende* og *vedkommende*. Er de sidstnævnte ord ikke overflødige, vil de ofte med fordel kunne erstattes af et mere præcist ord eller udtryk, siges det.

Man ser ofte anvendt udtryk, som givet er helt overflødige, men som formentlig har til formål at give en passende afslutning på et brev eller en retsafgørelse. Man har kritiseret formuleringen: »Hvilket herved meddeles til efterretning, iagttagelse og videre fornøden foranstaltning«. Det anses for overflødigt at sende en besked og yderligere oplyse, at man ikke skal blæse den et stykke, siger *Kaj Bom.70*. Så galt er det nu ikke. Der er trods alt en mening med formuleringer af denne art. Skriver man: »Hvilket herved meddeles«, eller »Hvilket herved meddeles til efterretning«, ved modtageren – hvis det er en myndighed – at han ikke skal foretage sig andet end at konstatere afgørelsen. Hvis meddelelsen derimod sker til iagttagelse eller videre fornøden foranstaltning, er dette

udtryk for, at myndigheden skal foretage sig noget for at få afgørelsen omsat i realiteter. Meddelelsen kan også ske til »videre bekendtgørelse«, idet den myndighed, der har truffet afgørelsen, ikke selv vil meddele afgørelsen til de interesserede parter (hvilket i øvrigt er en uting). – Disse finesser, som ikke opfattes af ikke-jurister, og måske heller ikke altid af de modtagende myndigheder (og åbenbart heller ikke altid af sprogkyndige), kunne man vel komme ud over. Hvis man blot vil meddele afgørelsen, behøver man overhovedet ikke at give nogen tilføjelse. Skal modtageren foretage sig noget, kan man sige dette klart og tydeligt, således at modtageren præcist ved, hvad han skal gøre.

Om forkortelse af en længere tirade til »Godkänd 18/11 1963, Patentverket«, se *Wellander* i SvJT 1966.261.

En stående udtalelse i »høringsskrivelser« er, at man anmoder om svar »efter omstændighederne snarest belejligt«. Det er uforståeligt, hvorfor der skal indføres »efter omstændighederne«, jfr *J A Melchior* i Dansk Toldtidende 1961.202. Der må vel altid være en fornuftig grund til, at man ønsker sagen ekspederet hurtigt. Ingen er vist klar over, om man med »omstændighederne« sigter til sagens omstændigheder, som gør en hurtig ekspedition påkrævet, eller til modtagerens forhold, der kan gøre det vanskeligt at svare hurtigt. Det er i hvert fald en tom vending, når en dom »efter omstændighederne« nøjes med betinget straf, da det altid må være sagens særlige omstændigheder, der er motiveringen.

Derimod kan der være en fornuftig grund til i domme at indlede en argumentation, som afgør en del af sagen, med et: »Foreløbig bemærkes«:

»Foreløbig bemærkes, at den af sagsøgerne nedlagte principale og subsidiære påstand findes at være for ubestemt og betinget til at kunne tages under påkendelse af domstolene, hvorfor sagen i overensstemmelse med sagsøgtens påstand for så vidt vil være at afvise. Derimod findes sagsøgerne ikke at kunne være afskåret fra for domstolene at indbringe spørgsmålet om lovligheden af den trufne beslutning om at udelukke sagsøgerne fra at deltage i radioens vælgermøde aftenen før valget d , hvorfor sagsøgtens påstand om afvisning også af denne del af sagen ikke kan tages til følge.

Retten skal i øvrigt udtale«

»Foreløbig bemærkes, at der, således som sagen ligger oplyst, ikke findes at være grundlag for at statuere, at appellanten og indstævnte i avlingstiden har haft andet kønsligt forhold end det d passerede.

Ved det i sagen nu oplyste findes det tilstrækkelig godtgjort, at appellanten ikke kan være fader til barnet, og hans frifindespåstand vil herefter være at tage til følge«.

»Foreløbig bemærkes, at appellanten og den pågældende kvinde forklarede, at forholdet mellem dem da endnu bestod. Herefter tiltrædes det, at betingelserne for skilsmisse i medfør af Ægteskabslovens § 59 foreligger, jfr paragraffens 2. stk.

. . . . retssagen blev udsat på forligsforhandlinger parterne søgte nu skilsmisse ved bevilling, men appellanten nægtede at vedstå overenskomsten retssagen blev derefter fortsat

Til støtte for sin påstand har indstævnte«

Udtrykket kan vel kritiseres, da der selvfølgelig ikke er tale om en afgørelse, som kun er midlertidig. Den er lige så endelig som den øvrige del af afgørelsen, jfr *Gøtzsche* i U 1963 B.55–56. Med lidt god vilje kan man dog også forstå udtrykket på den måde, som det utvivlsomt er ment: Indledningsvis afgøres et vist spørgsmål, før man kan tage fat på et andet

problem. Indvendingen kan altså afværges ved at benytte udtrykket »indledningsvis«. Men i de fleste tilfælde kan man undgå vendinger af denne art ved simpelthen at tage stilling til spørgsmålene i den rækkefølge, hvori de er rejst i de forudgående bemærkninger. Er afgørelsen bygget konsekvent op, kan fyldeord af denne art gøres overflødige.

Undertiden bruges tomme verber, som sættes ind, fordi selve prædikatet er gjort til substantiv. Man danner verbalsubstantiver ved at tilføje -ing, -ning og -else, jfr ovenfor § 18.III., og benytter i forbindelse hermed tomme verber som »finde sted«, »foregår«, »foreligger«, »gennemføre«, »udføre«, »tilvejebringe«, »gøre til genstand for«, jfr Søkelyset mot språkformen.¹³, hvor det tilsvarende problem omtales for norsk sprogs vedkommende.

Den overdrevne tilbøjelighed til – for tydelighedens skyld – stadig at bruge ord som »fornævnte«, »ovenberørte«, »herommeldte« o l er nogenlunde forsvundet fra moderne juridisk sprogbrug, se om et drastisk eksempel fra en ældre dom *E Tybjerg* i U 1919 B.228.

I tysk retsprog giver skrækken for misforståelser sig ofte udtryk i stadige gentagelser af samme ord, se *Fingerzeige*.45, 73: »Auf jeder Zugmeldestelle ist . . . die Erlaubnis zur Weiterfahrt einzuholen. Die Erlaubnis wird erteilt . . .« – »Der Leichenbeschauerstellvertreter hat dem Leichenbeschauer die vollzogene Leichenschau zu melden, dieser die vom Leichenbeschauerstellvertreter vollzogene Leichenschau in das Leichenschauregister des Leichenschaubezirks einzutragen. Die Leichenschaustellvertreter führen kein eigenes Leichenschauregister«.

IX. Afsluttende bemærkninger

Som det fremgår af det foregående, er der vel flere formuleringer, som man kan fremdrage som karakteristiske for juridisk stil og sprogbrug. I mange tilfælde er det ret simple sproglige konstruktioner, man må fremhæve som karakteristiske for den juridiske stil. Man vil endda se, at de eksempler, der fremdrages til illustration af ét spørgsmål, meget ofte belyser et andet eller endog flere andre. Årsagen er, at eksemplerne – som nævnt – er taget fra et forholdsvis ringe udvalg af retlige dokumenter, en enkelt juridisk formularbog, en enkelt årgang af Lovtidende og af Ugeskrift for Retsvæsen. Men det blev hurtigt ret klart ved gennemlæsningen alene med det sproglige for øje, at det var det samme og det samme, som kom igen.

Konklusionen må vel blive, at man i virkeligheden med ret simple ændringer i forhold til det tilvante er i stand til at gøre den juridiske sprogbrug væsentlig mere letlæselig. Tilbage bliver da det gode i den juridiske stil: den skal tjene sit formål, den skal være bærer af udtalelser på en sådan måde, at modtageren lettest muligt bliver klar over indholdet af udtalelsen og undgår misforståelser og fejl. Når alt kommer til alt, adskiller juridisk stil sig ikke meget fra anden klar og koncis sprogbrug. Af tekniske grunde må der gøres afvigelser, og man bør ikke fjerne alle forsiringer på sproget, således at det bliver helt farveløst. Det kan let blive gråt nok endda.

Sammenfattende kan man benytte den anvisning, som for mange år siden er givet de svenske tjenestemænd:

I Kungl Maj:ts nådiga cirkulære af 22/3 1907 anbefales det forvaltningsmyndighederne at affatte »sina skrifter i klara, korta meningar och således undvika invecklade satsbyggnader och onödiga upprepningar samt att i övrigt söka tillägna sig ett klart och enkelt skrivsätt«.

Akkurat det samme udtrykkes i den almindelige indledning til justitsministeriets vejledning af 15/10 1969:

»Ved den sproglige udformning af love og andre retsfor skrifter må man have for øje, at enhver, som teksten henvender sig til, let skal kunne læse og forstå den.

Formen skal være enkel og præcis og sætningerne korte og klare.

Et begreb bør overalt i samme tekst betegnes med samme udtryk.«

Litteraturfortegnelse

Oversigt over litteratur, som er ufuldstændig citeret.

- Andersen, Ernst:* Familieret, 3. udg, 1971.
Bitsch, N C: Lov om børns retsstilling med kommentarer, 2. udg, 1969.
Björnsson, C H: Læsbarhed. Pædagogisk orientering 9, 1971.
Christiansen, Halvor Lund: Forfaldsklausuler i pantebreve, 1954.
Fingerzeige für die Gesetzes- und Amtssprache, 8. udg, Lüneburg, 1962 (forkortet: *Fingerzeige*).
Gjelsvik, N: Von og veg, 2. udg, Bergen 1950.
Hansen, Aage: Vort vanskelige sprog, 1961.
Hansen, Erik: Ping- og pampersprog, 1971.
Hurwitz, Stephan: Den danske strafferetspleje, 2. udg, 1949, 3. forkortet og revideret udg, 1959.
Hurwitz, Stephan og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udg, 1965.
Jørgensen, Stig: Fire obligationsretlige afhandlinger, 1965.
Jørgensen, Stig: Erstatning for personskade og tab af forsørger, 2. udg, 1963.
Kruse, A Vinding: Ejendoms køb, 3. udg, 1975.
Lassen, Jul: Obligationsretten. Alm del, 3. udg, 1917–20.
Olsson, Curt: Verkan av avtalsklausuler i standardformulär, Vammala 1957. (Meddelanden från rättsvetenskapliga institutionen vid Svenska handelshögskolan 4).
Pedersen, Axel H: Indledning til advokatgeringen, I, 2. udg, 1962, II, 2. udg, 1963.
Rehling, E: Skriftlig form, 2. udg, 1954.
Retsplejelov, kommenteret af Bernhard Gomard, Victor Hansen og Stephan Hurwitz, 2. udg, 1964, I-II (forkortet: RplK).
Ross, Alf: Om ret og retfærdighed, 1953.
Skautrup, Peter: Det danske sprogs historie, I-III, 1944–53.
Wellander, Erik: Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer. SOU 1950:26.
Wessén, Erik: Svenskt lagspråk, Lund 1965.

Domsregister

U 1877.426 466
U 1877.476 457
U 1878.419 H 455
U 1884.279 461
U 1885.410 H 461
U 1885.765 455, 466
U 1890.728 457
U 1892.37 466
U 1893.636 457
U 1897.153 468
U 1899.344 H 455, 468
U 1900.430 457
U 1901.78 455, 468
U 1906.50 459
U 1906.626 461
U 1906.739 460, 461
U 1907.747 466
U 1908.643 461
U 1908.695 461
U 1908.727 461
U 1909.747 452
U 1909.769 466
U 1910.109 467
U 1912.389 456
U 1913.608 461
U 1913.615 452
U 1914.155 452
U 1914.221 467
U 1915.974 459
U 1916.424 H 459
U 1916.874 461
U 1917.366 455, 467
U 1918.642 451
U 1918.660 456
U 1918.824 452
U 1919.579 H 451
U 1919.720 467, 468
U 1919.799 452
U 1920.67 459
U 1920.449 377
U 1921.335 463
U 1921.402 452
U 1922.851 H 460
U 1923.531 H 463
U 1923.916 455
U 1925.92 H 452
U 1926.138 466
U 1926.490 467
U 1926.829 466
U 1927.860 455
U 1928.310 H 452
U 1928.936 452
U 1928.1079 H 468
U 1930.85 H 456
U 1930.362 459
U 1930.920 467
U 1933.613 460
U 1933.1094 455
U 1935.387 460
U 1940.108 463
U 1940.249 H 457, 467
U 1941.147 466
U 1941.153 467
U 1941.582 468
U 1941.750 H 461
U 1941.753 H 461
U 1942.1022 459
U 1943.720 460
U 1943.941 466
U 1944.491 H 377, 382
U 1945.1103 H 467
U 1946.183 467
U 1946.515 H 447
U 1947.441 467
U 1947.623 466
U 1948.517 386, 387
U 1949.197 377
U 1950.354 H 459
U 1950.514 H 457
U 1951.692 380
U 1951.782 H 467
U 1953.1007 H 467
TfR 1954.306 467
SHT 1956.285 456
U 1957.257 456
U 1957.1121 457, 468
U 1958.546 462
U 1958.1031 456, 467
U 1959.678 457
U 1959.728 403
U 1959.937 457
U 1960.514 H 452
U 1960.721 460
U 1961.789 H 462
U 1961.840 467
U 1962.93 H 462
U 1962.185 461
U 1962.247 456
U 1962.467 H 387
U 1963.223 457
U 1963.509 H 446
U 1964.293 457
U 1964.786 H 459
U 1965.434 H 512
U 1966.871 377, 387
U 1967.64 H 465
U 1967.153 456
U 1967.560 455
U 1967.786 H 459
U 1968.71 H 366
U 1968.244 H 366
U 1968.340 460
U 1968.351 370
U 1968.900 369
U 1968.916 466
U 1969.79 H 366
U 1969.366 513
U 1969.378 513
U 1969.438 392
U 1969.475 513
U 1969.953 466
U 1970.298 H 464
U 1971.40 H 457
U 1971.81 H 455, 466
U 1971.240 H 399
U 1971.600 H 459
U 1972.348 513
U 1972.683 455
U 1972.779 H 408
U 1972.1003 H 455
U 1973.138 508
U 1973.172 508
U 1973.181 508
U 1973.351 336
U 1973.377 330
U 1973.588 329
U 1973.578 333
U 1973.696 H 467
U 1973.890 329
U 1974.415 455
U 1974.680 H 456
U 1974.775 460
U 1974.843 467
U 1974.1058 402

Sagregister

- Abstrakte udtryk*, anvendelse af – i den juridiske stil, 528 ff
- Adhæsiionskontrakter*, 434
- Administrativ frihedsberøvelse*, 370 ff
- eksempel på dom i sag om –, 372
- Afbetalingskontrakt*, eksempel på –, 479 f
- Afbetalingskøb*, standardvilkår, 450 f
- Afhøring* i faderskabssager, 365
- Afvisning* i udeblivelsessager, 351
- »*Agreed documents*«, 448, 457, 460 ff, 466, 468
- Anbringender*, angivelse af – i civile domme, 331 ff
- i ægteskabssager, 355 ff
 - placering af – i dommen, 332 f
 - rettens stillingtagen til de fremførte –, 341 f
- Anholdelsesbeslutninger*, begrundelse af, 408
- Anholdelseskendelser*, 428 f
- Anklageskrift*, gengivelse af – i domme, 379
- intet – i tilståelsessager, 397
- »*At*«, anvendelse af – i retssproget, 494
- Autorisationer*, straffedommes betydning ved ansøgning om –, 405
- Banks lånevilkår*, 482
- Begrundelsespligt* i straffesager, 377
- ved kendelser, 402 f
- Beslaglæggelseskendelser*, 427 f
- Betingelsessætninger* i retssproget, 489
- Betinget dom*, eksempel på –, 417 ff
- ændring af vilkår for eller fuldbyrdelse af –, 405
- Betinget straf*, kendelse om fuldbyrdelse, 424
- Beviser*, angivelse af – i civile domme, 327, 335 ff, i straffedomme, 382 ff
- Bidragspligt*, afgørelse om –, 361 ff
- Biintervenienter*, 331
- Bisætningers formulering* i juridiske skrivelser, 503 f
- »*Blanketdomme*« i ægteskabssager, 357
- Blodtypebestemmelser* som frifindelsesgrund i faderskabssager, 367 ff
- Børnepsykiatriske udtalelser* i ægteskabssager, 356, 359, 360
- »*Conflict avoidance*«, 432
- »*Conflict solution*«, 432
- Dansk Sprognavn*, vejledning ved udarbejdelse af skrivelser, 496
- Deklaratoriske regler*, betydning for kontraktsformulering, 440
- Dissens*, affattelse af –, 392
- Dissenspligt*, 392
- Dokumenter*, gengivelse af – i civile domme, 328 f, i straffedomme, 385
- som beviser, 338
- Domsaffattelse*, 325 ff
- Domshenvisninger* i straffedomme, 391
- Domsmandsdomme*, eksempel på –, 410 ff
- i tilståelsessager, 396 f
- Domsmandssager*, 379 ff
- Domsproget*, analyse af –, 506 ff
- fornyelse af –, 344
- Dørlukning*, kendelse om –, 430
- EDB-behandling* af straffesager, 378
- Erkendelsesdomme*, formulering af civile –, 351 f
- Erstatning* for uforskyldt varetægtsfængsling, 421
- Erstatningskrav*, behandling af – i straffesager, 394 f
- behandling af – i tilståelsessager, 399
 - eksempel på behandling af – i straffesager, 422
- Faderskabsemner*, manglende oplysning om – som frifindelsesgrund, 366 f
- Faderskabssager*, 363 ff
- domsbegrundelse i –, 365 ff
- Faktiske omstændigheder*, angivelse af de – i civile domme, 326 ff
- Falsk forklaring*, dommerens stillingtagen til om der foreligger –, 390
- Familiemæssige forhold*, betydning ved kontraktsudarbejdelse, 438 f
- Forbrugerbeskyttelse* mod standardvilkår, 469 ff
- Forbrugerkredit*, generalklausul om, 477
- Forbrugerombudsmanden*, indflydelse på standardvilkår, 470 ff
- Forhandlingsreferater*, betydning ved kontraktsudarbejdelse, 441
- Forholdsordsled* i juridiske skrivelser, 501 ff
- Forklaringer*, gengivelse af – i civile domme, 335 ff
- Formueretlige hovedlove*, stillingtagen til standardvilkår i –, 454
- Formularer*, betydning ved individuelle kontrakter, 439
- Formålsbestemmelser* i kontrakter, 441

- Forsikringsvilkår*, 451 f, 462 f
Forstraffe, angivelse af – i straffedomme, 380 f
Forundersøgelse, kendelse om bevisførelse under –, 430 f
Forvandlingsstraf, fastsættelse af – i dom, 417
Forældremyndighedsafgørelse, 361
 – i en separationssag, 354, 356 ff
 – i en skilsmisssag, 360 ff
Fremmedord, anvendelse af – i juridiske afgørelser, 526 f
Fremmedret, betydning for kontraktaffattelse, 439
Frifindelse i udeblivelsessager, 351
Frifindelsesdomme, affattelse af – i ægteskabs-sager, 359
Fængslingskendelser, affattelse af –, 407 f
 – eksempel på –, 429
Førerbevisinddragelse, kendelse om lovligheden af administrativ –, 425 f

Gammeldags udtryk i juridiske afgørelser, 530 ff
Garantibeviser, udarbejdelse af –, 478
Generalklausuler, 474 ff
Genindsættelseskendelse, 405
Gentagelser i juridiske afgørelser, 525 f

Henvisningsord i juridiske afgørelser, 515 ff
Hjemvisning p g a manglende angivelse af beviste fakta i retsafgørelser, 387
»Hovedet« til domme og kendelser i domsamlinger, 409
Hurtig retsforfølgning, 353 ff
Hustrubidrag i en separationssag, 354, 356 ff
 – i en skilsmisssag, 360 ff
Højtidelige udtryk, anvendelse af – i juridiske afgørelser, 530 ff

Ikrafttrædelsestidspunkt for kontrakter, 443
Indkaldelse i mortifikations-sager, 373
Indsigelser i vekselsager, 353
Infinitivkonstruktioner i juridiske afgørelser, 501 ff
Interessenskabsaftaler, 436
Internationale forhold, se *Fremmedret*

Juridisk stil, 489 ff

Kancellistil, 500
Kendelser, affattelse af –, 402 ff
Konfiskation, 420 f
Konklusion i straffedomme, 395
Konkurrenceklausuler, 443
Kontrakter, affattelse af –, 432 ff, 440 ff
 – ensidigt udarbejdede –, 434
Kontraktforberedelse, faktum, 435 ff
 – jus, 437 ff
 – advokatens stilling ved –, 435
Kontraktsoverdragelse, 442 f
Kontraktsparterne, 442
»Kurialstilens«, 489 f

Lange ord, anvendelse af – i juridiske afgørelser, 527 f
Ledplacering i juridiske afgørelser, 499 ff
Ledstillingen i juridiske afgørelser, 497 ff

Lejekontrakter, 449, 453 f
Lejelovgivningen, 453 f
Lejlighed, tilkendelse af retten til en – i en separationssag, 354, 356 ff
 – tilkendelse af retten til en – i en skilsmisssag, 360 ff
Litteraturhenvisninger i straffedomme, 391
»Lix«, 504
Lovbestemmelser, gengivelse af – i domspræmisses, 343 f
Lovsproget, analyse af –, 508 ff
Lægeerklæringer som bevismidler, 339
»Læsbarhedsindex«, måling af læsbarheden, 504
Løsblands-kendelser, 403 ff

Markedsføringsloven, 469 ff
Mentalundersøgelse, kendelse om –, 429
Modalverber i juridiske afgørelser, 520 ff
Monopoltilsynet, kontrol med standardvilkår, 464
Morarenter, 344
 – i check- og vekselsager, 355
Mortifikationsdomme, 373 ff
 – eksempel på –, 374
Mortifikationskendelse, eksempel på –, 374

Narratio i domme, 325 ff
Nordisk ensretning i retssproget, 490
Nævningesager, begrundelse i –, 377
 – domme i –, 401 f

Offentligretlige regler, betydning ved kontraktudarbejdelse, 438
Oplysningspligt, landsretssag om tilsidesættelse af loyal – i ejendomshandel, 345 ff
Overflødige ord, anvendelse af – i den juridiske stil, 533 ff

Pantebrevsformularer, 449, 462 ff
Participier i juridiske afgørelser, 501 ff
Partsforklaringer i retssager, 335 ff
»Pater-est-reglen«, 369 f
Pensionsafgørelse i ægteskabs-sager, 363
Periodestilen, 497 ff
 – eksemplifikation på –, 504 ff
Personlige data, angivelse af – i straffedomme, 379
Personskade, sager om –, 330
Politisager, domsbegrundelse i –, 377
 – domme i –, 399 ff
Proceduren, gengivelse af – i domme, 334
Procesbetegnelse i juridiske afgørelser, 525
Procestilvarsling, 331
Protokollering af forklaringer i civile sager, 336
 – af vidneforklaringer, 383
Præmisses i domme i civile søgsmål, 340 ff
Præceptive regler, optagelse i kontrakter af –, 440
Præjudikatvirkning, nævningedømmes –, 402
 – i domme om administrativ frihedsberøvelse, 373
 – i straffesager, 386 ff
 – i ægteskabsdomme, 359 ff
Prøveudskrivningskendelse, 404, 423

- Psykiatrisk behandling*, afgørelse om –, 420
Påstande, angivelse af – i civile domme, 330 ff
 – de nedlagte – binder retten i civile sager, 341
 – i faderskabssager, 365
 – i ægteskabssager, 355
 – ændring af – under domsforhandling, 331
- Ransagningskendelser*, 428
Referatforbud, kendelse om –, 430
Regnskaber, betydning ved kontraktsudarbejdelse, 436
Relativsætninger i juridiske afgørelser, 501 ff
Renteaftaler som standardvilkår, 456
Reststraffe, dom angående afsoning af –, 417
Retlige standarder, præmissernes indhold ved overtrædelse af bestemmelser indeholdende –, 387
 – ugyldighedsbestemmelser, der har karakter af –, 465
Retsbogs kendelser, 406 ff
Retslægerådet, erklæring fra – i spiritussag, 413
Rettighedsfrakendelse, afgørelse om –, 421
 – generhvervelse inden frakendelsesperiodens udløb, 406
Risikoreglen ved kontraktsfortolkning, 458 f
- Sagkyndige erklæringer* til brug i civile sager, 340
Sagsfremstillingen, deling af – i domme, 329 f
Sammenkædning af forskellige afsnit i juridiske afgørelser, 493 f
Selskabsrejser, vilkår for deltagelse i –, 483 ff
Separationsdom, eksempel på –, 354, 356 ff
Skilsmisedom, eksempel på –, 358
Skyldspørgsmålet, tiltaltes stilling til –, 381 f
Slang, anvendelse af – i juridiske afgørelser, 532 f
Slutseddel om bilsalg, 481 f
Spiritussag, eksempel på domsmandsdom, 412 f
 – eksempel på tilståelsessag, 415 f
Sprogvejledning, justitsministeriets, 496 ff
Standardkontrakter, 444
 – i modsætning til specielle kontrakter, 433
 – som retskilde, 447
Standardvilkår, godkendt af det offentlige, 449
 – påtagelse af –, 455 ff
 – fortolkning af –, 458, 461 f
 – stilltiende anerkendelse af –, 456
 – individuel afvigelse fra –, 460 f
 – overgivelse af kopier af –, 468
 – lovregler om gyldighed af –, 463
 – anmeldelsespligt vedrørende –, 473
Statsadvokatsager, begrundelse i –, 377
Stempelafgift, bemærkninger om – i kontrakter, 443
Strafbortfald, afgørelse om –, 421
- Straffastsættelse*, angivelse af – i domme, 392 f
 – der afviger fra alm praksis, 393 f
Straffehjemmel, angivelse af – i domme, 392
Straffesager, affattelse af kendelser og domme, 376 ff
Svampeangreb, landsretssag om –, 345 ff
Syn og skøn i sag om svampeangreb, 347
Syns- og skønserklæringer, 339 f
Særforanstaltninger, forstraffes betydning ved anvendelse af –, 380
 – rettens stillingtagen til anvendelse af –, 392 ff
Søgsmålsgrunde, angivelse af – i civile domme, 331
 – i ægteskabssager, 355 ff
- Territorialt område*, angivelse af et – i kontrakter, 442
Tillægsstraf, afgørelse om –, 421
Tilståelsessag, 397 ff
 – eksempler på domme i –, 414 ff
Tinglysning af kontrakter, 443
Typehuse, kontrakt om levering af –, 487 f
Tysk indflydelse på retssproget, 490
Tyverisag, eksempel på domsmandsdom, 410 f
 – eksempel på tilståelsessag, 414
- Ubillighed*, tilsidesættelse af kontraktsbestemmelser p g a –, 465
Udeblivelse på første tægtedag i underretssager, 349 ff
 – ved domsforhandlingen, 351
Udeblivelsesdomme, 349 ff
 – eksempel på –, 350
 – i politisager, 401
Ugyldighedsbestemmelser, Aftalelovens –, 465
Umyndige som parter i retssager, 335 f
Upersonlig stil i juridiske afgørelser, 523 ff
Utroskab, formulering af skilsmisedomme i sager om –, 357, 360 ff
- Varetægtsfængsling*, strafafkortning efter –, 394
Variierende udtryk i juridiske afgørelser, 525 f
Vekseldom, eksempel på –, 352
Verbalsubstantiver i juridiske afgørelser, 513 ff
Vidneforklaringer, gengivelse af – i civile domme, 335 ff
Vidnekendelser, 430
Vilkårsfastsættelse i ægteskabssager, 361 ff
Vilkårsovertrædelser efter betinget benådning, 420
Voldgiftsaftaler i kontrakter, 443, 467
Værnetingsaftaler i kontrakter, 443
- Ægtebørnssager*, 369 f
Ægteskabssager, 355 ff

Indholdsfortegnelse

B I N D I

KAPITEL I. LOVEN	7
§§ 1 og 4 af kontorchef, dr jur <i>N Eilschou Holm</i> , §§ 2 og 3 af fuldmægtig <i>Jens Morving</i> . § 5 af fuldmægtig <i>C W Tornøe</i> og afdelingsfuldmægtig <i>Ole Due</i> , alle justitsministeriet.	
§ 1. <i>Hvad kan og bør gøres til genstand for lovgivning?</i>	7
Indledning. (7–8).	
I. Konkrete love. (8–9).	
II. Bemyndigelse til administrationen m v. (9–12).	
III. Den selvstændige anordningsmyndigheds område. (12–14).	
A. Anstaltsanordninger. (13).	
B. Sædvaneretsanordninger. (13–14).	
IV. Områder, der er reguleret ved uskrevne retsregler. (14–15).	
V. Forholdet mellem almindelige loves og bevillingsloves indhold. (15).	
§ 2. <i>Lovens affattelse</i>	16
I. Lovteksten. (16–23).	
A. Systematik. (18–21). 1° Kapitelinddeling. (18–19). 2° Typografisk opstilling. (19–20). 3° Generelle bemærkninger. (20). 4° Territoriale gyldighedsområde. (20). 5° Lovens ikrafttræden. (20–21).	
B. Sproglig affattelse. (21–23). 1° Lovtitler. (21). 2° Definitioner, begreber og henvisninger (21–23).	
II. Særligt om ændringslove. (23–28).	
III. Bemærkninger til lovforslag. (28–32).	
§ 3. <i>Indholdsmæssige krav til lovgivningen</i>	33
I. Forholdet til Grundloven og dens grundsætninger. (33–38).	
1° Bemyndigelseslove. (33–35). 2° Domstolskontrol med forvaltningen. (35–36). 3° Domstolssystemet. (36–37). 4° Særlige forvaltningsorganer. (37). 5° Frihedsberøvelser. (38). 6° Husundersøgelser. (38). 7° Erhvervsfrihed. (38). 8° Ytringsfrihed. (38).	
II. Forholdet til centrale love og centrale retsgrundsætninger. (38–55).	
A. Forholdet til borgerlig straffelov. (39–45). 1° Hvilke bestemmelser skal sanktioneres med straf? (39–41). 2° Straf for overtrædelse af administrative forskrifter. (41–42). 3° Overflødige straffebestemmelser. (42–43). 4° Forsæt eller uagtsomhed. (43–44). 5° Strafferammer. (44). 6° Konfiskationsbestemmelser. (44–45). 7° Rettighedsfrakendelse. (45). 8° Overflødige bestemmelser i øvrigt. (45).	
B. Forholdet til Retsplejelovens regler vedrørende strafferetsplejen. (45–48). 1° Administrativt bødepålæg. (45–46). 2° Påtalekompetence. (46). 3° Politisags-	

- behandling. (46–47). 4° Retsmidler på undersøgelsesstadiet. (47). 5° Tvangsbøder. (47). 6° Politiets bistand. (48).
- C. Forholdet til Retsplejelovens regler om civilprocessen. (48–49). 1° Retsplejens enhed. (48). 2° Domstolenes saglige og stedlige kompetence. (49).
- D. Forholdet til andre processuelle regler. (49–50). 1° Udpantning. (49). 2° Privilegerede offentlige krav. (50).
- E. Forholdet til den almindelige erstatningsret. (50–52).
- F. Forholdet til den almindelige formueret. (52–54)
- G. Forholdet til love om den almindelige administrative fremgangsmåde. (54–55).
- III. Lovgivningens »konsekvensprincipper«. (55–56).
- IV. Love bør ikke indeholde overflødig stof. (56–57).
1° Kun retsregler. (56–57). 2° Gentagelser af regler i andre love undgås. (57).
3° Bemyndigelser til administrationen. (57). 4° Hjemmel til at udstede lov-bekendtgørelser. (57).
- V. Særligt om ikrafttrædelses-, ophævelses- og overgangsbestemmelser. (58–62).
A. Ikrafttræden. (58–60).
B. Ophævelsesbestemmelser. (60–62).
C. Overgangsregler. (62).
- VI. Særbestemmelser om begrænsning af gyldighedstid og revisionsbestemmelser. (62–63).
- VII. Bestemmelser om loves gyldighed på Færøerne og i Grønland. (63–69).
A. Færøerne. (63–67). 1° Særanliggende. (63). 2° Fællesanliggende. (63–67).
B. Grønland. (67–69).
- VIII. Forholdet mellem almindelige loves og bevillingsloves indhold. (69–73).
A. Bevillingsbestemmelser i almindelige love. (69–71).
B. Lovgivning på finanslove og tillægsbevillingslove. (71–72).
C. Særskilte bevillingslove. (72–73).

§ 4. Lovgivningsproceduren 74

- I. Anledningen til, at et lovgivningsspørgsmål tages op. (74–75).
- II. Lovforberedelsesarbejdet i udvalg og kommissioner. (75–82). 1° Nedsættelse af kommission eller udvalg. (75–77). a. Interesserepræsentation. (76). b. Formål. (76). c. Sagkundskab. (76). d. Udvalg af repræsentanter for ministerier. (76). e. Lovforberedelsesudvalg. (76–77). f. Faste lovforberedelsesudvalg. (77). 2° Arbejdsformen. (77–81). a. Udvalgsarbejdets forberedelse. (78). b. Principdebat. (78–79). c. Undersøgelser og materialeindsamling. (79). d. Realdebat. (79). e. Behandlingen af arbejdsudkast. (79–80). f. Det afsluttende arbejde. (80). g. Nogle andre arbejdstekniske spørgsmål. (80–81). 3° Konkipering af betænkninger. (81–82). 4° Betænkningers afgivelse. (82).
- III. Lovudkasts departementale behandling efter afgivelse af udvalgsbetænkning. Høringer. (83–85).
1° Behandlingen af lovudkast. (83). 2° Besvarelse af høringer. (83–84). 3° Afsluttende behandling. (84–85). a. Grundlaget. (84). b. Organisationen. (84–85). c. »Politiske« lovforslag. (85).
- IV. Departemental lovforberedelse uden forudgående udvalgsbehandling. (85).
- V. Særlige forskrifter om forelæggelse af lovforslag for andre myndigheder. (85–88).
A. Justitsministeriets lovafdeling. (85–88).
B. Administrationsdepartementet og budgetdepartementet. (88).
- VI. Partigruppemøder. (88).
- VII. Ministermøder. (88–89).
- VIII. Kgl resolution om lovforslags fremsættelse. (89–90).

- IX. Fremsættelse for folketinget. (91–92).
- X. Folketingsbehandlingen. (92–103).
- A. 1. behandling. (92–93). B. Udvalgsbehandling mellem 1. og 2. behandling. (93–96). C. 2. behandling. (97). D. Udvalgsbehandling mellem 2. og 3. behandling. (97–98). E. 3. behandling. (98). F. Medlemmers og ministres taleret. (98–99). G. Tidsfrister. (99). H. Spørgsmål om, i hvilket omfang der kan ske ændringer i løbet af folketingsbehandlingen. (99–101). I. Afstemninger. (101). J. Folketingsdende og Folketingsårbogen. (101–102). K. Partigruppemøder. (102). L. Forslagets oversendelse til statsministeren m v. (102). M. Særligt om private lovforslag. (102–103).
- XI. Lovforslags stadfæstelse. (103–105).
- XII. Loves kundgørelse. (105–106).
- XIII. Adgang til aktindsigt i sager om lovgivning. (106–108).
- XIV. Lovbekendtgørelser. (108–110).
- XV. Administrative bestemmelser i forbindelse med lovens gennemførelse. (110–114).
- A. Tidspunktet for udstedelsen af forskrifterne og deres kundgørelse. (111).
- B. Forskrifternes affattelse. (111–114).

§ 5. *Internationalt lovsamarbejde* 115

- I. Lovsamarbejde, der ikke foregår i forpligtende internationale former. (116–122).
- A. Historie. (116). B. Organisation. (116–122). 1° Organer. (117–120). a. Kontakthandssystemet. (117). b. Justitsministermøder. (117–118). c. Nordisk Råd. (118–120). 2° Samarbejdets gang. (120–121). a. National forberedelse i kommissioner. (120). b. National forberedelse uden kommissionsbehandling. (121). c. Fællesnordiske lovkomiteer. (121). 3° Emner for nordisk lovsamarbejde. (121–122). 4° Samarbejdets formål og værdi. (122).
- II. Lovgivning i tilknytning til traktatindgåelse. (122–132).
- A. Folketingets samtykke til indgåelsen (ratifikationen). (123–125). 1° Efterfølgende samtykke. (123–124). 2° Forhåndssamtykke. (124–125).
- B. Lovgivning til opfyldelse af den folkeretlige forpligtelse. (125–132). 1° I hvilket omfang er opfyldelseslovgivning nødvendig? (126–127). 2° Lovgivningens udformning. (127–132). a. Efterfølgende transformation. (127–130). b. Forhåndstransformation. (130–131). c. Bemyndigelser til administrationen. (131–132).
- III. De europæiske fællesskaber. (132–147).
- A. Umiddelbart anvendelige bestemmelser virkning på det nationale plan. (133–135). 1° Ingen transformation. (133). 2° Betydning for national lovgivning. (133–135). a. Fortrænger modstridende nationale bestemmelser. (133–134). b. Uafhængig af nationale foranstaltninger. (134). c. Fællesskabsrettens forrang. (134–135). 3° Grundlaget for EF-reglernes umiddelbare anvendelighed. (135).
- B. Hvilke bestemmelser er umiddelbart anvendelige? (135–137). 1° De grundlæggende EF-traktater. (135–136). a. Forbud og påbud rettet til virksomheder. (136). b. Forbud og påbud rettet til stater. (136). 2° Forordninger. (136–137). 3° Direktiver og beslutninger. (137). 4° Umiddelbart anvendelige bestemmelser i øvrigt. (137).
- C. Lovgivning i forbindelse med umiddelbart anvendelige bestemmelser. (138–142). 1° Forholdet til allerede gældende lovgivning. (138–140). 2° Ny lovgivning til supplerung af den umiddelbart anvendelige EF-regel. (140–142).
- D. Lovgivning til opfyldelse af EF-bestemmelser, der ikke er umiddelbart anvendelige. (143–145). 1° Opfyldelse ved lov eller andre forskrifter. (143–144). 2° Opfyldelse på en anden måde. (144–145).
- E. Pligt til at konsultere EF-Kommissionen om planlagt lovgivning. (145–147).

KAPITEL II. FORVALTNINGSAKTEN	148
Af lektor, dr jur <i>Jørgen Mathiassen</i> .	
§ 6. <i>Forvaltning – forvaltningsorganer</i>	148
I. Forvaltning – forvaltningsret. (148).	
II. Forvaltningsvirksomhed. (149–151).	
A. Magtadskillelæren. (149–150). 1° Magtadskillelæren. (149–150). 2° Grundlovens betydning. (150).	
B. Forvaltningsvirksomheden udøves i henhold til lov. (150–151). 1° Forvaltningens forhold til den lovgivende magt. (150). 2° Regeringsmagten. (150–151).	
III. Forvaltningens organisation – forvaltningsorganerne. (151–157).	
A. Indledning. (151–152). 1° Stats- og kommunalforvaltning. (151). 2° Forvaltningens personel. (151–152). 3° Forvaltningskompetence i vid forstand. (152).	
B. Ministeren som forvaltningschef – departementet. (152–153).	
C. Direktoratet. (153–154).	
D. Nævn og råd. (154–155).	
E. Den lokale statsforvaltning. (155–156).	
F. Kommunalforvaltningen. (156–157).	
§ 7. <i>Forvaltningsakt – begreb og affattelse</i>	158
I. Forvaltningsakten. (158–162).	
A. Definition. (159–160). 1° Afgrænsning over for anordninger. (159). 2° Afgrænsning over for uforbindende udtalelser. (159–160).	
B. Adressaten. (160–162). 1° Stat, kommune og særlige forvaltningssubjekter. (160–161). 2° Normalt, ensidig. (161). 3° Aftaler. (161–162).	
C. Bekendtgørelse. (162).	
II. Forvaltningsaktens affattelse. (163–181).	
A. Indledning. (163–164).	
B. Ramme for affattelsen. (164–166). 1° Almindelig opbygning. (164–165). 2° Hovedindholdet. (165). 3° Standardformularer. (165). 4° Formelle tilkendegivelser. (166).	
C. Skriftlighed. (166). 1° Hovedreglen (166). 2° Konkretisering af skriftlighedskravet. (166). 3° Til sidesættelse af skriftlighedskravet. (166).	
D. Udstedende myndighed – underskrift. (166–167). 1° Udstedende myndighed. (166–167). 2° Underskrift. (167). 3° Kontrasignatur og parafering. (167). 4° Til sidesættelse af krav under afsnit D. (167).	
E. Formulering. (167–169). 1° Endelig og bestemt. (167). 2° Konklusionen. (167). 3° Udtryksformen. (167–168). 4° Sprogvalget. (168–169). 5° Til sidesættelse af krav under afsnit E. (169).	
F. Begrundelse. (169–174). 1° Almindelig regel. (169–171). 2° Betydningen heraf. (171–172). 3° Pligt hertil? (172). 4° Fortolkning af lovhjemmelsbestemmelser om begrundelse. (172). 5° Indholdet af en begrundelse. (173–174). 6° Til sidesættelse af begrundelsespligt. (174).	
G. Klagevejledning. (174–178). 1° Praksis. (174–175). 2° Almindelig regel. (175). 3° Særlig hjemmel. (175–176). 4° Ombudsmandens mening. (176–177). 5° Domstolens stilling. (177). 6° Indholdet af en klagevejledning. (177–178). 7° Til sidesættelse af pligt til at give klagevejledning. (178).	
H. Efterfølgende begrundelse. (178–179). 1° Krav herom. (178–179). 2° Praksis. (179). 3° Til sidesættelse af pligt til at give en efterfølgende begrundelse. (179).	
I. Oplysninger om forvaltningsaktens forberedelse. (179–180). 1° Sagsforløbet. (179–180). 2° Almindelig regel. (180).	
K. Ramme for affattelsen. Negativ afgrænsning. (180–181). 1° Overflødige oplys-	

ninger. (180–181). 2° Formodninger og antagelser. (181). 3° Alt oplyst er relevant. (181).

§ 8. *Forvaltningsakter – afgørelsestyper* 182

I. Indledning. (182–183).

II. Centraladministrationen. (183–186).

A. Skrivelse fra Ministeriet for offentlige arbejder, Vejdirektoratet. (183–184).

B. Skrivelse fra samme. (184).

C. Skrivelse fra Justitsministeriet, departementet. (185–186).

III. Lokalforvaltningen. (187–189).

A. Byggetilladelse. (187).

B. Skrivelser fra Københavns kommunes boligudvalg. (187–188). 1° Afslag. (187). 2° Godkendelse. (188).

C. Forbudsskrivelse fra boligtilsyn. (188–189).

IV. Administrativ rekurs. (189–192).

A. Justitsministeriets afgørelse i sag om findeløn. (189–190).

B. Justitsministeriets afgørelse i familieretlig partstvist. (190–191). 1° Skrivelse af 19/7 1973. (190). 2° Skrivelse af august 1973 i samme sag. (190–191).

C. Boligministeriets afgørelse i en klagesag vedr kommunalbestyrelse som bygningsmyndighed. (191–192).

V. Tvistnævn. (193–196).

A. Kendelse afsagt af Taksationskommissionen i henhold til Københavns bygge-
lov. (193–194).

B. Taksationskommissionen for Sjælland m v. (194–195).

C. Overtaksationskommissionen for Viborg m fl amtsråds kredse. (195).

D. Overfredningsnævnskendelse af 11/4 1967. (195–196).

VI. Ankenævn. (197–200).

A. Landsskatteretten. (197–198). 1° Kendelse afsagt 4/2 1965. (197). 2° Kendelse af 14/4 1965. (197–198).

B. Monopolankenævnet. (198–200). 1° Kendelse af 18/11 1965 om leveringsnægtelse. (198–199). 2° Kendelse af 20/12 1965 om leveringsnægtelse. (199–200).

VII. Delvis offentligretlige klageorganer. Advokatnævnet. (200–201).

VIII. Særlige rådgivende organer. Advokatrådet og Retslægerådet. (201–202).

§ 9. *Indholdsmæssige krav til forvaltningsakten* 203

I. Principper om lovmæssig forvaltning. (203–206).

A. Indledning. (203). 1° Hjemmel i loven. (203). 2° Ikke i strid med loven. (203). 3° Modstrid mellem forvaltningsakten og andre retsakter. (203).

B. Forvaltningsakten må ikke stride mod loven. (203–204).

C. Ulovlige forvaltningsakter er som hovedregel ugyldige. (204).

D. Undtagelser fra hovedreglen ved begunstigende forvaltningsakter. (204–206). 1° Ulovlig på grund af faktisk vildfarelse. (204–206). 2° Ulovlig på grund af ikke åbenbart urigtig fortolkning. (206).

II. Hjemmel. (206–209).

A. Det almindelige krav om hjemmel. (206–207).

C. Ulovlige forvaltningsakter er som hovedregel ugyldige. (204).

B. Hjemmel er ikke kun nødvendig ved forvaltningsakter. (207).

C. Hjemmel kan undtagelsesvis være uforuden. (207). 1° Lovbekendtgørelser. (207). 2° Nødsituation. (207).

D. Forvaltningsaktens hjemmel. (208–209).

III. Udtrykkelig hjemmel. (209–212).

A. Indledning. (209).

B. Lovbundne og skønsmæssige forvaltningsakter. (209–210).

- C. Førstehåndshjemmel. (210–211).
- D. Fortolkning. (211–212). 1° Forvaltningsmyndighedens fortolkning. (211). 2° Domspraksis. (211–212).
- IV. Underforstået hjemmel. (213–216).
 - 2° Domspraksis. (211–212).
 - A. Hjemmelskravet gælder også begunstigende forvaltningsakter. (213).
 - B. Dispensationer. (213–215). 1° Dispensationer fra lov. (213). 2° Dispensationer fra administrative forskrifter. (213–215).
 - C. Bibestemmelser. (215–216). 1° Delvis begunstigende forvaltningsakter. (215). 2° Udtrykkelig hjemmel for bibestemmelser. (215). 3° Hovedreglen er lov-hjemmel. (215–216). 4° Begunstigende forvaltningsakter, der beror på et frit skøn. (216). 5° Betingelsen er en økonomisk ydelse. (216).
- V. Analogi – Retssædvane. (216–218).
 - A. Fortolkning – analogi. (216–218). 1° De forskellige typer forvaltningsakter. (216–217). 2° Analogi er sjælden. (217–218). 3° Domspraksis. (218).
 - B. Retssædvane. (218).
- VI. Begrænsninger i det retlige grundlag – magtfordrejning. (219–222).
 - A. Magtfordrejningsbegrebet. (219).
 - B. De usaglige hensyn – en »typik«. (219–222). 1° Ulovlig hensigt. (219–220). 2° En ulovlig hensigt ikke altid magtfordrejning. (220). 3° Eksempler. (220–222). a. Egne private interesser. (220–221). b. Private interesser. (221). c. Fagforeningspolitiske hensyn. (221). d. Økonomiske hensyn. (222).
 - C. Magtfordrejning og private grundsætninger. (222).
- VII. Lighedsgrundsætninger. (222–223).
 - A. Almindelige og specielle lighedsgrundsætninger. (222).
 - B. Retspraksis. (223).
- § 10. *Forvaltningsakters tilblivelse* 224
- I. Indledning. (224).
 - 1° Begrebet »forvaltningsaktens tilblivelse«. (224). 2° Kernen i begrebet. (224).
- II. Sagens rejsning. (224–227).
 - A. Ex officio eller efter anmodning. (224–225).
 - B. Krav til ansøgningen. (225).
 - C. Mangler ved ansøgningen. (225).
 - D. For sent indgivet ansøgning. (226).
 - E. Manglende ansøgning. (226).
 - F. Tilbagekaldelse af ansøgning. (226–227).
- III. Kompetence. (227–232).
 - A. Kompetencefordeling. (227–228). 1° Afgrænsning over for domstolene. (227). 2° Fordelingssynspunkter. (227). a. Saglige. (227). b. Stedlige. (227). c. Funktionelle. (227). 3° Samme fordeling som ved domstolene. (227–228).
 - B. Delegation af kompetence. (228–230). 1° Stiltiende hjemmel. (228). 2° Udtrykkelig hjemmel. (228–229). 3° Grænsen for delegation uden hjemmel. (229). 4° Offentliggørelse af delegation. (229–230). 5° Bundethed og tilbagekaldelse. (230).
 - C. Inkompetence. (230–232). 1° Domstolene er kompetent myndighed. (230–231). 2° Saglig inkompetence. (231). 3° Funktionelle kompetencefordeling. (231–232). a. Afgørelse af en overordnet myndighed i en underordnets sag. (231). b. Den omvendte situation. (231–232). c. Godkendelseskrav. (232). 4° Stedlig inkompetence. (232).
- IV. Habilitet. (233–236).
 - A. Almindelig habilitet. (233). 1° Udnævnelse eller valg. (233). 2° Særligt om kollegiale myndigheder. (233).

- B. Specielle habilitetskrav. (233–236). 1° Selv part i sagen. (234). 2° Interesseret i sagens udfald. (234). 3° Slægt- eller svogerskab. (234). 4° Inhabil til at træffe afgørelse i flere instanser. (235).
- V. Officialmaksimen. (236–238).
- A. Officialprincippet/forhandlingsprincippet. (236–237). 1° Officialprincippet. (236). 2° Forhandlingsmaksimen. (236). 3° Grænsetilfælde. (236–237).
- B. Undersøgelsesprincippet. (237).
- C. Minimumskrav til sagsoplysningen. (237–238). 1° Pligt til sagsoplysning ikke en gyldighedsbetingelse. (237). 2° Retsafgørelser. (237–238).
- VI. Tid og sted for forvaltningsaktens tilblivelse. (238–241).
- A. Tid. (238).
- B. Frister. (239–240). 1° Fristeksempler. (239). 2° Ordensforskrift eller gyldighedsbetingelse? (239). 3° En almindelig regel. (239–240). 4° Afslag på ansøgning meddeles for sent. (240).
- C. Forsinkelse. (240–241).
- VII. Offentlighed. (241–247).
- A. Mødeoffentlighed. (241–242).
- B. Projektoffentlighed. (242).
- C. Dokumentoffentlighed. (242–247). 1° Hovedreglen i Offentlighedsloven. (243–244). a. »Enhver«. (243). b. »Sager«. (243). c. »Den offentlige forvaltning«. (244). d. »Dokumenter«. (244). 2° Undtagelser. (244–245). a. P g a indholdet. (244). b. Interne dokumenter (244). c. Tavshedspligt. (244–245). 3° Partsoffentlighed. (245–246). a. Parter i en forvaltningssag. (245). b. Ansøgere til stillinger. (245–246). c. Tavshedspligt begrænser ikke. (246). d. Kopier. (246). e. Sagsudsættelse. (246). 4° Kompetence i aktindsigtssager. (246–247). a. Domstolsprøvelse. (246). b. Pligt til aktfremlæggelse. (246–247). 5° Manglende aktindsigt ugyldighedsgrund? (247).
- VIII. Høring. (247–258).
- A. Indledning. (247–248).
- B. Fakultiv høring. (248–249). 1° Ifølge officialprincippet. (248–249). 2° Lovbestemt. (249).
- C. Obligatorisk høring. (249–250). 1° Ifølge lov eller anordning. (249). 2° På anden måde. (249–250).
- D. Grundsætning om høring af private parter? (250–253). 1° Teoriens høringsregel. (250). 2° Tidligere retspraksis. (250–251). 3° Nyere retspraksis. (251–252). 4° Ombudsmandens praksis. (252–253). E. Ret for en part til at fremkomme med en udtalelse. (253–254). F. Krav til høringen. (254–255). 1° Høringens form. (254). 2° Materialets forelæggelse. (254–255). 3° Den kompetente myndigheds opfattelse. (255).
- G. Krav til udtalelsen, der indhentes. (255). 1° Indholdsmangler (255). 2° Inkompetence. (255).
- H. Imperativ høring. (255–257). 1° Som hovedregel ikke imperativ. (255–256). 2° »Samtykke«. (256–257).
- I. Høringsmangler. (257–258). 1° Tidligere domspraksis. (257–258). 2° Nyere opfattelse. (258).
- IX. Den retlige subsumption. (258–263).
- A. Resultatet af sagens oplysning. (258–259). 1° Definition. (258). 2° Forelæggelsesformen. (258–259). a. Centraladministrationen. (258–259). b. Nævnsafgørelser. (259).
- B. Faktisk vildfarelse. (259–260). 1° Fyldestgørende oplysning. (259). 2° Faktisk vildfarelse som ugyldighedsgrund. (259–260).
- C. Retsvildfarelse. (261). 1° Retsvildfarelse som ugyldighedsgrund. (261).

- 2° Retspraksis. (261).
- D. Skøn under regel. (261–263).

KAPITEL III. KONTROL MED FORVALTNINGS- MYNDIGHEDERNE 264

Af lektor, dr jur *Jørgen Mathiasen*.

§ 11. Domstolskontrol 264

I. Indledning. (264–271).

- A. Magtadskillelæren. (264–265).
- B. Grundlov – domstolskontrol. (265).
- C. Domstolskontrollens historiske baggrund. (265–269). 1° Kontrol med forvaltningen. (265–268). 2° Kontrol med lovgivningen. (268–269).
- D. Udelukkelse af domstolskontrol. (269).
- E. Domstolskontrollen. (270–271). 1° Kun ved konkrete retsakter. (270). 2° Kun ved de færdige forvaltningsakter. (270–271).

II. Domstolskontrol med lovgivningen. (271–273).

- A. Indledning. (271).
- B. Grundlovens regler om loves tilblivelse. (271–272). 1° Grundlovskrav. (271). 2° Væsentlig mangel. (272).
- C. Grundlovens regler om lovgivningsorganets kompetence. (272). 1° Magtadskillelsen. (272). 2° Delegation af kompetence. (272).
- D. Grundlovens regler om kompetencefordelingen iøvrigt. (272–273). 1° Den dømmende magt er hos domstolene. (272). 2° Domstolskompetence ved særlige grundlovsbestemmelser. (273).
- E. Grundlovens frihedsrettigheder m v. (273). 1° Hovedstenen i domstolskontrollen. (273). 2° Grundlovsstridige love. (273).

III. Domstolskontrol med forvaltningen. (273–279).

- A. Domstolene. (273–274). 1° De almindelige domstole. (273–274). 2° Forvaltningsdomstole. (274).
- B. Søgsmålsret. (274–276). 1° Ikke ex officio. (274). 2° Ikke actio popularis. (274–275). 3° Grupper af søgsmålsberettigede. (275). a. Forbigåede medansøgere. (275). b. Naboer. (275). c. Næringsdrivende. (275). 4° Foreningers søgsmålsret. 276.
- C. Udnyttelse af rekursmulighed. (276).
- D. Frister. (276–278). 1° Ingen almindelig frist. (276–277). 2° Påses ex officio. (277–278).
- E. Suspensiv virkning. (278).
- F. Forvaltningsretsplejen. (278–279). 1° Kompetencen. (278). 2° Forvaltningsmyndigheden den sagsøgte. (278). 3° Biintervention. (278–279). 4° Behandlingsmådens hensigtsmæssighed. (279).

IV. Øvrighedsmyndighedens grænser. (279–294).

- A. Ethvert spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser. (279–280). 1° Grl § 63, stk 1. (279). 2° Både forvaltningsakter og faktiske handlinger. (279–280). 3° Lovlighed og rigtighed. (280).
- B. Endelighedsbestemmelser. (280–282). 1° Fastsættes ved lov. (280). 2° Historisk udvikling. (280–281). 3° Nyere lovgivning. (281). 4° Formelle mangler prøves. (281–282). 5° Nyere teori. (282).
- C. Skøn. (283–286). 1° Traditionel fortolkning. (283–284). 2° Åbenbar urimelighed. (284). 3° Domstolenes grundlag og sagkundskab. (284–286). a. Syn og skøn. (285). b. Besigtigelse. (286). 4° Fejl. (286).

D. Ugyldige forvaltningsakter. (286–294). 1° Ulovligt eller urigtigt indhold. 2° Formelle forskrifters betydning. (286–287). 3° Formelle reglers væsentlighed. (287–288). a. Blot instruktive. (287). b. Generel eller konkret væsentlighedsbedømmelse. (287–288). 4° Teoriens stilling. (288). 5° Domstolsafgørelser. (288–289). 6° Argumenter for en generel væsentlighedsbedømmelse. (289–291). 7° Udelukkende en væsentlighedsbedømmelse. (291–292). 8° Konkret bedømmelse. (292). 9° Begunstigende forvaltningsakter. (292–293). 10° Nullitet/anfægtelighed. (293). 11° Domsmyndighedens rækkevidde. (293–294).

§ 12. *Anden kontrol* 295

I. Kontrol med folketinget. (295–296).

A. Indledning. (295).

B. Folketingets uafhængighed. (295). 1° Kun bundet af Grundlov og folketingets forretningsorden. (295). 2° Reaktionsmuligheden ved grundlovsbrud. (295).

C. Folketingets ombudsmand. (295–296). 1° På folketingets vegne. (295–296). 2° Inkompetent m h t lovgivning. (296). a. Såvel tilblivelse som indhold. (296). b. Underretningspligt ved lovmangler. (296).

II. Folketingets kontrol med forvaltningen. (296–297).

A. Kritik i folketinget. (296).

B. Folketingsudvalgs kontrol med lovbemyndigelser. (297).

C. Folketingsmedlemmers repræsentation i forvaltningsorganer. (297).

III. Ombudsmandskontrol med forvaltningen. (297–312).

A. Ombudsmandsinstitutionen. (297–298). 1° Lovgrundlaget. (297). 2° Grundlovshjemlen. (297). 3° Institutionens organisation. (297–298).

B. Kontrollens iværksættelse. (298–299). 1° Efter klage. (298). 2° Af egen drift. (298–299).

C. Ombudsmandens kompetence. (299–300). 1° Ved personer i statens tjeneste. (299). 2° Over for kommunalforvaltningen. (299–300).

D. Udnyttelse af rekursmulighed. (300).

E. Frist. (300).

F. Suspensiv virkning. (300).

G. Ombudsmandens reaktionsmuligheder. (300–301). 1° Negativ afgrænsning. (300–301). 2° Kritik og henstillinger. (301). 3° Meddelelser om lovmangler. (301). 4° Ikke retligt bindende. (301).

H. Ombudsmandens bedømmelsesgrundlag som identisk med domstolenes. (301–306). 1° Fejl eller forsømmelser. (301). 2° Retsanvendelse/skøn. (302). 3° Ugyldighedslærens betydning. (302–304). a. Kompetencemangler. (302). b. Kompetencedelegation. (302). c. Habilitetsmangler. (302). d. Ydre tilblivelsesmangler. (303). e. Offentlighed. (303). f. Høring. (303). g. Indre tilblivelsesmangler. (303). h. Faktisk vildfarelse. (303). i. Retsvildfarelse. (303). k. Skøn under regel. (303). l. Indholdsmangler. (303). m. Magtfordrejning. (303). n. Lighed. (303–304). o. Formmangler. (304). p. Begrundelse. (304). 4° Vurderingen af de retlige mangler. (304–306). a. Kun fejlkonstatering. (304–305). b. Videregående bedømmelse. (305). c. Kritik af ordensforskrifter. (305–306).

J. Ombudsmandens særlige bedømmelsesgrundlag. (306–309). 1° Fejl uden for domstolspraksis. (306). 2° Videreudvikling af forvaltningsretlige regler. (306–307). 3° Faktiske handlinger. (307). 4° Anstaltsområdet. (307–309).

K. Domstolssager – ombudsmandssager. (309–312). 1° Behandlingens hastighed. (310). 2° Særligt ved manglende søgsmålsinteresse. (310–311). 3° Sagernes oplysning. (311). 4° Domstolsbehandling af ombudsmandsbehandlede sager. (311–312).

- IV. Administrativ rekurs. (312–320).
- A. Rekurs. (312). 1° Almindelig grundsætning om rekurs. (312). 2° Forudsat i lovgivning og praksis. (312). 3° Almindelig/særlig rekurs. (312). 4° Undtagelser fra den almindelige regel. (312).
 - B. Remonstration. (313).
 - C. Ex officio omgørelse. (313–314).
 - D. Klageberettigelse. (314).
 - E. Krav til klagen. (314–315). 1° Henvendelse til rekursmyndigheden tilstrækkelig. (314). 2° Skriftlighedskrav. (314). 3° Særlige regler. (314–315).
 - F. Frister. (315–316). 1° Fristens begyndelse. (315). 2° Præceptive. (315). 3° Oversiddelse af fristen. (315). 4° Ingen klagefrist. (316).
 - G. Suspensiv virkning. (316–317). 1° Normalt ikke. (316). 2° Ikke suspensiv ifølge lov. (316). 3° Klageinstansens afgørelse ifølge lov. (316). 4° Skade eller tab. (316–317).
 - H. Rekursinstansens reaktionsmulighed. (317).
 - J. Rekursinstansens bedømmelsesgrundlag. (317).
 - K. Processuelle principper. (317–320). 1° Parternes påstande. (317–319). a. Partsanførslers betydning. (318). b. Særligt om ekspropriations- og taksationsprocessen. (318–319). c. Ikke reformatio in pejus. (319). 2° Det kontradiktoriske princip i forvaltningsprocessen. (319–320). a. Særlige regler om kontradiktion. (319–320). b. Den seneste udvikling. (320).

B I N D I I

<p>KAPITEL IV. DOMMEN</p> <p> § 13 af landsdommer <i>J Bangert</i>, § 14 af landsdommer <i>Erik Mikkelsen</i>, § 15 af landsdommer <i>Henning Krog</i>.</p> <p>§ 13. <i>Affattelse af domme i borgerlige sager i første instans</i></p> <p> Indledning. (325–326).</p> <p> I. Sagsfremstillingen (326–330).</p> <p> II. Parternes påstande og anbringender. (330–335).</p> <p> III. Bevismaterialet. (335–340).</p> <p> A. Parts- og vidneforklaringer. (335–338).</p> <p> B. Andre bevisligheder. (338–340).</p> <p> IV. Dommens præmisser og domsresultat. (340–347).</p> <p> Tillæg 1. Dom i landsretssag. (345–347).</p> <p>§ 14. <i>Affattelse af domme i særlige borgerlige underretssager</i></p> <p> Indledning. (349).</p> <p> I. Udeblivelsesdomme. (349–351).</p> <p> II. Erkendelsesdomme. (351–353).</p> <p> III. Domme i vekselsager og checksager. (353–355).</p> <p> IV. Ægteskabsdomme. (355–363).</p> <p> A. Påstande. (355).</p> <p> B. Søgsmålsgrunde og anbringender. (355–357).</p> <p> C. Bevisførelse. (357–359).</p> <p> D. Rettens nærmere begrundelse. (359–363). 1° Hovedpåstande. (359–361). 2° Vilkår. (361–363).</p> <p> E. Domskonklusionen. (363).</p>	<p>325</p> <p>325</p> <p>325</p> <p>349</p>
---	---

V. Faderskabsdomme. (363–370).

VI. Domme om administrativ frihedsberøvelse. (370–373).

VII. Mortifikationsdomme. (373–375).

§ 15. *Affattelse af domme og kendelser i straffesager* 376

Indledning. (376–378).

I. Affattelse af domme. (379–402).

A. Domme i domsmandssager. (379–397). 1° Gengivelse af anklageskriftet. (379). 2° Tiltaltes fødselsdato og fødested og evt forstraffe. (379–381). 3° Tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet. (381–382). 4° Gengivelse af bevisførelsen i dommen. (382–386). 5° Præmisser. (386–392). 6° Straffehjemmel og straffastsættelse. (392–395). 7° Konklusion. (395–396). 8° Domsmandssag trods tilståelse. (396–397).

B. Domme i tilståelsessager. (397–399). 1° Sagens indledning (397). 2° Tiltaltes personlige data. (397). 3° Tiltaltes stilling til skyldspørgsmål, bevisgengivelse og præmisser. (398). 4° Straffehjemmel og straffastsættelse. (398–399).

C. Domme i politisager. (399–401). 1° Almindelige principper. (400). 2° Udeblivelsesdom. (401). 3° Forstraffe. (401). 4° Lovfortolkning. (401).

D. Domme i nævningsager. (401–402).

II. Affattelse af kendelser. (402–431).

Indledning (402–403).

A. Løvsbladskendelser. (403–406). 1° Straffelovens § 71. (403–405). 2° §§ 59, stk 2, og 60, stk 1. (405). 3° § 78, stk 3. (405–406). 4° § 79, stk 2, og Færdselsloven § 70, stk 6. (406).

B. Andre kendelser. (406–408).

Tillæg 1. Domsmandsdom (tyveri). (410–411).

Tillæg 2. Domsmandsdom (Færdselsloven § 16, stk 1). (412–413).

Tillæg 3. § 925-dom (tyveri). (414).

Tillæg 4. § 925-dom (Færdselsloven § 16, stk 1). (415–416).

Tillæg 5. Formularer til domspræmisser m v i forskellige særlige tilfælde. (417–422).

A. Fælles straf efter Straffelovens § 40, stk 1. (417).

B. Forvandlingsstraf. (Straffelovens § 54). (417).

C. Betingede domme. (Straffelovens §§ 56–61). (417–420). 1° Udsat straffastsættelse (§ 56, stk 1) med tillægsbøde (§ 58, stk 2). (417–418). 2° Udsat straf-fuldbyrdelse (§ 56, stk 2). (418). 3° Deling af straf (§ 58, stk 1). (418–419).

4° Straffastsættelse efter udsættelse (§ 60, stk 1, nr 3). (419). 5° Dom for strafbart forhold begået før den betingede dom (§ 61, stk 1). (419). 6° Dom for strafbart forhold begået i prøvetiden. (§ 61, stk 2). (419–420).

D. Afgørelser efter Straffelovens § 61 a. (420).

E. Foranstaltninger efter Straffelovens §§ 68–69. (420).

F. Konfiskation (Straffelovens § 75). (420–421).

G. Frakendelser af rettigheder (Straffelovens § 79). (421).

H. Strafbortfald. (421).

I. Tillægsstraf efter Straffelovens § 89. (421).

K. Erstatning for uforskyldt varetægtsfængsel m v (Retsplejelovens kapitel 93 a). (421–422). 1° Erstatning tilkendes. (421). 2° Erstatning nægtes (Retsplejelovens § 1018 h, stk 5). (422).

Tillæg 6. Kendelse efter Straffelovens § 71 (prøveudskrivning). (423).

Tillæg 7. Kendelse efter Straffelovens § 60, stk 1 (fuldbyrdelse af betinget straf). (424).

Tillæg 8. Kendelser efter Færdselslovens § 70, stk 6 (administrativ inddragelse af førerbevis). (425).

Tillæg 9. Formularer til præmisser og konklusion i almindeligt forekommende retsbogskendelser. (427–431).

A. Beslaglæggelse o l (Retsplejelovens kapitel 68). (427–428). 1° Almindelig beslaglæggelsesbeslutning (§ 746, stk 1, jfr § 745). (427). 2° Trykt skrift (§ 746, stk 2, jfr § 745). Kendelse. (427). 3° Postforsendelser (§ 750, jfr § 745). Kendelse. (427). 4° Udlevering af beslaglagte ting (§ 754, jfr § 745). Kendelse. (427–428). 5° Telefonkendelser (§§ 750 a og 750 b). (428).

B. Ransagning (Retsplejelovens kapitel 69). (428). 1° Almindelig ransagningskendelse (§ 755). (428). 2° Godkendelse af ransagning (§ 758, stk 3). (428).

C. Anholdelse (Retsplejelovens kapitel 71). (428–429). 1° Almindelig anholdelsesbeslutning (§ 769). (428–429). 2° Opretholdt anholdelse (§ 776). (429).

D. Fængsling (Retsplejelovens kapitel 72). (428).

E. Mentalundersøgelse m v (Retsplejelovens §§ 800 b og 800 c). (429).

F. Dørlukning (Retsplejelovens § 29). (430).

G. Delvist referatforbud (Retsplejelovens § 31, stk 3). (430).

H. Vidnekendelser. (430). 1° Bøde (Retsplejelovens § 17, stk 1, nr 1). (430).

2° Vidnepligt (Retsplejelovens § 171). (430). 3° Hensættelse i forvaring (Retsplejelovens § 178, stk 1, nr 5). (430).

I. Bevisførelse under forundersøgelse (Retsplejelovens §§ 809, stk 1 og 3, jfr § 818). (430–431).

KAPITEL V. KONTRAKTEN 432

§ 16 af professor, dr jur *Allan Philip* og § 17 af professor
H Lund Christiansen.

§ 16. Kontraktens affattelse 432

I. Indledning. (432–433).

II. Nogle kontraktstyper. (433–434).

A. Standardkontrakter og individuelle kontrakter. (433).

B. Ensidedt og gensidigt udarbejdede kontrakter. (434).

C. Tidspunktet for kontraktudformningen. (434).

III. Kontraktens forberedelse. (435–439).

A. Advokatens stilling. (435).

B. Faktum. (435–437).

C. Jus. (437–439). 1° Bestemmelse af kontraktstype. (438–439). 2° Nærmere om kontraktens udformning. (439).

IV. Kontraktens indhold. (440–443).

A. Almindelige spørgsmål. (440–441). 1° Kontraktens omfang. (440). 2° Programudtalelser. (440–441). 3° Forhandlingsreferaters bevisbetydning. (441). 4° Eksemplifikation. (441).

B. De enkelte kontraktsbestemmelser. (441–443). 1° Sikring af, at kontrakten er udtømmende. (441–442). 2° Enkelte problemer. (442–443). 3° Sikring af indbyrdes overensstemmelse de enkelte regler imellem. (443).

§ 17. Standardvilkår 444

I. Indledning. (444–447).

A. Udviklingen. (444).

B. Områder, hvor der anvendes standardvilkår. (444–445).

C. Fordele og ulemper ved anvendelse af standardvilkår. (445–447).

II. Standardvilkår som juridisk problem. (448–450).

A. Individuelle aftaler over for standardvilkår. (448).

- B. Forskellige typer af standardvilkår. (448–450).
- III. Nogle udviklingslinjer. (450–454).
 - A. Afbetalingskøb. (450–451).
 - B. Forsikringsvilkår. (451–452).
 - C. Lejelovgivning. (453–454).
 - D. De almindelige formueretlige hovedlove. (454).
- IV. Standardvilkår i retsanvendelsen. (455–468).
 - A. Påtagelsen af standardvilkår. (455–457). 1° Ved særlig vedtagelse. (455–456). 2° Uden særlig vedtagelse (456–457).
 - B. Fortolkning af standardvilkår. (458–463). 1° Fortolkning mod affatteren. (458–460). 2° Uoverensstemmelse mellem trykte vilkår og individuelle vedtagelser. (460–461). 3° Fortolkningsbidrag fra standardvilkårenes tilblivelse og formål. (461–462). 4° Ensartet fortolkning af indbyrdes afvigende standardvilkår. (462–463).
 - C. Lovregler om standardvilkårs gyldighed. (463–465). 1° Ufravigelige lovregler. (463–464). 2° Retlige standarder. (465).
 - D. Tilsidesættelse af standardvilkår iøvrigt. (465–468).
- V. En skærpet holdning til standardvilkår. (469–477).
 - A. Behov for kontrol med indholdet af kontraheringsbetingelserne. (469).
 - B. Markedsføringsloven (lov nr 214 af 14/6 1974). Forbrugerombudsmanden. (469–473).
 - C. Samspil mellem offentligretlig kontrol og de civilretlige gyldighedsregler. (473–477).
 - Tillæg 1. Rekommandation vedrørende udarbejdelse af garantibeviser. (478).
 - Tillæg 2. Afbetalingskontrakt om radio- og TV-apparater m v. (479–480).
 - Tillæg 3. Et privat firmas salgs- og leveringsbetingelser. (481).
 - Tillæg 4. En banks almindelige forretningsbetingelser. (482).
 - Tillæg 5. Almindelige betingelser for deltagelse i selskabsrejser. (483–486).
 - Tillæg 6. Kontrakt om levering af typehuse. (487–488).

KAPITEL VI. JURIDISK STIL OG SPROGBRUG 489

Af professor, dr jur *W E v Eyben*.

§ 18 489

- I. Indledning. (489–497).
- II. Periodestilen. (497–513).
 - A. Ledstilling. (497–499).
 - B. De enkelte leds placering inden for perioden. (499–501). 1. Udsagnsledgrundled. (499). 2. Udsagnsled-biordsagtige sætningsled (frie adverbialer). (500). 3. Bestemmelser til et navneord. (500–501).
 - C. Anvendelse af relativsætninger, participier, forholdsordsled og infinitivkonstruktioner. (501–503).
 - D. Bisætningers formulering. (503–504).
 - E. Måling af læsbarheden. (504).
 - F. Eksemplifikation. (504–513).
- III. Verbalsubstantiver. (513–515).
- IV. Henvisningsord. (515–520).
- V. Modalverber (ville, skulle). (520–523).
- VI. Den upersonlige stil. (523–525).
 - A. Koncipisten fremtræder ikke personligt. (523–525).
 - B. Egennavne eller særlige procesbetegnelser. (525).

- VII. Gentagelser og variationer. (525–526).
- VIII. Terminologi. (526–535).
 - A. Fremmedord. (526–527).
 - B. Lange ord. (527–528).
 - C. Danske ord i speciel betydning. (528).
 - D. Abstrakte udtryk. (528–530).
 - E. Gammeldags og højtidelige udtryk. (530–532).
 - F. Moderne og uhøjtidelige udtryk. (532–533).
 - G. Overflødige ord. (533–535).
- IX. Afsluttende bemærkninger. (535–536).

BIND III

KAPITEL VII. LOVEN	541
§§ 19, 20, 26 og 28 af professor, dr jur <i>W E v Eyben</i> , §§ 21, 27 og 29 af forskningsbibliotekar <i>Jens Søndergaard</i> , §§ 22, 23 og 24 af lektor, dr jur <i>Jørgen Mathiasen</i> , og § 25 af højesteretsdommer <i>Hans Schaumburg</i> .	
§ 19. <i>Lovmotivers betydning</i>	541
I. Indledning. (541–544).	
II. Forskellige elementer i lovmotiver. (545–565).	
A. Sagkyndiges udtalelser i betænkninger. (545–551). 1° Redegørelse for gældende ret. (545–546). 2° Udtalelser om fortolkning af lovforslaget. (546–551).	
B. Ministerens bemærkninger ved lovforslagets fremsættelse. (551–556).	
C. Betænkninger fra folketingsudvalg og udtalelser afgivet af folketingsudvalgenes ordførere. (556–559).	
D. Forhandlinger i folketinget. (559–565). 1° Indgående drøftelser i folketinget. (559–561). 2° Enkeltstående udtalelser i folketinget. (561–563). 3° Forudsætninger i folketingsdrøftelser. (563–565).	
III. Særlige tilfælde, hvor lovmotiver får større eller mindre vægt end ellers. (565–576).	
A. Ændringer under udarbejdelsen af loven. (565–569).	
B. Ændringer i forhold til tidligere retstilstand. (569–571).	
C. Inkurier. (571–572).	
D. Praktisk uheldige resultater. (572–573).	
E. Strafspørgsmål. (573–574).	
F. Regelnød. (574).	
G. Forventningsprincippet. (575).	
H. Gamle motivudtalelser. (575–576).	
§ 20. <i>Analogi og modsætnings slutning</i>	577
I. Analogi slutning og fortolkning. (577–578).	
II. Strafferetlige afgørelser. (578–587).	
A. Almindelig gennemgang. (578–583).	
B. Særligt om forstyrrelse af retsforfølgning. (583–585).	
C. Særligt om tekniske ændringer. (585–587).	
III. Fuldstændig lovanalogi. (587–590).	
A. Lovanalogi i strafferetten. (587–588).	

B. Lovanalogi i specialstrafferetten. (588–589).	
C. Særligt om frihedsberøvende foranstaltninger. (589).	
D. Lovanalogi på andre områder. (590).	
IV. Afgørelser uden for straffelovgivningen. (590–593).	
V. De fællesnordiske formueretslove. (594).	
VI. Sproglig undersøgelse. (594–595).	
VII. Sammenfatning. (596–597).	
VIII. Analogi og modsætningslutning. (597–601).	
IX. Analogi fra undtagelsesregler. (601–602).	
X. Analogi-forholdets natur – fuldstændig og partiel analogi. (602–603).	
XI. Analogi-omgåelse. (603–606).	
§ 21. Lovudgaver	607
A. Løbende samlinger af periodisk karakter. (607–610).	
B. Afsluttende samlinger. (610–612).	
C. Lovkommentarer alfabetisk efter emne. (612–618).	
D. Citeringsmetoder og forkortelser. (619–620). 1° Citeringsmetoder. (619). 2° Forkortelser. (619–620).	
II. Færøerne. (620–621).	
III. Grønland. (621).	
IV. De europæiske Fællesskaber. EF. (622–624).	
A. Indledning. (622–623). 1° Oprettelse og opbygning. (622). 2° Om Danmarks indtræden i EF. (622–623). 3° Traktaterne. (623).	
B. De europæiske Fællesskabers Tidende, EFT. (623–624). 1° De Europæiske Fællesskabers Tidende. Specialudg. (623). 2° De europæiske Fællesskabers Ti- dende, EFT. Løbende udgave. (624). 3° Aktsamling. (624).	
C. EF-Karnov og EF-Lovregister. (624).	
KAPITEL VIII. FORVALTNINGSAKTEN	625
§ 22. Forvaltningsaktens præjudikatvirkning	625
I. Indledning. (625–627).	
II. Fortolkning som udgangspunkt for præjudikatdannelse. (628–633).	
A. De præjudikatdannende myndigheder. (628).	
B. Den subjektive eller objektive fortolkningsmetode. (629–632).	
C. Rets spørgsmål-enderlighed. (632–633). 1° Prøvelse af fortolkningsspørgsmål. (632). 2° Prøvelse trods endelighedsbestemmelse. (632–633). 3° Begrænsning af forvaltningens subjektive fortolkningsmetode. (633).	
III. Retsafgørelsen som led i præjudikatdannelsen. (634–641).	
A. Retsafgørelsen er principielt bindende. (634–636).	
B. Eksempler på praktiske præjudikatproblemer. (636–639). 1° Rækkevidden af en retsafgørelse – dissens – praksisændring kompliceret. (636). 2° Rækkevidden af en retsafgørelse – senere lovgivning. (636–637). 3° Betydningen af retsforlig – tidligere landsretsdomme – obiter dictum. (637–638). 4° Modstridende retsafgø- relser – myndighed med tilsynsbeføjelse – kendelse, og ikke dom – svingende administrativ praksis. (638–639).	
C. Retsafgørelsen må overvejes ved præjudikatdannelsen. (639–641).	
IV. Betydningen af samarbejde mellem domstole og forvaltningsmyndigheder. (641 –649).	
A. Domstolens indsats. (641–645). 1° Åbenhed i domsbegrundelsen. (641–644). 2° Domstolens mulighed for at bidrage til oplysning, ved anvendelse af Rets- plejelovens §§ 252, stk 2, og 421. (644–645).	

- B. Forvaltningens indsats. (645–649).
 1° Retssag må søges anlagt så tidligt som muligt. (645–646). 2° Retssag må søges anlagt og tilrettelagt på den mest hensigtsmæssige måde. (647–649).
- V. Præjudikatvirkninger. (649–664).
 A. Enkeltstående afvigelser fra almindelig praksis. (649–652). 1° Sammenligning med domstolene. (650). 2° Lighedsgrundsætningen (650–652).
 B. Almindelig ændring i praksis. (652–654).
 C. Ændring af allerede trufne afgørelser – tilbagevirkende kraft. (654–661).
 1° Afgørelser af tvist – retskraft. (655–656). 2° Forvaltningsmyndigheders ændring af forvaltningsakter med tilbagevirkende kraft. (656–657). 3° Privates ændring af forvaltningsakter kræves med tilbagevirkende kraft. (657–659). 4° Skønsmæssige forvaltningsakter. (659–661).
 D. Forventningssynspunkter. (661–664). 1° Begrænsning i praksisændring. (661–663). 2° Forvaltningsanordningers præjudikatvirkning. (663–664).
- VI. Forvaltningsaktens præjudikatvirkning over for domstolene. (664–677).
 A. Almindelige betragtninger. (664–665).
 B. Afgrænsning af området, hvor spørgsmålet kan få aktualitet. (665–667). 1° Skønsområdet og endelighedsbestemmelser. (665–666). 2° På forhånd udelukkelse af visse forvaltningsakter. (666). 3° Praksis helt eller delvis i strid med loven. (666). 4° Særligt om forvaltningsakter, der gør indgreb i privates rettigheder og interesser. (666–667). 5° Tvivlsomme fortolkningsspørgsmål. (667).
 C. Faktorer, der forøger forvaltningsaktens vægt som præjudikat. (667–670).
 1° Forvaltningsakten som en konsekvens af en administrativ praksis. (667–669).
 2° Præjudikatværdien afhængig af, hvilken myndighed der har truffet afgørelsen. (669). 3° Lovgivningsmagts forhold til administrativ praksis. (669–670).
 D. Afvejninger. Hensynet til den private part. (670–671).
 E. Skærpelse af administrativ praksis. (672–673). 1° Domstolenes holdning til praksisændring. (672). 2° Særligt om ændring af en for private begunstigende praksis. (672–673).
 F. Særlige konsekvenser af underkendelse af praksis. (673–675).
- VII. Er domstolene forvaltningsvenlige? (675–677).

§ 23. *Fortolkning af forvaltningsakter* 678

- A. Fortolkning af forvaltningslove. (678–679).
 B. Fortolkning af forvaltningsaktens hjemmel. (680).
 C. Fortolkning af forvaltningsakter. (680–686). 1. Forvaltningsaktens objektive fortolkning. (681–683). 2. Fortolkning i overensstemmelse med lovens almindeligt gældende ordning. (683–684). 3. Fortolkning af ubestemte forvaltningsakter. (685–686).

§ 24. *Forvaltningsakters forudberegnelighed* 687

- A. Indledning. (687–688).
 B. Hjælpemidler ved forudberegningen. (688–692). 1. Lovens regel. (688–689). 2. Lovreglens rationalisering. (689–691). 3. Forarbejder. (691). 4. Sammenfatning. (691–692).
 C. Forvaltningens praksis. (693–698). 1. Forhåndsudtalelser om praksis. (693–694). 2. Offentliggørelse af praksis. Publikationer. (694–696). 3. Offentliggørelse af praksis. Bedømmelse. (696–698).
 D. Fortolkning som led i forudberegningen. (698–699).

KAPITEL IX. DOMMEN	700
§ 25. <i>Fortolkning af domme</i>	700
I. Indledning. (700).	
II. Særlige bemærkninger om fortolkning af domme i borgerlige sager. (701–702).	
III. Fortolkning af dommen som afgørelse af den pådømte sag (703).	
IV. Domspraksis som retskilde. (703–704).	
V. Fortolkning af domme som retskilde. (704–708).	
A. »Udmålingsrammer« efter domspraksis. (706).	
B. Udfyldning af »retlige standarder« i domspraksis. (706).	
C. Skabelse eller fortolkning af retsregler i domspraksis. (706–708).	
VI. Analogi eller modsætningsslutninger fra domsafgørelser. (708–709).	
 § 26. <i>Dommens præjudikatvirkning</i>	710
I. Indledning. (710–715).	
II. Almindelige synspunkter for præjudikaters bindende virkning. (715–719).	
III. Almindelige synspunkter for at frakende præjudikater bindende virkning. (719–724).	
IV. Særlige synspunkter for at fastholde præjudikater. (725–739).	
A. Sideløbende retsforhold. (725–727).	
B. Korrelatforhold. (727–728).	
C. Tilbagesøgning af erlagte ydelser. (728–730).	
D. Udleveringssøgsmål. (730–731).	
E. Arbejdsretten. (731–732).	
F. Abstrakte udtalelser. (732–733).	
G. Ændring af administrativ praksis. (733–735).	
H. Ordensforskrifter. (735–736).	
I. Andre særlige tilfælde. (736–739).	
V. Sekundære hensyn. (739–749).	
A. Præjudikaternes antal. (739–740).	
B. Præjudikaternes alder. (740–742).	
C. Præjudikaternes autoritet. (742–749). 1° Overinstansafgørelser. (742–743).	
2° Underinstansafgørelser. (743–745). 3° Sideordnede retters afgørelser. (745).	
4° Mindretals stilling. (745–747). 5° Afgørelser med dissenser. (747–749).	
VI. Forholdet mellem præjudikatlæren og retskraftlæren. (750–753).	
 § 27. <i>Domssamlinger</i>	754
I. Almindelige domssamlinger. (754–757).	
II. Specielle domssamlinger. (757–759).	
III. Realregistre. (760).	
IV. Samlinger af domme til studiebrug. (760–761).	
V. Domme fra De europæiske Fællesskabers Domstol. (761–762).	
 KAPITEL X. RETSVIDENSKABEN	763
§ 28. <i>Retsvidenskabens indflydelse på praksis</i>	763
I. Almindelige synspunkter vedrørende forholdet mellem litteratur og praksis. (763–769).	
A. Retsteoriens opgaver. (763–764).	
B. Teoretikerens kontra dommerens metode. (764–765).	
C. Eksempler på teoriens bearbejdelse af praksis. (765–766).	

- D. Rettssociologiske metoder. (766).
- E. Konstruktive metoder. (766–767).
- F. Dommens henvisninger til retsteorien. (767–768).
- G. Ørstedes indflydelse på retspraksis. (768–769).
- II. Enkelttilfælde. (769–787).
 - A. Erstatningsret. (769–773). 1° Objektivt ansvar. (769–772). 2° Erstatning for forsørgertab. (772). 3° Børns og forældres erstatningsansvar. (772–773). 4° Arbejdsfællesskab. (773).
 - B. Misligholdelse i kontraktsforhold. (773–774).
 - C. Panterettigheder og tilbageholdsret. (774–775). 1° Misligholdelse af pantebreve. (774). 2° Overdragelse til sikkerhed. (774–775). 3° Tilbageholdsret. (775).
 - D. Overdragelse af formuerettigheder. (776–777). 1° Tinglysning. (776). 2° Overdragelse af ejendomsret til løvsøre. (776–777).
 - E. Sameje. (778).
 - F. Strafferet. (778–779). 1° Objektivt strafansvar. (778). 2° Kollektive enheders strafansvar. (778). 3° Straf for falsk anmeldelse. (778–779).
 - G. Retspleje. (779).
 - H. Konkurs. (779–780).
 - I. Familieret. (780–781).
 - J. Arveret. (781–782).
 - K. Statsret. (782–783).
 - L. Forvaltningsret. (783–786). 1° Domstolskontrol med forvaltningen. (783–785). 2° Det offentliges erstatningsansvar. (785–786).
 - M. Skatteret. (786).
 - N. Arbejdsret. (786–787).
 - O. Immaterialret. (787).
 - P. Passivitetsvirkninger. (787).
- III. Konklusioner. (788–792).

§ 29. *Om biblioteker, bibliografier og andre litterære hjælpemidler* 793

§ 29. *Om biblioteker, bibliografier og andre litterære hjælpemidler* 793

- I. Biblioteker med juridisk litteratur. (794–806).
 - A. De forskellige videnskabelige og faglige biblioteker. (794–796).
 - B. Det kgl Bibliotek. (796–804). 1° Indledning. (796). 2° Danske afdeling. (796–797). 3° Udenlandske afdeling. (797–801). 4° Håndskriftafdelingen. (801). 5° Udlån. (801–802). 6° Læsesalen. (802). 7° Telefonbestilling. (802). 8° Lån fra andre biblioteker. (802). 9° Fagreferentsystemet. (803). 10° Accessionsarbejdets kilder. (803). 11° Bestand og årlig accession. (803). 12° Det kgl Biblioteks indkøbsprincipper for juridisk litteratur. (803–804).
 - C. Juridisk Laboratorium. (804–806).
- II. Bibliografier og andre litterære hjælpemidler. (806–817).
 - A. Indledning og indholdsoversigt. (806).
 - B. Norden i almindelighed. (807).
 - C. Danmark, Færøerne og Grønland. (807–810).
 - D. Island, Norge, Sverige og Finland. (810–811).
 - E. Fremmed ret i øvrigt i almindelighed. (812–814).
 - F. Enkelte fremmede lande. (814–816). 1. Tyskland. (814–815). 2. England. (815–816).
 - G. Folkeret. International Organisation. EF. (816–817).